

Městská knihovna v Praze

Lidé na křižovatce

Marie Pujmanová

e-kniha • Praha • 2018

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

41 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Lidé na křižovatce

Marie Pujmanová

Znění tohoto textu vychází z díla [Lidé na křižovatce](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Československý spisovatel v roce 1983. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Marie Pujmanová: Lidé na křižovatce), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 ze 17. 9. 2018.

OBSAH

Truhla	6
Kazmar – Šaty – Jafeta.....	14
Od deseti k pěti.....	26
Red bar.....	33
Zlý sen	50
Kudla a baterka.....	55
Gamzovi.....	65
Host	77
Čas plyne	83
Hlas z dálky	94
Lod' a její kapitán	99
Rodinný stůl.....	108
Podkova pro štěstí.....	119
Praho, sbohem!.....	131
Úly svítí	136
Kazmarovi chlapci.....	152
Víkend	167
Při díle	180
Poplach.....	193
Lidé na křižovatce	210
První Máj.....	224
Sokyně.....	255
Smutné časy	264
Happy End	286
Františka Polanská.....	311
Ondřej se napil kořalky	326
Hospodáři, tomu nevěřím	333
Doslov i vstup.....	347

Truhla

Ondřejův otec, Václav Urban, mistr zámečnický, zemřel, když šlo chlapci na jedenáctý rok, a pochován byl ve svém rodišti Lhotce na hřbitově Marečku. Anna Urbanová byla pražská rodačka. Vložila do knih díl, který příslušel na domku dceři Růženě a synu Ondřejovi, a po váhání, vlastním své povaze, ustanovila se na domluvu lhoteckých příbuzných, že se postěhuje k dědečkovi do Prahy. Pravilo se, že matka tak činí pro děti. Rozhodnutí velkých jsou nezbadatelná. Ondřeje tehdy zasáhlo loučení s domovem jako druhá smrt.

Urbanovi neměli stébla, ale chlapcova byla země. Nelíčil Ondřeje onačejším, než byl, a předstírat, že dítě milovalo přírodu, bylo by totéž jako tvrdit, že miluje svůj palec. Jen lidé porouchaní městem dojmají se rozkvetlou loukou, tvarem borovice na nebi a barvami západu. Kluk ale válel sudy po stráni, třefoval šiškami děvčata a střílel prakem na špačky. Na luk je nejlepší vrba, a prak měl Ondřej bukový, z lesa kolem Černé skály, odkud se dvakrát utrl; to nic. Brouzdali po kolena tlícím listím, plným larv, Ondřej, Toník Šťastných, jemuž utrhla prst patrona, a Franta Suk. Chytili tam roháče, draka mezi brouky; než přišli domů, prokousal Ondřejovi kapsu. Nad hlavami v pohanské lesní tmě kvílel jim cukavým hlasem dravý pták, jehož jméno neznali. Snad to byl orel. Mluvili tišeji. Když zajíci počínali jarní hry, hoch drápal se na jívu u Marečku (a hřbitov za těch časů byl ještě nevinný a bez přízvuku otce). Strom vyrůstal u polní cesty na svahu, Ondřej šplhal, haluze praskaly. Stoupal; a tu se stalo, že nestál už na stromě, ale visel na majáku proti druhé polovině krajiny, která se otevřela, seskakovala po loňských bramboříštitích dolů ke střechám kolem řeky, ke kostelní makovici, ke komínu pily a zase mírně se vzdouvala políčky – záplatami na břichu země až tam, kde lesy hradí kraj, kde mohl bys sáhnout rukou na nebe. Na vteřinu bylo, jako by chlapec velel zemi, na které jel; a rychle, než spadne (a také aby nepronikla až k němu hádanka světa),

svíraje větev nohama, odřezával ratolesti jehněd, podobných spíše zvířatům než něčemu, čím kvete strom. Když seskočil, ani kočičky nebral. Pak byly dobré leda pro holky. Sbíhal s kluky k řece, do hadího slunce na břehu. Břidličné úlomky píchaly, oblázky klouzaly, náhlé zrnečko slídy oslňovalo a knot krčil nos, první voda olizovala mu nohy. Zastavoval se na balvanu prostřed mělčiny vratkým postojem; shýbal se; pomalu, opatrně nadzvedával protější kámen; voda se zakalila, ztajil dech; rak, podobný pod vodou svému stínu – hrábl tam, chopil klepetáče za hlavu, aby nestříhl, a ještě běže odhodil ho do čepice; tam sebou mleli. Vykuřoval vosí hnízda, věděl, kde bydlí ježek, kde mají kořata, volal jménem dědinské krávy a psy, ze všech švestek kradl, vstup i konec vsi byly znamenány jeho ohništi. Našel je napřesrok, když sešel sníh. Tak bylo od nepaměti. Jak by se tu mohlo co změnit?

Ó bože, celou neděli bych nosil vodu a vázal fazole, jen kdyby tu byl ještě tatínek. Málo se užili.

Všichni lhotečtí chlapi měli otce z války doma nebo na pomníku padlých vojnů, když se vrátil Václav Urban, ruský legionář. Přijel z Vladivostoku po moři. Nejprve se Ondřej styděl starého cizího vojáka, který naplnil kuchyň štípavým kouřem a nikterak se nepodobal upřeně hledícímu mladému muži v černém kabátu a vysokém límci z podobenky visící nad voskovanou pohovkou. Bylo mu s ním nepohodlné a skoro si nyní přál, aby byl nepřijel a všechno aby zůstalo při starém. Ale něco divnějšího, i voják, který se přece nebál ani Němce a nikoho na světě, i ten jako by se ostýchal hochů. Odešel do války, synáček sotva žvatlal. Neznali se. Otec pojedl, ulehl a spal noc a den. Zaspal velikou bouří s vichřicí. Padaly tehdy kroupy jako slepičí vejce. Jedna vážila půl libry; matka ji schválně zvážila na decimálce. Když otec vstal, už se vyjasnilo a slunce zapadalo, svět byl v nepořádku a nový jako po potopě, sud pod okapem přetékal, silnici tarasily vozy, jak odváželi vývrati, ve struze za stavením hrnula se voda proudem. Otec nařídil Ondřejovi, aby mu našel dvě prkénka, kolík a hřebíky, nevysvětluje nač, vzal kladívko a vyšli za dům. Za chvíli stál ve struze mlýnek, otáčel se a klapal,

jak ho voda hnala. Ten mlýnek byl Ondřejův a postavil mu jej otec, který se vrátil z války.

Zařizoval se v dílně, hučel, co se poztrácelo, co zrezavělo. Vypůjčil si od poslíčka kolo, posadil chlapce před sebe a jeli do Radiště dokupovat náradí. Z toho výletu pochází i Ondřejova proslulá kudla s magnetickým želízkem. Teprv teď uviděl Ondřej, kdo to je muž. Přitáhne svěrák, nasadí klíč a piluje zoubky. Má kolikerý kleště, francouzské klíče, šroubků, maticek a drátků habaděj. Vládne ohněm a kovy. Otevře každý zámek, ve všem si ví rady. Když se hádají matka s tetou, hvízdá si. Anynko, nech toho. Že si nedáte pokoj, ženské.

Otec byl nad matku, a zejména, matka tu kutila u plotny odjakživa. Netrpělivá, uhnaná, zhořklá. Za války dřela sedlákům na poli za mírku brambor, za hrst krupice. Nezvykla tomu z Prahy, dcera správce domu a bývalá panská dámě k ruce; vedla si na svou minulost. Válka lecčemu naučila ženské. Když lhotecký švec rukoval, sedla si a flokovala dětem boty. Ušlo to, tlačily. Měla takovou povahu, že by obětovala i to poslední, ale potom to vyčetla. Nikdo za sebe nemůže.

Otec vypravoval o psu, synu vlčice, jak doháněl vlak, kde ujížděl pán, o broněviku, zbrojné lokomotivě, o Číňanech, o kapitánově kompasu. Matka ho přerušovala, vyptávajíc se na ceny potravin. Rusko je země velická jako svět, měsíce jedeš vlakem, než projedeš k přístavu Vladivostoku. V Rusku jsou potoky jako u nás řeky, a řeky jako moře – nedohlédneš z břehu na břeh. Slunce svítí v noci nad Sibiří. I den tam mají delší, a té zvíře a ryby! Co u nás mřenka, u nich jeseter; ruské slepičí vejce – naše krůtí. Ondřej znal z bible obrázek, jak čtyři muži nesou na tyči hrozen ze Zaslíbené země – tak patrně to vypadalo v Rusku. Velikost země se odrážela na otce. Chlubil se tatínkovým Ruskem klukům ve škole.

Jednou po hasičské slavnosti přespolní se chystali odjet na žebříňáku. Kočí měl zapřaženo, ale když se ostatním nechtělo domů, vrátil se na čtvrtku. Koně stáli a čekali. Několik lhoteckých dětí vylezlo na vůz. Kde bylo nějaké skotáctvo, nescházel Ondřej. Co čert nechtěl, Franta Suk práskl do koní, vzepjali se a tryskem se rozjeli. Děti na voze výskly

radostí, jež vyzněla v leknutí, stojící Franta se překotil do vozu, vzadu vykřikly ženy, a koně s poloprázdným vozem, který sebou házel, hnali se jak diví ke lhotecké zatáčce, kde už se převrhli jinší páni, hned tuhle auto Pondělíčka, uzenáře, není tomu čtrnáct dnů. Ondřej se ohlédl o pomoc k mizející vsi. Viděl vzadu kolik mužů, zkrácených rychlostí, nohy na ramenou, utíkat za vozem. Otec je předběhl, a trhaje k sobě rukama, ukazoval posunky v běhu dětem, co mají dělat. Nerozuměly tomu ve zmatku. Potom se objevila zblízka otcova naběhlá tvář, hněvivá napětím běhu, Ondřej uslyšel otcův úporný dech. Urban popadl koně za uzdu, trhl udidlem, koně divoce uskočili stranou a vůz praštil otce do boku; zaklel, nepopustil, běžel s nimi, visel rukama na uzdě, polo smýkán, řemeny mu řezaly ruce; a povedlo se mu zadržet koně před zatáčkou. Tehdy, panečku, měl Ondřej namále.

Ten ochránce, ten voják, co se bil šest let na vojně a střely ho mójely, muž, který málem obeplul svět a vystoupil z dalek, když dítě bralo rozum a přilnulo k němu něčím silnějším, než je zvyk odmalička, nyní tu ležel v oné vznešené odmítavosti mrtvých a lidský žal už k němu nemohl. Prý srdce, prý žíly. Vojáci světové války rychle stárli.

„Kdyby se byl raději nevrátil,“ bědovala matka. „Už jsme přivykli bez něho. Přijel domů umřít.“ Matka i bolest vážila na decimálce.

Hněvivá věrnost zemřelému utvrzovala Ondřeje v odboji proti kraumaření žen, matky a tety, které zmiňující se o otci, přestávaly mu říkat Václav a jmenovaly ho nebožtíkem, což znělo chlapci jako přezdívká, žen, jež nazývaly věci pravým jménem, zrazující otce chvatem, s jakým se smiřovaly s nezbytností. Sotva dopadla poslední hrouda na pohřbeného, a ony již o posledním pořízení, o notáři, o nájmu, o knihách, jak s peřinami, co s touhle almarou a kam s tímhle rendlíkem.

„Co Harýk?“ polekalo se dítě.

„Však se na něj přijedeš podívat,“ chlácholila teta, tajíc uspokojení, že brzy povládne v domku sama.

„Budeš mít v Praze dědečka,“ těšila ho Růža. Což Růža. Hrála si na velkou. Chlubila se, že jí umřel tatínek, že má smutek, že pojedou do

města. Růža byla falešná odjakživa, už za hry na schovávanou prozrazovala skrýše.

Co mu dědeček. Dědeček, toho neznal. Ale Harýk, pes, který vyčkává napjatě, když mu Ondřej položí na nos kostku cukru, uši a vlhký čenich třesou se mu žádostí a prosí očima, ale nehne sebou a teprve na rozkaz vyskočí, vyhodí cukr a chňapne ho, Harýk, toho si vycvičil a tomu vládl, Harýček, ten byl jeho.

Černý žal šedl doma starostí, matka se utrhovala na děti. Všude se pletly. Nikdy Ondřej tolik nedivočel a nebyl tolik bit jako po otcově smrti, kdy matka byla roztřesená a nevěděla sama, co chce.

„Aspoň ve městě rychleji zapomenete,“ domlouvali jí příbuzní, „Pláčem nic nespravíte. Tím mu nepomůžete.“ Všichni šidili tatínka. Bylo to tažení zrady.

Ondřej zasekával kudlu do stromů, honil se se psem po strniskách proti větru a utíkal před největším poznáním života, před smrtí.

Nejhorší bylo, a to by Ondřej byl za svět nepřiznal ani Tondovi Štastných, z mrtvého otce stával se nepřítel. Zdávalo se mu o něm, chodil a mluvil, vypadal jako jindy, ale Ondřej i ve spaní věděl, že otec umřel, a tajil mu to. Otec pak mlčky prohlížel jeho lest a vysmíval se malému hochovi, který se bojí, a všemu živému, co se zmítá a chce, žije a zapomíná, žije a zrazuje. Strašnější bolesti cizota – cizota bytosti na druhém břehu.

Ve všem nastaly jiné pořádky a nikdy života se vtělilo v truhlu. V truhlu, v níž vynášejí mrtvého ze stavení, v truhlu, se kterou jde rekrut na vojnu a děvče sloužit, v černou topornou truhlu, která dřepěla vedle ušatého rance peřin uprostřed kuchyně dokořán – aby mohl vejít špatný osud. Bylo slyšet přes síňku, kterak matka s tetou pronajímají pokoj slečně z pošty, domlouvajíce jí takovou řečí, jako by si hleděly ne svého prospěchu, ale jejich výhod. To chlapani jen tak nehrozily, stěhovali se nadobro i s otcovou strnule hledící podobenkou a už tady nikdy nebudou.

Všední dějiště samozřejmého života, věci tak známé, že je už ani neviděl, teď, když musil od nich, vystupovaly na jinou hvězdu a skvěly se

v nevídané kráse. Kraj byl popsán jeho příhodami. Chodil cestou necestou a četl v nich. Nikdo je nepřečte po něm.

Matka s Růžou skládaly do kufrů, i Ondřej přinesl svůj majetek: vrbový luk se šípy a prak z bukové vidlice od Černé skály. Matka, když chlapec vyšel ze dveří, vyhodila tu chamrad' do smetí. Na nutné neměla místo. Svou kudlu, naštěstí, znamenitou kudlu s magnetickým želízkem, která ho nikdy neopouštěla, svíral Ondřej v kapse, a provázen kolika chlapci a zaprodán dvěma ženám, matce a sestře, vytáhl na nádraží. Harýka musili zavřít, jak dělal.

Samým balením a loučením zmeškali hodinu odjezdu, i odjížděli až navečer.

Vdova smetla drobtý se sukně, otočila se zády prostřed jedoucího oddělení a uložila zbylý chléb a vejce na poličku mezi mnoho balíků chudých. Urovnala sukni, než dosedla, vzdychla, složila ruce do klína a podrobila se dopravě. Po všem shonu a mukách rozhodování jízda jí byla nevýslovným odpočinkem. V pozemské, úporné tváři odhadovala, vážila a posuzovala cestující.

Za vlakem jásala tklivá a věčná děvčátka, samé Růži, ale Růžena se k nim už nehlásila. Růža se dnes vezla a ujela jim. Mladí přednostové v makových čapkách zdravili vlak s Růžou, která viděla v tvrdých barvách to, co právě jest, a šmahem zahazovala, co ubíhalo pozpátku.

Kdyby nastalo nebezpečí, Ondřej by je zpozoroval první a zatahal by za záchrannou brzdu.

Jednou vlak zastavil mimo stanici uprostřed luk. Vítr ulehl. Lokomotiva zmlkla; nádražní pokřik neprobíhal. Prostora ticha rozlehla kolem cestujících a pramen zurčel v zeleném večeru. (Ondřej se zaradoval, že se stala porucha, chtěl by pomáhat.)

Stáli a les vydychoval sílu, voněly houby vznikáním i hnilobou, zavanulo prvním podzimem, který oči ještě nepostřehují. A opět stroj se hnul, stesk nastoupil, vlak jel a uvážel malého hochu od otce a od Harýka.

Chodbou prošel němý průvodčí se starobyloou lucerničkou u pasu, otočil zvenku vypínač, krajina za sklem ustoupila a nastala žlutá noc únavy v truhle oddělení.

Po půlnoci se chlapec probudil. Vezoucí se těla polo seděla, polo ležela jako podepření panáci, kteří hrozí se překlomit příštím nárazem, natažené mužské nohy tarasily východ, hlavy sebou kývaly. Ubozí pozbyli vlády nad duší a vyplulo na líce, čím jim kdy život ublížil. Nemohli se bránit, spali: smrt jako špeh při zlodějské svítilně pracovala v krajině tváří, znamenala si cestu. Ondřej hlídal sám, a mimo něho jen strojvůdce s topičem v prsou lokomotivy. Táhlo se lomilo v kloubech a narovnávalo, okatá lokomotiva zanechávala pozadu haldy vytěžené tmy, vlak štěpil krajinu a odčítal domov od překročené půlnoci. Nehýbal sebou Ondřej. Zatajil dech, poslouchal dobře. V pánovi stíženém záduchou chrčela harmonika, vrčel tygr z chrápající stařeny, cikán od-dychoval. Vojáček, ten si foukal; Růža ze spaní tichounce bzučela, jako včela v květu, kterým pohybuje. Patero spáčů tkalo čas na stavu jedoucí železnice. Ale matka, máma, ta nedýchala. Nabízela světlu strnulou podobu, s jámou úst.

„Mami!“

Hlava u pytlovitě záclony se nepohnula. Ruka se známými krátkými, vroubkovanými nehty, trnul, bude studená. Zatahal ženu raději za sukni.

„Maminko!“

Vzdychla, pootevřela nerada oči, zavřela je zas, a neměnic polohu opřené hlavy, rmutně vyslovila:

„Co zase chceš?“

„Mám žízeň,“ lhal i nelhal Ondřej, ale o to mu neběželo.

„Bud' tiše. Ted' je noc. Ted' spi. Podívej Růža – taky spí. Ten pán by se hněval.“

Opřela se znovu do kouta, a ukazujíc si na rameno, řekla:

„Polož si na mne takhle hlavičku.“

Ale dítě vzalo ženu oběma rukama za hlavu a otočilo ji obličejem k sobě jako díl země na glóbu.

„Nespěte, maminko.“

Narovnala se a zaškaredila se bolestí z přeželelého týlu. Rozhlížela se krhavýma očima.

„Ani v noci nedáte pokoj,“ sténala. „Srdce ta děcka nemají.“

„Ale já nechci, abyste spala.“

Posléze chlapce beze slova, s nenávistnou rozhodností vyvedla na chodbičku, kde nikdo nebyl, a tam mu jich pár natřepala. Ondřej neplakal. Zatvrdil se. Byl by se dal mučit, než by doznal, čeho se bál, vida matku spát. Zůstal na hanbě a potvořil si nos o sklo, které chutnalo studeným popelem.

Kazmar – Šaty – Jafeta

V oddělení se zatmělo, průvodčí stáli na schůdcích a vlak dojížděl zvolna mezi železnými žebry pod klenbu. Matka, Ondřej a Růžena postupovali chodbičkou krok co krok za ostatními. Sousední vlak se jim díval přes rameno. Kolejnice se větvyly a křížovaly v železniční město pod stropem. Vlak drcnul, a skřípaje brzdami, zastavoval. Ozvaly se rány odmykání konduktérským klíčem. Praha, běhal pokřik podél vlaku jako pochodeň vynořující se pokaždé jinde, nosič! Praha! Ondřej skočil z vysokého schodu na dno nástupiště – před ním se valil ranec a podtrhl jej, ale neporazil – a vstoupil na pražskou půdu. Proud lidí je uchopil a vedl. Odklopeným propadlem z patra do patra vyjížděla zdviž se zavazadly, ale maminka nedala Ondřejovi zastaviti se. Šli za ostatními ulicí černozeleňých vagónů, tleskajíce kroky v ozvučném nástupišti. Potom kousek místo na dlaždice šlapali na jakési skleněné láhve, jimiž chlapec postřehoval do hloubky podle šmouh a kmitů, že ve sklepení pod jejich nohama zas se pohybují vlaky. Traverzy se pjaly k ohromné páteři, chlapec se tu ztrácel hráškem ve velrybí útrobě. Darng! střetaly se nárazníky: ozvěna klenby množila údery jako padající kuželky. Varovná volání železničářů odpovídala si z břehu na břeh a nesla se velebně nad rozsypaným halasem příjezdu. Nádraží bylo obrovský chrám z oceli plný pazvuků a vzdechů; pára unikajíc syčela, lapená dálka šuměla na hvězdě směrů do světa: výhybkář je má v hrsti.

Sestoupili pod zemi, prošli kachlíkovou chodbou, která se podobá špinavým lázním nebo bílému peklu, nad hlavami jim zahřměl rychlík, a vystupovali schodištěm. Špalír čekajících se pohnul: Už jsou tady. Ti, kdo poznávali své příchozí v zástupu narůstajícím do schodů, vybočovali z řady, přivolávali je očima, vztaženou rukou, oživením celé bytosti. Už je tady, okřídlené slovo nádraží, třepotá se v průvanu loučení a začátků. Tamhle jdou. Ale jim nikdo nepřišel naproti. Dědeček musel hlídat dům.

Až Růžena vyroste, až bude v cizině a poví o sobě „z Prahy“, nepromítnou se jí Hradčany, jak by se slušelo. Ale vyskočí, jako zasažený terč na střelnici, postava dámy Pařížanky v cihlovém obleku po boku pána amerických ramenou, před nimi jdou způsobně na procházku dvě roztomilé dětičky v námořnických šatech. Šťastná rodina bezvadných nosů odrážela se od šmolkového pozadí a radovala se, jak vkusně a lacino se oděla. Plakát přepadal každého, kdo přijel do Prahy a vycházel z vlaku. Nebylo možno jej přehlédnout. Obličejy byly malovány tak, ať jste se vrtli kam chtěli, všude se na vás dívaly, a obě dětičky odevšad ukazovaly prstem:

Kazmar Šaty Jafeta

Vrátný klinkal zvonkem v ruce za dušičky popelářů staré Prahy, kteří vymřeli, železniční domorodci u zavazadel hluboko a pomalu vyměňovali ustálené názory, hlasy jim břichatěly ozvěnou, a děti čekaly na matku. Jak vedle, v dvoraně odjezdů, procházeli cestující samočinnými dveřmi, v závanu čerstvého vzduchu jezdilo, houkalo a dychtilo město, pás zvuků po asfaltu, bystrý, hladký, suchý a takový, že Růža zmešká štěstí. Dveře zapadly se zívnutím, ulice zhasla; trvala nuda čekání na život. Cinkaly mince u pokladny, klapaly páky automatů. Jeden – zatímco maminka se pokoušela zapřít jablka a tvaroh muži u potravní daně – byl skvostný. Sklem bylo mu vidět do samých útrob, jak myslí a jak tráví. Pán vhodí korunu, popud v stroji se podráždí a hne, kotouč se porozvine, nůž bez ruky utne z kotouče lístek a stroj ho vyplivne. Mohl bys zpátky na perón, kde stoupá z patra do patra klec na zavazadla. Kdo by se vracel! Ondřej hned; a jel by domů.

Lačni, hmoždíce se s balíky a košem, vyšli z nádraží, z jehož věže jakási zbrklá křídla hrozí zdvihnout se a letět k Václavskému náměstí. Mlha, mour, dým tisícibytí, modrošedý dech Prahy vzdaluje bář Muzea do věku, který věřil v královskou korunu. Vdechli město, benzín, gumu, něco jeseně z protějších sadů. Červená elektrika, drnčíc dětskými zvonky, sebou hnula, odkryla na pozadí stromů tlupu metařů s lopatami

a bílý kiosk, a vdově se objevil lysý císař, věnčený vavřínem v ražbě mince, a orlíček. Slzy jí vstoupily do očí. Rozumějte jim. Za věku žlutých schránek dostávala růžová psaní. Je po slávě tenoristů Německého divadla, jimž studenti v barevných čapkách, se šmiky přes nosy vypřahali koně. Před nádražím stál poslední mírný kůň u kočárku, kde spali pán i bič, svěsil hlavu s těžkou čelistí a čekal oddaně, kdy smrt se rozpomeně. Ale pražská smrt nemá kdy, dohání velkoměsta a sedí za volantem. Vdovu jí měla úzkost, až bude přecházet ulici. Pevně se vedla s oběma svými velikými dětmi. Jaký Praha udělala skok, zatímco Anna Urbanová žila ve Lhotce dobré dni, jež minuly! Jak zvenkovštěla, jak zestárla, když ji sem život vyplavil!

Růža neznala Prahu a samozřejmě si zamířila k pěkným výkladním skříním směrem Německého divadla. Ale matka zahrnula na východ. Musili obejít nádražní skladiště čtvrtí, kde Praha se hmoždí a hřmotí černým uhlím, mlékařskými vozy, bubny petroleje. Ve Lhotce, chtějí-li si dva něco sdělit, zastaví se spolu uprostřed cesty a rozkládají rukama. Tady lidé rychle šli a pořád mluvili za chůze. Někdy nebylo vlastního slova rozumět v hluku a jenom jste viděli pohybovat se ústa a nohy. U mužských kapes čouhaly noviny. K prvnímu rohu chlapec napočítal patero benzínových čerpadel.

Před Žižkovem Hybernská ulice se rozšiřuje i větví v křižovatku, kudy proudí městský pohyb z kolika stran, zpod viaduktu, z Husovy třídy, od Příkop a od Poříčí mezi oběma nádražími. Vyšli od sadů a matka se podivila:

„Co se tu děje? Snad nemají v Praze ještě fronty?“

„Tam rozdávají zadarmo,“ usmál se nějaký starý pán. „Jde to na dračku.“

A Růžena, u vytržení:

„Halete, maminko, už vyndali zimní šatečky.“

Byl to dům všečen ze skla, jediná výkladní skříň do šestého poschodí, ploché střechy; vypadal nedostavěný. Had lidí se tlačil před vchodem až do jízdní dráhy. Dva strážníci dělali pořádek.

Snižujeme ceny na polovic
Kazmar Šaty Jafeta
Nezávazná prohlídka

Na jevišti o kolika patrech loutky za sklem, paže od těla, ukazovaly, ochotně natočeny, jak překrásně padne podzimní kolekce Jafeta pánům staženým v pase a přehnaným v ramenou, oděným obleky Jafeta do kanceláře, do salónu, na ulici a ke sportu; v přízemním výkladě seděl dokonce panák na motocyklu. Jedno okno bylo dojemné, vystavovali v něm nejhlubší smutek. Dáma zahalená v krep, závoj po obrubu sukýnky, jdou teď krátké, tak dvacet čísel od země, po jejím boku gentleman, hlavu obnaženou, tvrdý klobouk v ruce – černá rukavička mu padne jak ulitá a nalakovaná –, přemýšlí se zdvořilým bolem o marnosti světa. O poschodí výš byla svatba s nevěstou jako z cukru, s družičkami zmrzlinových barev, s fialovou tchyní a s ženichem, který připomínal číšníka a vlaštovku. Loutky seděly za psacím strojem, šly do školy, vítaly přítelkyně na čaj, stály proti partnerovi v dancingu, a za jejich bezvadným světem se tlačili, černali se a hýbali po všech patrech skuteční, živí, neúměrní lidé, zejména ženy, uvnitř obrovské hlati ledové, do které jste viděli z kolika stran, jak tu strměl skleněný dům z pobořeného okolí. Nahoře se rozsvěcovaly neonovým písmem názvy obleků a ceny. Pěší, kteří tu čekali ze tří stran, až strážník přeruší dopravu, měli pokdy a četli. Vdova vydechla překonána: „To je láce! To je zadarmo.“

Strážník v červenobílé krabici pokynul, vozidla stála, motory se zachvívaly, benzín čpěl, vdova chopila se pevně obou svých dětí a přebrodila bez úrazu před čely vozů. A matka s dcerou rovnou k Jafetě.

Ondřej zahlédl matčinu tvář nabíhat rozčilením. Složila koš na chodník u zdi, jedva popadala dech. Málokdy slyšel ji Ondřej mluvit tak rychle, jen když se zlobila:

„Počkej tady u těch věcí, dej na ně pozor, slyšíš, Ondříčku? Počkej tady, ani se odtud nehni. My se jen s Růžou tamhle podíváme.“

Učinila krok a ještě se vrátila.

„Kdyby ti někdo říkal, abys s ním šel, Ondříčku, nechod'! Hned jsme tady.“

Chlapec zamračeně přisvědčil, a viděla ho, jak usedá na koš, balíky mezi nohama. Růža již byla napřed a čekala. Matka ji dohonila.

Protlačila se s dcerou ke vchodu prodejny. Pražská krev ožila ve venkovance. Kde je sběh lidu, Pražan křtěný Vltavou tam musí být.

Ve dveřích vytahovadla stálo dítě v stejnokroji o málo větší než Ondřej a vyzpěvovalo:

„První patro dámské šaty, druhé patro pánské obleky, třetí patro dětská konfekce, čtvrté patro sportovní oddělení, páté patro pletené zboží, šesté patro večerní toalety – do kterého patra račte?“

Lidé houfem zvykle nastupovali.

„My se jen jdeme podívat,“ prohodila za matku Růžena. Dítě v stejnokroji ironicky ustoupilo, zasunulo mříž a odjelo. Kdoví bylo-li chlapci čtrnáct let, ale dovedl už zatříd'ovat lidi. Sta jich přešlo denně kolem elektrického knoflíku, kterým uváděl do pohybu zdviž.

Vešly a stanuly u dveří, nesměle zprvu, jako prosebnice. Nikdo jich nedbal v návalu. Spěšné slečny v pracovních pláštích s číslem se prolétaly množstvím, nosíce vysoko před sebou šaty na ramínku jako prelud ženy; někdy dvě, když se potkaly, řekly si něco na půl úst a běžely dál; některá mizela se zákaznicí do zástěnku zkoušet. Řady šatstva, naměstnaného na věšácích, dělily síň, průhlednou ze všech čtyř stran, v chodbičky zmatených zájmů a zrcadla je množila. Růža náhle poznala sebe za městskou paní a spatřila, že je špatně oblečena a špinavá z dráhy, ale vysoká, okatá a mladá. Tísnily se tu bavlněné dusno, živočišné horko, pach apretury a žen, rozechvění výběrem, pot rozhodování. Prodavačky se podobaly ošetřovatelkám lidí postižených hromadnou nákazou. Anna Urbanová pozvolna přistoupila k prvním šatům zkraje. Dotkla se jich. Zamnula v štipci látku znaleckým hmatem žen.

Vystoupil uhlazený muž s pěšinkou a tázal se:

„Dáma dostává? Slečno Dášo!“

„Já expeduju!“ odpovídala pospíchající slečna, ani se neohlédla. Přistoupila jiná:

„Dáma si přeje?“

Anna Urbanová se vymlouvala, řkouc, že pochybuje, bude-li to padnout, když to není na míru.

„Dáma je trojka, slečna poslední dětské číslo. Naše šaty padnou každému. To zřídíme,“ odpověděla prodavačka se shovívavým úsměvem.

Vdova namítala, že jim umřel otec a že nemohou potřebovat než něco černého.

„Máme tady roztomilé smuteční pláštíky, kdyby se dáma namáhala dál,“ praví prodavačka a zdvořile ukazuje rukou. Když se k tomu neměly: „Slečno Věro! Dejte mi sem vínový komplet. Černá páska stačí, dámo.“

Chlapec před obchodem čekal s venkovskou trpělivostí a přihlížel divadlu dopravy.

Z vnitřního města jely na dráhu noviny, celý motorový průvod, otevřená nákladní auta s chlapíky, kteří sedí nohy do ulice a zubí se, a potkávali se s poštou od nádraží, zatímco pod viaduktem projížděly nepřetržité pragy a chevrolety a v nich naloženo sudů, pytlů, galonů oleje a benzínu, bandasek, košů zeleniny, vajec v klecovitých bednách, makulatury, železných tyčí na betonování, v jejichž řinkot jako by se vtělovalo prašné dusno města, a tadyhle se řítíl obrovský válec kuky: až popeláři převrhnu neřád na Manina, přijdou ženy a děti paběrkovat. Muž zapřažený do ručního vozíku klidně si vezl stoleček a židle tím babylónem. Přenesl se pomalu, zachvívaje se, zavřený vůz s dekoracemi, podobný komediantskému. Pincgavští tahouni uhlí, mohutní předpotopně, přesahovali jako slon myši maličké aerovky, které všude proklouznou, a motocykly davidsonky se směšným doutníkem po straně. Někdy jela tatra z daleka, zastríkaná od blatníků po okna, a jednou, možná že to byl závodní vůz, světlý vůz tvaru torpéda, jehož značku Ondřej jakživ nespatriil na lhotecké okresní silnici. Křížem nad tím vším zabubnoval po mostě vlak, zakvílel po domově. Ale město se postará vytrhnout tě ze všeho plynulého a věrného; od pěšiny ke hřbitovu Marečku roztočí ti hlavu všemi směry větrné růže. Ráj motorů bzučel kolem Ondřeje. Hocha se zmocňovalo benzínové opojení.

Kdykoli prodavačka odešla s neúmornou ochotou pro jiný kabát, na kterém Anna Urbanová se chystala pohanět tu knoflíček, tam záhyb, sestoupily se matka s dcerou a umlouvaly se šeptem, slídíce očima, co vybírají ostatní ženy, a vždycky to, co měly ty druhé, zdálo se jim pěknější. Radily se spolu stará nedůvěra s mladou chtivostí. Té chvíle tak si byly blízké, jako by obě byly vzešly nikoli z otce a matky, ale jenom z žen. Ruměnc, napovídající lásku, stoupal k dívčině tváři, a na lícních kostech vdoviných naskakovaly kořalečné skvrny. Abych nezmeškala, aby mě neošidili, aby mně to někdo nepřebíral. Kdy se to zase hodí! Ta láce! Po letech války a poválečné drahoty, po letech na vsi. Napětí výprodejů! Tehdy Kazmar právě začínal se svými lidovými cenami a nikdo nevěřil, že se udrží. Anna Urbanová neviděla otce, skřítku domu, z něhož se nikdy nevzdaloval, od své svatby. Podobala se americkým vystěhovalcům, kteří vrátivše se přes vodu do rodné dědiny po letech letoucích, zajdou nejdřív do krčmy a teprve potom domů. Ženy se křižují, který čert nese muže do hospody propít mzdu. Muži do smrti neporozumějí ženské vášni nakupovat.

Nákup je dobrodružství životů vlekoucích se mezi neckami a plotnou, je styk se světem, je souboj s obchodníkem, je boj s pokušením, ve kterém podléháš, je hazard držgrešlí a dopalování sousedky lhaním si do kapsy a je dětský úžas z rozmanitostí této země. To bylo krásných kostýmků! A tyhle šaty s křídýlky místo rukávů, nazvané aeroplán. Pravda, už fouká ze strnisek, a teď by je Růžena málo užila. Ale jsou za pakatel. Těch blůzek!

Přemáhaly stud za tělo, jakému již odvykl městský člověk, a churavy, dcera touhou a matka nerozhodností, dávaly se svlékat a oblékat umořené slečně s číslem, která vrávorala únavou a odřikávala:

„Kabátek holčinku znamenitě šatí. Zkuste ještě tohle, slečno. Vám jde drap k pleti. Být vámi, milostivá paní, volila bych jen ten bordó kabát. To tak neběhá.“

Čas míjel. Kolikrát červené světlo stůj! vystřídalo zelené provozu a žluté nejasného poslání; kolikrát strážník od dirigentského pultu odklepal i spustil hru jízdy a pěších. Matka s Růženu se nevracely. On-

dřej měl hlad a připadal si jako Paleček, kterého zavedly do divočiny města a zanechaly osudu.

Anna Urbanová se styděla pořád se vyptávat, co to stojí, aby na ní nepoznali, že je z venkova. Růžena si povšimla paní vybraně oblečené uprostřed žen se sítkovými brašnami, plnými švestek a půlbochníčků chleba, jak sem odskočily z trhu, a krásná paní se klidně ptala na ceny. Ale ta byla tak bohatá, že si mohla troufat, co si nedovolí chudý člověk.

Postoupily k pokladně.

Vdova dala podržet dceři malou toboleku z kozinky, zavírající se na dva háčky, nabitou niklem. Zásobila se drobnými na cestu. Obracela každý krejcar. Nejeli tramvají. Poodstoupila a vytáhla mužskou tašku na větší peníze po nebožtíkovi. Některé bankovky byly lepené. Já nevím, malému člověku vyplácí záložna pojistné, týž obnos, v ohmata-nějších bankovkách než zámožnému. Je lépe nemít v rukou peníze. Útrata ženu zdrtila. Několik lidí ji předešlo v řadě, neboť počítala peníze opatrně, aby se nezmýlila a neošidila, a každou desetikorunu protřela dvakrát mezi palcem a ukazováčkem. Stává se: někdy se dvě slepí. Když se ocitla před pokladnou, na poslední chvíli v zmatku se pokusila něco usmlouvat, byť i tušila, že nepořídí, ale přece, aby naplnila zvyklost a obřad nakupujících žen a aby měla klidné svědomí. Růžena skousla ret; styděla se. „Snížili jsme o padesát procent,“ s jemným úsměvem odpověděl pán, přijal peníze, zatočil klikou a razil lístek. Anna Urbanová pomyslila: „Ti mě oškubali,“ a té chvíle vzpomněla v lásce a lítosti na chlapce venku. Vyšly z Jafety na ulici poněkud omámeny jako hráči z herny.

Hoch u domu nebyl; v matce hrklo. Naštěstí objevily ho brzy na pokraji chodníku. Nos do povětří, pozoroval potěšen, jak se vyšinula kladka z elektrického drátu. Řidič i průvodčí seskočili a ohledávali závalu. Tramvaj stála, celý vlak červených elektrik stál, hradba autobusů za ním. Vzadu kleli šoféři a začínali předjíždět.

Matka se dotkla hochova ramene. „Ondřejíčku, už jsme tu. Kde máš košík?“

„Tady,“ odpověděl chlapec, ukázal podpatkem za sebe a neodtrhoval oči od výšky. Řidič a průvodčí, škubající provazem, pokoušeli se vpravit vykloubenou tyč, kam patřila. Kladka se dotkla vedení; jiskry zasršely.

„Ondro,“ pozdvihla vdova hlas a zatřásla klukem, „kde je koš?“

Chlapec se obrátil a vytřeštil oči na pusté místo na chodníku, jehož vzor si náhle zapamatoval. Bílé hvězdy v šedomodrém poli. Ale ne. Vždyť teď tu koš stál. To není možná. Jako když kufr začaruje a sfoukne se země.

Anně Urbanové se změnila tvář. Ústa i chřípě se jí vzdula a zatřásla. Pozdvihla paže a stiskla skráně rukama.

„Ukradli mně můj koš!“ vykřikla naplno, až hoch uskočil leknutím a chodci se zastavovali. „Okradli dítě,“ a vypukla v pláč. „Bídáci bezbožní! Zloděj! Zloděj!“

„Chyťte ho,“ křičeli Pražané, rozbíhali se a přidávali se k ní, jak sebrala obě děti, a k strážníkovi.

Ondřej běžel vedle matky, vzpomněl si zoufale:

„Snad tam nebyl zrovna v tom kufru taky můj prak a luk?“

„Ten jsem ti dávno vyhodila oknem, ty sloto.“

„Jaký to byl koš?“ ptal se klidně strážník.

„Pane nadstrážníku! Pěkný, z nejlepšího proutí, na patentní zámek. Tady mám od něho klíč,“ pronesla žena hrozebně a klíč i ukazovala. Lidé kolem se zasmáli. „Koupila jsem ho v Platýze za pět korun padesát ze svojí služby, já to pamatuju jako dnes, o masopustě to bude patnáct let, co jsem se vdávala, protože já jsem z Prahy a můj byl ze Lhotky, udělali jsme si známost, jak jsem tam byla s pány na letním bytě, tenkrát ještě šly ty pletené kufry.“

„Dobře,“ řekl strážník, „a co v něm bylo?“

„Měla jsem tam,“ odpovídala žena bez dechu, stojíc mezi dvěma dětmi uplakaná a zmítaná city v oblouku diváctva, „měla jsem tam mandel vajec, hroudu másla, kus tvarohu, ošatku jablek, malinová jablíčka z naší jabloně za stavením, včera mně je švagr načesal, potřebovala ještě uležet, a párek holoubat pro tatínka jsem tam vezla, otec je starý

člověk a neduživý. Ještě jsem od toho zaplatila akcíz. Měla jsem tam plátna na tři košile tady pro děvče, až vyroste, a nové polobotky, obula jsem je dvakrát. Zapište to, pane nadstrážníku, jen dvakrát jsem je měla na nohou, jednou na mužově pohřbu a podruhé u notáře, jak jsme spisovali smlouvu o tom stavení.“

„To stačí,“ přerušil ji strážník. „Uděláte nejlíp –“

„Měla jsem tam náprstek, ten jsem tam vhodila na poslední chvíli, ještě jsem chlapci přišívala knoflík, byl na poslední nit. Tadyhle ten knoflík to byl, že nelžu, Růžo. My jsme spořádaní lidé. Můžete se přesvědčit. Můžete se tady na ty děti podívat, že je mám v pořádku. Ten náprstek byl alpaka s urálským kamínkem nahoře, památka od mého muže, ruského legionáře, pochovali jsme ho, ve středu to bude pět neděl,“ zdvihla ruku k očím a zaplakala. „Měla jsem tam,“ dodala tichým hlasem, „i tři vajíčka natvrdo a skrojek chleba, jak jsme večeřeli ve vlnku. O té špetce soli ani nemluvím. To je všechno, pane nadstrážníku. Mluvím čistou pravdu. Každý mně to dosvědčí. Můžete se zeptat v Lhotce koho chcete –“

„A teď jste se zastavila v Jafetě, co?“ optal se strážník. Žena k němu plaše pozvedla oči a umlkla.

„To teď máme na denním pořádku s tím snížením cen,“ vyslovil strážník, obraceje se spíš k mužům z posluchačstva. „Onehdy se mi dvě ženské popraly ve frontě. Jedna druhou kousla do ucha, ještě to bude mít soudní dohru. Milá matko, včera se tu stala horší věc. Včera se tu jedné paní ztratilo dítě.“

„Jenže dítě se najde, a holoubátka už nepřiletí. Tebe neukradl nikdo, vid’?“ prohodil pán v hloučku a poklepal Ondřejovi na rameno odcházející.

„Ti lidé z venkova by si dali ukrást nos mezi očima.“

„Opil by je rohlíkem.“

„A taková krádež se stane před okem zákona,“ smáli se vzadu.

„Což to ještě není nic,“ řekla jakási paní a jala se okradené vypravovat, jak jí, když se stěhovala, odvezli podvodníci nábytek ze dvou poko-

jů i s koberci. Ale to je útěcha, která jen zlobí. Jiná žena se do Anny Urbanové pustila:

„To je matka? Běží si za parádou a opustí dítě.“

„Na vdovu si každý troufá,“ trpce řekla Anna Urbanová. „Pojďte domů, děti, dědeček nám dojde na komisařství. Můj otec se mne zastane.“

Sebrali své svršky a vlékli se zahanbenou skupinkou podél mříže prožrané sazemi a za zdí do končin stále ohavnějších. Šli jakousi zmrzačelou ulicí, která by se podobala nábřeží, kdyby tam dole, kde bys hledal řeku, neválely se podkolky vagónů, zrezavělé osy, zkroucené součástky páte přes deváté jako po srážce – staré železo na slepé koleji; a vznešení lidé sídlí uvnitř ve městě, po jehož rubu se Růžena vzdaluje a táhne balíky, které se protížily. Nebe tady nad železniční krajinou je z uhlí a olova, ve dne na něm stojí mosazné slunce, v noci na něm visí plechový měsíc, každý lok vzduchu ti v ústech uhelnatí mourem černé Prahy.

Anna Urbanová šla a zakletě, mstivě mlčela, jen aby došli. A věděla všechno: jak je ten život malý a těžký a jak si v něm neví rady. Dovedla vyprat, dovedla uvařit, pospravit, uklidit a poctivě se starala o děti. Ale chudoba, to není jen hlad a zima, jak by snad mysleli bohatí. Hlad zatím nezkusili, nemohla si naříkat, i za války sehnala potřebné na venkově. Ale chudoba, to je tesknota jakási, přitlačení. Život se posunuje s nesmírnou potíží, všude jsi přivázán, všude narazíš, za všechno jsi potrestán, za každý nejmenší krůček z předepsané dráhy, za takový, který má u jiného půvab rozmaru, jsi vytrestán. Nikdo jí nedal lepší školy a měla odjakživa slabou hlavu. I to o sobě znala – nikoli tak určitě, jak tuto píšeme, když se vyjadřujeme jen slovy. Ale každý člověk nosí svou tíhu a jsou chvíle, kdy ji pocítí.

Proti nim vyvstával vrch Žižkov s altánkem, k němu se klikatěla pěšina. Do žlutnoucí zeleně sadů mísilo se trochu koptu. A ten vrch Žižkov vysílá svoje strážky až do ulic. Zahnuli kolem lázní, prošli pod železničním mostem, dali se Husovou třídou vzhůru, a maličko, budou doma. Vždycky bys hádal, že to bude jiný dům než ten ponurý, k němuž pak zahnete.

Než vstoupili, matka poprvé za tu cestu rozevřela rty a promluvila:

„Ondro, Růžo, ne abyste vykládali po domě, jaké nás potkalo neštěstí s košem. Dědečkovi to povím sama, až se hodí. Je vždycky lepší mlčet. Chudý člověk musí hledět, aby se o něm nemluvilo.“

Prošli průjezdem na dvorek, kam se tlačila žižkovská stráž, ale, což poněkud utěšovalo Ondřeje, ke skále přiléhala garáž.

Matka se zastavila u dveří, jejichž vrchní tabulka byla vyříznuta a nahrazena okénkem – špehýrkou. Za špehýrkou seděl dědeček, četl Národního strážce a číhal na lidi. Tři majitelé domu se vystřídali, ale dědeček se tu udržel a proháněl nájemníky; nikomu nepolevil a nikomu nepočkal. Byl přísný správce a vykonával své zaměstnání rád. Když matka vzala za kliku, dveře zacinkaly jako v krámě – dědeček měl signál. Sňal skřípec jako na pozdrav a vstal. Byl to dědeček maličký, hubený a černý, černý jako moucha domácí, černý jako všechny tiskoviny, které roznášel s úctou k úřadům, jejichž vážnost se na něho odrážela, černý jako žižkovský vrabec a žižkovská saze. Se svým tvrdým špinavým límcem a motýlkem se podobal spíše sešlému úředníkovi než bývalému knihaři.

„Tak už jste tady,“ řekl. „No, jakáž pomoc,“ a nevědělo se, vztahuje-li se to k otcově smrti nebo k jejich příjezdu.

Kolem okénka přešel muž v modré blůze širokým volným krokem člověka, který je celý den na nohou.

Dědeček pootevřel dveře a vystrčil hlavu.

„Copak tu chcete? Tady není žádná správka po domě. Koho hledáte?“

„Ke Gamzovi do kanceláře,“ proslovil muž, máchnuv rukou, a vystupoval do schodů.

„Tak to chodí k doktorovi procesím,“ poznamenal dědeček a urputně zavřel dveře, „a neřádu sem nanosí, bláto a sádru, to je jim jedno, že zahmatají kliky. To sis vybral klienty!“

Od deseti k pěti

První večer v Praze, s novými zvuky ciziny, které doléhaly a zněly jako už nikdy potom, se svištěním, blížěním a otřesy uliční jízdy a náhle s hukotem vlaku po viaduktu, Ondřej nemohl usnout. Vlaky kvílely, trubky houkaly, hnízdl se potmě, obrátil hlavu k neznámé zdi a tesknice ho zmáhaly.

„Neplač, člověk zvykne,“ řekla matka.

Jen usnul, probudilo ho pohybuující se světlo, vržené ze dvora oknem na postel a stěnu. Slyšel na dvoře vrčet motor, dětské hlasy naplno, napomínané kýmsi, kroky, dědečka zavírat vrata a vracet se, znovu motor zajíždějícího vozu a stažení železné opony na garáži. Světla zhasla. Ondřej se uspokojil, že je v domě auto, z čehož vyplýval jakýsi neprobádaný prospěch psu Harýkovi – v onom zmatení myšlenek, usínáme-li –, všechno se propadlo a spal.

To přivezla Nella Gamzová, advokátova žena z prvního poschodí, obě děti, Helenu a Stanislava, starou fordkou od své matky z Nechleb. Opozdlili se, bůhvíproč, pokaždé přijížděli o tři hodiny později, než oznámili. V bytě bylo ticho, Gamza odešel. Napsal ženě na papírek: „Nedočkal se, přijď v půl jedenácté na Franktiréry do Lucerny, nebudou to opakovat, nebo v jednu do Red baru, je tu Sachs z Moskvy.“

„Ta Praha je ale blbá,“ prohlásil Stanislav tesklivě, a tak jak byl, šel rovnou k telefonu zavolat kamaráda Vojtěchovského. Patrně také dnes přijel, jako všichni chlapci, do školy.

Chudáci, zas na rok do klece, pomyslíla paní Gamzová.

Jak věšela kabát a sňala čapku před zrcadlem v předsíni, Helenka se zastavila vedle ní a ujišťovala se s podivením:

„Já už jsem vážně větší než ty. Máš vztek?“

Paní Gamzová se smála: „Ty hloupá.“

Svěžest těch dětí ji okouzlovala. Někdy se až bála věřit, že jsou její a že je má, a právě ona, Nella Vítová, po chudokrevných dívčích letech

a po prvním tupém manželství, z něhož utekla, bylo jí sotva dvacet, ještě za císařských časů, na rozhořčení svého nebožtíka otce, dosti významného rakouského úředníka, člověka zákona a který věřil v nerozvatelnost manželství. A opravdu, nežili rodiče v upřímné lidské shodě, co je pamatovala, a nebyla dceřina láska jejich první hněv? Matka, znamenitá stará paní, která milovala ze srdce a mluvila od plic, dávala za pravdu dceři a bila se za ni, jak dovedla. „Kašlu ti na to,“ vyjádřila se tehdy v půtkách o Gamzu otci, „jak se pohoršuje dvorní rada ten a ten, jen když je holka šťastna.“ Věřu, dnes už i Nella pozapomíná, že v tom byl za Rakouska kus společenské odvahy, když dva, kteří se měli rádi, rozbili jedno manželství a vstoupili v nové. Což neodpykal Gamza sedmihradský sňatek s rozvedenou ženou a nepřiměli jej u zemského výboru, ovládaného katolickým šlechticem, aby se vzdal místa? Dal se na advokátství a protlouká se v ušlechtilé a nevýnosné praxi; Nella mu zastává sekretářku. Kdyby byly lepší časy, chtěla by třetí dítě – dítě po válce. Upínala se k těmto dvěma pýchou bytosti poněkud zimomřivé, v které se roznítla krev a vydala statečnější pokolení. Sama byla jako pápěra. Vyznačovala se oním klamným mládím a nervnou pohyblivostí městských žen jako uhnaných, aby nezůstaly za dobou.

Rozsvítla v pokojích, a shledávajíc, kterak jsou těsné a ponuré proti jasu a prostorám matčina dřevěného domu v Nechlebách, chválila nahlas Barborce, která u nich byla třináct roků a nyní je očekávala, uklizený byt, jako by Barborka byla hostitelka, s laskavostí až přemrštěnou a znějící poněkud nepřirozeně. Podobně Gamzová zacházela i s paní Polanskou, nechlebskou zahradnicí. Bylo v tom trochu ostychu za Gamzu: Je pravda komunistka, ale nežijeme jako komunisté, žijeme docela tak, jako jinde měšťáci. Věřili v jedno a dělali druhé. V Gamzové vznikala z toho nejistota ve styku s těmi, kdo slouží, mlčí, nevěří pánům, myslí si své a nevydají se. Stará paní Vítová, Nellina matka, kolikrát se rozkřikla a dupla si, a všechno kolem lítalo. Dovedla si poručit. Barborka více si vážila staré paní.

Stanislav přišel od telefonu pobouřen.

„To přestává všechno, vynadej jim zejtra v centrále, telefon nejde, zase je porucha.“

„Porucha!“ opáčila Helenka a ohlédla se po matce směřjícíma se očima, aniž se smála ústy.

„Co máš?“ ptal se Stanislav starší sestry.

„Nic!“ odpověděla, opřela se dlaněmi o postel, odrazila se bosýma nohama od podlahy a vymrštila se na postel, až pera žíněnky se pod ní rozhoupala. Naslouchala celým tělem doznívání per, upírajíc pohled na obvyklé místo na zdi, a pohřešila tam známou skvrnu, která kreslila psa ve skoku.

„Proč jste čistili pokoj,“ řekla. „Skandinávie je pryč.“

„Mami, nebudu?“ ptal se Stanislav tiše. Matka rozuměla. Znamenalo to: Nebudu mít zlé sny?

„Tak nečti detektivky,“ řekla nahlas Helenka. Otočila se, schoulila se a spala.

„To víš, že ne,“ odpovídala matka Stanislavovi a poseděla u něho, až usnul.

Třebas byl kvetoucí hoch, trochu se o něho bála pro podobu s bratrem, Jaromírem Vítem, který se zastřelil v osmnácti letech pro děvče. Ale neznala se k obavě, vědouc, že strachem přivoláváme děje, a nikdy ji nevyslovila.

Telefon byl vypjat, protože nezaplatili proud, a tady na stůl Barborka nashromáždila paní kupu nepřátelských barevných obálek. Přirozené hnutí k barevným dopisům by bylo: přetrhnout vejpůl a naházet do koše. Gamza si počínal filozofičtěji. Došlé účty neviděl a nedotýkal se jich, odmýšlel si je, nebyly pro něho na světě. Nella ho naprosto chápala. A což, i zítra je den, a zapálila si cigaretu. Teď v noci nepoběžím na poštu s penězi, nehledíc na to, že je nemám.

Postavila na čaj a šla pod sprchu. Ledová sprcha a silný čaj znamenatě zahrnaly únavu – únavu čím? Po prázdninách u matky? Ale lehounká únava, k nevyličení, provázela paní Gamzovou, ať se hnula kam chtěla, jako čeření vodu a jako člověka stín. Ať psala na stroji, ať se slunila, ať byla s dětmi, ať tančila, ať si počínala zcela jako všichni ostatní lidé,

byla unavena, ale nikdo to na ní naštěstí nepoznal a nikdo o tom nevěděl než ona. Jen v prvních letech s Gamzou, kdy se narodily obě děti, než odešel do pole, nepocítovala onu únavu.

Nyní se Nelly zmocnilo umělé oživení, které tak znala ve městě. Za nic by teď neostala večer doma. Když se převlékla a upravila, na film bylo pozdě, na bar brzo. Zbývala hodina, jakáž pomoc, usedla k účtům. Účtování paní Gamzové bylo prosté. Rozřezávala obálky, přebíhala očima upomínky a třídila dodavatele na „hrozivé“ a „hodné“. „Hrozivým“ je třeba zaplatit aspoň něco, „hodní“ počkají.

Schodek, o nějž Gamzovi klopytali po válce rok co rok, nebyl zatím nebezpečný, jen obtížný, a dobře bylo zapomínat mrzuté stránky provozu vedle Gamzy, s dětmi a uprostřed přátel. Je tolik kvetoucích a pravdivějších věcí v životě; nesmíte se dát vléci; je třeba vykázat složenkám jen tolik místa, kolik zasluhují. Většina rodin středního stavu, které Nella znala, žila nad příjem a na úvěr. Mohli jste kdykoliv očekávat, že zas přijde „ten pán a rád by s vámi mluvil“, a nepřekvapilo vás, jestli tu byla už podruhé slečna od švadleny s potvrzeným účtem a vyřizovala, že paní Neveklofová už by nemohla čekat. Nella, pokud ji Gamza nepotřeboval v kanceláři, vospávala, ale nebylo vyloučeno, že ji přijdou vzbudit soudní vykonavatelé. Starý domovník dole považoval takovou návštěvu za hanbu nájemníků, i Barborka ji pocítovala za potupu svých pánů. Nella při nejlepší vůli se nestyděla; jen z duše nenáviděla chlapy příznačných trudovitých obličejů a zahleněných hlasů, a byla k nim velice zdvořilá, honem je odváděla do pokoje a nabízela jim cigarety a likér, aby jí zbytečně nepoplašili děti, zejména Stáňu. Nedošlo nikdy až k dražbě. Ale bylo neodnaučitelně trapné říkat o peníze matce, která ji hostila po léta, co byl Gamza na frontě, i s dětmi v Nechlebách a která pokaždé zaplatila dluh, ale neodepřela si vyjádřit i své mínění. Snad proto Nella odkládala ony chvíle domluv déle, než bylo zdrávo. Koneckonců, schodek Gamzových vyrovnávala stará paní Vítová, a rodinné jmění, ztenčené už válečnou půjčkou – kterou upsal dvorní rada dílem donucen a z částky o své újmě –, tálo jako sníh kolem

nechlebské vily, poslední výspy bývalého majetku. Jakmile v rodu přebují cit, s penězi to jde od deseti k pěti.

Nellina prababička řeznice, rázná žena, o níž se dochovala v rodině zkazka, jak jednou se splašil býk, běhal po radlických stráních, mužští si naň netroufali a Rozálie Malochová ho přivedla, tato prabába z matčiny strany, zakladatelka rodinného majetku, která chodila spát se slepicemi, vstávala se sluncem, proháněla pradědečka, proslula výrokem: „Starý, kdybych tě nechala, kalhoty by s tebe svlékli!“, zavírala na klíč cukr v starobylé cukřence (kterou Gamzová dávno prodala), vařila pro rodinu i pro chasníky a ostatek života mimo neděle a porody devíti dětí trávila v kase, tato měštká, která se zakoupila z vlastních úspor ve vnitřním městě pražském a chlubně nese kolem krátkého krku šňůru perel, v uších náušnice, brož na prsou a prsteny po klouby na podobizně visící v nechlebské jídelně, prabába řeznice asi by se křižovala nad chuděrou, která váží čtyřicet devět kilo při metru sedmdesáti výšky, nemá groš na knížce a které, mívá-li v zimě řeznický krám, za pohledu na syrové maso zmrznou prsty u nohou tak, že jedva může z místa. Snad z kořene téže idiosynkrazie stydla v Nelle krev, viděla-li prosit v mrazu na ulici mrzáky s holýma rukama a děti uplakaných nosů. Zejména v zimě byla k prosebníkům bezbranná a rozdávala až pošetile. Nebyla to dobrota, jen slabé čivy, dobře to věděla. Příliš o sobě věděla, i to ji provázelo stínem smutku v nejšťastnějších chvílích.

Ale vraťme se k složenkám. Žili tak neskromně? V ošklivém a laciném čtyřpokojovém bytě a s oježděnou fordkou, kterou si řídili, Gamzovi sotva dosahovali příslovečnou úroveň amerického kvalifikovaného dělníka oněch časů. Snad kdyby Gamza byl dokračoval na své dělnické klienty tak přísně jako na jeho ženu elektrické podniky; snad kdyby nevydával levý časopis; snad kdyby oba zavřeli oči, ucpali si uši, nechtěli nic vědět o světě ani zasmát se, nalinkovali dni a zřekli se světelného alkoholu, jež vypařuje večer město jako iluzi radosti, snad by se jim povedlo jakžtakž zachovat rovnováhu a být lidmi, kteří nevydělávají proto, aby žili, ale žijí proto, aby spořili. A za takový život by se oba dva pěkně poděkovali! Stáří a starosti se neodvozují nadarmo

z téhož kmene, a člověkův věk lze měřit i tím, jak si připouští nesnáze! Nuže, jejich cévy posud zachovaly pružné stěny a srdce lehkomyšlnost.

Nella otevřela předposlední zelenou obálku, která naštěstí neobsahovala složenku, a chtěla zmuchlat a zahodit patrně jakýsi módní prospekt, psaný strojem, oslovující ji „Madame“ a odvolávající se na její vkus a vynikající vlastnosti, když o řádek níž padlo jí do očí Gamzovo jméno. Nepodepsaný přítel spojoval je významným způsobem se jménem studentky Novotné, a podotýkáje, že má na zřeteli výhradně čest rodiny, upozorňoval, že styky obou nikterak nejsou tak nevinného rázu, jak snad předstírají. Zná, pravda, svobodné smýšlení paní Gamzové, vždyť „u vás bolševiků neexistuje ani tělesný majetek“, ale přece snad nechce být litována.

Nella kdysi, v prvním roce manželství, dostala anonymní dopis podobného rázu o Gamzovi. Podala ho muži se smíchem. Skoro ji bavila lidská závist. Dobře bylo člověku mít pevnou půdu pod nohama. Co mi nějaká jedovatá moucha!

Když četla dnešní psaní, Nella se lekla jako usvědčený viník. Za svět by dopis neukázala Gamzovi. Hanbila se: styděla se od kořenů a nesmyslně, jako by sama byla napsala ničemné řádky. Neměla ve zvyku zamykat se v pokoji. Ačkoli nebylo, kdo by ji překvapil, když děti a Barborka spaly a Gamza na ni čekal mimo dům, zamkla se na klíč, a dychtivě polykajíc cigaretový kouř, přečetla psaní znovu a potřetí, roztrhala je na kousky a spálila v kamnech. Jakmile tak učinila, litovala toho; byla by znova chtěla vidět potupu.

Co se stalo? Proč by si nepočínala jako dříve? Věděla to všechno přece dávno, a nevěřila tomu ani teď. Odporný dopis jí nepověděl pranic nového, ale rozdíl mezi nevyřčeným a řečeným je nesmírný. Šlechtní otvírači očí to znají. Nikdy se *o tom* nezmínila živé duši, sprovodila u sebe tu věc mlčky ze světa; proč jí nedají pokoj? Co komu dělám? myslila bezbranně, choulíc se v duchu před jakousi hromadnou osobou nepodepsaných, kteří na ni mohli, to bylo to zlé. Kdysi domov byl pevný hrad; jí se to smálo! Dnes – promluví cizí ničema, a sypou se kartové domečky, které stavěla s takovou opatrností, tajíc dech, na písku. Dnes

byla oslabena a přístupna infekci komářího štípnutí z močálu; zima a horko ji rozrážely. Nic se nedálo a pranic se nezměnilo, ale tichý a ponurý byt, kde na ně Gamza nepočkal, hluchoněmý telefon a dluhy – všechno to na ni padalo. Už se jí nechtělo do Red baru, ale hrozila se samoty. Zнала sebe a po způsobu neurasteniků, kteří víc se bojí toho, že se budou bát, než lupičů, sebrala klíč, vzala plášť a odešla sama před sebou.

Red bar

Tehdy, v prvních letech po válce, nevídaná chuť do života se zmocnila Prahy. Dost dlouho krváceli muži na frontách a strádalo a krčilo se zázemí. Ted' lidi posedal chvat dohonit, co zmeškali, a jedli, pili, kupovali, tančili a milovali ostošest. Lidstva se zmocnila jakási pohybová posunčina, podobná oněm válečným třasům, jaké jste vídali na invalidech jdoucích po ulici: muž kráčí, zmítá hlavou a klepe všemi údy. Tehdejší lidé neměli stání, nevydrželi posedět a byli vzhůru do rána, chodíce při tanci sem a zpátky třeba na třímetrovém obdélníku podlahy; černoch k tomu bil do bubnu s rolničkami. Měla-li je vskutku upoutat podívaná, bylo třeba, aby se hýbala. Běhaly světelné reklamy, pohybovaly se fotografie na plátně, probíhala revuální pásma s tanci, nahými děvčaty, žongléry a akrobaty a jeviště nejvážnějších divadel se otáčela. V motorových vozech všech značek, velikostí a druhů, na lodičkách, na lyžích, na pohyblivých chodnicích i na kolečkových bruslích stíhali lidé ztracený čas, své válečné mládí, a jen tehdy věřili, že žijí a nezemřeli, když byli v pohybu. Nedůvěřovali klidu, štítily se ho a báli; snad uviděli příliš nepohřbených mrtvých na všech světových stranách Evropy. Horečka užít, co se dá, strhla zajisté všechna poválečná města. Praha po převratu ji bujně přeháněla jako zbohatlík.

I v Praze za války chudí hladověli, dětem užíraly kosti úbytě, malí lidé mrzli ve frontách před snědenými krámy a utahovali opasky a zámožní méně často pekli maso. I v Praze pomřeli mladí lidé španělskou chřipkou, i v Praze byla tichá perzekuce. Ale události a činy, které rozhodly o osudu hlavního města, staly se za hranicemi. Když chvíle uzrála, Praha očesala orlíčky a okrášlila se trikolórami; republika jí spadla do klína a svoboda jí stoupla k hlavě. Praha těch dob se podobala vdově, která šťastně pochovala prastarého muže a ted' neví, s kým dřív se objímat na světové mapě. Kdo znal za Rakouska malebné a spořádané město, snící v ústraní svůj státoprávní sen, obývané čtenáři bájí a po-

věští v starším pokolení a v mladší generaci řešiteli Dostojevského problémů, nestačil se divit, jak Praha se má k světu. Vyhazovala si z kopytka, jak oktáva po maturitě na večírku. Potomkům českých bratří i synům rakouských střídalů se otevřely oči a spatřili, že život na této zemi je veselý a hraje všemi barvami.

Kolikrát jela Nella v noci za Gamzou, jak se umluvili, a pranic na tom neshledávala. Dnes ji jala plachost, než vstoupila do Red baru, jako by ji hnětlo svědomí. Sešla po vykobercovaných schůdcích, rozhrnula závěs, vdechla vzduch dušný po týdnech strávených na venkově a hudba zazněla zblízka do šatny. V Red baru bylo přeplněno. Tlačící se lidé, muži a ženy, chodili objati při hudbě, břicho na břicho, a vkračovali si nohama mezi nohy tak, že muž postupoval a žena couvala. Tvářili se jinak než obvykle. V pohledech a ve výrazu úst vystavovali na odiv vážnost vášně, kterou kdesi okoukli. Nella to přišlo k smíchu; odvykla přes léto prostředí. Páchlo tu čalouny, pudrem a kouřem. Vrchní znal Gamzovou; naznačil vztaženou rukou směr jejich boxu, a uhýbaje podél obsazených stolů tančícím,razil jí cestu. Šla proti proudu, vyloučená postava, která se nepohybuje podle taktu, pocit'ujíc sebe směšně a překážejíc sobě, jako by vedla někoho cizího, a nalíčené uhřáté, mladé i zralé, přepadlé i odulé obličejе dvojic střídaly se jí vstříc ve všech člověčích nepravidelnostech. Spatřila herečku Vlastu Tichou, mladou ženu advokáta Häuslera, černou, hubatou a melancholickou osůbku, s tanečníkem, který ji přesahoval o hlavu a skláněl se k ní jako k dítěti; poznala Vykoukala, krásného hochu, levého básníka, s barovým děvčetem; postřehla přes sál Gamzu se studentkou Novotnou. Nella se zarazila jako přistížena; pak přidala do kroku a zachytila sukní o židli, na které seděla cizí paní; musila se zastavit, aby vyprostila šaty. Vysoký Gamza zahlédl přes sál ženu, živě na ni zakýval a pokračoval v tanci. Viděli se v neděli v Nechlebách. Nella se na něho provinile usmála. Vstoupila do boxu a pozdravila se s Gamzovými přáteli. Neviděla je přes léto, a hned ji obklopilo ovzduší skupiny zasvěcené do rázu vtípů, způsobu reagovat a zájmového kruhu, ovzduší vlastní všem stolovým společnostem na světě, ať jsou to starousedlíci u Ježíška, anebo leví v Red baru. Tón

Gamzovy skupiny byl takový: Je prokázáno a všem samozřejmé, že hospodářský řád, v kterém dnes žijeme, je nemožný a odsouzen k zániku; nelze něco pojímat vážně v tomto šíleném a prozatímním světě a rozčilovat se; nejen zábavné, ale i jedině slušné je ničemu se nedívat a ničeho se nehrozit, dělat legraci a přehánět vedlejší věci, drobné nesmysly v celkovém nesmyslu, který tu na Západě žijeme. „Život je dnes pro kočku, a proto psina,“ napsal Hartvich, teoretik skupiny. V Red baru bylo několik rudých básníků, levých architektů, starý žurnalista Sachs, překrásná Dalešová, sportovní tanečnice, provázena, jako obvykle, bratrem, módní referentka, doktor Häusler, muž herečky Vlasty, a s ním neznámý host, padesátník, který se odrážel od ostatních příkrým vzhledem a mlčením. I v skupině samé jste rozeznávali přistěhovalce, totiž manžele Häuslerovy a módní referentku, kteří přicházeli mezi levé jen někdy, od původního kmene.

Žid Sachs, veliký tlustý muž krásných kdysi rysů, znetvořených ledvinovou nemocí, rozložen jako král vládl stolu a tmavě převažoval obraz, když Nella vešla. Ostatní obličejové překvapovaly výrazem dětské důvěry a nezpracovanosti vedle Sachsovy strmé tváře. Žhnula zkušenostmi staršími než jeden život a jednotlivcův věk, zdála se stejně schopna nadšení, zbožnosti, skepse a herectví se svými vědoucími ústy a posměšnou jiskrou v oku churavého muže. Přes nemoc stále jezdil po světě tento náruživý novinář. Narodil se na Slovácku; nyní projížděl z Moskvy do Berlína. Měl v Praze spoustu známých, jako ve všech evropských městech. V pražském údobí vysedával denně v Red baru. Netančil a nesměl pít, ale dýchal rád ten vzduch. „Jak to vypadá v Rusku?“ ptala se ho Gamzová a školácky si vzpomněla, že měla říci „ve Svazu“. Sachs pozdvihl levé obočí k jejímu konverzačnímu tónu a usmál se koutkem úst. (Opravdu, Nella se v tu chvíli více zabývala studentkou Novotnou než Sovětským svazem.) Napsal o dělnické říši plno článků, všude přednášel, na Sověty se ho ptal kdekdo, mohli by mu dát pokoj. Jako virtuos, kterého nelze přimět, aby zahrál v soukromé společnosti: „To víte, Red bar tam nemáme,“ odpověděl a vstával s potíží, když mu Nella podávala ruku, zadíval se jí do očí a vzpomněl si se srdečností

starého muže: „A kdy se zas popereme o Gamzu?“ Gamza znamenitě, a nejen podle Nellina mínění, mluvíval na veřejných schůzích a na táborech; věřil ve věc a strhoval lid. Sachs měl Gamzu rád a Nella o tom věděla. To ale Sachsovi nevadilo, aby přičiňoval suché dodatečné poznámky ke Gamzovým výrokům, když se potom sešli v kavárně, a bavil jimi stůl. Ženy postrádají smysl pro humor, míří-li na jejich muže, a Nella se kdysi do Sachse pustila, že by prodal za vtip přítele. Vážně mu vyčinila. Nyní si připadala před Sachsovým pohledem jako pod rentgenem. Prosvítit si ji a jako by řekl: Nu, nu, paničko. Zestárly jsme, odstavili nás, dali nás do penze. Musíte tam všechny.

Vedle Sachse seděl advokát Häusler, růžový, plavý, měkkýšovitý čtyřcátník s vypoulenýma očima, takového výrazu tváře, jako že něco vyhrál, ale že to nikomu nepoví. Oženil se v létě s herečkou Vlastou z Velikého divadla a přisvojil si její úspěchy, její druhy a její skutečné i domnělé nepřátele. Zářil, že souvisí s uměním. Ve svých kruzích byl vlivný muž a jako právní poradce úleckého Kazmara (Kazmar-Šaty-Jafeta) vydělával prý těžké peníze; tady mu trpěli, aby platil. Jeho žena, herečka Vlasta, nebyla dnes v dobré míře. Pravda, šla na filmový večer také; ale přesto pociťovala za zradu, že tolik lidí se hrne ještě na jinou než na její premiéru. Přerušila tanec a vrátila se k muži s tváří, která nevěstila nic dobrého. Řekla, že ji bolí hlava, a požadovala na něm prášek.

Než Häusler představil Nelle svého hosta, ramenatého muže s oholenou hlavou, do cihlova osprchovaného a jehož vzhled, lze-li člověka zkrátit na jedinou vlastnost, vyjadřoval vůli, Nella by byla hádala na říšského Němce. Ale za seznámení muž promluvil slováckým přízvukem, a objevilo se, že je to ředitel Kazmarových proslulých továren v Úlech (Kazmar-Šaty-Jafeta) a otec mladého Vykoukala, levého básníka, autora básně „A na ně!“, která způsobila v úzkém kruhu poplach spíše senzační než umělecký.

Architekt Holý se ptal Gamzové, půjdou-li tančit, ale Nelle, která tančívala ráda, se nechtělo. Táž plachost jako před vstupem do Red baru ji odrážela pustit se do tlačenice za Gamzou a Novotnou. Ostatně dnes se tu nikomu nelíbilo a mladí žehrali na obecnost. Oni objevili

a „udělali“ Red bar, zastrčenou místnost se skvělým saxofonistou, a teď sem chodí celá Praha. Přivedli lokál do módy a je po kouzlech. „A to máš stejně ty na svědomí, ten nářesk!“ vyčítali tanečnici Dalešové. „Mládenci, zítra se stěhujeme do Gambitu.“ „Nebojím se, stěhujete se odsud půl roku,“ poznamenala suše Dalešová. A posud chválí saxofonistu a pranic se nezměnilo. Ale nebývalý ostych svazoval Nelle pohyby; bylo jí trapno, jako by přišla se skvrnou na šatech, kterou všichni vidí; od chvíle, co přečetla anonymní dopis, všechno její počínání pozbylo přirozenosti. Přisedla ke stolu a skrčila se, jako by byla špatně rostlá a snažila se zakrýt vadu. Odpovídala módní referentce, že právě přivezla děti z Nechleb a že je ospalá, a oplatila jí otázku, jak se má?

„Skvěle!“ v umělém rozjaření pronesla módní referentka, které právě dnes správa deníku Signál doručila obálku s výpovědí, a obrátila se znovu k starému Sachsovi, jenž označoval barová děvčata, jak mívěla v tanci, za různé milostné typy. Podobalo se to odvodu. Referentce z toho bylo horko. Zaujímal ji k nevěstkám rozpačité stanovisko, polo uctivé a polo slitovnické. „Chudinky,“ prohodila.

„Nic. Dobře se mají, holky!“ přísně prohlásil Sachs. „Veletrhy jsou, křeni z venkova jsou tady, poslanecká sněmovna zasedá, peněz mají jako želez. Jen kdybyste se tak měla jako ony,“ drze dodal.

„Ale ty konce,“ ozvala se módní referentka nesměle.

„Jaképak konce?“ řekl Sachs nelibě a naschvál. „Podívejte, tamhle ta paní u bufetu. Nedělá dobrou figuru? Nemá hezké vystupování? Nevyzná se v lidech? Ta je výtečná. Jen to nechte být. Jednou z nich budou znamenité obchodnice a hospodyně. Ty prošly školou života.“

Módní referentka ho poslouchala oddaně a zastrašeně. Byl to její chléb, chodit na flámy a lapat myšlenky. Dnes to nebylo tak prosté, móda. Tady neběželo jen o šaty. Šlo také o ducha doby. Například barová tanečnice je velká proletářská móda. Pak sportovní optimismus, americké keep smiling. Už nesmíme říkat, jako za našich rodičů, kdy byla dobrým tónem sklíčená skromnost: „To víte, jak my se můžeme mít?“ Dnes máme světový názor sprchy, která vzpružuje. Hodlala napsat pěkný článek o české upřímnosti a o anglickém formalismu, o zme-

chanizovaném *how do you do*. Srdce ji bolelo z výpovědi. Tisíce žen četlo její články a řídilo se jimi i vnitřně. Byla vdova s maličkou penzí, matka gymnazisty, čtyřicátnice; nevěděla, co si teď počne. Třebas v ní vznikalo jakési podezření, že Sachs si z ní tropí šašky, doufala v Sachse. Měl styky; a velmi rád pomáhal lidem, které pokořoval. Jen bylo třeba mu připomínat, a právě připomínání nenávidí, a zapomnětlivý byl až běda; jen aby zatím neodjel.

Marie, bývalá šlechtična z Dalešova, dcera známého kovoprůmyslníka, sportovní tanečnice, dokonale rostlá dívka pravidelné a nepřitažlivé tváře, v prostých šatech, které stály tisíce, obklopena kolika mladými hochy, kteří uznávali její krásu i způsob tance, ale nikdo z nich se po ní nebláznil, snášela Sachsovy naschvál šmokovské řeči s nechutí ve vážných očích. Sachs jí kdysi řekl: „Milostivá, vy kdybyste tančila, jak vás pánbůh stvořil, ještě se na vás pozná, že račte být z dobré rodiny.“ Noční premiéra avantgardního filmu způsobila, že Dalešová přišla s kamarády do Red baru o chvíli dřív, než bylo na programu její taneční číslo. Žila ukázněně, v přesném rozvrhu cvičení a odpočinku. Kdo si přivstane, uvidí ji o šesté ráno po bratrově boku v Královské oboře na koni; ve dne brala i dávala hodiny, cvičila a studovala tanec teoreticky; zacházela se svaly a nervy jako s cenným materiálem, jak ji vychoval německý mistr ve švýcarském tanečním klášteře spíš než ústavu.

Ředitel Vykoukal hleděl s podivem na překrásné děvčátko zdrželivého chování, pozastavuje se nad tím, co pohledává v noci v takové místnosti, a vyptával se jí na otce, svobodného pána z Dalešova, s kterým se obchodně stýkal a kterého i dobře znal osobně. Vykoukalův způsob *bavit se s dámou*, jeho rázná hranatost i nápadné vzpřímení za stolem tak se lišily od ostatních, nedbale popíjejících mladých civilů, jako by seděl mezi nimi v krunýři.

Vždyť jsem mezi nimi zrovna tak cizí jako ten starý pán, napadlo Gamzovou. Že jsem tu loni vydržela! Dokonce sem chodívala ráda. Jazz opakoval motiv, který už se člověku zprotivil, tančící páry se obracely a vracely mimo jejich stůl a Nella poslouchala na půl ucha architekta Holého. Vypravoval žertovnou příhodu, jak se dva básníci opili a od-

zbrojili v noci strážníka. A vždyť se přetvařují, říkala si, jen předstírají veselost, všichni lžou, a nač? Tady Häuslerová, ano, té nestojí za to přemáhat se, dost se nahraje komedie na jevišti, mínila, pozorujíc, že herečka vytahuje šáteček a dotýká se jím střídavě očí.

V skupině už znali hereččinu náchyllost k slzám a nevšímali si jí.

Herečka Vlasta (nadaná tak, až jste se o ni báli, když hrála), maličká, vzdušná, minimum těla, učiněný Puck, rozplakala se uprostřed přátel, ani už se nepokoušejíc, aby skryla pláč. Slzy k nezadržení se jí hrnuly do očí a nebyla s to, aby přestala, jako starci, roztřesou-li se smíchem, nemohou se zastavit. Plačky vzala od muže šátek. Nevěřili byste, že si tady šmudlá kapesníkem nos jako dítě slavná Heda Gablerová z Velikého divadla. Ale Tichá na jevišti a osobně, to byli dva lidé. Těžko říci, proč plakala.

Že by chtěla hrát lady Macbeth, ale nikdy ji nedostane pro několik mizerných centimetrů vzrůstu, které jí scházejí; že na ceduli Malého Eyolfa vysázeli Kovalskou stejně velkým typem jako ji; že je slavná, ale že Čechy nejsou svět; že před pěti lety, kdy začínala, byla se sebou nekonečně spokojenější než dnes, kdy ji uznává dokonce i obávaný kritik Čáp; že nelze spočinout, že jí to nedá, že ji to štve, že ji moří žízeň po dokonalosti; že ji dnes dopoledne na zkoušce režisér dvakrát vrátil, aby ji urazil, a nikdo se jí neujal; slzela, protože dřela víc než zedník, který úderem šesté položí lžíci a jde; léčila si hlas, vypalovali jí v krku, dostávala injekce a neměla se v moci; a také proto plakala, aby na sebe upozornila; vzlykala lítostí nad sebou a bolestnou záští ke všemu, co není ona.

Nezasvěcenec, host Häuslerových, ředitel Vykoukal z Úlů, pil čaj vedle dospělé ženy, která plakala před lidmi, a tvářil se ovšem, že to nepozoruje; v jeho rysech přesto se odrážely odsudek s výstrahou, že by to své ženě netrpěl. Posléze vytáhl sešit, z jehož obálky, rozvržené v jakési šikmé plochy, dalo se soudit, že jde o průbojný časopis, a četl upřeně. Výraz odsudku a výstrahy v jeho tváři se stupňoval a jeho hlava seděla ještě ošlehaněji a rázněji nad dobře střiženým šedým oblekem. „Je přepracována, je hotova s nervy,“ něžně mluvil o herečce muž. „Tři premiéry za měsíc nejsou maličkost.“ „Pět,“ vyřkla herečka s šát-

kem u úst, hledíc upřeně před sebe. „Máš pyramidon?“ Neměl, ztlumil hlas a připomněl jí, že vzala prášek už před večeří. Zavolal vrchního. Číšník zmizel a za chvílku podával pyramidon na stříbrném podnosu tímž nenápadným způsobem, jakým předkládal účty. Vrchní se teprv nedivil. Především se jim tu na pokoji střelil jeden, co prohrál na burze v markách, a vrchní ani holka nesměli se divit. Ostatně této společnosti si vážil, a nikoli pro spropitné, jak by se snad domnívaly sprosté duše. Tamhle keřasové se jináč ukazovali, a nevážil si jich, ani co by se za nehet vešlo. Z této společnosti mu leckdo byl dlužen víc než malou černou. Ale byli to lidé od divadla a od novin. Jsou už takový vrchní.

Jazz umkl, dvojice se trousily ke stolům a pokoj bez hudby ošuměl jako vypuštěný rybník, než změnili světlo a pokračoval program, ekvilibrista. Holý opakoval vyčítavě Gamzové, proč nepije – třebaš ho ujistila, jak se jí zdálo, nejméně posté, že opravdu nesnáší ani rumovou příchuť v cukroví. Neposlouchal ji, vstal a zastavil se za ní s lahví.

„Nic!“ vpadl půl žertem Gamza, který se vrátil ke skupině s černobrvou dívkou, studentkou Novotnou, usmívající se a rychle a tiše oddychující, a přes ženino rameno vztáhl ruku nad sklenici, aby Holý nenaléval. „Nesmí pít a nebude,“ prohlásil o ženě. „Protože nechci,“ odpovídal Holému. „Ty tady máš co poroučet,“ rozjařeně řekla Novotná, chytila Gamzu odzadu za rukáv, jak činí děti, a odtahovala mu ruku. „Co je tohle za vtipy,“ obrátil se Gamza k Holému, přimračuje se, a osušoval si prsty. Holému zaté jedva znatelně poklesla ruka, ťukl hrdlem láhve o kraj sklenice, třeskla a rozbila se. Kolem stolu sebou hnuli, odsedli před roztékajícím se vínem a Novotná nahlas zajásala. „To je správné,“ křičela. Vrchní mlčky, s uctivou a vážnou tváří, sebral střepy a ukázal číšníkovi němým pohybem brady na ubrus. Číšník hbitě upravoval stůl a vyměnil před Gamzovou sklenici. „Nello,“ vyřkl Gamza s politováním, vyhrnuje obočí a hledě na ženu, „co děláš? Pro tebe to není.“ Znal ji, víno jí znamenalo zlou bolest očí zítra. Měl pravdu, tím hůř, a dopila jediným douškem. „Znamenité,“ odpovídala Holému a ve svém pazvuku zaslechla falešné rozjaření módní referentky, kterou nesnášela. Zdali ještě někdo tak nenávidí sám sebe jako já?

Novotná byla rozkošné děvče, štíhlá, pevná, napjaté tváře, nenalícená. Všechno ji potkávalo poprvé a byla velmi šťastna, že už je velká; všechny kolem sebe bez rozdílu snažila se zatáhnout do toho štěstí. Starý Sachs přestal uprostřed věty, když se přiblížila, a pohlédl na ni potěšen. Teď je trošičku hřmotná, ale za rok, za dva, až lecčím projde, bude dokonalá.

Padla na židli, chladila si rukama planoucí tváře a vyřkla vřele:

„Ale ty moderní tance jsou nádherné. Proč všichni tak málo tančíte? Gamzu mrzí, že je tu dnes tolik lidí, to veletržní obecnstvo,“ křičela, „abys věděl, to je zrovna hezké, když je moc lidí, já jim to přeju. Mám hrozně ráda bary. Vy jste smutní? Co jste takoví?“ rozhlížela se. „Ježíš, co se vám stalo?“ vykřikla přes stůl naplno k herečce, vidouc její zničenou tvář. Herečka se slabě usmála. Novotná měla špičku a mluvila jedním dechem, co jí slina na jazyk přinesla. Věděla, že na ní lidé nejvíc oceňují prostotu, a podtrhávala ji.

Nella vnímala přítomnost Novotné ne očima, ale celým tělem, a nejpodivnější odlehlé myšlenky honily se jí hlavou. Netroufala si za nich pohlédnout na Gamzu, mluvícího se Sachsem. Viděla Novotnou ve svém žižkovském bytě vítat právě tyto lidi, mezi nimiž obě sedí; s Helenkou by si asi říkaly jménem, jako sestry, napadlo ji, ale Stanislav by Novotnou nenáviděl a utekl by do Nechleb. Tu si představovala Novotnou nahou, tu s divokým hořem a zvědavostí jakési nové dítě Gamzy a Novotné; tu prožívala pohřeb Novotné, svou úlevu, jako ve snu. Dobře že nebylo vidět bláznivé představy, podnícené anonymním psaním a alkoholem. Jim je po víně veselo, to jenom já mám kocovinu ze života, jsem odporně strojená, abych to zakryla, a nadarmo. Nepatřím mezi ně. Nepatřím nikam. Žárlivá, směšná a všemi nenáviděná manželka z frašek a z humorů.

Mladý Vykoukal, syn ředitele z Úlů, autor buřičské básně „A na ně!“, hezký hoch, vracel se od tance a potkal advokáta Häuslera, hereččina muže, který se starostlivě rozhlížel. „Tak vám teda, doktore, mockrát děkuju, že jste mi sem do Red baru přivedl starého pána,“ prohodil k němu hoch se suchým humorem, narážaje na otce, Häuslerova hosta.

Advokát na něho pohlédl vypouklýma očima, za nimiž jako by tajil vítěznou zprávu, a zřejmě ho neposlouchal. „Odpusťte, příteli,“ odpověděl, „neviděl jste ženin přehoz? Takový červený s černými puntíky. Zdá se, že tu začíná být chladno, a ona se svým hlasem –“ Vtom spatřil Vlastin pohozený šál, objal mladého přítele krátkou paží kolem ramenou a vracel se s ním k boxu. Slyšeli mluvit herečku s vybičovanou hbitostí:

„- nezapomenutelně ztělesnila postavu malého Eyolfa. Ať si ji nechá, svou postavu, idiot. Půl řádku. To by dovedl napsat Honza Beránkovic taky. A vám tamhle, *tapecíři*,“ ukazovala na architekta Holého, smějíc se útočně, „o vašich malůvkách sepíše celej román s předmluvou a na pokračování. Já říkám, kulisy jsou dnes všechno, a kde zůstal člověk?“

Häusler se mírně dotkl ženina ramene, ale spíš proto, aby ukázal, že k ní patří, než proto, aby ji přiměl k mlčení. Věděl, že by nepřiměl. Od protějších stolů se k nim dívali. Poznávali herečku Velikého divadla. Nebylo mu to koneckonců proti mysli.

„- ale já jsem to Jordánovi řekla. Dělej divadlo bez herců, to máš nejlepší, bude bez mrzutostí, hrajte si tyátr s kašpárkama. Co se směješ?“ obrátila se k Holému. „Ne, věřte mně, dneska ty poměry – Já tím praštím, uvidíte. Nač je mi to třeba? Zejtra jdu k řediteli –“

Nutno doznat, že společnost brala na vědomí hereččinu hrozící výpověď klidně. Dávno tomu přivykli.

„Tebe si tak dovedu představit jako kantorku,“ povídal na druhém konci stolu mladý Vykoukal Novotné, která vykládala cosi o zkouškách. „Už tě vidím.“

„Jen si nemysli, mne budou mít holky rády, a to je hlavní, no ne? Vlastně radši bych učila kluky. A počkej, já to popadnu z dočista jiného konce. Já začnu dějepis přítomnou dobou, protože tahle doba, co jsme se v ní narodili, to je přec ta nejúžasnější doba –“ A jak daleko a dávno byl Nellin sňatek z lásky všemu navzdory, v jaké dálce obrazu! Mezi jejím a tímto mládím ležela ladem válečná léta, kdy člověk spíše trval než žil od polního lístku k lístku s dětmi a s matkou v nechlebském závětrí. Náhle jako by odkudsi z pole s vracejícími se muži vtrhla armáda děvčat delších nohou, pružnějších nervů, která si nelámala hlavu

a obsadila území. Jak se to žilo samozřejmě a beztravně, pokud byl člověk mlád! Vždyť to Nella znala od sebe kdysi. Byly v právu, měly pravdu, byly mladé a mladé, hrnuly se do světa, a má vina, proč odkvétám, umdlévám a nedovedu pevně držet své, myslila Gamzová černě, má vina.

„Ty jak začneš o naší době, jen s tebou do taxíku a k mamince,“ škádílil Novotnou mladý Vykoukal.

„Vždyť já bych tu dnes vůbec neměla být,“ svěřovala se Novotná, „vždyť já bych měla dít. Učím se těžce a pomalu, člověče, ráda bych to udělala pořádně.“

„Tak co sem chodíš?“ smáli se jí.

„Za Gamzou,“ mluvilo z ní víno, „což jste slepí, že to nevidíte? Ty se mně děsně líbíš, Gamzo. Podívejte, má hlavu jako lev.“ Vzala ho kolem krku a řekla: „Nello, mohu? Ale nebude vám to líto? Protože vy nejste opilý.“

Gamzová se dotčeně usmála. (Rozuměj vtipu, vždyť je to žert, pokazíš každou legraci.) Nelliným sousedům se přesto sdělovalo, kterak se žena začala do konečků prstů třást. Tanečnice Marie z Dalešova odhlédla s nechutí, vstala a zmizela od stolu do šatny.

„Pust,“ vyřkl Gamza s marnivou urputností, sehnul hlavu a sňal děvčeti ruku ze své šíje. „Tohle je mi přece moc.“ Při jeho posunku Nella, aniž si dovedla vydat počet proč, jasně věděla, že ničemný dopis mluvil pravdu, a divná věc, ulevilo se jí.

Ale Novotná se neurazila.

„Nello,“ škemrala, přitahujíc ji k sobě za ruku, „pojdme v sobotu na lodičky. Pojdme všichni tři. Vždyť já vás mám taky ráda. Ne tolik jako Gamzu, to se ví, ale opravdu vás mám ráda.“

„Já vás taky,“ chtěně vyřkla Gamzová. „Ale je mi z vás horko, člověče,“ dodala, nepodařeně napodobujíc upřímnost Novotné.

„Pročpak?“ udělala Novotná. „To zase přejde. Vid, že to přejde, Gamzo?“ mluvila zpěvavou pražštinou, hledíc mu zespoda do obličeje. „Přece mám rozum, ne?“

Kolem nich procházela jakási zbohatlická společnost s okázalými manželkami v plných válečných barvách a zbroji, a Sachs:

„To koukáš,“ prohodil k úleckému hostu, s nímž, jak se objevilo, tykal si ještě ze studentských let, „jak my tady v Praze doháníme Evropu.“

Ředitel Vykoukal zastrčil do kapsy průbojný časopis, pohlédl na syna, mladého básníka, který mu seděl naproti, narovnal se, a pomíjeje Sachsovu poznámku, pronášel před synem s posupnou zřetelností k Sachsovi:

„Nikdy jsem neukradl ani špendlík. Dokonce ani nemám ve zvyku brát provize. Sta českých dělníků se nám s Kazmarem podařilo vyreklamovat za války. Tisícům našich lidí, kteří se jindy neuživili doma a stěhovali se do Ameriky, dáváme práci. A tady se v Praze dovídám, že jsem lupič a vrah, a hurá na mne.“

Syn, hezký hoch, vybraně oblečený, usmíval se otci zdrželivě jako dítěti:

„Táto, to přece nejsi ty, to je třída.“

„Třetí obecná, vid', ty nemluvně,“ ušklíbla se na něho herečka. „Jen hezky děkuj pánu bohu, že máš bohatýho tatínka. Tobě se to dělá revoluci za stolečkem.“ Mladý Vykoukal místo odpovědi se zdvihl, zapjal si kabát a zastavil se před herečkou. Herečka vstala, položila mu ruku na rameno a vešli mezi tančící. Byl to krátký fox před programovým číslem.

„Nic v těchto zemích dlouho netrvá,“ trpce řekl Vykoukal starší. „Sotva něco začne, jen to zkazit. Sotva máme republiku, jen ji zbolševizovat. U nás nikdo nevydrží na svém místě. V třetím pokolení se to všechno láme. Ale tohle nemáš darováno, synku.“

Parket se vyklidil, světlo se změnilo; hustě obsazené stoly, boxy a lóže, váleční zbohatlíci, veletržní hosté, páni z ministerstva se svými „bobečky“, jak se tehdy říkalo sekretářkám, pražští měšťané a měštky, praví i leví socialisté, zbylé holky ve vchodu i vrchní číšník, všichni natočili hlavy k osvětlenému středu a dívali se.

„Taky případ třídní dezerce,“ prohodil Sachs.

Marie z Dalešova vyběhla v americkém triku, v opáncích naboso, na vysokých nohou plavkyně a běžce. Jen klobouk a uzel kolem krku pa-

rodovaly apačský úbor, oblíbený v těch dobách. V ruce držela pomeranč. Tanečník, ruský běželec, krásný zženštilý hoch, tančil s rutinovitou dokonalostí jedno z oněch *tang smrti*, jež uváděla v nadšení obchodní cestující, tango s nožem, s houslovou melodií mířící přímo do útroh, tango osudné nezbytnosti milovat a zabít ženu. Je v tom zvrhlá milost, z níž není úniku, je v tom modrý měsíc, je v tom kokain – je to nesmysl a psina, tančilo děvče a vysmívalo se tak, že tanečnickova hnutí rozkládalo v pohyby natažené loutky. Pružným, cvičeným a dokonalým tělem bez chtivosti smálo se mladé stvoření a znamenitě metalo kotrmele, unikajíc milenci. Posléze apač přemáhá dívku v milostné hře tance; prohnula se mu v náručí, dotýkajíc se hlavou země; a nasadil jí nůž na prsa. Děvče mu sebralo nůž, oloupalo jím pomeranč, metalo slupky na stále tangujícího gigola. Odběhlo velikými skoky za jáсотu svých přátel a za potlesku obecenstva poněkud bezradného, jemuž se líbila znamenitě rostlá dívka, ale nelíbila se její nevážnost v oboru vášně.

„Dalešovi přišli o peníze?“ tázal se polohlasem host z Úlů. „O tom jsem neměl tušení.“

„Ani bych nevěděl,“ odpověděl Sachs. „Dnes přece všichni prodáváte, až jste z toho modrý.“

Ředitel Vykoukal se zastavil uprostřed věty. „Tak proč to dělá?“ optal se. Společnost mu odpověděla bouřlivým smíchem. Vzniklo z toho okřídlené slovo. Říkali potom Dalešové na potkání: „Tak proč to děláš?“

„Zeptej se jí,“ řekl Sachs Vykoukalovi v slzách smíchu.

Dalešová odjela po svém čísle s bratrem domů. Šetřila se a nechtěla se zflámovat. Měla se sebou veliké záměry. Zatím jí byl Red bar dobrý. Lépe Red bar nežli nic. Nemohla netančit.

Bylo už k ránu, když jazz zahrál na rozloučenou pověstný onestep „Z toho se nestřílí“, který tenkrát bláznil Prahu. Všichni vstávali ze svých míst, a zpívajíc a hvízdajíc známou melodii, vstupovali do nádržky tance.

Byla to hudba k neuvěření sprostá, vtipná a dotěrná; komu se odrhovačka nasadila do hlavy, nevypudil ji. Byla to zjazzovaná parodie na rakouský pochod, za jehož zvuků napilí vojáci pochodovali k nádraží

páchnoucímu karbolem, nasedali do okrášlených dobytčích vozů a jeli do pole cti. Vybavovala dusné černožluté prapory, první raněné v tuhých obvazech, růžové polní lístky, sestry Červeného kříže, ohavná hygienická plátna s křížkem barvy krve. A bůhví co připomínala těm, kteří tam, jako Gamza, byli. Protože ti, kdož tam opravdu byli, nenadělali o tom mnoho řečí. Objímal se se svou tanečnicí, která se dala řídit podivuhodně, a to, co bylo, je za námi. Dost se střílelo za světové války, švihala, klapala, přibubnovávala a cinkala hudba pořád vpřed, z lásky se nestřílí, a saxofon do toho kokrhal jako opilý rekrut. Ti, kteří padli, jsou oplakáni, ti, kteří se vrátili, potěšili ženy. Mladé měštky, pěkné a zotavené ženy, jež porodily na konci druhého roku republiky syny Jiříky a dcery Evičky, tančily tu mezi děvkami, přehánějíce jejich způsob líčení a předstírajíce jejich zkušenosti, a mezi stenotypistkami ministerských úředníků. A Praha, která se zbláznila, šla znamenitě k duhu Jafetě. To byly časy! Ty už se nevrátí. Skočil si i úlecký host žertovně přinucen módní referentkou, která se pocítila děvčátkem, učíc krokům neohrananého poctivce. „Přivezl jsem si,“ povídá Nelle za tance Holý, „dva dobré Duracquy,“ vyslovil, jmenuje francouzského puristu, tehdy uznávaného, „nechtěla byste se na ně přijít podívat? Třeba zítra ve čtyři,“ pravil jako mimochodem. „Nebo řekněte, kdy se vám to hodí.“ Takhle se to musí dělat, takhle si počínají životné ženy, trochu dětinsky kmitlo Gamzové, a potom se netrudí žárlivostí. A vždyť by se na smrt styděla cizího muže, který je ke všemu takový dobrý známý a hodný člověk a po kterém jí nic není. „Když já ani trochu nerozumím obrazům,“ odpovídala právě tak mimochodem; a od té chvíle byla velmi srdečná k Holému. S narovnaným sebevědomím vracelo se jejím pohybům i hlasu drobet bývalé přirozenosti. Herečka nyní tančila se svým malým růžovým mužem (který se jaksí příliš často oblékal v smoking), má ho nyní na krku, ale to nevadí a neplatí, to skutečné, poctivé a pravdivé si odžívá člověk na jevišti, ó bambitky generála Gablera, ó brokovnice starého Ekdala. Z toho se nestřílí. Z toho se nestřílí. Sem tam nějaký ten obchůdek s nezcela kvalitním benzínem, o němž ani není prokázáno, že by se proto byl letec zřítíl, sem tam nějaké to zažertování

válečnými půjčkami, dost se střílelo za světové války, z toho se nestřílí. Znova! Znova! tančící neodcházel a tleskali. Tančili praví socialisté s manželkami kolegů i s „bobečky“, a našemu dělnictvu, jen se podívejte na paláce úrazových pojišťoven, dařilo se skvěle. Tančili leví socialisté a ze všech hesel doufali, že není daleko doba, kdy proletáři všech zemí budou užívat světa jako oni. Dělníci Velké Prahy zatím pokojně spali; nebylo Silvestra. Číšníci pozhasínávali barevné lampy a oklopovali židle na stolky. Zbylé dvě barové dívky tančily spolu. Paní z bufetu zamkla pokladnu, postavila se podle sedícího Sachse a bavila ho. Živě spolu rozmlouvali tito dva staří korouhevníci. Sachsovy rohovky, kdysi východně namodralé, žlutly chorobně, zatímco přihlížel, jak to v mladé republice vyskakuje i upadá, přetřídíuje se a mísí se a páří. Nerad je opustí, divadlo světa, tržiště marností, až rozhodnou procenta cukru. O jednoho žida méně! Z toho se nestřílí.

Když společnost vyšla, zhluboka vdechli vlhký vzduch; bylo to ticho až odněkud z polí. „Bože, to je krásně,“ řekla Novotná, „a člověk se tam fláká v tom zakouřeném lokále.“

Ted' otrásaly dlažbou první mlékařské vozy. Prodavačka ředkviček vracela se domů podél zdí. Herečka a Nella, drkotající zuby a přešlapující, jaly se lovit v kabelkách almužnu špatného svědomí.

„Přestaňte,“ děl polohlasem Vykoukal mladší. „To se nedělá. Tímhle se to nespraví.“

„Čím hůř, tím líp, vid',“ pustila se do něho herečka už ze stupínku vozu. „Ty bys tak měl jednou zkusit, co to je, mít studený kamínka a v laboru led, jako já tuhle u Východočeské, když jsem studovala Routičku a mohla jsem si překousnout jazyk, jak mně drkotaly zuby. A vidíš, zrovna na tuhle roli mě angažovali k Velikému. A když já je nemůžu ani vidět, ty teoretiky,“ řekla muži dovnitř do vozu. Čekali ještě na Vykoukala staršího, ale ten se poděkoval; projde se se synem; provětrá si hlavu.

Nad Prašnou bránou škaredě svítalo.

Básník Vykoukal, jinak student na technice, útlý devatenáctiletý hoch, šel vedle otce s podtrhávanou lhostejností, čekaje, až starý spustí.

Vykoukal starší, bez klobouku, jak chodili v Úlech podle Kazmarova příkladu do prvního mrazíku, kráčel volně, a jakmile zanikly hlasy ostatní společnosti, otevřel ústa a pravil:

„Poslyš, ty grázle. Jsem přímý člověk – znáš mne – a dívám se na věci reálně.“

„To vím,“ potvrdil hoch.

„Nebud' drzý. Provedls mi veliké uličnictví s tou –,“ zaklepal na časopis, „– s tím elaborátem.“

Hoch se usmíval. Byla to první báseň, kterou uveřejnil; těžko pomyslit, co by zkazilo jeho štěstí.

„Studuješ v Praze, já na tě platím, jíš můj chléb. Také piješ mé šampaňské, soudruhu; já měl čaj.“

„Táto!“

„Nic táto, je to od tebe – přinejmenším bezcharakternost.“

„Tak mi neplat,“ řekl hoch.

„A z čeho budeš živ? Tys tak zrovna na nějaké selfmejdenské pokusy. To bys byl vydržel v Úlech, příteli.“

„V domě mladých vojáků, co? Ani po smrti,“ řekl hoch. „Děkuji.“

„Vida, a tvoji dělníci tam musí vydržet. Naštěstí,“ děl starý posupně, „nejsi prozatím tak slavný, aby se o tobě mluvilo i mimo pražské bary. Ale to ti povídám,“ vyřkl a zastavil se před ním se svými širokými rameny, „až na tebe zas přijde inspirace, pod mým jménem to nepotiskneš, rozuměls? Své jméno k tomu nepropůjčuji. To prohlašuji s největší rozhodností.“

„Mé jméno je to zrovna tak,“ namítl hoch.

„Ale vy přece chcete zaniknout v kolektivu, či ne?“

Vykoukal mladší ani se nenadál, že jeho báseň vyvolá tolik odezvy. Nebylo to špatné znamení.

„Stalo se ti něco v Nechlebách?“ ptal se Gamza ženy na zpáteční cestě.

„V Nechlebách? Mně? Proč?“

„Že jsi dnes divná.“

„Co by se mně stalo. To se ti jen zdá.“

Bylo tedy jasno, že stalo a že by bylo bývalo moudřejší se neptat. A také, když se vrátili domů, paní Gamzová, aniž se měla k svlékání, jala se přecházet pokojem a dočista proti svému zvyku začala o penězích, o nemožném hospodářství, jakému propadli. Mají na koktajly, a nemají na mlékaře! Mají na benzín, a nemají na podrážky! Vždyť je to obrácený svět! Co naplat, dělá jí to starosti. Není už mladá! Není už mladá.

„Vidíš, děvče, říkal jsem ti, abys nepila víno,“ prohodil rovnodušně Gamza a vzal ji kolem pasu. „Nech toho, pojď spát.“

Paní Gamzová mu uhnula.

„Zacházíš se mnou jako s bláznem,“ odpověděla.

Hádky u nich nebývaly denní chléb, nevykli jim, a Gamza se zastavil před ženou rozezlen:

„Teď mi ale okamžitě povíš, co se děje. Mně jsou okliky a mlhoviny odporné.“

„Mně také,“ slabě vyslovila paní Gamzová. „Ale když se to tak těžko říká.“

Zlý sen

Té noci malý Stanislav Gamza zaslechl lupiče dobývat se pakličem do dveří. Vzal opakovací Mauserovu pistoli a vrhl se na chodbu. Spěchal, aby předstihl Polanského a aby se proslavil. Ale v předsíni nebylo živé duše. Tma a ticho. Tu šmátrá kdosi zvenčí podél schůdků ze zahrady; listí na porostlé zídce šelestilo, větévky praskaly. Bylo to v Nechlebách. Dveře potmě se ponenáhlu, bez obvyklého zvuku otvíraly; dlouho se nedalo rozeznat, kdo se vkrádá. Jak ale vylíčím Stanislavovo leknutí, když místo ozbrojených mužů, které se chystal zaskočit pln odvahy, vstupovala do bytu *Vyzvědačka*. Byla zakuklena do nepromokavého kabátu z tenké, místy zmačkané blány, která vyzařovala zelené světlo (Takhle tedy fosforeskuje prasečí mozek! napadlo Stanislava), od pláště se jí zvedala kápě přes hlavu a pilotské brýle skrývaly polovinu obličeje. Stanislavovi se rozbřesko: *Vyzvědačka* se vetřela k noční službě v centrále a chloroformuje lidi telefonem na dálku. Do uspaných čísel vnikají spiklenci a odcizují *dokumenty*. Nechlebský kamarád Kubeš, který se tu náhle ocitl, svráštěl čelo a zabručel významně k Stanislavovi, že tady běží o václavské tajemství – na znamení toho, povšiml si Stanislav, *Vyzvědačka* měla v knoflíkové dírce trikolóru. Byla to jaksi zároveň učitelka Havířová ze čtvrté obecné. „Ruce vzhůru, jste demaskována!“ zasyčel Stanislav před Kubešem, ačkoliv si nebyl docela jist, a jak napřáhl pravici s těžkou pistolí na *Vyzvědačku*, narazil o zeď, svezl se po stěně rukou kominickým šramocením a procítl. Chvíli ležel a neodvažoval se hnout sebou, ochromen nejasnou úzkostí snu. Nevyznal se, jak stojí postel v pokoji. Posléze nahmatal pod poduškou svou elektrickou stlačku, již velice miloval a kterou si dával, uléhaje, pod hlavu, jak je u skautů zvykem, posvětil si a shledal, že okno a dveře jsou jinde, než se domníval, a že je v pražském pokoji. Rozsvítil i lampu na stolku a zasmál se povedenému snu. Hned by probudil Helenu, aby jí zatepla pověděl nesmysl, než ho zapomene. Ta by mu dala! Bylo pozdě v noci?

Brzo k ránu? Zjistil, že se mu zastavil budíček. Po lenivém odhodlávání sesmykl se z postele a vyšel s ospalou pomalostí, tiše jako mátoha, nahlédnout do kuchyně, kolik je hodin. Svítil si baterkou. Bylo to detektivnější než otáčet vypínači. Zkoušel znova, jak znamenitě vrhá lampička světlo na dálku; učiněný reflektor; kdež Vojtěchovského blikačka proti mé Ever ready! Stanul a srdce v něm zabušilo: byli to přece rodiče? Poznával matčin hlas z jídelny. Zaclonil dlaní svou ruční lampičku, a objevilo se světlo zpod nedoléhajících dveří. Ztlumil pero rukávem, aby neklaplo, až stiskne, zhasl stlačku a plížil se. Nutno dodat, mistrně se plížil. Vtiskl se do koutu jídelnových dveří a každá žilka v něm hrála potmě nedočkavostí, až matka vyjde a on vyskočí. Matka sebou trhne a vykřikne. Náramně, bez přetvářky se lekala. Stanislav se nebál Vyzvědačky, matka se vyděsí Stanislava. Tam za dveřmi, kam zakázal sám sobě vstoupit, vytvářelo se chlapci tajemné pásmo se šelesty lidské přítomnosti, s posunutím židle, s praskajícími kroky po podlaze. To chodil otec.

„- pak to nemá smysl,“ zaslechl Stanislav matku. „Já bych v tomhle nechtěla být živa, Petře.“

Hoch nastražil uši. Byl tiše. Nedýchal. Poslouchal celým tělem. Obcházející kroky ustaly. Snad se otec zastavil před matkou:

„A kdo ti co dělá?“

(Teď matka poví, že jsem dnes zlobil s chladičem, napadlo Stanislava.)

„Což ti něco vyčítám,“ namítla matka jakýmsi nastydlým a zuboženým hlasem, který se pranic nepodobal bytosti, která rozhodovala o dětských osudech. (A vsad'te se, že přece vyčítá.) „Co naplat, jsme spolu dlouho, ty za to nemůžeš.“

Chlapci projel tělem výstražný signál z druhé poloviny světa za dveřmi; z nebezpečné říše dospělých.

Otec za dveřmi se krátce zasmál.

„Tys ale divný člověk,“ pravil. „Proč házíš flintu do žita? Proč sama strkáš hlavu do oprátky?“

Stáňa polkl rozrušen. Così v něm se přehodilo. Chtivost zlých zpráv jako žízeň mu vysušila krk.

Matka odpověděla netrpělivě: „A to je jen samé uhýbání. My dva se přece můžeme klidně domluvit,“ dodala přízvukem, který obsahoval všechno kromě klidu, „jak to zařídíme.“ Vyčtené zaznělo s šumem ženských šatů tak blízko u dveří, že Stanislav v obavě, aby teď matka nevyšla a nepřesvědčila se, že poslouchal, co neměl, a jak se mu prozradila, užuž se dával na ústup, když padlo to slovo. „Petře, věř mně,“ řekla matka, zřetelně řekla matka otci a Stanislav to slyšel, „že bude nejmoudřejší se rozejít.“

Dítě zvedlo ruce k tváři, a manželé Gamzovi uslyšeli zaúpět, nejinak než kdyby se spálil člověk do živého. Stanislav vpadl do dveří, jako když mu hlava hoří, doběhl doprostřed pokoje a tam se zarazil, nevěda, ke komu z rodičů, dupal a poskakoval na místě, jak si vedou děti, když si ublížily, a křičel, až se zalykal. Oba byli skokem u něho. „Já to nevydržím!“ křičel hoch. „Já to nevydržím,“ zajíkal se.

„Co se ti stalo?“ ptali se jedněmi ústy bez dechu, hádající podle povahy velkých na úraz či záškrt. „Co je ti? Mluv!“ Stanislav se rozhlédl pokojem zpod čela, vyhýbaje se oběma pohledem, a vykřikl bez sebe: „Jestli se rozejdete, já se zabiju!“

Spatřil matčin zasažený pohyb, otce zachmuřit se dotčeně a ustoupit. Vteřina studu, velcí se styděli. Matka už držela chlapce za obě ramena, třásla jím, jako by ho budila. „Co to mluvíš, Stáňo!“ Viděl, že se zachvěla kolem úst a očí, slyšel, jak se jí prohnul hlas. Pocítil svou moc nad oběma. Otec pohlédl na matku ze strany zle, jak ho Stanislav posud neznal. „Vidíš, co děláš,“ procedil zuby. „On to chudák bere vážně.“ Nella zvedla hlavu, hnula rukou, snad se chtěla ohradit, Gamza ji zadržel posunkem. „Jdi si klidně lehnout,“ dočista jiným, laskavým způsobem se obrátil k synovi, „matka půjde s tebou. Je jenom unavena, už sama nevěděla, co mluví.“

Matka stála u Stanislava, ohlédla se po otci s výrazem neusmířené křivdy, pohnula rty, jako by chtěla něco namítnout. Dítě na ní viselo

zkoumavýma očima. Matka otevřela ústa a vyřkla neočekávaně: „Otec má pravdu, pojď spát.“

Hoch se vzpouzel. „Nepůjdu,“ vzepřel se. „Musím to vědět,“ naléhal úpěnlivě. „Já se odsud nehnu, pokud mi neslíbíte –,“ chopil matku za paži jako četník, chytil otce za prostřední prst a táhl oba k sobě. Velcí byli těžcí jako dvě písečné lodi zakotvené každá u jiného břehu. Ruce nechtěly.

„Človče,“ prohodil Gamza s humorem, třepaje rukou, „vždyť to bolí, ty máš sílu.“ Hoch se zamračil jako při falešném tónu. „Nemám,“ řekl krátce. „Stanislave, teď vážně,“ pravil otec, „bud' muž. Nedělej z komára velblouda. Nic se neděje.“

„Řekni na mou čest!“ vykřikl hoch. Hlas mu zajiskřil v přepjatém oblouku; vteřinu, řekli byste, a luk se rozskočí. Matka se hrozila. Jak dítě utišíť? Stála před ním zahanbena a bezbranná:

„Podívej, Stáňo. To víš. Také nejsme než lidé. Trochu jsme se pohněvali. Což vy se s Helenkou nikdy nehádáte?“

„Hádáme, a jak,“ odpověděl hoch, stoje zpřímá a hledě jí do tváře věrnýma dětskýma očima. „Ale to je něco jiného. To mi nepovídej.“

Gamza, poobrátiv se, ukryl úsměv. Ale chlapec ho postřehl, chytil se každého světlejšího kmitnutí.

„A nerozejde –“

„Ne,“ přerušil jej otec. „A když něco řeknu, můžeš na to spolehnout.“

„Ale neříkáte to jen tak? Mámo! Pověz.“

„No ne,“ rozpačitě vyřkla matka za chlapcovými zády, postrkujíc Stanislava ze dveří. Ale hoch se zastavil na prahu. „Pojď taky,“ ohlížel se po otci.

„Já tam přijdu,“ pravil otec. „Ale už nemoř, Stanislave.“

Když hoch se vrátil do dětského pokoje, už se rozednilo, dráty na nebi se objevily, vrabci strhli křik a rozštilípali se mrazivými hlásky. Snad kdysi zpívali, než byli vyhnáni ze zahrad a vyhoštěni na dlažbu. Bože, to bylo zima z holého života!

A co by za to dal, co by za to dal, kdyby tím laskavým způsobem, kterým se oba rodiče měli k němu, přestože poslouchal za dveřmi,

kdyby tímž laskavým zvukem oslovovali druh druhu, jak bývalo. Vždyť k sobě ani jednou nepromluvili! Zmiňovali se pouze jeden o druhém. Slíbili, neslíbili? Také tě matka ubezpečovala: Nebudeš mít zlé sny, a potom jsi je měl. Také ti namluví: Nebude se trhat zub, a za týden vytrhnou. Čert věř velkým!

Kudla a baterka

Na žižkovské stráni seděly spolu ženy a háčkovaly. Muži se natáhli, opření o loket, leželi, ruce za hlavou, sever Prahy u svých pat. Karlín stál tu k nahmatání pod vrchem Žižkovem, v mocné ohavnosti. Dusný černobílý kostel hrozil zblízka. Bylo vidět bloky domů obkličovat dvorce s bednami a s vypřaženým vozem, a rovnoběžky ulic a příčné k nim, jak se protínají. Okna čtvercovala domy. Rámy křížovaly okna. Na šikmých pavlačích viselo prádlo. Do dálky ulice se kosily, protějščí domy se dotýkaly, byla z toho vyhlídka. Jehly holešovického kostela a tovární komíny se ježily z plánu. Dvě vltavská ramena, dvojí vyprofilovaný ohyb leskle modré hladiny roztínal kamennou hmotu v nerovné úseče. Libeňské mosty na obloucích k spočítání je spojovaly, červená tramvaj prolézala pomalu jako hmyz mosty a nábřeží. Okrouhlá tělesa skákala do očí: cirkusová bouda u lysiny vojenského cvičiště, stříbrný balón plynojemu. Bylo vidět přes Vysočany až k d'áblické vodárně a daleko na východ. Tovární kouře se rozptýlily, minula pátá hodina. Ten kus Prahy, od slunce odkloněný, v dobu, kdy ještě nezapadlo, ležel tu v hmotné zřejmosti každého domu a každého sudu zvlášť. Těžké, k ničemu ne-soustředěné město s nákladem lidí v hrozně krásné obyčejnosti. Vyhlídka hrála. Byla to směs parního syčení, kovových nárazů, náhodného klaksonu, jak vítr dopustil. Muži, v celé délce nataženého těla, mlčeli. Ženy malých nosů a tvrdých úst za hovoru hospodařily a ohlížely se od ruční práce za dětmi.

Občas vyletěl vítězně posměšný jásos na žižkovskou pláň z klukovské kopané.

„Ať toho ještě užijou,“ povídala jedna žena. „Stejně jim to zejtra nastane, škola.“

Od improvizovaného mužstva Žižkov Juniors oddělil se jeden z útoku, jemuž karlínský halv nastavil nohu, a on hanebně upadl. Hoch povstal se zlobnou tváří, vlasy mu přepadávaly do očí a kulhaje vyšel ze hry.

„Surovost!“ řval Žižkov.

„Markýruje!“ ječel Karlín.

„Soudce!“ volalo diváctvo v počtu tří kluků.

Obě mužstva seběhla se na čáru, a mávajíce rukama, prudce vyměňovala názory. Padaly posměšné poznámky o žižkovských, které Karlín vezl 3:2; že by se jim asi hodil trestný kop. Soudce, mladší bratr, kterého nechtěli do hry, zmocnil se zahálejšího míče a mocně si kopl. Starší bratr ho dohonil, střehl mu pohlavek a sebral mu merúnu. Soudci zbyla klubovní píšťalka, pobíhal bezradně mezi dvojí vášní a pískal ze všech sil.

Poraněný útok se zastavil opodál. Zdvihl nohu k noze, sehnul se a třel si koleno, křivě tvář. Tři diváci ho žádostivě pozorovali.

„Stáňo, jedem. Hni kostrou, člověče,“ povzbuzovali ho z vlastních řad.

Hoch našlápl, obrátil se k nim zády a beze slova odcházel.

„Stáňo! Co blbneš, člověče!“ houkali za ním s politováním.

Chlapec holých nohou a paží byl krásný; žhnul pohybem a vzteky; do čela mu padal vzdorný pramen vlasů; ústa mu nabíhala hněvem. Popošel, neboť si ztužoval nejen krok, také hlas, a teprv když přemohl brek, ohlédl se a vykřikl z plna hrdla:

„Se sraby nehraju!“

A šel dál.

Z diváctva jeden vystoupil: „Já to vezmu za něj,“ nabídl se. Nikdo si ho nevšiml.

Žižkovští sesadili soudce, vzali mu píšťalku, a obě mužstva pokračovala v zápase.

Za plání pod nebem, z kterého vytékal den na rub oběžnice k černochům, na kraji kopce Žižkova, na samém břehu prázdná seděl hoch, osamělý jako rybář. Stanislav se blížil k železnému stínu. Kdyby spadl odvrácený hoch, neskotálel by se o poschodí níž po známé stráni jako v poledne, ale poletí rovnou do prostoru a bude obíhat za planetou jako pes vyhozený oknem projektilu z Cesty na Měsíc. Taková to byla chvíle.

„Podej! Piš!“ ozývalo se z hřiště.

Jsou už takové dni. Jsou už takové dni, kdy každý se o tebe otře, kdy každý si na tebe troufá, kdy každý ti nastaví nohu, a zejména kdy jsi zranitelný.

Sedící chlapec obracel tvář na jih. Před ním divočela džungle střeš. Neznal než soví oko hodin na věži a holuby. Vyletovali, obraceli se, zaleskli se v posledním slunci a vrhali se střemhlav dolů; a zase: vyletují, obracejí se dolů, bůhvíproč. To oni tak cvičí, nebo je snáší vítr. To nedohledné kamenné vespod mlčelo; mlčelo nabitým mlčením. Když sedící hoch pohlédl na spoustu města dolů, slyšel vycházet z propasti kamenné hřmění: kdyby se Praha bořila. Držel se své kudly. Vytáhl z kapsy hrst šroubků a kovových pilin, sklopil zamyšleně bradu a nechával je přiskakovat k magnetickému želízku.

Na stráž před sedícího chlapce padl dlouhý stín. Někdo stál za ním a nehýbal se.

„Ten zobe, magnet,“ promluvil stín.

Šroubek, jako vyrušen hlasem, povolil a spadl – oba chlapci sykli politováním –, několik pilinek odpadávalo. Sedící hoch je posbírával magnetem se země. Městský chlapec se vytasil s kapesní svítilnou, a třebaš bylo posud vidět, prudce prosvítil žalostnou trávu.

„Zkus!“ řekl pak, a oslniv druhého po gangstersku rovnou do očí, podával mu baterku. „Správná kudla,“ povídá, ukazuje bradou k noži. „To je solingenská ocel?“

„Nic by na ní jináč nebylo,“ proslovil pán kudly se strojenou lhostejností. „Ale tady je ještě znát začazené želízko.“

Majitel baterky zvedl tázavě pohled od kudly k cizímu chlapci.

„To je od prachu,“ povídá ten zase tak pomalu. „Jak vybuchla patrona. Na, můžeš si čichnout.“

„Patrona?“ opáčil městský hoch se vzrůstající úctou.

„Jeden kluk se šťáral tím nožem při počtech v patroně, vybuchla a utrhla mu prst.“

Městský hoch pohlédl druhému na ruce.

„Ale ty máš všechny prsty,“ vyřkl zklamaně.

„Dobře, ale byla to moje kudla. Já byl zrovna volanej, jak nastal výbuch, a hodilo to ten prst až k tabuli. A co bys řekl, jak se mu to přihodilo, ten chlapec si ještě sebral učení a běžel ze třídy, aby nedostal,“ lhal Ondřej, nepřiznáváje, že tehdy málem omdlel.

„Kdo to byl, ten kluk?“ optal se Pražan trochu pochybovačně.

„Tonda Šťastných, seděl vedle mne v lavici, můžeš se na to zeptat ve Lhotce, koho chceš. Však o tom bylo i v novinách.“

„A jak se jmenuješ ty? Já jsem Stanislav Gamza. Pojd' si čutnout.“

Rozběhli se, když napjaté vrčení v prostoru vbilo jim nohy do země a obrátilo tváře proti nebi. Odpočívající na stráni týmž posunkem zvedli hlavu a patřili v jeden směr. Mužstva na hřištích stála uprostřed hry, jako by vzdávala čest. Ženy odtrhly oči od kroužkování, napjaly chudé krky toužebně, zaclonily čela dlaní před západní září a pohlížely vysoko od země starostí. Pod vrchem Žižkovem projel rychlík a lidé se nahýbali z oken. Tehdy letadlo bylo ještě podívaná.

Letělo jich patero tvaru vážky, v sestavě táhnoucích divokých hus, letadla krásné pohody.

Krouživé vrčení se vzdalovalo i přibližovalo a zrovna nad hlavami neodbytně, zakreslujíc se do prostoru plného mžitek červeného slunce. Chlapci stáli, každý nerv v nich hrál; náhle se rozběhli jako posedlí směrem letadel, ano vteřinu přímo pod nimi. Dvojplošníky; viděli kuželovitá těla, podobná rackovi odspodu, když obletuje loď. Rozeznávali československou značku; i písmena četli; Stanislav tvrdil, že vidí pilota. Letadla zmizela na východ. Hoši rokovali, jaký obsah má takový dvojplošník, a kolik aeroplánů by musilo bombardovat Prahu. „Je tvůj táta taky tak proti válce?“ ptal se Stanislav.

„Já už nemám tatínka.“

„Jsou rozvedení?“ vyhrklo z městského hocha. Vyskočilo to z něho.

Chlapec ze Lhotky se na něho divně podíval.

„Tatínek umřel letos o svaté Anně,“ řekl.

Ted' se zas zarazil Stanislav.

„Až budeme velcí,“ zamlouval, aby Ondřeje potěšil, „to už bude mít každý člověk své letadlo. To bude jako ted' kolo.“

„Ještě si počkáš!“ řekl chudý hoch střízlivě a z hlasu mu zazněl matčin přízvuk. Záře vycházela z hochy s elektrickou lampičkou; je třeba být ve střehe. Reflektor vržený na silnici uspí zajíce, a vůz ho přejeđe. Není radno důvěřovat lidem.

Teprv po zápasu, ve kterém zvítězili Žižkovští v druhém poločase 4:3, když Stanislav oblékl pruhoanou kazajku hochů z letního bytu, vzal míč pod paži a znova se blížil k Ondřejovi, ten řekl: „Že patříš k té fordce v našem baráku,“ a jmenoval číslo.

Stanislav Gamza se nemálo podivil:

„Ty už jsi mě znal? Je, a proč jsi to neřekl hned? Proč mně to povídáš až teď?“

Ondřejova tvář se zakryla pýchou, jako vždy, kdykoli ho skličovala muka nesmělosti a když byl na vahách.

„Kdo by všechno vyklopil na potkání,“ vyslovil pak s převahou a dodal, přimhuřuje pravé oko: „Šel jsi dnes k poledni z domu ještě s jedním, takovým vyzáblým, že mám pravdu?“

„To byl Vojtěchovský, prima hokejista,“ oživil se Stanislav; a poskakuje na natlučené noze, když sbíhali s vrchu, jedním dechem chválil Vojtěchovského a zval Ondřeje, aby si s ním šel zítra prohlédnout nevidanou sbírku známek toho chlapce. Ondřej ulomil cestou prut a drhl ho v chůzi oběma rukama. Trápily ho, jako pokaždé při chvále někoho třetího, nevlídné rozpaky. Když Stanislav domluvil, Ondřej se odmlčel, zlomil přes koleno prut, zahodil obě polovice a prohlásil:

„Já se bez každého obejdu.“

„To se ti divím, člověče,“ namítl Stanislav bezelstně, „já ne. Co z toho máš, když trčíš sám? Vždyť je to otrava.“

„Přijde na to,“ odtušil Ondřej tajemně.

Přátelili spolu hezky dlouho, než se Stanislavovi vysvětlilo, že Ondřej neříká to, co si myslí, a ne že by lhal, ale měl pro každou příležitost v zásobě úsloví a stavěl je hradbou mezi sebe a lidi. Stanislavovi se tento mrav velice líbil a rád by jej byl napodoboval, ale nedařilo se mu to. V pravou chvíli opominul vhodné slovo a projevil zrovna to, co cítil.

Matka za kočárkem, student čtoucí v arších při chůzi, pán se psem, staříci zdravotního kroku, osamělé postavy obcházející městské sady se vytrácely. U paty vrchu chlapani potkávali železničáře s kufříky. Stanislav se zastavil před transformační budkou, poznamenanou výstražným bleskem.

„U nás u pily,“ podotkl Ondřej, „byla zrovna taková.“

„Já si na to sáhnu, co?“ zkouší Stanislav. „Mám si sáhnout?“ a natahoval ruku.

Ondřej namítal:

„Co bys z toho měl? Nic by se ti zvenku nestalo. Ten je uvnitř, ten je dovatej drát.“

„Urbane, co myslíš, jak dlouho by se dalo svítit z jednoho blesku? Pro celou Prahu jeden rok.“

„Tys to měřil na volty, ty chytřej?“ řekl Ondřej pohrdavě. Jeho otec se vyznal ve vedení. Když je zlobila ve lhotecké pile elektrika, hezky si pro něho poslali.

Právě vycházeli chlapani ze sadů, když potkali osmahlou slečnu v čapce, a zdála se mít naspěch, jako vůbec městští lidé. V krátké sukni hbitě šla, stanula před Stanislavem, ani nepozdravila, jen se na sebe usmáli.

„Kam jdeš?“ ptal se jí Stanislav.

„Pro tebe, je pozdě.“

„Co sis to vzpomněla?“ odcizeně na to chlapec. „Psali jste s tátou odpoledne?“

„Nebylo co.“

„Ale jsi večer doma?“

„To víš, že budu,“ odpověděla slečna, která by byla pěkná, nemít ústa načervenná jako lidojed, otočila se na podpatku a jevila úmysl se s nimi vrátit. Ale Stanislav jí zastoupil cestu.

„Odpusť,“ ošíval se. „Víš – my tady s Urbanem musíme něco nutně domluvit mezi čtyřma očima.“ Měl trhání, jen běžet.

Slečna se usmála, jako by řekla: Aha, známe se.

„Tak já se na deset minut proběhnu, ale ať jsi doma, Stáňo. Na shledanou, Urbane,“ pravila, jako by se dávno znali, pohlédla Ondřejovi do očí, stiskla mu ruku a už byla v prachu.

Ondřej se tázal šeptem, kdo to byl.

Stanislav se násilně zasmál: „Ale máma přece.“ Pomyslel: Mají ty matky nápady. Jako by se slušelo na velkého chlapce, aby se dal doprovodit matkou po ulici. Což byl v kočárku? Bolest v natlučené noze se ozvala a s ní nedobrá včerejší noc a tajná obava, když se blížili k domovu. Stanislav se na rovině rozkulhal. Nakračoval rozšafně a změnil se z urostlého hochy v mužíka sraženého vzrůstu se starostmi za shrnutým čelem. Kam se podělo jeho záření? Když vcházeli s Ondřejem do domu: „Ta Praha je ale blbá,“ prohlásil. „Aspoň že bydlíme v jedný bouď. Počkej na mě, hned jsem tady,“ volal už ze schodů. „Urbane, ať mi nefoukneš!“

Ondřej vzal od matky půllitr a drobné a počkal na nového přítele před domem.

Stanislav jedním dechem vyběhl do poschodí; zvonil jako divý; něco na něm bylo vyšinutého.

„Je doma táta?“ ptal se bez dechu od dveří.

Barborka odpověděla, že už před hodnou chvílí odešel do schůze. Stáňa vrazil do dětského k Heleně. Měla tam stažené rolety. „Nerozsvěcej!“ volala, jen vkročil. „Pitomče, nemůžeš za sebou zavírat?“ Skočila ke dveřím a otočila na klíč. Nabíjela desky do kodaku, na to musí být tma. Stanislav počkal na známé zasunutí, je slyšet; potom došel až k sestře. Ach, tma byla stejně lepší k tomu, nač se chtěl zeptat.

„Že spolu ještě nemluví?“

„To přejde.“

„Jen aby.“

„Jistě,“ řekla Helenka zběžně a ještě tam něco kutila s aparátem. „To jen – oba se nedospali a nejsou peníze.“

„Nejsou prachy?“ poplašil se Stanislav.

„Bože! Hlady neumřeme. Vždyť to znáš,“ prohodila Helena. „Kam zase letíš! Co blázníš?“ řekla za ním s jakýmsi vrozeným pohrdáním zmatky. Byla sama příliš mladá, aby malého bratra politovala.

Stanislav zaburácel se schodů, dostihl Ondřeje a šli spolu do Nebíčka pro pivo. Malý Gamza byl u moře a na horách, ale ve výčepu za rohem nikdy v životě. Neznal jej než podle okna, na kterém jsou hmatatelně namalovány červená a bílá koule s tágem. Když děti vešly do kouře a do pivního pachu, za stolem seděli tři muži pomalých hlasů a dobírali si pikolíka: „Tuhle Toníček ukládá každý měsíc čtyři sta.“ Pikolík, postávající v lokálu s onou neurčitostí číšníků, které bolí nohy, obrátil oči ke stropu, odkud se spouštěl z lampy závitok olepený mouchami, a nezval se. Sklep, mokvajících slivkami, osvětlený shora, s lidmi bramborovitých obličejů, měnil se v přelud neshodou Stanislavových rodičů. „Tadyhle Toníčkoví je šestnáct,“ škádlili pikolíka denní hosté, jejichž myšlenky byly pomalé, „a už má postel do výbavy. Když si přivede ženskou návštěvu, má ji kam uložit.“ „Toníčku, jednu limonádu!“ To byl žert. Znamenalo to pivo. „Nevidíš, že mám děravou sklenici?“ Hospodský se zbytnělými ušními lalůčky, s váčky pod očima natáčel Ondřejevi pivo, když vešla divná paní.

Krajkový klobouk, z něhož vylézaly dráty, prohýbal se na citrónově žlutých kudrnách a dost nestínil ostré oči pod obočím načerněným špuntem v cizineckém, nabíleném obličejí stařenině. Na tvářích měla růžičky. Dávno nabarvená a vybledlá nesla se v maličkém kabátku vysoká dáma, a usmívajíc se s líbezností, která ji hyzdila, zastavila se u stolu a nabízela mužům kokosky. Ruka jí čouhala z černé polorukavičky. Muži zamítli pohybem; jeden se napil, druhý si zapaloval. Nikdo od ní nevzal, a stařena, usmívajíc se zdržlivě úsměvem, který jí protínal všemi směry nabílené líce, jemně vyšla ze dveří. Zdálo se, že zapomněla mluvit; že se jen pohybuje, usmívá se a nabízí. Dveře za ní zapadly a ticho obešlo výčep.

Potom pravil první muž: „Můra.“

Potom pravil druhý muž: „Obílený hrob.“

„A jestli věříte,“ promluvil hospodský do ticha, které se obnovilo, „že to byla nejkrásnější holka z Prahy, sám Vindyškréc ji hostil na Grébovce.“

„Prach jsi a v prach se obrátíš,“ pronesl jeden za stolem.

„Všichni budeme jebat hlínu,“ řekl druhý. „Toníčku, jednu zrzavou!“

Chlapci vyšli z Nebíčka a nepohlédli druh na druhu. Stanislav svítil baterkou. Ondřej se zastavil, ukázal na elektrickou stlačku a navrhoval:

„Pojď, zhandlujem si to. Já ti zas půjčím kudlu.“

Stanislav vyhrkl, že musí domů, odtrhl se a letěl do schodů. Náhle ho jal děs. Snad se doma zatím stalo neštěstí. Snad se něco rozhodlo bez něho, snad zmeškal, co mohl zachránit.

Matka mu vyšla naproti:

„Kde vězíš? *My tě s tátou* shledáváme po celém domě,“ řekla. Stanislav šel předsíní mimo otcův klobouk a oddychl si.

Seděli zas všichni kolem stolu, za rodinným stolem, který bývá otrava. Otec s Helenkou hráli v šachy, matka ujídala z hroznu vína svým příznačným způsobem, tak, že nejdřív vyndala slupku do dlaně a teprve potom ji položila na talířek. Otevřeným oknem vstupoval do jídelny hřmot ulice a stesk počínajícího školního roku.

Otec a matka, každý cizí chlapec je zajímavější než oni. Nepohodlní tvorové, kteří pořád něco po tobě chtějí, aby ses dal ostříhat, abys nerskal polévku, abys nestřílel do stěny, abys udělal početní úlohu. Je s nimi nudno, jsou takoví samozřejmě, že je už ani nevidíš. Ale kdyby se rozešli ti dva, hrouť se svět. Pak by Stanislav chodil mezi lidmi sužován zlým svědomím nad vinou, kterou nespáchal; každý chlapec by mu mohl nastavit nohu; pak by byl zranitelný. Ovšem Vojtěchovský žil jenom s matkou a jeho otec se podruhé oženil, a jaký byl Vojtěchovský hokejista a jakou měl sbírku známek. Nikdo na něm nic nepoznal. Ale to právě bylo jinde, kdežto u nás je *u nás*. Otec hrčivého „r“, pobíhající s rukou na zádech, překřikuje klapot underwoodky, na níž hraje matka s cinkotem řádků, a schylujíc bradu k vázance a neodtrhujíc oči ani prsty, říká dítěti: „Počkej! hned.“ Tak bylo od počátku stvoření; a právě si zapalují cigaretu míru. Jiskra radosti přeskočila na Stanislava a zažehla v něm nové podniky. Lidé, kteří vyvázli z nebezpečí, jsou šlechetní.

„Kam zase běžíš,“ volali za ním rodiče jedněmi ústy, „zítra je škola, musíš jít spát.“

„Já jenom – jen na vteřinu se proběhnout po dvoře. Nello!“ vrátil se o skok, políbil matku v letu na krk, otřel se tváří otcí o kabát a už byl ze dveří.

Za špehýrkou starý domovník klímal v křesle, na stolku před ním ležely sirky a klíč. Stanislav prudce zaklepal.

„Pane Firkušný, nehněvejte se, je ještě Urban vzhůru? Já s ním musím nutně mluvit.“

Ondřej vyšel ve šlích, mžouraje.

„Urbane,“ zašeptal Stáňa rychle a strkal mu do ruky baterku Ever ready, „tady je.“

Ondřej ji hned rozsvítil. Chlapci začali horlivě šeptat pod okýnkem.

„I přes noc?“

„Vůbec.“

„Navždycky?“

„Je tvoje. Vážně.“

Ondřej rozvažoval.

„A nedostaneš doma?“

Ale to už byl Stanislav zpátky nahoře.

Gamzovi

Nella sekretařila dál v Gamzově kanceláři. Diktoval a psala. Vypracovával hromadné smlouvy odborům, zastupoval dělníky v úrazových sporech a v mzdových přích. Bránil se ždímání lidské energie, jaké páchaly tovární správy zapíranou prací přesčas, stíhal nedorozumění, leckdy, jak se zdálo, schválně políčená, když se ujednávala mzda, a pak se jí výplata vysmála. Tak začala ta velká stávka na skořepecké regulaci, kde muži lámali kámen, kopali příkopy, převáželi a nasypávali materiál podle slibu a v důvěře, že budou placeni od vozíku. Lze pomyslet, že dělali ostošest a že jim šla práce od ruky. Jak se ale rozhorlili, když spočítali v osobních obálkách hubený peníz od hodiny a shledali, že byli sami proti sobě, jestli pospíchali. Tato křivda tak rozlítla dělníka Gajdoše, že popadl krumpáč a v čele jiných vozíčkářů a kopáčů hnal se podél regulace, vymáhaje stávku i na nedotčených úsecích. Když se mu namanul polír Hatěra a, blázen, chtěl napomínat k rozumu, praštil ho Gajdoš krumpáčem do hlavy. Hatěra zemřel noc poté krevním výronem v nemocnici. Většinou se tak dalo, že malý člověk zasáhl jiného malého člověka, který se o stupínek vyšinul a odcizil se kamarádům. Velcí podnikatelé pak, skuteční vlastníci, nebývali na dosah. Byli neviditelní, jako duch, který se vznášej nad podnikem. Psací stroj klapal, a pod jeho páskou se sunuly převodní řemeny, které hravě zachytí rukáv a utrhnou ruku, a nejraději někomu, kdo zaskočil a kdo nemá pokladnu. Zaměstnavatel a pojišťovna podávali si pak zmrzačeného jako míč. A třebaš i vyhraje, ale než to bude, kdoví zdali ho zatím nedorazí hlad. Psací stroj mlel diktované případy, podobal se vzorku soudní mlátičky, do které bude vržen lidský osud. I psali Gamzovi zmatečné stížnosti, odvolání proti nálezům, žádosti o obnovu řízení. Hned v procesu komunistického dělníka Horejce, který byl odsouzen pro žhářství a vězněn jest na druhý rok – Gamza jako právník dá ruku do ohně, že nevinně. Horejce usvědčily přece výpovědi svědků nedost hodných víry, podle

Gamzova názoru, pravičáckých dělníků, z jejichž organizace domnělý žhář vystoupil necelý měsíc před požárem plzeňské smaltovny. (A o tom závodu se vědělo, že byl dobře pojištěn proti ohni pod chatrnou střechou.) Horejc je chycený na plíce. Vždyť nevyjde živ z vězení! Což kdyby se žádalo o milost, mínila Gamzová, nebylo by to kratší? A i kdyby bylo, o tom nechtěl Gamza ani slyšet. Je nutno obnovit při, ospravedlnit člověka a přinejmenším upozornit veřejnost, jak se měří dvojím loktem levici a pravici. Neběží jen o člověka, jde o příkladný spor, o věc zásadního dosahu – chápe to přece?

Znala muže. Gamzu uspokojovalo, když z blízkých příhod živých lidí stával se příznak a doklad něčeho obecně platného, v co věřil. Gamza byl paličák. Už před válkou, kdy začínal, si slíbil, že nebude hájit než lidi, za jejichž právo se může postavit. Plnil to vskutku a Nella ho v tom s obdivem podporovala. Vyjímal se mezi advokáty jako bílá vrána nebo jako prašivá ovce, chcete-li. Popudil na sebe přibuzenstvo, odmítnuv vésti dědický spor za svou sestřenicí, vdovu po lékaři, jenž odkázal všechno své jmění vědeckým účelům. Řečená paní hodlala svěřit svůj spor mladému advokátovi, který si nedávno otevřel kancelář, aby mu pomohla na nohy, a velice se urazila zamítnutím. Jejím novému zástupci se podařilo sehnat důkazy o nebožtíkově nepřičetnosti, a spor vyhráli; advokát si namazal kapsu. Starší Gamzovi bratři, jeden obchodník, druhý bankovní úředník, poněáhu poznávali nikoli bez uspokojení, že Petr, kdysi hýčkaný benjamínek, premiant, chloubna rodiny, má o kolečko víc a o buňku méně. Buňky pro zisk se mu nedostávalo. Stará paní Vítová, Nellina matka, říkávala pak plna obavy a lásky: „Ti dva se hledali, než se našli. Jeden horší blázen než druhý.“

Po pravdě řečeno, Nella dnes zůstala za Gamzou v růžovém, jak on to nazývá, lidství a leká se jeho víry v nenávisť. Není jí volno ve světě, v kterém se zapírá soucit jako tajná nemoc. Gamzovo modrooké mládí zjizlivělo baziliščí plaménkem, srdce se v něm zkalilo a utvrdilo: byl tři roky na frontě. V poválečných letech, která pudila lidi krystalizovat politicky, po rozštěpení dělnické strany, Gamza šel s komunisty, i měl přesně rozvržený svět v lotry po pravici a v spravedlivé po levici. Filan-

tropické přešívání svršků po měšťácích pro zástupy se mu hnusilo; přelévat moře krve, potu a slz náprstkem do jamky měl za počínání hodné leda blázna. Koneckonců, v praxi je prováděl přec; a jestli se mu podařilo sem tam vytáhnout chudáka zpod kol, říkal tomu trpce hudlaření a příštipkářství. Co je platna jednotlivá pomoc člověku, pokud se nezmění duch zákonů! Odsuzujeme na smrt vrahy, kteří chodili čtyři roky do vysoké válečné školy vraždění. Trestáme matky, které se daly pod rukou zfušovat andělíčkářce, ale nedovedeme se postarat, aby se z živých dětí nestávali andělíčkové. Chráníme nenarozené, ale živých nekrmíme. Ať si je matky vlácejí jako břímě a břímě. Jak to řekla ta roba, ta ubídněná stlačovačka mezd, co jezdí do Rakous na řípu a která si i k advokátovi přivedla děti, protože neměla komu je svěřit? Vykládá matka před dětmi: „Nemáme štěstí. Všude jim děcka mřela na španělský mor, to bylo nářku, a zrovna mně zůstala, mám jich jako prstů, ani jednoho si pánbůh nevzal.“ Děti vážně naslouchaly matce. A pravila tak z věčnosti bídy. Holečku, vytápěný byt, systém dvou dětí a pěstěné city, to souvisí; jádro nelásky z řepenišť i lásky v měšťanském skleníku vězí, podle Gamzy, v žaludku. Měl pravdu, byl muž, byl ve válce, mužské oko lépe obzírá celek; a zejména proto měl pravdu, že Nella ho velice milovala. Sama vládla obrazivostí na dosah ruky; byla žena. Zdálo se jí, že je důležitější nasytit jednoho hladového chlebem než všechny nadějí. Praxe se jí rozpadávala v tříšť příhod, z nichž některé ji dojímal. Bylo jí líto lidí a byla by jim chtěla pomoci. Sama viděla, že je to házení troníčku do studny, vhodné leda k tomu, abys změřila černou hlubinu.

Poznávala rozvratitelku manželstev a rakovinu rodin, kořalku, i čisté pány, Gamzovy kolegy, advokáty, kteří už odborně skupují v dražbách propité chalupy a nepochodí přitom zle, prodávajíce pozemky vesele dál. Poznávala, jak majitelé gruntů zneužívají lidské nevědomosti a neumělého sousedova podpisu; proslulý cár papíru pravda neplatil, když šlo o císaře a státy, ale do litery platí v případě zaostalého chalupníčka. Zapsal se krví d'áblovi, prodá ho i s kůží. Život je fantastičtější než to, co o něm kdy bylo vymyšleno, a nebylo padouchů, a dokonce ani šlechetných z kalendářových povídek, aby je skutečnost nepředstihla.

Gamzová poznávala nejen tvrdou věcnost bídy, také přimračenou samozřejmost, s jakou pomáhají ubožákům chudí. Kálalovi, on dělal v čokoládce, měli čtyři děti, ale vychovávali jich pět. Nemluvně u nich odložila neznámá služka, která poprosila o nocleh, zrána vyšla hledat místo a už se nevrátila. Kálalka vychovala vyžle při lahvičce, a pak povídá Kálal: Vaříš pro čtyři, nají se i páté, a děvčátko si nechali. Po letech matka, která se vdala, hlásí se o dcerku, dítě k ní nechce, i Kálalka se vzpouzí vydat děvčátko; ke všemu má opletání s úřady, protože dítě sice živili a měli jako své, ale řádně nepřihlásili. Někdy prochází zmetený materiál duší Nellinou underwoodkou, než ho Gamza právnícky zformuluje. Gamzová pozorovala, jak leckterá potlačená bytost aspoň se vyžívá v soudech. Také si všimla, jak málo lidí je s to, aby pověděli věci tak, jak se zběhly, a utíkají se za fráze vyčtené z deníku; nikdo nemluví tak uměle jako prostý člověk ve městě. Vyslechla rozmáchlá hesla, polovzdělanectví důvěrníků, závist předáckou.

Ale poznala také hrdinství stávek a zbožnost, jaká vzchází z bezvěreckých shromáždění, sejdou-li se v myšlence. Netroufala by si to říci nahlas. Urazila by je. Nepotřebovali odstíny. A sama nepatřila nikam. Nikde tolik necítila svou neurčitost a vratkou půdu pod nohama jako na táborech. Množství ji strhovalo a neslo. Dobrá, to nejsou než nervy, nákaza. Měla ráda dělníky a ostýchala se jich pro snadný život, který vedla. Protivila si řečníky od řemesla a ostýchala se za ně. Musila se dívat jinam a žmolila trapně prsty, když chrlili oheň a síru z dutosti samolibých hrdel. (Gamza, to bylo něco jiného. Ten žhavěl zevnitř. Jen kdybyste ho někdy slyšeli!) A bylo to jako špatní kněží a pravý bůh a dobří věřící. Vracely se jí přiměry církve, odkud vystoupila, a víry, kterou neměla. Stálo by za to, zakreslit jednou klikaté hranice člověka, kterému již se nedostává zvilosti, aby souručil s měšťáky, ze kterých vzešel, ani v něm není dost nevinnosti, aby odříkával revoluční slabi-kář. Jsou to ti růžoví. Vymrou jako druh okřídlených ještěrek. Budou pohlceni. Nebude jich škoda, sami to vědí. Všechno o sobě vědí. Tito odrodilci z pravého břehu se nebrání a sami se vrhají do Amazonského proudu. Podrytý sebezáchovný pud, cosi jako špatné třídní svědomí.

Paní Gamzová lepila kolky, podávala spisy, a bylo-li třeba, chodila po úřadech ve věcech klientů. Staří právníci, pokud zbyli na svých místech, poznávali v ní dceru bývalého kolegy, dvorního rady Víta, a zacházeli s ní se zdvořilostí císařských časů, plnou drobných úsměvů a nepřímých poklon. Socialisté pravičáci jí zavírali dveře jako Gamzově ženě. Neznámí pánové pokoušeli se s ní zažertovat jako s bezejmenným boječkem. I společenský pohled na člověka se otáčel jako turniket.

Falšovala bych, kdybych předstírala, že Nella zapomíná pod nánošem cizích běd a pro Gamzovu myšlenku na to, co jí ujídalo srdce. (Srdce? Zraněná ješitnost masa, řekni. Jen žádná podobenství.) Od Stanislava nočního vstupu, jehož nemohla vzpomenout bez zděšení, utichla a šla do sebe. Otřes. Výstraha. Signál. Prokrista, jak vražedná jsou slova! Drž jazyk za zuby a měj se v hrsti. Kdo z vás dá pohoršení maličkým – Čemu by je byla vydala? Z popudu nepodepsaného hadru, potrhlé mladé holce, své podrážděné marnivosti. A co to bylo jiného?

Kdysi se vracela od novoměstského soudu, zbyla jí chvíle, dala se pěšky domů oklikou. Abych pověděla pravdu, už se jí nechtělo dopedne do kanceláře. A bůhví jak se to stalo, vešla nějakými strannými vrátky do Botanické zahrady, kde posud nebyla a o které se domnívala, že tam obyčejní lidé nesmějí. Klika za ní zapadla a ocitla se v čarovně neskutečném sadu. Jinde nad Prahou bylo přece zataženo? Tady svítilo slunce vinic uprostřed výzkumných ústavů. Nikdo neví, jak to udělali; v Botanické zahradě svítilo slunce, mělo dost času a zjasňovalo s nevýslovnou něhou, poněkud churavou, koruny šlechtěných stromů, které se již zapalovaly proti mrazíku barvami. Otřesy, trubky a šaškovské zvonky jezdící a kramařící Prahy, která marně dohání města ještě hluchnější a ještě dnešnější, opadly a usebíralo se pozorné ticho. Paní Gamzová dýchala ořeší, višňové dřevo, kořenářskou moudrost, suché listí v slunci. Procházela se pomalu (všechno se tu zvolňovalo) pěšinkami, jež terasovitě stoupají, ale nevšímalá si exemplářů dokonávajících rostlinek, ani nevzdechla po obsahu své aktovky. A bylo takové ticho, že bys v něm slyšel pohnout se magnetickou střelku.

Nachylovalo se k novému času, který posud odvrací tvář, a půda ujížděla pod nohama lidské skupince nazvané Gamzovi jako tisíce jiným lidským skupinkám. Kolem šlehaly lásky jedné noci a chtivost opojení a neklid poválečných lidí, reflektor se otáčel půlkruhem z temnoty do oslnění, až do oken jim šplíchaly pěny měňavé duhou průmyslových jedů.

Rodina jest organismus velmi citlivý. Podej čertu prst, a všechno tělo churaví. Ó tiše, tiše. Zacházej opatrně s lampou pravdy. S dětmi se musí pomalu. Nejsi chirurg, jsi chůva. Kolébej v časomíře a zpívej. Ne-dej se zmást benzínovým stoletím. Ve věku letadel je dětem právě tak třeba pevné půdy pod nohama. Jako děti dostavníkových dob dívají se na svět poprvé. Jsou věrné za rodiče.

Vina, jaká vina? Bylo Gamzovou vinou, že ji poutal déle než ona jeho, či její ctností, že měla bledší krev? Jak soudit tam, kde neznáš zákon, a vskutku neznala. Nebylo boha, před kterým by byli slibovali, a ode dna bytosti nevěřila v nic, ani v nesnášlivou zásluhu, že mluví právě mateřštinou, kterou o ní vypravuji, ani v ctnost majetku, ba dokonce nevěřila, že revoluce rozdělí lidem rovným dílem to, co se v apatyce nekoupí. Nevěřila, než tepem krve v několik bytostí půjčených osudem, které se jí vyloučily ze zmatku dění. Petr, Stanislav, Helena. Přimknout se k nim na plujícím ostrově, držet je, aby nespádli, držet se jich. Toť jediná moudrost Nell Gamzových.

Stromy v barvách medových a měsíčních vyzářovaly nachytné slunce, občas se oddělil list a bez tíhy a bez šelestu sprchával k zemi. A bylo takové ticho, jako bys viděla pod sklem ustalovat se libelu vodováhy. Paní Gamzová zavřela za sebou opatrně mříž a vyšla z neočekávané zahrady, ze století skleníků a kočárů. Okřála v něm jako ryba ve vodě. Byla citlivá k nepatrným dávkám a bylo jí neobyčejně lahodně. A kdo z nás, usmívala se, kdo z nás někdy nepotřebuje jít za školu?

Byl toho roku krásný podzim a vozívala obě děti za město i s Ondřejem, kterého si Stanislav oblíbil nad všechny spolužáky. Helenka si kořenila nudu výletů běhy o závod s chlapci a rvačkami s bratrem. Dobře zápasila; leckdy přeprala i Urbana. Matka svou opatrností, s jakou

nechávala předjíždět každý vůz, svou tenoučkou, trochu tklivou veselostí a zejména svým bludem dnešních rodičů, že je svým dětem kamarád, leckdy popouzela k smíchu i k zlosti poloodrostlé dítě. Nevybíjelo se to v podráždění a v hádkách, jaké bývají mezi matkou a dospívající dcerkou. Helena brala matku s humorem. „Mámo, neobdivuj přírodu, nebo budeme v příkopě,“ říkala, když Nella zdvíhala levici od řídicího a ukazovala za jízdy na stromeček nebo na červánek. Děti, k nimž se Gamzová přimykala onoho roku těsněji, jsou, pravda, kvetoucí útočiště, ale přece útočiště; a Helenkou hrál ironický pud věřit vaše slabé stránky.

Stará paní Vítová vyčítala dceři, že je na děti slabá (sama je rozmazlovala), a Heleně, že nemá dost ohledu „k mamince, ta se v nich vidí, ta se jim obětuje“ atd. atd. Úhrnem řeči, které slyšíme právě tak rádi jako skřípot vidličky o talíř nebo zachytávání natrženým nehtem o atlas. „Není pravda, že se nám obětuje,“ čelila babičce Helena. „Ji to těší víc než nás. Já bych také jednou chtěla děti.“ „Přijde na to, jaké,“ odsekla babička, která nezůstala dlužna odpovědi, a vyslovila Helence do očí obavu, aby z ní nevyrůstalo děvče bez srdce. „Ba ne, tluče dobře, jen si poslechni,“ na to Helena.

Nesnášela, když lidé rozmazávali city a obcházeli příčiny. Proč myslit, že mám předtuchu, když jsem se přejedla? Proč říkat nejsem fotogenní, místo abych se chytila za svůj velectěný nos jako hrušku? Proč svádět nezdar na poměry či pětku na profesora, jestli jsem zkopala rovnici? Heleně Gamzové se to mluvilo, matematik si na ni potrpěl. Myslíla rovnou cestou, měla pořádek v hlavě a jasnou řeč. I zjevem: v záhadných letech, kdy bytost přestupuje, kdy city se štěpí a údy vyta-hují, děvčátko bylo úměrného vzrůstu, nenápadné, bez okrasy ruměnců a plynulé v pohybech; nespěchala, měla v sobě klid přímých lidí a dobrého rodu. Dítě zachovávalo chladnou krev a přítomnost ducha ve chvílích, kdy matka selhávala.

Kolik bylo Helence tehdy let? Sotva dvanáct, jak loni zabloudila s Nellou na lyžích. Paní Gamzové povolila lyže právě před sjezdem, Helenka se k ní vrátila, přiklekla, svlékla palečnice a opravovala jí vá-

zání. Ostatní už sjížděli, Gamza se Stanislavem a s několika druhý měli náskok. Helenka byla ještě na kolenou a paní Gamzová sehnuta k porouchané lyži, když se přihnal fukěř, div Nelle nohy nepodrazil. Popadlo je to za uši a svět se zatočil. Počkaly, přitisknuty ke stráni, až přešel první nečas, pak sjely v chumelenici na louku. Tam nebylo živé duše; a stopy zaváty. Houkaly, dlaně u úst, a nedovolaly se; jak by také, ve větru. Po chvíli se utišilo, hustě padal sních, zacláněl na krok krajinu, znamenitý sních, ale paní Gamzová si nebyla jista cestou k Havelské boudě, kam měly dorazit. Bloudily, nemohouce se shodnout o směru, jak bývá, když se dva ztratí, a paní Gamzové se zmocňovala netrpělivá únava. Že nepočkali, žalovala, a na lyže stále těžší lepil se jí sních, jak jen jsme se mohly ztratit. A pro takovou hloupost – To už je jedno, mínilo děvčátko, teď jak z kaše? Byla přesvědčena, že se daly opačným směrem, ale matka si to nedala vyvrátit. Sněžilo s jednotvárnou vytrvalostí; nebe a země se sobě blížily; rychle se smrákalo. Helenka nebyla zpěvačka. Teď si začala zpívat, nejprve plaše, hláskem sklíčeným spíš nezvykem než obavou, potom násilně uprostřed hmot lesů a zsinalého mlčení; nakonec se z toho dostala, hlas se jí vyrovnal, a jak jely po vánici, zpívala v tempu jízdy. Přestaň, spálíš si plíce, mluvila za ní matka. Paní Gamzovou jímala závrat' krátkozrakých v soumraku, vějící vločky to stupňovaly, nohy necítila, hlavu měla lehkou, jako by jí nepatřila, jako by se v těle rozvázal uzel, který drží člověka pohromadě. Všechno se z ní rozcházelo do šedobílé nicoty. Na vteřinu by si odpočinula, propověděla nesměle, posedí pouhých pět minut, opře hlavu o strom a zavře oči; pak zase vyrazí. Jako z udělání neměly s sebou ani střípek čokolády a sirková krabička byla prázdná. Helence se připomněly příběhy o lidech, kteří usnuli a zmrzli. Postála nad matkou, držíc ji za loket na znamení prozatímnosti; ani neodložila hole. „Vstávej, drahoušku, sem pro nás nepřijde bernardýn s lahví a s bochníkem. To bychom braly, vid'? Mám hlad jako zvíře.“ Paní Gamzová se chabě usmívala, nechtělo se jí vstávat, a když byla na nohou, maličko se zapotácela. Helenka viděla matčinu bezradnost a únavu, a nic naplat, teď musí vést ona; to jí náramně neslo. „O nic se nestarej a jen se mně svěř,“ řekla trochu pře-

moudře. „Když se teď sebereš a když teď hezky pojedeš, za hodinu jsme na Havlovské. Nebo za půl druhé. Nu, a co se nám může horšího stát, než že zůstaneme přes noc v lese? Najdeme si místečko a já budu hlídat.“ Domlouvala matce týmiž přízvuky, jaké od ní slýchávala od malička, ale teď byla veliká a to bylo nádherné. Ne sice za hodinu, ale k deváté večer přibyly na Havlovskou, odkud už se vydali je hledat. Matka očekávala, že dcerka vpadne vítězně a bude volat: „Já jsem našla cestu! To já jsem mámu vyvedla!“ Ale Helenka nic. Se šetrností dočista nedětskou pomlčela o tom i nazítří, když matka chválila všem její rozvahu a otec přizvukoval. Helenka se jen šťastně mračila a řekla: „To je toho!“ Sláva bohu, není po mně, myslívála o dceři Nella. Se synem si byli blíž, dívenkou se pyšnila.

V té době Ondřej měl nejraději z Gamzových fordku. Když byl jeho nebožtík tatínek malý knot, obstoupil s chlapci kováře a přihlížel s klukovským zájmem, jak ková koně. Byl by chtěl držet kobyle nohu; aspoň podával kováři hřebíky. Pletl se sousedovi, když strožil a zapřahal; ta pýcha, jestli mu hodil strýc na rovině oprati a hoch kočíroval. Jeho syn Ondřej se přičiňuje kolem motoru na žižkovském dvoře, a nemůže-li k vozu, aspoň se přitře k zamčené garáži a dýchá klíčovou dírkou benzín a gumu, vůni městských stájí. Všechny dálky světa byly svinuty v motoru, jen ho roztočit, všechna dobrodružství, až přeskočí jiskra; v motoru spal duch závodivosti, mužský duch, a Ondřej ho obcházel a očichával ze všech stran. Ta fordka byla stará bedna, ale správná kára; měla naježděno třicet tisíc, když jí umřel pán a dostala se ke Gamzovým do rodiny. Děti si jí hleděly. Ondřej fordku ostříkával, Stanislav ji myl velikánskou houbou a Helena leštila koží vůz. A fordka držela a fordka si libovala. Jak Ondřejovi osladila počátky černé Prahy! Paní Gamzová mu dovolovala za městem přehazovat rychlosti a zabrzdit ruční brzdou. Když brali benzín, stál jako stráž a s vážným vzezřením nadzdvihoval hadici od čerpadla k fordce. Nebylo toho třeba, ale hleděl se dotýkat fordky a všeho znamenitého a závažného náradí, které k ní patří, co nejčastěji. Obarvený sloupek tekutiny v pumpě opadával, jazýček se vychyloval na měřiči vozu, v útrokách fordky kovově

žbluňkalo, benzín nádherně čpěl, fordka bohatýrsky pila. Dost; dobré je to. Napojili koníčka. Ta si dupala, fordka. Když se nikdo nedíval, kradmo ji pohladil aspoň po blatníku. Onehdy jim ukapával olej a čadilo a ne a ne přestat. Paní Gamzová už chtěla do správkárny. *Oni* (Gamzová a Stanislav) byli takoví netrpěliví; nedali si načas; nic si pořádně neprohlédli. Božínku, nebylo to než povolený šroubek; Ondřej jej přitáhl a hotovo. Od onoho dne se šroubkem hoch ponenáhu odpouštěl paní Gamzové, nad niž se vyznamenal, že kouří cigarety, že je spíš slečna svých dětí a že se v ničem nepodobá jeho matce. Ondřej, pamatujete-li, stranil otci proti matce, leccos jí zazlíval a kolikrát nastalo mezi nimi roztrpčení. Ale posuzuje svět cizích lidí, hoch jej měřil svou matkou a nedal by na ni dopustit. Nikdo se nedotýkal Anny Urbanové; přesto syn stále střežil, aby ji neurazili. Tihle Gamzovi, matka a děti, měli se k němu, až se divil. Ale byli to lidé z jiného tábora, to se nezapře. Byli to lidé z „letního bytu“ a jejich kouzlům nedůvěřoval.

Ondřejova matka se zmiňovala o paní Gamzové v tajemných narážkách.

„Však každý ví, kde ho střevíc tlačí,“ pronášela s významnou zasmušilostí a zamlčovala se. „Také má svůj kříž,“ zhluboka vzdychala lítostí a uspokojením. Přes okázalou soustrast, jejíž předmět chlapi unikal, Ondřej rozeznával zřetelně, že jeho maminka nemá paní Gamzovou ani dost málo ráda, a to ho zas mrzelo. Zatímco hoch v sobě přemohl otcovu smrt, Anna Urbanová silněji se oddávala smutku. Bylo-li v neděli pěkně, vycházela na Olšanské hřbitovy, třeba jí ležel muž ve Lhotce na Marečku, a chodívala na cizí pohřby. Poplakala si tam ze srdce. Známé paní v krámu se zastavovaly s Annou Urbanovou, jak se má. „To víte,“ odpovídala. „Jak se má vdova.“ „A co dělá dědeček?“ „To víte. Starý člověk je kolikrát divný.“ „A jakpak děti?“ „To víte. Zlobí.“ V Praze se vdově rozleželo, že ji lhotecký švagr se švagrovou vyštvali ze stavení, a krev se jí hrnula do hlavy za těch myšlenek, když klečela na kameni sehnuta a drhla špínu šlápot ke Gamzovým do kanceláře. Nejvíc ji zlobila roznašečka Rudého plamene. Štítily se těch lidí. Ještě sem zanesou nějaký neřád. Oči tlačily Annu Urbanovou nevyspáním, do půlnoci chodila

otvírat ona dům ve vojenském plášti po nebožtíkovi, v těle byla polámaná, bolela ji každá žíla, jak se věčně shýbala buď k podlaze, nebo k neckám. Ne, nemohla mít ráda paní Gamzovou, před kterou, klečíc na schodech, odtahovala kbelík, i prala prádlo jejích příběhů. „Píchal ji dobré bydlo,“ řekla o ní jindy, a tlumíc hlas, vypočítávala Gamzovy dluhy. Mohli si dělníci a studenti přepřňovat sály, kde Gamza řečnil na projevech, nebude prorokem ve své ulici. „Inu, má, co chtěla,“ dodala Ondřejova matka o advokátově ženě s důrazem, při kterém chlapec zdvihl oči od svého elektrického článku a zase je sklopil. „Ženské!“ pomyslně ostře. „Ženské.“ Proskakovaly v domovnické vrátni pověsti o prvním muži paní Gamzové, staviteli Adamovském, který prý byl *miliónář*. To slovo se pronášelo nábožnými rty jako legendární označení. Kdybych řekla kapitalista, bude vám zřejmo, že jde o zloducha. Pravím-li milionář, je to princ z pohádky, jenž uzrál do filmu pro staré děti. U domovníků pak čítali nikoli Rudý plamen, ale Národního strážce. Je vždycky na pováženou, odejde-li žena muži, pomyslíme-li, že jsou na světě vdovy. Ale žena, jež opustila *miliónáře*, je hodna odsouzení. První muž Gamzové byl *dobrák*, nač si vzpomněla, to měla, byl by jí snesl modré z nebe. Co viděla na Gamzovi? Nemá krejcar a nic po něm není, je hubený, namlouvá si, bouří na Kladensku lid a babičku měl židovku. Paní Gamzová jevila se v domovnické vrátni jako právem potrestaná hříšnice.

Obávám se, že světlkování domnělých vin zrovna vábilo Růženku Urbanovou k advokátově ženě. Ta Růža byla hrozné třeštidlo. Dojela do Prahy náchylná zbláznit se do kdejakého správného kluka, a nejdřív jí udělala paní Gamzová. Jak se nosila! Růža na ní mohla nechat oči. Napodobovala ji v chůzi a v přízvucích a vázala si podle ní šáteček kolem krku opičíma rukama. Hlavy, v kterých se líhnou statistické křivky, měly by vypočítat, kolikrát rychleji a v kolikrát kratším čase přizpůsobuje se městu dívka než hoch. Po čtyři léta, která pak Ondřej prožil v Praze, odolával městskému vzduchu a zůstal v jádře venkovan, grunтовní povaha. Příčilo se mu střídání, nedůvěřoval lidem, zejména byli-li obratní a půvabní, což ztotožňoval s falší, potězkával je, zadržoval city, bál se, aby nesesl na vějičku, a klopýtal po hladkém povrchu. Ale dívka

ve městě! Nic jí neujde. Dívčí oči, okouzlené ženské oči, co toho za den ozobají a stráví ve skvoucí papouščí peří! Holka k světu se v městě učí každým nervem a okoukané vrací s úroky, tři mašličky na jednu a oblaka voňavky na krůpěj. Růžena viděla paní Gamzovou jako dokonalý plakát paní Gamzové. Milovala ji, a tak ji milovala: přála si být jí. Učila se kadeřnicí v žižkovském krámě, šéf měl gramofon, ten hrál dojmavé popěvky. Pikolík z Nebíčka pálil za malou kadeřnicí. Neodmítala ho, aťsi mu odstávaly uši. Když jde dívce na patnáctý rok, má mít partnera. Ale když zpíval hlas, nevzpomínala na Toníčka, jehož podoba byla kalná výčepním kouřem; vzývala za hudby paní Gamzovou v průhledu neznámých a ozářených síní. Náš obraz se zpozd'uje v očích diváků, a natož bezelstných diváků; a paní Gamzová v době, kdy začala samotariť, působila na malou učednici jako světačka. Čásek si počkáme, než muži vnitřního města poučí Růženu, že jsou dokonaleji pérované vozy než rozhrkaná fordka, a než bude Růža na paní Gamzovou *v Jafeta sukýnce* ohrnovat nos. Posud horoucně záviděla bratrovi, že vyjíždí s paní, zatímco Růža cítí vlásenky loňského masopustu v komůrce za krámem, nejde-li zákaznice. Jak měla Růža po práci, vybíhala do prvního poschodí pod záminkou službiček. Učinila se poslíčkem dobré vůle, běhala pro cigarety, s dopisem na poštu, pro všechno, nač zapomněla Barborka. Jen se modlila, aby nepotkala Gamzu. Advokát neřekl dívce křivého slova. Ale když ustupoval na schodech, abys přešla, a mlčky si tě změřil planoucímá očima daleko rozestavenýmá od kořene nosu, jako by tě z čehosi usvědčoval, a nadarmo se rozpomínáš, cos provedla. Kdo by v něm pohledal zastánce utlačovaných, jak se o něm říkalo?

Gamzovi byla holka protivná. Taková dotěra. V pobíhání Urbanové za ženou shledával hysterii, a z jeho nelibosti k Růženě, já nevím, bylo znát, že posud nezapomněl Nelle noční výstup, byť i se o něm nikdo z obou nezmínil. Růža byla bující mládě se skvělými zuby, s rohovkou, která snad zářila i potmě, a s vlasy tvrdými jako srst; vítr je nepocuchal, když se rozbíhala za paní Gamzovou na dvůr, jakmile ji spatřila. Ale Helenu nemohla ani cítit. Žárlila na klukovskou nadutou holku, kterou má paní Gamzová jen proto radši, že je to náhodou její dcera.

Host

Co má Stanislav na zapeklitém Ondřejovi, který se posud nevymanil z venkovského mlčení, není-li právě čím se chlubit, a jehož pyšná nejistota číhá, brzo-li kdo napadne jeho čest? A jak to, že hlavatý Ondřej se dal osedlat cvrčkem Stáňou? Bylo je vidět stále spolu; chodili každý jinam do školy, ale spolužáci je nerozloučili. Leží třeba Stanislav na podlaze na bříše, paže pod bradou, a čte detektivku: *zuřivou*. Po chvíli v něm vzniká nepokoj podobný vysychání v krku; vyskočí a sbíhá k Urbanovům. Je třeba vyprosit Ondřeje na mamince, která mu uložila práci – někdy užitečnou a jindy jen tak, aby utužila svou vládu. Paní Urbanová dělala drahoty; nikdo nesmí říci, že se děti k doktorovým dotírají. Posléze Stanislav si přivede hosta nahoru, uléhá k detektivce tak, jak ostala rozhozena, a čte. A Ondřej tu věrně mlčí v deštivý den, robí cosi proti světlu s matičkami, šroubky a drátky, má toho plnou kapsu; takový hračka. Teď je jim dobře. Bůh uchovej, aby se svěřovali, nejsou holky. Nejsou baby a nebudou si vykládat, v jaký těžký den se poznali, když Ondřej stonal tesknice a Stanislav měl starosti s rodiči, a kterak mlčky utěšili druh druhu. Jejich přátelství přežilo prázdniny a trvá na druhý rok.

Stanislav rád pobýval u Urbanových. Líbilo se mu, jak se všichni sednou v zadýchané kuchyňce kolem ohně, kam paní Urbanová přihazuje po lopatkách a střeží, aby se nevyvrzalo teplo, a vždycky, když šel ze školy, kterou měl do jedné, kdežto Ondřej do dvanácti, zastavoval se u nich. Anně Urbanové to lahodilo. Ubohé dítě, říkala po straně významně, bijíc na jeho rodiče. Stanislav tak velice lnul k příteli, že ctil i jeho nemluvného, neprobádaného dědečka, pana Firkušného. Hrával s ním večer vlka na šachovnici, kterou si pan Firkušný vyřízl z lepenkového papíru a nalinkoval. Měli tu kukačku na zdi a vedle v chladném pokoji stály na římse voskované pohovky nejzábavnější ozdoby: koule, ve které byl zasklen preparovaný brouk, nikudy k němu nemůžeš, a jak

se tam dostal?; kukátko, kde bylo vidět v rozměrech a barvách čínskou pagodu, přimhouřil-lis oko; a otlučený košíček sádrových květin, karlovarskou zkamenělinu. Ale do pokoje směli hoši jen tehdy, když neměli zabláčené boty, aby nenanosili, a tím byl vzácnější.

„Stáňo, pojd' honem,“ řekla Helenka nezvykle oživena, pootvírajíc cinkavé dveře s vyříznutým okénkem. „Je u nás na oběd černoška.“

Růžena vyskočila a vyslovila jméno známé černé tanečnice z Varieté. U nich v kadeřnictví věděli o všem, co se děje ve světě.

„Ne, to je smutnější,“ pravila Helenka odmítavě, ruku na klíce, a Stáňa ať už dělá.

Pravda, Anna Urbanová zahlédla černošku, jak šla vzhůru ještě se dvěma pány, měla na sobě kostým a byla taková škaredá v obličeji. Ten jeden pán byl starší, ale druhý ještě pašák, vid'te, slečno?

„Pojd' taky,“ obrátil se Stanislav k Ondřejovi.

„Bude lépe, aby dnes nechodil,“ mínila Helenka. „Vypadalo by to, že se na ni jde dívat.“

„Já zůstanu s ním,“ urazil se za Ondřeje Stanislav, dosedl pevně na stoličku, roztáhl nohy a odpověděl domluvám Helenky i paní Urbanové:

„To mě sic těší, ale nezajímá.“

Anna Urbanová se do slz rozesmála: „Ne, já vždycky říkám, kde to dítě bere ty nápady. Stanoušek nikoho nezarmoutí.“

Helenka už beze slova vyběhla vzhůru. Posílala je k čertu s jejich okolky. Ovšem, proč by život neprobíhal jako jindy? Včera se také nad ničím nepozastavovala. Drtilo pomyslit, že všechno se děje jako jindy, ba paní Harwayová, černoška, musila tomu přivyknout. Nebyla tak poplašena jako malé čtrnáctileté děvče, a ji to postihlo.

Nyní seděla za stolem mezi Sachsem a svým americkým průvodcem proti Heleně, a děvčátko si netroufalo na ni pohlížet, ačkoliv je pokoušela i zvědavost na černošku zblízka. Člověk je bídný. Bylo divné, že jedli; také matka synů odsouzených na smrt lámala chléb a jedla; vyhladoví jako každý člověk a snad ji přemůže únava a v noci spí; nelze člověku bdít rok; dokonce možná ti uvěznění hoši, které hlídač dovedl na dvůr a ukázal jim elektrickou židli, z žertu, co řeknou, jak vypadá to,

co je čeká, že i ti někdy usínají, a jakými asi sny! Nebo možná spí celé dni jako kameny; *jako by už se to stalo.*

Panebože, těžké zakleté oči mouřenínů; a jak jsme milovali Pátka. Paní Harwayová seděla tu s ostatními kolem stolu tak, jako by prodlévala o poznání dále, pro tmou svého líce, a ruce umyvačky nádobí překvapovaly útlostí a ušlechtilým tvarem. Nepláče a někdy se i usmívá hovoříc. Je tak třeba, aby vám to nepřipadalo jako smuteční hostina, a také, ještě není prohráno, pokud žijí. Jen to, co už zkusili, toho odsouzeným nikdo nevezme ani nenavrátí. A paní si počínala klidně a zdrženlivě. Ano, projela půl Evropy a opakovala příběh svých synů k nespočítání. A co by asi dělala máma, prochází Helenkou, kdyby mě se Stáňou nevinně odsoudili na smrt? Proč by se to nemohlo stát, každého může potkat neštěstí. Když měla své malé černé děti a zpívala jim, jednou jsem slyšela černošské zpěvy, také si nemyslila, že to s nimi takhle dopadne. Helenka nebyla malá, byla velká a věděla, jak matka a dítě jsou jedno; jen se tím zabývala více než dospělí lidé, protože jí bylo čtrnáct let. Zdvihla oči k paní Harwayové, jejíž dva synové, Andy a Roy, byli odsouzeni na smrt nevinně, a spatřila: To tady tu velkou vážnou vlídnou ženu, jak teď ode mne bere sůl, jak tu žije obyčejně jako my všichni, tento její holý tmavý krk, její těžká ústa, její ruce, její tělo, teplé tělo jejích dětí má zkroutit elektrický blesk, a její oči, zrovna se na mne dívá, mají se obrátit v sloup, a proč? Protože lidem kolem rovníku se dostalo tmavé kůže, aby je slunce nepopálilo, a my zase máme nahé obličej a pihy – jaké bláznovství! Helenka nechodila do náboženství a nemodlila se. Tiskne ruce pod stolem do klína, chvílemi zatíná zuby v jakémsi zoufalém nadšení, nabízejíc osudu bláhové zástavy: nebudu jíst ovoce, než osvobodí černochy, nepůjdu na film do té doby – Už se do smrti nedovedu smát, *jestli se to stane.* V tu chvíli měla ráda paní Harwayovou silněji než rodiče, i než profesora Kašpara, matematika. Ne, city se to nespraví, tolik věděla, a s vášnivou zvědavostí dávala pozor, co budou dělat? Sešlo se tu po obědě několik Gamzových druhů, novináři. Mnoho jich nebylo. Přišel i Sachs, který zas na chvíli byl v Praze. Tentokrát nedělal vtipy. Mladého Vykoukala volali, ale neobjevil se.

Matka prošla mimo Helenku a ptala se jí jako nenápadně, co mají na zítřka a nepůjde-li na tenis. Ovšem máma. Ta vždycky. Dítě se netrpělivě schoulilo: „Počkej. Nech mne.“

„Můžeš tu zůstat, Heleno,“ řekl otec, „ale nevyrušuj. Paní Harwayová nemá kdy. Musí zas jinam.“

Černoška jala se vypravovat splývavou angličtinou, Helence nesrozumitelnou. Jen jména měst tu a tam se rozsvěcovala jako signály podél neznámé trati tmou. Sachs to tlumočil německy.

Dne 25. března minulého roku moji dva synové, Andy a Roy Harwayovi ze státu Alabama, jeli za prací do města Memfidy. Počítali, že se tam dají najmout na říční loď. Naskočili do nákladního vlaku, když se hnul ze stanice Stevenson, do posledního vozu. Tak u nás lidé jezdí, nemají-li na lístky. Andy a Roy přišli doprostřed rvačky. Ve voze se pohádali a seprali se běloši s cizími černochoy, kteří vzali do zaječích před příští stanicí, Point Rock, v místech, kde vlak jede pomalu, a zachránili se. Neboť je velmi nebezpečno pro černocho poprat se s bílým. Jakmile vyskočili cizí černoši, bylo ticho. Běloši zůstali, Andy a Roy také a klidně jedou dál. Nikomu nic neudělali, proč by utíkali. Ale když vlak zastavil v Point Rock, běloši vyběhli si stěžovat přednostovi, že je černí zbili. Povolal stráž, policie zatáhla nádraží a prohledala vlak, Kdejakého černocho vytáhli, ztloukli a zatkli. Ozbrojení muži odvedli Andyho a Roye se sedmi kamarády spoutané, nikomu z těch chlapců není dvacet roků, do vězení ve Scottsboro, a tam tedy sedí podnes v cele smrti.

Paní Harwayová měla ruce složeny do klína a odříkávala příběh svých synů (jak ho již opakovala nesčíslněkrát) vlídným a jednotvárným zvukem. Muž, který ji provázel, tajemník Mezinárodní dělnické pomoci, seděl vedle ní mlčky, přimračuje se. Dával mluvit matce. Občas některý z mladých lidí, kteří poslouchali, hlavu zdviženou, si napsal poznámku. Dívali se z černošky na Sachse, podle toho, kdo mluvil. Otec stál se zkříženými pažemi, upíral pozornost a nezaznamenával si nic.

S bělochy ve vlaku jela dvě děvčata. Helenka nebyla dítě a věděla i rozuměla, co to je, přepadnout ženu. Naprosto ale nechápala, proč soudce přiměl plačící a ustrašené dívky, aby křivě svědčily, aby lhaly,

aby obvinily černochoy, když jim neublížili? Rozsudek smrti pak byl ohlášen o výročním trhu ve Scottsboro; když prodávali koně a brav v ohradách; když kramáři a farmáři se sjeli i s ženami a dětmi a tržili, nakupovali a veselili se; když hrála hudba pod širým nebem a vlály prapory zjara. A já tuto stojím krok od ní, jak mně podává obrázek, v našem pokoji s obvyklým vzorem na zdi, a nemohu jí pomoci.

Tenhle dlouhý, co stojí zamyšlen s čepicí u kolenou, je Roy. Má pracovní šaty jako u nás klempíři. Opravdu je podobný paní Harwayové a není o mnoho starší než Helenka; kolik je mu? Patnáct, jsme o rok od sebe. Když jsme byli malí, co jsme se naplakali při Chaloupce strýčka Toma, při té staré knize po dědečkovi. Babička tehdy řekla: „Neplač! To už teď není.“ Děvčátko se zprvu nevyznalo v tváření černoščině: měla jako oblečený obličej. Dokonce připadalo Helence, že paní se chvílemi usmívá, snad pro skvělé zuby, které probleskovaly ústy za řeči. Roye, řekla paní Harwayová, bijí hlídači. Onehdy ho udeřil tak silně za ucho, že hoch dobře neslyší. Tu jí trpěl hlas. Když mluvila o rozsudku smrti, ne.

Byla to rekovná matka, jak se rozjela do světa se svou pří. Jezdí po světě a vypravuje to lidem. Stále totéž, stále totéž; jako hrající kotouč; jako leták; jako rotačka; jako živý stroj, jako odumřelý člověk; karbaník ve snu hraje v karty, a matka spí a odřikává průběh procesu; mluví to již tak, jako by to přestávali být Andy a Roy, které viděla stavět se na nožky, kteří žvatlali podle ní a kterým někdy nalupala, jako by to už nebyl Andy se znaménkem pod pravou lopatkou, jako by to byl kdokoliv z jejich kamarádů, které vlastně nezná, které chtějí utratit, a nevinné; stále totéž, vždycky jinde. Byli, vypočítává její průvodce, v Antverpách, v Haagu, v Amsterdamu, v Bruselu. Nazývá jména měst francouzských a německých, přístavy i průmyslové středy, jmenuje sály schůzí a vyslovuje číslice posluchačstva. Šťastní smrtelníci jezdí za obchody a pro potěšení z rozmanité země; každé město má svou vůni, každý kraj jiné oblohy. Černošce, až se jednou vrátí, zbude měra dálky všude stejná: hotelové okno do dvora, dopravní bedna vozidla a síň schůzí s řadami tváří jako na rozmnoženém plakátu. Sejdou se, pracizí lidé, vyslechnou ji a už se nevidí do smrti. Ale přijímají od ní při

v běhu o štafetu, kde druh druhu podává poselství. Co z toho bude, co z toho bude? Snad závěj potišťeného papíru, snad halda makulatury. A snad takové rozhořčení hromad, že se zamyslí i Amerika. Buď jak buď, matka učinila, co bylo v jejich silách. Nutno bránit zlému.

Novináři se rozloučili a Gamza se Sachsem odvezli paní Harwayovou do města havířů. Třeba nás rozpustí, ale nesmí se to nechat usnout.

Helenka běžela na poštu s protestními telegramy. Vždycky, jak se končí oddělení schodů, přeskočila dva a pádila dál; byla ráda, že jí to svěřili. Najednou se přistihla, že se žene z pošty po ulici a zpívá si. Hlupáku, děláš, řekla sama sobě, jako by tím bylo vyhráno. Ale kdyby takhle, šla a snila, zapadajíc do dětství obrovských čísel, došel milión telegramů najednou, že by na ně nestačili všichni pražští listonoši, že by zavalily americké vyslanectví, vagón telegramů, tuny telegramů, kdyby takhle po celé Evropě a po všem světě a – Ach, dělají to jen, aby sami sebe uklidnili, že něco dělají, anebo to přece pomůže?

Když přišla domů, matka otočila hlavu jinam, šla vedle do pokoje a tam něco rovnala, odvrácena. Ale Helenka to přece viděla a šla za ní, protože už matku znala.

„Mámo,“ vyřkla prosebně a zatahala ji za rukáv, „tím těm klukům nepomůžeš. Mámo!“

Nella se obrátila, padla Helence kolem krku, podržela ji pevně a začalo nanovo.

„Mámo,“ mluvila Helenka, „měj přece rozum. Mámo!“

S matkou to bylo těžké. Ale Helence se tohle vůbec nelíbilo, ta přecitlivělost.

Čas plyne

Zdravý duch ve zdravém šatu.

Šaty dělají člověka.

Kolikrát se převlékáte, tolikrát jste člověkem.

Za pakatel na sezónu Kazmar Šaty Jafeta.

Po Praze přibývalo Kazmarových oděven, z nároží vás stíhali jeho američtí mužové a francouzské dámy; i tramvaje rozvážely křížem krá-
žem Kazmarovy moudrosti a rady.

Mladý muži, ucházíte se o místo? Oblečte sakový oblek Jafeta.

Mladý muži, milujete dívku? Noste výhradně šaty Jafeta.

Dbejte o první dojem. Rozhoduje o Vaší výhře. Jafeta oblek Vám dodá sebevědomí. Nebud'te skromní. Svět je každého!

probíhalo neonovými hesly vysoko večerem Václavského náměstí, je-
hož oblohy jsou neklidné a plné souhvězdí. Zevlouni stáli nosy do po-
větří a četli. Vnikalo to do vás, kdybyste nechtěli. Dýchali jsme už Jafetu
s pražskými sazemi. Nikoliv slunovraty a zimní sních a jarní zář, ale Jafe-
ta dělá počasí města za svými výkladními skly.

„Bud'te krásné! Nehrbte se k šití!“ volá Kazmar k ženám ve svých letá-
cích. **„Vzpřimte páteř! Noste hotové šaty Jafeta. Jafeta myslí za Vás. In-
formuje činy. Oděje Vás v 10 minutách! Uspoří Vám čas, peníze
a nervy, uchová Vám štíhlost, prodlouží Vám mládí. Půl života jste
mařily listováním v módách, sháňkou látek a úmornými zkouškami.
Žena dvacátého století prožije získané prázdno na hřišti! Vzduch
a voda, nejlepší přátelé! Jafeta cvičky a plavky jsou nejlevnější!“**

Jafeta provázela občana od kočárku do krematoria. A zajisté nepřeháním, tvrdím-li, že kopy malých republikánů vděčí za svůj vznik Jafetě, která dodává ženám půvab a sebevědomým mužům umožnila najít výnosné povolání.

Sex appeal – sukénka Jafeta.

Šťastné manželství – pyžama Jafeta.

Maminky kojenátek, noste halenky Jafeta.

Mládež budoucnost národa. Oblékejte své školáčky v praktické oblečky Jafeta. Inkoust ani formela je nekazí.

My prima A chodíme výhradně v pumpkách Jafeta.

Muži práce, do dílen a továren, autosprávkáren i dolů nejlépe se osvědčuje pracovní oblek Jafeta.

Není hanba být veselý. Kdo pracuje, ať tančí.

Radujte se ze života! Masopust jest jednou do roka, člověk jest jen jednou na světě. Masky všech plemen, dob a řemesel půjčuje svým zákazníkům pouze na zálohu Kazmar Šaty Jafeta. Při vrácení proměníme Vám zálohu v poukázku naší oděvně. Hlaste se ve své čtvrti.

Máte-li malou tělesnou vadu, i tak jste užitečným členem lidské společnosti. Všichni máte své právo na slunce. Navštivte nás, přesvědčte se, Vaši vadu opraví a skryje Jafeta.

Popadl to za pravý konec, Kazmar, svou pověstnou slevou, tehdy, pamatujete? Jak Anna Urbanová přijela s dětmi do Prahy a nenadála se, co nakoupí a čeho pozbude, než dojde domů, neboť ukradený koš se nikdy nenašel, přes dědečkovu kolikeré hlášení na komisařství (kam docházel rád, jako vůbec do úřadů). Rozhodl tehdy úlecký továrník podle své hlavy a proti všem v průmyslnickém svazu: Lépe škodovat nežli skladovat, slevil na zboží, srazil mzdy a vyprodal kdeco. Dobře pochodil, navnadil si kupce, tehdejší prodělky stokrát se mu vyplatily a vyrábí dnes a trží, až oči přecházejí.

Ten Kazmar, ten Kazmar. Je neviditelný a všudypřítomný; ve všem má prsty. Konkurence mu nemůže přijít na jméno, hrozí se ho jako čert kříže a očerňuje ho z nekalé soutěže. Sta zničených švadlen a krejčíků

mu klnulo, nežli je podchytil a přikoval k běžícímu pásu svých krejčov. Rudý tisk mu přezdívá otrokářů a plantážníků, a ministr peněžnictví nemůže si vynachválit tohoto z největších poplatníků republiky. Kazmar se stává průmyslovou bájí země, která proslula posud věrností pravdě a náboženskými boji více než obchodním duchem. O Úlech, které vydupal ze země, vypravují se učiněné divy.

Ty Úly leží v pohorském kraji, kde končí chléb a začíná kamení. Země tam nemá mízu, aby uživila lid. Lazy jsou samý kámen, samá kleč a strup; a kopce, k nimž stoupají, neklenou se dost malebně, ani se nespojují srázy dost strmými, aby lákaly výletníky. Úlečtí vyháněli stáda na salaše, okopávali brambory, nakloněná políčka, hrazená kamením, aby je nestrhaly přívaly z hor, vařili slivovici a tkali. Kazmarův děd i tatík byli ruční tkalci a chodili s kusem na zádech půl dne cesty do Drachova k židovi. Na Úlecku dědiny se zjara vylidňovaly, půl obce odcházelo do Rakous na řípy, podávat na stavbách, na žně. Byl to lid skromný, stlačovači mezd. Dva tři podnikavější skupili po okolí husy, naložili i nářadí, jaké vyřezávají po kopanicích, zapřáhli do korby zakrslé, houževnaté koníky, podobné cikánským, a vyjížděli prodávat až na uherskou hranici. Na Úlecku bylo zle a chlapi, verbovaní agenty, odjížděli v houfech za vodu. Byl to kraj řezbářů vařeček, sklenářů, nádeníků, vandráků a vystěhovalců, než jim Kazmar vystavěl doma tu Ameriku při řece Úlečce, kterou zreguloval.

Tam, kde lišky dávaly dobrou noc a ponocný – jsou toho v Úlech posud pamětníci – vstupoval do věže, když hrozila bouřka, a zvonil, aby rozehnal mračna, svítí dnes mrakodrap Kazmarových pisáren s účtovacími stroji, hnanými elektrinou. Z Úlů je průmyslové město, celé Kazmarovo, a továrník, který prý si umíněně dává říkat Hospodář, mu kraluje. Což my, v Praze, přijdeme k hotovému. Nevidíme než jeviště výkladů v reklamní záři a sletujeme se k ní jako jepice. V Úlech, tam je všechno, od vřetene do jehly, čeho třeba Jafetě, a zapadá to dílna v dílnu jako kolečka švýcarských hodinek – jdou na minutu. Mají v Úlech přádelny a odpadkovou přádelnu, výrobu umělého hedvábí, tkalcovny, barvírnu, tiskárnu látek, mechanické krejčovny, pletárnu, chemické

oddělení, pokusnou textilní laboratoř, strojírnou, montovnu, papírnu, kartonážku, reklamní tiskárnu, dělnické kolonie standardních domků, cihelnu, pilu; a Kazmar pořád přikupuje, vyvlastňuje kraj, kácí lesy a staví. Prolomil řetěz překupníků a zprostředkovatelů, neohrabané harampádí, které zdražuje zboží, a hodil je do starého železa. Sám vyrábí, sám prodává, sám se odvažuje, sám vydělává. Proto se jmenuje *káča* naše československá koruna, aby se točila. Kazmar, pane, ji dovedl roztočit, jako když bičem mrská. Čím víckrát se obrátí do roka, tím lačinější bude Jafeta.

Kdo chce udělat štěstí, ať jde do Úlů, říkají jedni. Tam pekou z dělníků ředitele a z ředitelů milionáře. Už je kolik Kazmarových milionářských satelitů, hned tuhle ředitel Vykoukal. Ani by nevěděl, kam s penězi, v Úlech není zač utrácet, kdyby mu od nich nepomáhal pražský synáček. Kdo chce ve třiceti zešedivět a ve čtyřiceti zajít sešlostí věkem, ať jde do Úlů, žalují druzí. Tam člověka spotřebují a odhodí, pes po něm neštěkne. Dělník se tam účastňuje zisku, pochvalují si jedni. To zadržované mzdy pomáhají Hospodáři uskutečňovat neuvěřitelnou báchorku, že podniká dnes bez úvěru, pomlouvají druzí. Potom si z toho vyberte!

Peníze líhnou peníze, a Kazmar dnes zaměstnává armádu dělníků, úředníků a prodavačů, doma i po světě. Jak to navlékl? Českému člověku to vrtá hlavou. My přece nejsme země amerických strýčků! Neměl než dluhy a chuť podnikat, když začal před třiceti lety v praubohé tkalcovnici u řeky Úlečky a vyráběl na zakázku krejcarový tovar, kanafas, kapesníky a futra pro jarmarečníky. Tatík mu byl k ruce; barvili. Namouduši, směje se dnes Kazmar, jako na dědinách kraslice! to byla chemie! A ty předpotopní henky, na kterých sušili, hotové nestvůry. Byl čilý; hlásila se v něm úlecká krev. Objel si Čechy a Moravu, získávat zákazníky, zajel i do Pešti; ale tam tehdy nepořídil. Divná věc, štěstí mu přinesl až manšestr, se kterým měl zpočátku takovou smůlu. Příhoda se zběhla takto: Na pýchu i na starost mladého muže objednala u něho pražská konfekce velikou partii manšestru, a Kazmar ji ještě nedodal, majitel konfekce umřel, banka téhož dne vypověděla vdově úvěr

a firma se položila. Kazmarovi zůstalo na krku manšestru, že ho viděl, kudy chodil, dluh přádelně, dluh za nový postřihovací stroj, který si opatřil kvůli zakázce, o mzdách přijednaným tkalcům ani nemluvě; dělali ve dne v noci, aby uspěli slavnou objednávkou. Tehdy napadlo Kazmara, než by nechával látku zahálet v komisi, což kdyby sám šil z prokletého manšestru ty kabátky? A vymohl si na ně ve zkrachované konfekci střih. Zburcoval na to švadleny z celého kraje. Šily mu za groš, který nestojí za zmínku, a tržba byla neočekávaná. Předválečné ženské pokolení jistě pamatuje, jaké obliby a rozšíření došly u nás před lety ony „kazmarky“. Zejména měštkám se zalíbily, a také ženy úleckého kraje uvykly oblékat teplé a trvanlivé kabátce přes kroj. (Kazmarovým vlivem vůbec se stírá kroj.) Nastavil tkalcovnu stálou krejčovskou dílnou s idylickými singrovkami (které dnes dožívají v úleckém muzeu), a za čas se vydal mladý továrník do světa na zkušenou. Pracoval jako dělník dva roky v Anglii a v Belgii, vzal to od vřetene, poznal stroje, poohlédl se v krejčovské Vídni. Vychoval se předvídat sezónu i odhadovat místní záliby: jak se říká, větřil trh. Vyvážel do Bosny, na Balkán a na Východ, do rakouských odbytíšť.

Potom se strhla válka. Ať vypravuje za mne majitel památného kola o Kazmarově jízdě s vídeňským rychlíkem o závod v den mobilizace nejen vojsk, i průmyslníků. Jak tehdy Kazmar na drachovském nádraží, když mu vlak ujel před nosem, popadl první cizí velocipéd, který se mu namanul, sedl naň a honil zmeškaný rychlík do příští stanice na bicyklu. U buzovických šraňků praštil kolem o zem, přeskočil zahrazené závory, vyhoupl se na vídeňský rychlík už vyjíždějící a odjel na schůdcích. Přec chytil vlak a ve Vídni vojenskou objednávkou; zánět plic ze ztřeštěné jízdy dostal až potom, když už měl smlouvu v kapse. Tkali v Úlech pro armádu, později už jen šmok z kopřiv a papíru. Hromadě vyreklamovaných branců uchoval takto Hospodář život a zdravé údy. Kazmar, zdá se, vede si jako příroda: tu lidi živí, tu jim podmílá půdu pod nohama.

I počátek republiky, poznamenávají zlí jazykové, výtečně se mu vyplatil. Jen proskočily první zprávy o svobodě, Kazmar jal se barvit

plachtovinu na prapory, a kde jakou shledal pendičku a zbytek, nastříhal z toho trikolór. Stužky, které jsme všichni připínali dvacátého osmého října, vzpomínáte? To byla samá Jafeta. Kazmar byl připraven.

Voda plyne ve Vltavě, mládež v žižkovském domě se vyzouvá z dětských stěvičků, úlecký čas si obul sedmimílové boty a Kazmar kupuje třetí dopravní letadlo; jsou toho plné noviny.

Ondřej si doma převinul elektromotorek, zapjal jej do kuchyňského vedení a hnali jím vrtuli z tuhého papíru – ventilátor. Kdykoli vzpomněl ve škole na svůj modýlek, rozlila se mu po těle šťastná něha. Matka uklízela večer, postavila zapjatý motor na plechovku, prásk! a tma po bytě. Nazítří, když se vrátil ze školy, Ondřej rovnou k motorku, a motorek nikde; matka mu ho za trest zamkla. Nedala sebou hnout a neuvěřila, že zavinila sama krátké spojení plechovkou. Vysvětlujte něco ženám! Věří jen tomu, co je naoko, a ničemu nejdou na kloub. Ale běda člověku, proti němuž byl Ondřej v právu. Křivda ho rozkatila a padlo kolik nesynovských slov; výrostkův hlas už mužsky drsnatější div nepřeskočil do dětského pláče; sebral čepici z hřebíku a odešel bez oběda. Nemůžeš dát pozdravení? volala za ním matka. Ani se neohlédl.

Tohle hoch kolikrát provedl Anně Urbanové onoho jara a neukázal se až večer. Stanislav se po něm sháněl. Stanoušek doktorů měl lítost. Ondřej se matce nezdál. Dostával vykutálený obličej. Ruce v kapsách a rozkročen jako matróz, mlčel a neodpověděl, když se ho vyptávala, kde pořád vězí, a když mu vyčetla, že se doma neohřeje. Jednou jí připadalo, že je mu ze šatů cítit kouř, podruhé spěchal a vypadl mu z kapsy obrázek – hanba povědět jaký. Tenkrát se v to vložil sám dědeček, který byl jinak rád, když mu dali pokoj. Vysedával u svého Národního strážce a úřadoval v bytových seznamech, hubuje na Gamzovy, kteří je jakživi nevyplnili včas. Dědeček sebral fotografii, vznesl ji k očím, prohlédl si ji zblízka skřipcem, podržel ji pak pevně oběma rukama za zády, postavil se před vnuka a promluvil: „Že se nestydíš! Pamatuju, pacholku, o něco víc než ty, byl jsem při obsazení Bosny a Hercegoviny. Ale podívej se na mne, jestli já jsem kdy nosil při sobě podobné nestydatosti. Jen se na mne dobře podívej.“ Zrudlý Ondřej

opravdu rychle pohlédl na dědečka, odvrátil tvář, vyprskl v smích a byl ten tam. Nešťastná klackovská léta!

V dnech urážek Ondřej uháněl za město třídou, kde vyloženého zboží přibývá v okatou tlačenicí úměrně klesající jakosti, a vybavoval obrazy pomsty a slávy. Krátké uličky, jež křivě stoupají, končily v bocích vrchu Žižkova, jako bys tloukl čelem o zeď. Výrostek viděl míjet svůj pohřeb a za rytířskou maškarou pohřebního vozu matku, jak pozdě lituje, zdrceného Stanislava a paní Gamzovou s šátečkem u úst. Ale zároveň Kazmar (energicky zamračený proti slunci před svým letadlem, známý snímek, jenž prošel novinami) kupuje slavný Ondřejův patent: *autoaerohydroplán*. Vtip je v tom: letadlo Ondřejovy konstrukce se vznese odkudkoli bez rozjezdu. Matka s Růženou se nemohou vynadivit, co vězelo v tom Ondřejovi, křivdily mu. Jen paní Gamzová říká, že to vždycky věděla. Ondřej vyměňoval po domě přepálené pojistky, spravoval zvonky, zavedl si rádio na krystal. Kdo tě tomu naučil? divila se paní Gamzová. Nikdo; to přece nic není; to dá rozum, uhýbal Ondřej, zapíral brožurky. Gymnazista Stanislav byl vedle něho učiněný bezručka.

Když byl dost daleko domova, Ondřej zponenáhlel krok. Za městskou váhou bylo volněji. Tu na něho dýchla ze dvora vůně horkého laku kovové příchuti, tu spájející plamínek a jiskry, jež srší, zastavovaly ho v chůzi. Klempíři mu připomínali tatínkovu dílnu. Okouněl se. Četl divné firmy italských kominíků. Čichal pálicí se roh. Odvracel oči od jinak červeného masa v řeznictví, nad kterým vynikala do ulice utáta koňská hlava. Zakopával o polévané nádoby vyrovnané do půli chodníku, ometal za chůze rukou praskající slamníky, dělal, že chce odvézt dětský kočárek na prodej. Kupcové zabalené do ženýlkových šálů vybíhaly z krámů a nadávaly klukovi. Staříci v tvrděšcích a ve fialových svetrech chovali na zápraží nemluvnata pitomá jako ryby, zapečetěná oranžovými dudlíky. Nikdo tudy nešel s holýma rukama. Ženské nosily obědy, báby džbery, učedníci žebříky, mužští *verkcajk*, děti püllitry. Uhlířova kavka vyzírala ze své zmenšené šachty na pohyblivé křižování ulice jako černokněžník. Ondřej nahlížel do dvorů, které vypadaly, jako by vedly k statkům, jež přišly na buben, do jakýchsi zaostalých továrniček

a posledních povoznictví. Páchlo tu senem, sladem a čpavkem, koňskou vůní, z dřevařské ohrady zavoněl lhotecký les. Modří chlapíci s řinčivě se prohýbajícími rundajznami přes rameno vycházeli k novostavbám, bylo jaro. Na poslední výspě města rachotil řetězem, tahal za sebou boudu, převrhával miskou či co, hýbal sebou tajemně a výhružně neviditelný, blízký pes. Kdykoli šel Ondřej okolo nouzové kolonie, pes se tam rozzuřil a hřměl; a jak naskakoval proti ohradě všemi větry rozviklané, prkna se zvenku třásla. Výrostek už na to čekal, i to měl rád, i se nepřiznaně bál a přidával do kroku. Kdysi se pootevřela postranní vrátka, sušící se hadříky zaválaly před těpluškou a z městečka bídy vyklouzla ta namalovaná stará v rukavičkách bez prstů, co prodávala v Nebičku kokosky. Ondřej vyšel za remízou, nebe se obnažilo a šlapal bláto.

Bylo k Velikonocům, země se otevřela lidem, kopali, strhávali a stavěli, život stál v lešení. Proti sinému jarnímu nebi lomily se do dálky jeřáby, na širých prostranstvích vojáci objížděli mladé koně a rychlíky kvílely po cizině. Onoho roku chlapec žil nezapomenutelné jaro, a když na ně vzpomněl jako muž, marně shledával jeho příběhy. Nebylo událostí, ale průduchy se prolamovaly do sklepa her na schovávanou. V znepokojivém světle známé věci vrhaly komolé a tmavě modré stíny. Kdysi, dítě ve Lhotce, kousal naplno do padavčete a vyplivoval jádra. Ale ta žádostivě hořká vůně jablka poznání dnes, a které teprv žene do květu, ten hořký pyl!

Nic se nedálo, jen to, že se mu otvíraly oči, a svět byl ohromný a k nezmožení. Byl naň sám a zápasnický vyhrnoval rukávy. Pak po něm chtějte, aby byl roztomilý! Duben ho pudil se toulat, a potloukal se na obvodu hřišť a továren a požárních zdí s buřičskými nápisy a s oplzlými značkami. Vycházel do polí, trhal boty a hádal do budoucnosti: vyklube-li se z něho geniální chlap, anebo blbec ze všech nejposlednější? Neboť střední cesty nebylo; také se rozhodoval, má-li být naprosto dobrý, či naprosto zlý; neboť střední cesty nebylo; rozhodně silný – zcela zlý. Že bůh není, tím se pyšnil, jako by ho právě svrhl, první z lidí, a prázdno bylo na obloze. Ale skřivánek zpíval vysoko a vesmír žil.

Hoch ležel na loňské rezavé trávě, už vyhřáté, ruce za hlavou, a prostorem letěly elektrické krajiny (od Poděbrad a ze Strašnic), cestovala magnetická pole na vlnách rozkmitaného éteru; objevoval to paní Gamzové. Vy si myslíte, že jest jen to, co vidíme? Vy dítě! praví jí s převahou. Byl smělý chlapík, když nebyla s sebou, to byste se podivili, co ho napadalo a jak byl výmluvný, když ho nemohla slyšet. A což jestli tudy teď, teď zrovna – chytá ji za ruku – letí šifrovaný radiotelegram z Indie? Zpívá Amerika vyzařovaná do prostoru? Bloudí SOS z letadla nad oceánem? Ó bože, který nejsi, jsou to zázraky! Vykládá paní Gamzové bez dechu a páté přes deváté, že pradědeček antény byl hromosvod, a o stěhovavém pranárodě elektronů, kterými se to všude mravenčí a hemží, ani nevíme, a bez nich jste v rejži, v špatném vodiči, máte po všem, po té nádherné energii, co proudí rychlostí letícího paprsku jako světlo, jste vůbec s to, abyste si to představila? Ohromuje paní Gamzovou lecčím, čeho se dočetl v brožurkách a jak to pochopil po svém, a paní Gamzová se velice podivuje hrdinovi Ondřeji. Je k ní ohledný a shovívavý. Máte pravdu, milá paní, také nevidím než mžitky před očima a tamhle Hrdlořezy a žádné šlehání nádherných elektromagnetických vln (oč, že teď jdou v našem okruhu, jen chytat! chytat!); jsme, drahoušku, prabídné přijímací aparáty éterových záchvěvů. A jak je těsný Ondřej, jak v něm bobtná srdce a tluče křídly v kukle; až hlava bolí z toho, co do ní stouplo za minulý rok, a z toho, jak je krásně; oči přecházejí od kouzelné lampy, triody, a zalévají se slzami; ne, to nic není, to je od slunce, praví Ondřej paní Gamzové. A paní Gamzová, kterou učinil divákem svého života, průvodkyně stejně věrná jako neviditelná, naslouchala mu v něžném obdivu a jihla v pobřežním, jarním, blaženém počasí, zabarvujíc je černou a růžovou, kdykoli ležící hoch zamžikal víčky. Jakýsi tenounký, vydržený, kovový svist, jedva k postizení, trochu výsměšný, zněl mu nad hlavou; nebyl si jist, slyší-li ho ušima. Snad probíral větřík telefonní dráty; podobalo se to vzdálenému bzučení transformátoru; snad slyšel chlapec rojit se elektrony; možná že to byl první jarní komár; snad zněla ladička dále; snad slyšel svítit slunce; snad slyšel trávu růst. A náhle zahovořili nad ním, zblízka se

zasmáli jacísi lidé, mužští brumlavých hlasů a pisklavá děvčata, a cíp nepovědomých příhod ometl spáče, jak se dali chodci přes pole. Otevřel oči, viděl jít mimo svůj obličej nohy více než nahé v napjatých punčochách nad energickým střepečkem; a což kdyby, jak tu ležel, natáhl ruce a popadl od země bystře jdoucí, lhostejné k němu nohy; ty by se lekly, holky, jak by vypískla, možná že by upadla; a dvojice dívčích nohou, které v tempu kroku osočují nebo chválí sousedku, jdou-li dívky v páru, mířily přes pole, odhmotňovaly se z masa v kmitání a zašly. Hoch vstával se země, protahoval se pln lenosti a síly, setřepal hlínu a šinul si to dál.

Tam, kde byla nějaká podívaná, zastavil se a zevloval, když asfaltovali silnici nebo kladli kabel. „Kdybys nám pomoh, udělal bys líp,“ odbývali ho průpovídkou všech pracujících na světě, to už je mrzuté zaříkadlo díla. Ondřej právě tak bude jednou zahánět kluky. Stoupal na stráňku a tiskl obličej k továrním oknům. Každá větší má své tajemství. Ani na dvůr nepouštějí, bojí se špehů s fotoaparáty v hodinkách. V Americe, kdo prohlíží továrnu, vedou ho pak do komory a prosvítí ultrafialovými paprsky, které snímky zničí. Kolikrát na Ondřeje zahrozil dělník, jemuž stínil, a švicko seskakovalo ze stráňky. Ale dobře bylo v světě mužů a chyba, že neměl tátu ani bráchu. Zřejmý důvod, proč se Ondřej o rok později dal ke Kazmarovi, zajisté bylo přání, aby se dostal co nejdřív do říše technických divů. Ale působila tu i příčina skrytá, přitažlivost silného muže, jaké zejména podléhají hoši bez otce. Můj ty smutku, to ženské hospodářství doma, těch řečí – Ale měl hlad jako vlk a vracel se k mamince do města, jež ožívalo navečer.

Kde se jich nabralo toho jara, děvčat, a prsa jim pérují, jak jdou s výsměšným jasem v pohledech – dělají si z Ondřeje blázny, nebo by si chtěly začínat? A to máš nejlépe proti ženským, zapálit zorku, narazit čepici na ucho a hvízdát si jako nic. Že by ho mójely a neviděly malého cizího kluka, nepřipouštěl.

Marná sláva, je velký hoch, hlas se mu mění, chodí otvírat za dědečka dům, a v elektrické stlačece od Stanislava bylo třeba vyměnit baterku, již nepamatuje kolikrát. Stanislav by dal mnoho za to, kdyby se ocitl na Urbanově místě, být dlouho vzhůru a chránit dům od lupičů. Podivuje

se příteli a ten mu to dovoluje. Ondřej se vytahoval vedle gymnazisty v stín shovívavého ochránce. Ten Stáňa byl chudák ještě dítě.

Někdy k nim přisedla skutečná paní Gamzová. Měla lehký krok, vcházela jako fotografie na plátno, a mžikem ustala Ondřejova svoboda. Podezíral se, že má na nose sazi; co promluvil, dopadlo násilně, nenáviděl své nohy a ruce. Kdysi Ondřej shodil lžičku, aniž o tom věděl, a paní Gamzová předešla Stanislava a přiklekla pro ni s hbitou tichostí, jaká spravovala její pohyby, a zdvihla ji. Ondřej se nesmyslně lekl ženy u svých nohou, nového pohledu na něžnou, sehnutou šíji a vyskočil zděšen a jako rozhořčen. Stanislav se divil. Co se ti děje? Ondřej přál za to paní Gamzové všeho zlého. Jindy, čert mu to napískal, napálil si vlasy Růženčíným želízkem a tak přišel nahoru. Helenka se mu smála. Po směch by ho byl dohnal k sebevraždě. Měsíc se u Gamzových neukázal. Ale Stanislav za ním chodil, až ho uprosil.

Hlas z dálky

Bylo Mikuláše, suchý mrazík pošvihával Prahu a napovídal úplněk, ženy se chumelily na pozadí červánků. V těch dnech výkladní skříně jsou změněny v pekla a svítí rděním domů radosti. Nosiči zakuklených květin křížovali ulice.

Kadeřnictví Ritz zabírá přední část hotelu téhož jména v boční ulici, jež ústí do Václavského náměstí, a hudba čajů o páté proniká stropem do závodu a rozesnívá slečny. V hale lze zahlédnout vybrané cizince, kteří přijeli za obchody, rodiny diplomatů, kterým posud nebyl vyklizen byt, a sem tam i mezinárodního šejdře. Vyasfaltovaný vjezd do garáže schyluje se povlovně a vpouští vozy zahraničních značek. Před vchodem lelkuje celé dny muž v plavém stejnokroji. Z těchto znaků posoudíte, že firma, kde nyní Růžena leští vaničky na vlasy a přenáší lahvičky, je prvořadá.

Táhlo na šestou a děvčata pošilhávala po hodinách, když do kadeřnictví vešla žena, drobná jako dítě, v kožešinách, s psíkem na ruce. Šéf, vážný se svou pěšinkou, uvolnil kabinu dámě a Růžena odnášela kožich z perských beránků. Byl lehký do ruky. Svěžest čišela z rouna. Zevnitř plášť vyzářoval ženské teplo a slabá, složitá vůně z něho vanula. Je to Tichá z Velikého, podotkla manikýrka, jdouc mimo, tlumeně. Ano, učednice poznávala herečku podle fotografií. Podržela kožich na minutinku. Podšitý brokátem bláznivé kresby, připomínal mrazivý den nastavený masopustní nocí. Kytička fialek na kožešině tak zimní odvážela tě s milencem na jižní pobřeží. Ach, modrý expres, ach, jachta na azurových vlnách, ach, Monte Carlo, neštěstí ve hře, štěstí v lásce, která nikdy neumírá na plátně. O tom, co nemáme, dovedeme nejkrásněji zpívat, malé učednice jsou básníci přepychu. Dotkla se tváří ušlechtilé srsti, a touha podobná lásce jí omžila oči. Pověsila plášť a běžela pro mydlinky.

V hereččině kabině se choulil psík s mločima očima a neustával se chvět. Pokud dovolilo řemeslo, slečny ho přicházely bavit.

Tichá položila hlavu do vaničky, obrátila vzhůru tvář, nadměru vyvinuté svaly kolem úst vystoupily a cosi zasaženého a citlivého nad kořenem nosu, co značivá herce, zavřela oči, vypadala jako mrtvá, a Růža jí zneuctila hlavu mydlinkami. Třela hbitě a přebíhala očima od hereččiny posmrtné masky k rukavičkám, které odložila na stolek. První láska, chudinka paní Gamzová, vzdalovala se v parách kolem slavné hlavy, bledla a rozplývala se. Kožíšek měla opelichaný a Růža už není dnešní.

Herečka seděla pod fénem, vlasy jí odletovaly ve větru, vyprostila manikýrce ruku, natáhla se po kabelce větší než psík a vyňala z ní hrst mikulášské nadílky. Rozdávala slečnám bonbóny a louskala mandle, přelamujíc je vejplů, zatímco nohou škádlila psíka. Růžena z ní natáčela každé hnutí; všechno se jednou shledá. Mandle nebyla k rozlousknutí; herečka ji položila na stolek, dupla na ni pěstí a ze skořápky vyskočili blíženci. „Tumáš, když jsi taková hezká žába,“ řekla vesele herečka, podala Růženě na dlaní jádro k ústům jako srdce, druhé snědla. „Ty jednou uděláš štěstí,“ dodala do větru, stupňujíc Růženin ruměnc s onou přejícností herců, pokud jim někdo nepřeloží křížem stéblo. Učednice se začervenala. Sklopila oči, narovnal si korálky, a když vzhledla, četla přes ulici své jméno v hvězdách nad Lucernou.

Herečka vyšla s kabelkou a s psíkem a Růžena smetla skořápky.

Slečny v kadeřnictví se chystaly na mikulášskou zábavu a jevily nepokoj, kdy vypadnou. Že se vám chce! Ty, které nešly nikam, byly teprv nervózní, zmiňující se o mamince, o daleké cestě domů, o mizerném životě. Podávaly si Růženu jako míček. Zamilovaný spěch ji poháněl a lítala s lahvičkami a třela vaničky a stolky, div nezapálila; štěstí, že tam bylo všechno z kovu a skla. Škoda, že se tu nesmí zpívat. Proč tolik pospíchala? Toničkovi z Nebíčka dávno dala vale a žádný hoch na ni nečeká za rohem; ale byla zamilována. Do koho? Do sebe, do paní Gamzové, do herečky, do všech, do nikoho. Do všech mužů, které potká, do všech žen, které napodobuje, příkladů je tolik živých i na plátně, že jsi z toho janek. Byla zamilovaná do perských beránek, do páru rukavic,

do světél města. Je k zbláznění stát hodiny a přihlížet, jak slečna barví bábu. Půda tě pálí pod nohama; ten strach, ten chvat, že zmešká. To je volání města.

Konečně proklouzly v myších kabátcích, Růža a Božka, mimo šéfovou, která tu sedí ve své stoličce jako pomník živnostenského přičinění od železnice k pokladně. Také běhala přes ulici slečnám pro kávu, také prošla subordinad, proto je dnes přísná na chudinu. Holiči odložili pláště skoro lékařské, změnili se v otce rodin a rozjeli se na konečné stanice.

Večer Praha dostává horečku a Popelka běží do plesu po dlažbě zvonící mrazy. Bude tvrdá a čirá noc a měli jste měsíc vycházející za střechou za jednu z reklam. Zdály se jiskřit nad polárním kruhem; byly modré jako sníh a zelené jako led. Obě dívky se vedly těsně pod paží, ruce v kapsách, a procházely divadlem hlavních tříd. Z úst se jim kouřil dech a proti nim se hrnuli muži vnitřního města s cigaretami a očima. Krásní hoši večerních tváří, kteří si tak nevyrovnatelně umějí narážet klobouk na uši, kupili se v pasážích a nevšíмали si učednic ještě ježatých.

Teprv tehdy je město městem, když svítí. Tu se vyjasní, proč se všechno děje na světě. Šibenice těžních věží; naftové cisterny, dynamit lomů; údery beranící mostní pilíře; magnetická střelka; topiči parníků; champagneské vinice; lososi vymršťující se přes jez za měsíčních nocí; proč ovečkám roste vlna, proč se kuklí bourci hedvábní, proč stříbrná liška vrhá mlád'ata, proč lastury roní perly a lidé se pro ně potápějí, proč kopou uhlí, drtí beton, vaří asfalt, slévají kovy, foukají sklo, proč hoří vysoké pece do noci, proč zpívají pily, syčí pára, vrčí vřetena, přitloukají stavy, řvou železné soustruhy, šlehají plameny a přeskakuje elektrická jiskra: to pro město, které prodává a svítí, jezdí a smilní a zrcadlí se.

Tady se teprv ukazuje Růženě, jak to všechno, co bylo dřív a co je kolem, neplatí: pomalost vsi, těsnota vrátně, ponurost předměstí. To je jen příprava.

Klaksony zaléhaly z jízdní dráhy, osamoceny v mrazu a měsíci, a chodci je slyšeli jako po vstříku kokainu. Až s únorem rozmrznou písničky trubek. Třeskatý soprán zpíval z tlampače pasáže. Dívky tu

sinaly pod obloukovkou a v duze zrcadel a tam růžověly pekelnými červánky, prohlížejíce výkladní skříně, z nichž devět desetin platí ženě. Město se podobalo daru milencovu a každá jízda kavalírské jízdy. Růžena nevidí dobráky tlačit se pro cukrátku dětem, ani slečny nejasného věku, jaké se vkrádají do zlatníkovra krámu s prstýnkem po nebožce v krabičce od prášků. Květiny v elektrické záři, čárka démantů, napjatá punčocha na uťaté noze, střevíček, pěna prádla. Růžena se dívala z celého srdce a psala si za uši příkázání krásy živé i z nároží. Vysoké nohy, opeřené oči, ústa do srdečka, na nosíku tolik nesejde v století černých tanečnic, chrup z kalodontu, úsměv hvězdy. Nebyla ošklivější než druhé, a urostlejší než tadyhle Božka, která si naříká, že je jí zima. Každou chvíli ji někdo urazí, pohádala se s milým a pořád něco má. Jak spolu brousily od krámu ke krámu a šlapaly dlažbu, kličkoval za nimi starší pán, který vyšel z automatu od skleničky koňaku. Zastavoval se podle nich, a když se vracely a zabočily do postranní ulice, přistoupil po bok Růženě, smekl klobouk a pravil:

„Dámy, mohu vás doprovodit?“

„Dovolte, co si o nás myslíte?“ odsekla Božka a směle si ho změřila. Držely se těsně, sestrkovaly hlavy a běžely k Žižkovu smějíce se.

V průjezdu Růžena se srazila s květinářským sluhou, hledal paní Gamzovou. Půjčte, já to tam vezmu, děvče popadlo balík za pruty a letělo nahoru, dnes už byl takový rozjívený den, nic se nedálo, ale bylo veselo. Vyběhla všechna oživena jako s tajností, hedvábný papír šelestil, jak rozšpendlovala na chodbě květiny, jistě od milence, a kouzlo paní Gamzové se obnovovalo. (Květiny byly jakási nudná oplátka.) Veliká Růžena prudce zaklepala, vešla do pokoje zářic mrazy s metlou v ruce a paní Gamzová položila knihu a vzhledla, když zařinčel meziměstský telefon. Zvoní jako na poplach a Nella sjela. Dávno tomu mohla přivyknout, ale léká se. Volaly Nechleby, matka.

„Je to Nella?“ mluvil stísněný hlas. Dcera zaslechla poprvé v životě, že matčin hlas je starý. Zvukovým sítkem protékalo jinam to známé z hlasu a staroba se zachytávala na dálku. Tu v sluchátku začalo šumět a hvízdát tenounkými hlásky, a byly přerušeny. Chvilí kmitaly mžitky

tónů, jaké i zahlédneme pod vodou či usínající; opět je zapojili. „Nikdo z vás nestoná?“ vyptávala se matka. „Je u vás všechno v pořádku?“ Nella přisvědčila, a matka naléhala: „Ale přijedete letos na Vánoce?“ Jak by nepřijeli, řekla Nella, divíc se otázce, nebylo přece Vánoc mimo Nechleby. Dokonce přiveze letos o dvě děti víc, souhlasí-li matka; a tázala se, co jí má v Praze zařídit. Stará paní šetřila v maličkostech a nikdy nevolala zbytečně. Meziměstský hovor považovala za přepych.

„Nic,“ odpověděla matka, „mne jenom popadla taková úzkost o děti. Jen mi buďte všichni zdraví,“ a zavěsila.

Lod' a její kapitán

Odpoledne před Štědrým dnem Nella Gamzová sebrala své i Urbanovy děti, usadila je do staré fordky, dobré káry, která má ujetu přes sto tisíc a houpá hůře než šalupa, ale odolává útrapám a je milována v rodině, a odvážela je do Nechleb. Slibovala dětem dávno společnou vánoční jízdu, a pokaždé se to zhatilo něčí chřipkou nebo nesjízdností silnic. Letos nebyl sníh ani náledí a cesta dobrá, ale paní Gamzová, jak už jste poznali, nevyniká čivy technického věku. Sotva vyjeli, vzpomněla matka meziměstského volání a napadlo ji, nestane-li se nehoda ještě po cestě a že nedojedou. Obava, aby se nesmykli, jí bránila rozjet se za městem více než padesátkou, kteréž závratné rychlosti se vzadu vysmíval Stanislav. Měl Prahu z krku, Ondřejova záda před sebou, rozjařoval se. Povstával, upozorňoval přítele na podrobnosti cesty a zablákl okno. Helenka ho strhovala za rukáv. Dopadal jako žok mezi obě děvčata a Růžena nevycházela ze smíchu poněkud strojeného. Telegrafní pahýly posílaly se navzájem k čertu podél poděbradské silnice, běžela do prázdnin, a pravý domov Gamzových dětí jsou Nechleby. Za války tam žily, a těch cest! Jeli Polabím. Nebyl sníh. Prosinec stáhl krajinu z kůže. Obnažilo se cévové silnic, stromové páteře, dvorce se vycenily. Červené komíny ukazovaly k bílému nebi z černé roviny a dýmaly hnědý kouř. K oranickým, kropenatým hromádkami fosfátu, sletovaly se vrány. Chemická barevnost tabulí u cesty tu a tam volala chválu motorového oleje nebo Kazmarových šatů Jafeta do holé roviny a do hluchého mlčení. Nikde človíčka. Bylo ke třetí odpoledne, středa. Nella připadalo, že Čechy vymřely.

Topoly smetly kouř hradeckého rychlíku, fordka poskočila, balíčky ze sítě padaly cestujícím do klína, a vjeli na okresní silnici. Bláto plné stop okolo kašen střežených svatými Jany se střídalo se zmrázky mezi poli. Fičelo. Ondřej vedle paní Gamzové přehodil rychlost, stoupali. Jednu chvíli se zdálo, že pojedou rovnou do kostelní makovice za chlu-

mem. Zmizela, a silnice vešla do lesa. Učinil se soumrak a černozeleň zima.

„To už je u nás,“ prohodil Stanislav.

Ten les dělí cestu v pražskou a nechlebskou polovinu, nikoli podle času, ale podle země. Tady šlehá peprnější vzduch. Kraj se prohýbá mírně a svírá se v údolíčka obrůstající jehličnatou srstí. Vstupujete do poríčí pstružné řeky, a třebaš není zatím vidět, je znát. Pojedou na pokraji obor, kolem zámečků a kolem pil. Byly zelené Vánoce a smrkový les stál sychravý a mužský a mlčel zvlčile. Vnutili Růženu do pytle podšitého zrzavou králičinou, dědictví po strýčkovi lovcí, který se zahřívával v pytli na posedu, když čekal na srnce. Králík pelichal po šatech cestujících a chlup nebyl k vykartáčování. Podobných odkazů vidělo se kolik v zimní výbavě fordky. Lesklobarevná pokrývka, které Stanislav s paní Gamzovou říkali „páv“, slušela by dobám dostavníků. Podej prý mně páva, a jinou, kostkovanou, okřtili „šachovnice“. Cizí jsou opodál těchto společných slůvek a vzpomínek, a Růžena se dlouho bránila, než se dala zabalit, aby nemrzla. Vybrané chování, věřila, je mít nepohodlí.

Dávno se spletlo, čí jsou které nohy a na koho se překotí brašna, až povolí kolena. Nikdo neměl odvahu vstát a pořádat zmatky v zemi kožišin. Vrostli do boudy jako do ulity. Seděli vzadu tři, Stanislav utiskoval lokty děvčata, poskakovali po kostrbaté silnici, prázdniny dokořán před nimi. Protahovali by se znamenitou leností, mít o špetku víc místa. Od lesa Stanislav se dal do zpěvu a zpíval, div jazyk nepřekousl, a burácel, až to mátlu Nellu. Byla nesvá, a Ondřej dobře viděl, že se jí zachvívaly prsty na volant. Měl chuť ji odstrčit, říci svým zhrublým hlasem hochů již velkých: „Pusťte mě k tomu, to pro vás nic není.“ Pane! žít v Americe, kde dávno řídí hoši jako on, ukázal by, co to je závodní tempo, ženě namalovaných úst, která tu seděla na píd' vedle něho v zimním oblečení u topícího motoru uprostřed benzínových par a vyzářovala to svoje, to, co způsobovalo, že seděl jako zakletý a mlčel jako zařezaný v soumraku jízdy. Také se jednou třese, dobře na ni! a chvění přecházelo do něho. Jen co budeme v Nechlebách, jede Nella. Až dnes budeme bez úrazu doma, spadne mi kámen ze srdce.

Už zahýbala mimo nádraží a na most. Otřesete se zimou a veselostí, vzpomenete-li na vlčáka Huka, který se vrhá bez pobídky do vody vrašticí se před prvním škrálopem a chtivě plove. To bylo skorem doma. Nezamrzlá řeka bleskla jako nůž v posledním soumraku, kdy svět zesíná, než zhasne, a míjeli Latmanovu tkalcovnu.

„Růženo, tys přece taková parádnice. Že bys neřekla, že tu tkají vzorky na nejdražší kravaty, jdou až do Bukurešti a do Paříže.“

Z Nechleb města do Horních Nechleb je pěšky sotva hodina. Domky pod dehtovanými kryty plíží se za náměstím dlouho do polí. Okna svítila, a viděli jste do domovů, kde se pohybují lidé, muže zavěšovat kabát, děti za stolem, odvrácenou hospodyni. Sehnula se, aby přiložila, a odkryla plotnu i s nádobím a obraz na stěně. Počínání neznámých zdálo se zamlčovat jakýsi druhý význam. Za okny byla vyrovnána jablka, stála tam třešňová snítka v láhvi od povidel, ležel tam válek s paličkami. Ale krajkářek ubývá v hedvábném věku a odchází k Latmanovi tkát.

Na rozcestí je bludný kámen, cizí řidič se tam zmýlí: je třeba dát se nalevo od obrázku. Fordka dostihovala muže na kole; jel s onou tajemností cyklistů potmě. Světla vozu ho zasáhla, viděli jste šlapat nohy a zdvíhat se a klesat pedály, jako by se jezdec nehýbal z místa. Stanislav s Helenou spustili okno a volali a mávali. Hluboký hlas řekl něco pod oknem a cyklista zůstal ve tmě pozadu.

„To byl Polanský od nás, jede z práce.“

Než uhnuli ze silnice, Nella zahoukala třikrát znamení a dřevěný dům odpověděl světlem nad zahradními schůdky. Rozštěkal se pes, podle hlasu urousaný obr. Bylo slyšet, kterak vytahují z prstenu rezavou závoru; šla ztěžka. Otvíraná vrata sebou otřásala a drhla po písku zvukem příjezdů. Na tarásku se objevila stará paní jen tak v šatech; vlasy jí bral vítr. Prut, deroucí se plotem, šlehl okno vozu a přimáčkli jej; cesta podél zahrady je úzká. Nella znala větev: v červnu na ní pokvetou chumly starobylých růžiček, plných včel. Tři čtvrtiny kruhu ležely ve vlčí tmě, kde štěkal pes, a bílou, jako neskutečnou výsečí zahrady vjížděli za svými světly. Od vrat dokořán malá žena táhla za obojek vyskakujícího vlčáka. Cloumal jí, vyhrnuje si hřbetní kůži, div se

neuškrtil, a vyl touhou vrhnout se na pohyblivý domek. Písek zakřoupal pod gumami stáječících se kol, a byli doma.

„Huku! Hučku! Ty už nás neznáš?“

„Jak jste se měli celou tu dobu, co jsme se neviděli, paní Polanská?“

„To víte, pořád stejně. Máme to letos pěknou zimu! Po sněhu ani památky. Tys vyrostl, Stáňo. A Helenka, ani bych ji nepoznala. Ta už je nevěsta.“

Tato slova se navracela obřadem v pravidelnosti příjezdů, přizpůsobována ročním údobím, a paní Polanská, zahradnice, jala se vynášet zavazadla z vozu. Naházela si na levý loket kabáty, a přiklánějí se k pravici, kterou nesla brašnu nízko při pěšině, klouzala v papučích zahradou jako stín.

V neosvětleném přízemním okně se tiskl ke sklu veliký obličej, starý jako zima, a aniž změnil výraz, přihlížel příjezdu a vyklizení vozu, jako by to bylo divadlo i jako by hlídal. Růžena ho náhle zahlédla, když vystupovala s ostatními po schůdcích ze zahrady. Kdo to byl, ten stařec?

Matka sběhla do zahrady a objaly se s Nellou. Měla na sobě pouhý hadřík v povětří a obklopila dceru teplem těla, chleba, pece, hnízda. Mohutná paní si odváděla dceru a vnuky v jedné náruči, a její radost a povely rozhlaholily vdoví dům. Za chvíli bude jí svádět bitvy mezi láskou k dětem a láskou k spořádanému vesmíru, jež obracely vzhůru nohama. Jak klamal hlas do telefonu na dálku! Kdež maminka, a stará! Posud se ledově sprchuje a chodí přes hory a doly s vlčákem, dovede mu zahnat chuť na zajíčka důtkami. Její krok otrásá všemi skly po domě, který si vystavila, v němž má zalíbení a kde poroučí. Praví-li se o lidské duši, že se vrací na svět podruhé a pokolikáté, stará paní najisto byla prvně na zemi.

Zírala nyní na dceru, na své děvče. Neměla ji od prázdnin. Matčín zrak nebyl ostrý, ale silný; takové síly, že dceru vynášel do té výše a do toho podnebí, kam bylo třeba. Matka neviděla, jako muži, ženu, která vadne; vadne a polevuje v napětí; vadne a již se porovnává s věcmi takovými, jaké jsou. Matka nepozorovala, že Nella odkvétá; viděla však, že Helenka vyrůstá a že jsou jako dvě sestry. Byla na ně velmi pyšná.

Neviděla starou Rosinantu, rozhrkanou fordku, a v ní Nellu s malou dušičkou. Spatřovala přijíždět mladou ženu dvacátého století, řidičku vlastního osudu. Nella dospěla, kam směřovala, a její příběh lásky s Gamzou dobásňovala si matka bez poskvrnky. Každý z nás lidí, mimo tuto svou denní podobu zblízka, s bradavičkou, s nedokonalými ústy a s nosem, který kýchá, podrobenou trávení a povětrnosti, má původní svůj dokonalý tvar, jenž září. Jděte k matkám, tam ho najdete. Stará paní byla blažená, že je vyvolena k tomu, mít za dceru právě Nellu, které se nevyrovná žádná druhá, a že se shledaly. Nahlas vyřkla:

„Vezeš ty hlemýždě?“

Nella se zastavila. „Já nešťastnice!“ odpověděla.

„Já to věděla,“ na to matka. „Jestli jsem si to nemyslila. Jako bych tě neznala. Vám něco svěřit. Od šesti jsem dnes na nohou a nevím, kde mi hlava stojí. Zadělávali jsme dnes v neckách.“ Jala se vyčítat s krajní prudkostí všechny, pro které bylo třeba napéci vánoček, zmiňujíc se zvláště nepřátelsky o prababičce, a o překot jmenovala štědrovečerní jídla, od modré ryby s vavřínovým listem po punč a jižní ovoce. „Do posledního ořechu jsem všechno obstarala já. Celou noc se mi dnes o tom zdálo!“ dodala. „Vám se to řekne. Přijdete k hotovému. Na to jsem vám dobrá.“

Mluvila v rozhořčení, které jí bralo dech, a Helenka, jejíž tvář byla jasná první dívčí vážností, hleděla na ni s výrazem údivu, prosby a zarmoucené nechuti. Vzala ji za ruku, kde pádil tep, a konejšila ji: „Babičko, nač si to děláš? Vždyť nám je jedno, co nám dáš jíst!“

Osvědčila tak zelenou a základní neznalost starých paní a jejich touhy mistrů předválečných dob po dokonalosti.

„Víš co, děvčátko,“ pravila stará paní dotčena, „až tady jednou nebudu, udělejte si na Štědrý večer třeba párky s křenem. Vám by se to podobalo. Proč ne? Bude bez práce. Ale zatím jsem tu já. Paní Polanská,“ pozdvihla hlas i změnila zvuk, „je už doma pan Polanský? Buďte tak dobrá a zavolejte mi pana Polanského.“

Polanský dojel a přišel do pokojů staré paní. Byl to nemluvný muž vlídné a zamyšlené tváře, který to, co soudil o světě, pověděl až na

schůzích. Jeho žena, Františka Polanská, zahradnice, velmi si na něm zakládala. Držela ho čistě, hned bylo vidět člověka, o něhož žena dbá. Neměla děti a podnes mu říkala Václave; ale láska jí nebránila upřít mu nějaký ten krejcar a schovat ho pro strejčka Příhodu. Byla ze samoty, ze starého krajkářského rodu, jakživa nevkročila do fabriky. Václav dělal v Latmance a vedl tam dělnictvo. Ačkoli se jí zdálo, že by výborovky nemusily být tak často, že činnost odvádí muže z domu a že snad se bere o druhé horlivěji, než by opatrnost radila, přece byla hrda tím, že Václav vede všechny, že by bez Václava nepořídili a jak ho mají rádi. Polanský byl členem téže politické strany jako Gamza.

„Pane Polanský,“ spustila stará paní, nelámajíc si hlavu tím, že se právě vrátil z práce, „prosím vás, vezměte kolo a zajed'te do Ústí k Černušákovi. Kolik je hodin? Snad ještě nebude mít zavřeno. Vyřid'te mu, že se dávám poroučet, jestli nemá hlemýždě, potřebovala bych dvě kila. Kdyby neměl Černušák, podívejte se k Hauerovi. Loni, jak nám přijeli hosté, měl artyčoky, ten má leccos. Ze zámku u něho také berou. Kdyby neměl Hauer, bude se musit zajet ráno do Hradce, Novák je bude mít. Ale co si počneme,“ pravila stará paní, „co si počneme, když je nedostaneme?“

Dřevěný dům se podobal lodi severské výpravy a plul plnou parou k mysu Štědrého večera. V útrobách archy vrčelo a bzučelo a zachvívalo se: to motor, poklad domu, zapuštěný do sklepa a obalený v zimě pytlou, hnal vodu, které nastala valná spotřeba, do zásobovače na půdu. Pojd', člověče Ondro, já ti ho ukážu. Rabiát v mrožích botách, které zavánějí rybinou, dupal nahoru dolů po jasanových schodech. Vrzaly a vzdychaly. Takový Stanislav nadělá rámusu za dva, a natož začne-li kramařit v komoře a vytahovat rohačky a zobaté lyže dost zbytečně v den, jehož sychravost vyje z vlčákova chřtánu. Pes sebou zmítal na řetězu, hotov vrhnout se na kdejakého prodavače a bábu s košem na ruce. Vcházeli zadem kolem Polanských a sdupávali bláto s bot, aby nenanosili. Přišla Kameňáčka s krůtou, zamluvenou od podzimu. Krmila ji rýží, aby měla maso jako mandle. Došel Podborovák ze samoty a přinesl kopu vajec nasmědlých skořápek a kořenité příchuti: protože

Podborovákovy slepice hrabou u lesa a zobou jalovec. Nejmenuje se Podborovák, nýbrž Polanský, jako půl nechlebského kraje, ale nikdo mu jinak neřekne, právě jako Kalouska od řeky všichni volají Řičař. O jeho pstruzích Stanislav podnes věří, že je posílá ústecká sestřenice. Kdyby ty obchody vyzvonil, přivedl by Řičaře do neštěstí a babičku do řečí.

Muž se zastavoval, v levici uzel, v pravici hůl, před kuchyní, odkud syčelo a voněly rum a živné páry. Dívka Amálie uskakovala od trouby, vytahujíc plech, a zas jej zasunovala, prudce zavírajíc dvířka. Když zacházela s vánočním těstem, vázala hlavu do bílého šátku a cíp lněné utěrky zastrkovala za pás. Nejen jedle, kterou poznáš potmě od dveří po vůni, i plátno na uhřáté Amálii jsou Vánoce. Stará paní, kapitán, udílela lodním telefonem do topírny povely; ale nakonec jí to nedalo a přicházela sama. Pohaněla zboží a usmlouvala deset haléřů. Poté posadila prodavače za kuchyňský stůl a kázala ho pohostit rybou, kávou a vánočkou.

Růžena ohrnovala nos na její zástěru, tu mohla vidět doma na mamince také, a hluchnost Gamzů v kozích ponožkách a v namaštěných botách probouzela v ní pochyby. Naklánějíce se přes zábradlí, volali odshora dolů po schodech nesmysly a smáli se na celé kolo, zatímco dveřmi dokořán bubnovala přetopená kamínka a voda unikala z vany zvukem tržnice. Kde byla tlumenost hotelu Ritz, kam hosté všech vlajek a záměrů stoupali neviditelnou zdviží nad palmu haly a kam Růžena donesla sponku dáme španělského diplomata; do komůrky dvojitých dveří natáhla se tehdy paže v oranžovém hedvábí, přijala sponku a zase zmizela. Zasněžené Vánoce jsou jen na pohlednicích a jemní lidé pořád tam, kde není Růžena. Polanská s čajem se zdržuje v jídelně déle, než by dovoľoval dobrý mrav, zastavuje se u stolu a řeční; a Růženě, zdá se, dokonce neprokazuje takové úsluhy a pozornosti, jaké by příslušely hostu. Z mužů je tu zatím jediný, strýc František, bratr staré paní, měcháč v zelených šatech jako lesník. Opravdu, nikdo by v něm nehledal pána z ministerstva.

Vrátil se z procházky po příjezdu Gamzových, a když Nella vstupovala do jídelny s oběma děvčaty, optal se sestry, naznačuje směr Růženin:

„Kdo je to krásné děvče?“

Stará paní pohlédla bratrovi přímo do očí a odpověděla:

„Je to možná? Ty nepoznáváš naši Helenku?“

Od té chvíle pobízela Růženu k jídlu s onou křečovitou naléhavostí, s jakou se chovala k lidem, proti nimž měla námitky.

Krášlili vánoční strom, na kterémž obyčejí, abych pověděla pravdu, stará paní lpěla víc než vnuci, a šli dost pozdě spát. O druhé s půlnoci Nella, která čítala dlouho v posteli, zahlédla světlo z matčina bytu, vstala, přehodila plášť a vešla tam.

Matka seděla posud ustrojena za velkým psacím stolem, u něhož Nella spatřovala otce, mrtvého deset let, živěji než na podobizně. Na stole svítila zelená lampa a křísila Rakousko. Stará paní zdvihla chundelatou hlavu, která ještě nešedivěla, od knihy, kam zapisovala vydání, a vzhlédla ke dveřím. Třebas nenosila brýle, pohlédla jako skly. Dvojice věcných očí, tvaru ležaté osmičky, se vytlačovala do tváře.

„Maminko, co to děláš? Ty ještě nespíš?“

„Já bych stejně neusnula,“ řekla stručně. „Dělám účty.“

„Ted? Maminko, to teprv neusneš.“

„Což se k tomu ve dne dostanu?“ vzplanula stará paní. „Co ty máš tušený, jaká starost jsou Vánoce? A vůbec. Vždyť vy o ničem nemáte ponětí.“

A nač – měla na jazyku Nella, jako prve Helenka; ale znala matku, zavřela ústa a umlkla.

Dlouhý úřednický stůl, postavený napříč, pažil pokoj. Na stole se varhanil rozvázaný třídič účtů. Kolik zeleně a černě proužkovaných knih, tak povědomých paní Gamzové, tu leželo. Matka třímala silné plnicí pero po otci jako malý revolver. Seděla za stolem rozměrná, hmotná a sama, bez vrstevníka, jako balvan vyčnívající z řeky. Zdálo se, že se zatarasila starostmi a že chce zahradit čas.

To – zabírá celou šířku a musím – umiňovala si Nella, a v tomto úmyslu, jehož obsah již uplýval, aniž se namáhala zachytit jej – v prudkém leknutí zašklubla vpravo vlevo volantem – sklouzla a stočila se. Smyk. Ještě ji bolely ruce, jak křečovitě držela řídicí, když se probudila jako člověk, kterému se zdálo, že zakopl v posteli. Ze svěžího prádla

vonělo slunce běliska, jak voní jen v Nechlebách, vedle oddychovaly vzdušně obě dívky, přes chodbu slyšela matku spát. Po všech údech povolila úlevou a spočinula blaženě, že tomu, co je ohrožovalo, o vlas a nadobro unikli. Usnula znovu a tvrdě spala. Dům-lod' je všechny vezla tmou do příštích dnů.

Rodinný stůl

Neřádi nevděční! Tahle vzácná, křehká a jediná Nella div staré paní neumřela, aby je přivedla na svět, a babička pro ně dýchá; piplaly je spolu od peřinky. Ale po tom ti cikáni ani nevzdychnou. To je nějakého hurá a nějaké slávy, když děti vítají Gamzu. Dojel posledním vlakem taktak; málem by usedali k večeři bez něho. Petře, jsi ty ale vzácné koření! Dovedeš dělat drahoty! Jen když tě máme tady.

Řádný muž si nepočíná hlučně, od toho jsou děti a ženy, stvoření podléhající hnutím myslí, a nepospíchá, jen rozčeří honičku. Slyšíte z kuchyně hurtem mlít zrnka na moka v nejnevhodnější chvíli a vidíte starou paní vcházet se sklenicí kouřícího punče k hostu, který prokřehl. Růženě se mátly prsty, když se strojila k večeři. Zapínala háčky vedle. Uši jí hořely. Gamza jí naháněl strach a chvátala zalíbit se mu. Pramínek kouře vine se mužovou stopou po domě a jakýsi juchtový nádech vane z jeho pokoje.

„Táto, máš s sebou browning? Ukaž! Je nabitý? Není? Že bych ti ho vyčistil.“

Říkejte si, co chcete, teprv tehdy jsou z prázdnin svátky a naplňuje se smysl příprav, když vstupuje do domu muž. Ondřej se zachmuřil a připadal si odstrčen, nemaje už otce a vida, že paní Gamzová je veselá.

Gamza přijel na skok. Dřevěný dům svítí, a venku na tmavé, širé zemi se splétá dál a zdrhuje se v uzly a v oka síť událostí, které tady, vtlačeny v novinový tisk, ostávají zapomenuty na dně šicího košíčku. Gamza přichází z té tmy, kde se dějí věci, a nezmiňuje se o nich, ale razily ho jakýmsi puncem nepostradatelnosti. Starou paní by ponoukalo přidržovat ho za rameno k židli a ujišťovat se: Posedíš s námi? Nezmizíš, než se ohlédneme? Těžko říci, co ji ovládalo silněji, zda žárlivost na „strašného člověka“, který vrátiv se z pole, připravil ji o dceru již podruhé a nádavkem o vnuky, či opatrnost, aby ho neodradila. Chodila kolem jeho činnosti, která směřuje k tomu, podvracet základy dřevě-

ných domů, po špičkách a s prstem na ústech. Pomyšlení, že by třeba tuhle Polanský s Polanskou mohli mít tytéž nároky a práva jako ona, připadalo by jí divné, kdyby kuchyň, zahrada a účetní knihy jí dopřávaly času, aby na to vůbec vzpomněla. Svazovala stužkou a dobře uschovala v zásuvce všechny Gamzovy projevy i zprávy o schůzích, kde řečnil, a ze srdce nenáviděla jeho odpůrce, byť nebrala na vlások přesně, oč jde. Přičetla svého zetě, který získal jakousi buřičskou proslulost, k své dceři, k svým vnukům a k svému dřevěnému domu a vítala ho s otevřenou náručí.

Stáli každý za svou židli přidržující se opěradla, aby usedli k štedrovečerní večeři všichni zároveň. Kdyby se opozdil některý ze stolovníků, jeden do roka umře, a stará paní, ačkoli věřila pověře jen zpola a trochu se za ni styděla, přece z opatrnosti předcházela zlému a plnila starý obyčej, který nezachránil jejího muže, za něhož podnes nosí černé šaty.

Šťastné a veselé Vánoce! Gamzo, proč ne? Málokdo bývá prorokem ve své rodině.

V čele stolu, jak se sluší, usadili prababičku.

Když vstupovala do jídelny, Růžena v ní poznala s úžasem domnělého starce z neosvětleného okna. Stařena-obryně procházela dveřmi jako tělo bez duše. Neměnic hrozivý výraz tváře, brala se pokojem, kde na ni čekali její nejbližší, tak, jako by tu byla sama, slepá a hluchá k pozdravům a k úsměvům. Vidí podnes na kostelní hodiny bez brýlí a slyší, kde se co šustne. Ale mlčela nyní, protože jí bylo kráčet. Koberec od dveří k její lenošce prodlužoval se v dráhu, kterou je třeba urazit bez překážek, a vedla ji obava, aby jí nikdo nevstupoval do cesty ani po bok a nevyrušoval. Šla bez hole a držela se zpříma. Nesla hlavu jako balvan na hranatých ramenou. Mrazilo z ní pomalostí, s jakou vykonávala život. Držela paže poněkud od těla, jako by nebyly její, a nekývaly sebou za chůze. Postupovala jako socha, která míří tam, kam ji posílá zaklínadlo, až došla. Zastavila se jako nad strništěm pokosených popudů. Rozkládajíc pohyby, dosedla s opatrnou nerozhodností starců, ne-

promluvila, ujala se lžice a s trpělivým zájmem jala se pojídat, co jí předkládala Nellina matka po pravici.

Paní Vítová se starala o prababičku, svou tchyni, s okázalou a nevraživou horlivostí. Nemluvila k ní, mluvila o ní jako o někom, kdo není v pokoji. Vybírala jí nejlepší kousky a nakládala jí vrchovaté talíře s jakousi urážlivou jistotou o chuti stařeny, které jde k duhu. A stařena i snědla; jádala hodiny. Sousto za soustem bylo jí zdvíhat a nést od talíře k ústům. Někdy se zdálo, že paže se lžicí se zastaví v prázdnu nad stolem a tak zkamení. Daleko je z ruky do úst, všude je nezměrně daleko, a to je stáří, o bože. Tvář, z které podnes bylo znát, že žena byla kdysi krásná a pohroužena v několik základních životních citů, sesupila se v nepřátelský rys obtíží postřehovati to, čeho je třeba, a napodobovati své počínání z minulých časů. Někdy však se usmála na pravnuky (čím byli větší, tím řidčeji, nejen že stárla, ale také proto, že malé jí bylo blíž) plachým bezbranným úsměvem, a z něho vysvívalo, že stařena bez lásky dožívá svůj věk v dřevěném domě a v jasných chvílích tím strádá. Měla se tu jako v bavlnce a nikdo jí neřekl do očí křivého slova. Ale zloba, která se neprovalila přímou řečí, kvasila o to prudčeji v pohybech a v přízvucích, jimiž se paní Vítová dotýkala prababičky. Co chudák udělala? Provinila se tím, že přežila svého syna, Nellina otce, a tohle porušení pořadu jí stará paní neodpouštěla.

„Pověz mně, proč zrovna otec?“ říkala Nelle ve vzpurných vzlycích a jala se chválit zemřelého, jeho jasný rozum a citlivost a naříkala, jak předčasně umíral v plném vědomí konce. Zmiňovala se o této skutečnosti často a pronášela slova nevyličitelným názvukem, jako by to všechno byla naschvál nastrojila prababička. „A ona tady – onehdy se procházela po zahradě, kolem deštníku se jí ovinula užovka, přinesla mně ji až do pokoje, já myslila, že zešílím, had v domě, Polanská musila hada zabít – a ona o ničem nevěděla. Jen se tak udiveně usmívala. Vždyť ji znáš. Někteří lidé jsou šťastní, opravdu. Snad nemyslíš, že se jí dotkla tatínkova smrt. I toto! Šla v ten den spát v sedm jako jindy, nu, vždyť jsi tu byla, a spala výborně. Kdyby vedle ní vystřelil z děla, neprobudí se. Ta si dá pozor, aby se nerozčilila a aby si neuškodila,“ vy-

slovovala paní Vítová se zlobou, v jaké Nella nepoznávala matku. Po každé ji teskně napadalo, že matka sama není už dost mladá, aby politovala starého člověka.

Že Gamza dost nevydělává, že úřady vymáhají přemrštěné daně, že v zahradě loni pomrzly růže, za to mohla jakýmsi tajemným spojením „ona“. Matka, jako se neobracela k prababičce přímou řečí, právě tak, zmiňujíc se o ní, nenazývala ji nikdy jinak než „ta“ a „ona“. V prabábu se jí vtělovala domnělá rodinná smůla. Nesnášela ji jako oheň vodu. Svým nerozborným klidem stařena v ní bouřila krev.

Prababička pamatovala, že musíme uhýbat jeden druhému. Po všechen život šla lidem z cesty. Vyrostla sirotou u strýce a tety, kteří ji dřeli, provdala se v šestnácti letech za vdovce, chudého úředníčka, otce tří dospělých dcer, které ji mistrovaly, a po smrti jediného syna dožívala u snachy, která ji zahrnovala nepřátelskou péčí. Za ta léta, co žila v dřevěném domě, nikdo nepamatoval, že by si kdy byla o něco řekla, a také se nestalo, že by kdy hnula prstem, aby po sobě sklídila lžičku, aby smetla pírkó se sukně, a taková už byla, co ji znali. Že jí to dá. Že jí to dá, opakovala po straně paní Vítová, třesouc se zlostí. Ale stařena po úporném životě, kdy sháněla krejcar ke krejcaru a doslova si utrhovala od úst, aby syn vystudoval, po pracovitém životě, o jakém paní Vítová, stále zaměstnaná a stále obsluhovaná, neměla ponětí, odpočívala. Když hodina jídla se pozdržela, prababička začala, o ničem se nezmiňujíc, chodit po domě, a vrzala tak dlouho, až nesli polévku. Večer nerozsvěcovala, tvrdila, že je pro ni škoda světla, a nedala si to vymluvit. Ve dne pak mezi dobami jídla zaměstnávala se díváním z okna, pozorovala počasí a hlídala, kdo odchází z domu a kdo vstupuje brankou, zdali zvonil, jak se sem dostal, co nese a co komu chce, kam půjde potom a jestli za ním zamkli. V každé postavě za plotem spatřovala zloděje. Podezírala všechno cizí, co nemělo pach rodiny, a protože vyšla z úzkých poměrů, z kterých se vyšvihl syn, vážila si jedině lidí bohatých nebo aspoň vlivných. Že tu dnes s nimi seděli Růžena a Ondřej, ledajaké děti, nesla stařena, maličká penzistka, nelibě, soudíc, že si mladí nerozumějí. Ale nechala si to u sebe, jako většinu svých pozorování, bylat'

stařena opatrná a tajná, a pokud jí dovoľovalo jídlo, hlídala, brzo-li ve-
třelci uškodí *jejich* Helence a *jejich* Stáníčkovi.

Mladí sesedli se k jedné straně stolu. Vrátili se nedávno před večeří
zvenku, mráz jim zažehl krev, a Stanislav jiskří, Stanislav ještě běží,
když mluví páté přes deváté, hotov rozproudit kruh. Za všechny nevrle
i zakřiknuté nadýchal se radosti. Proč babička pomíjí stařenu, jako by
byla němá tvář, a proč stařena se nezdá uznávat přítele, který tu pře-
šlapuje pod stolem a mlčí vedle Heleny? Stanislav potřeboval shodu
jako vzduch. Když něco mezi lidmi vázlo, trpěl.

„Prababičko,“ praví na celý stůl, „co bys řekla, že si Ondřej zařídil
doma motorek? Ale úplně sám. Je moc nadaný elektrotechnik.“

„Přestaň, buď tak laskav,“ procedil zuby Ondřej.

Prababička upřela oči pomalu na Stanislava.

„Tak, tak,“ promluvila hlasem jako ze sluje. „Jsi hodný hošíček, Stá-
níčku.“

A sklonila se znovu k hlemýžďům, které paní Vítová přece našťěstí
opatřila, a tak byl zachován zvyk a pořádek.

Ale nakonec jste vykutali ze skořápky ohavnost, kus vařené gummy,
plže, hnus! A právě ten, poučil strýc František Růženu, je pochoutka.
Starému pánovi zrůžověl nos a očka mu plovla. Je z rozkoší života
stolnicit hezkým ženám, a zasvěcoval dívenku, jejíž nezkušenost jej
okouzlovala. Jako Popelčiny sestry Růžena by si dala utnout palec nebo
patu, aby dostoupila společenské úrovně, a potlačujíc odpor, spláchl
slimáka vínem a rozveselila se jako po zkoušce, v které obstála.

Patrně víno, jehož popil, zaviňovalo, že vlastní hlas přicházel Ondře-
jovi zdaleka a že jeho ruka držela jako za někoho třetího směšně drob-
nou vidličku. Příbory dávaly chlapci hádanky a vypínaly se nad něho.
Žemle na ubrousku pokoušela prsty hníst ze střídky kuličky, nebylo-li
právě co na práci, a kam potom s drobtý? Jen jsi hnul pod stolem čerto-
vým kopýtkem, sklenice nahoře zazněly nedůtklivě. Prostřený stůl byl
past a hostinu políčily ženy. Manželé Gamzovi seděli zrovna proti On-
dřejovi, a výrostek nevěděl, kam s pohledem špatného svědomí. Bylo
mu hanba za paní. Gamzová běžných týdnů patřila dětem. Dnes se vy-

svlékla polo donaha, nahotu povlékla líčidlem, a pracizí muž Gamza, který se jindy kmital v pozadí a téměř se podobal smyšlence, sedí tu vedle jejího obnaženého ramena a holých zad, a Stanislav s Helenou si počínají jako jindy, shledávající to v pořádku. Hluboký mužův hlas a chloupky na ruce vzbuzovaly ve výrostkovi vztek na paní Gamzovou. Vedla si za stolem s navyklou snadností odpočatých lidí, a Ondřej zazlíval matce, že mu domlouvala, aby sem jel. Co kdybych, napadlo chlapce, vyskočil na židli a vykřikl na celý pokoj neslušné slovo. Těm bych posvítíl. Co by dělali?

Mísa s rybou obešla kolem stolu a okoušeli candáta, jehož chuť je lepší jeho jména, jehož maso, vrstvené v lupíncích, je ušlechtilé suché, a jen poslechněte strýce Františka, chutná jako mladá ořechová jádra, když nesmělý Ondřej hodil vidličkou, vyskočil od stolu a vyběhl z jídelny, jako když mu hlava hoří. Stanislav vyrazil střelou za ním.

Ondřej polkl proklaté sousto; kost mu zaskočila v hrdle; dusil se. Všechny jeho přemáhané rozpaky se nyní vzbouřily a chroptěly a vylly z něho na celé schodiště, jak zápasil o dech. V předsíni na obrázku myslivce, od jehož hlavně se stále kouří za liškou barvící do sněhu, otékal vychrkávanými slzami. Větévky cév naskočily chlapci pod očima, na krku mu nabíhaly žíly jako provazy, byla naň hrozná podívaná. Pod Nellou se podlamovaly nohy při pomyšlení na hochovu matku. Zachránci se shlukli. Kdosi radil, trochu pozdě, zajíst chlebem. Gamza se přimlouval za klid, a zatím polozalknutý pracoval zuřivě, zajíkal se, sípěl a skučel, a do očí se mu tlačila vzpomínka na zčernalé dítě ze Lhotky, které se udusilo bramborem. Směšný i v smrti před milovanou ženou, už nesestrojím autoaerohydro – poslední sbohem, tvá matka. Helenka vyšla poslední ve své nechuti k zmatkům. Napadlo ji uhodit dusícího se do zad, a vydechl. Ještě pokus, a kostičku měl na dlani. Ani nevěřil, že je zase živ. Obrázek myslivce a lišky se nyní ustálil v rajském klidu na stěně. Utěšená zimní krajinka. Výjev se odehrál za několik minut. Žalostný hrdina i vyjevení diváci byli by přísahali, že trval hodiny.

„To byl fofr,“ oddychl si Stanislav a v doznívajícím rozčilení obskakoval přítele, který se obrátil k zrcadlu a dlouho si ohmatával zhmožděný ohryzek. Ondřej se trochu styděl, že nezahynul.

„Ty kluku,“ pustila se do bratra Růžena a postarala se, aby ji všichni slyšeli, „nemůžeš dát pozor? Podívej, jaks vylekal tady milostivou paní. Ještě je celá bledá. Nepřejete si sklenici vody, milostivá paní? Já bych skočila –“

Gamza si změřil dívku a obrátil se, jako by na ní byl přečetl, co už dávno věděl, ujal Ondřeje za rameno a odváděl ho do pokoje. Růžena se pozastavila, zarděla se hluboko a stáhla se do sebe. Co udělala? Mínila se zavděčit.

Když se vrátili do jídelny, poněkud vytřeštěné, jak bývá síň, odkud se rozutekli hosté, v čele pustého stolu se zmatkem zbytků a se židlemi porůznu, jak vstávali a vybíhali, kralovala prababička a dojídala brambůrky s máslem. Stařena, když se všichni vytratili, nahlédla podle svého zvyku pootevřenými dveřmi do předsíně, a jakmile se přesvědčila, že se dusí cizí dítě, a ne jejich, zavřela opatrně dveře a vrátila se s pokojnou myslí na místo.

Málo bylo platno, že paní Gamzová s Helenou o závod stáčely řeč na stroje a na samé takové věci, ve kterých se Ondřej vyznal, a že Gamza s ním zacházel jako s dospělým člověkem. Hýčkali ho za to, že se zakuckal. Nebyl tak hloupý, aby to nepoznal. Po zažehnaném nebezpečí zbyla neskonalá směšnost příhody, utržil ostudu, znemožnil se a nadobro zanevřel na namalovanou ženu, která ho sem vylákala, aby se mu vysmála.

Před nadílkou Nella vyzvala muže pohledem: „Nešel bys sem na vteřinu?“

Gamza, přivíraje za jejími večerními šaty dveře do knihovny, se usmál. Jak se znali! Než hnula ústy:

„Milé děvče, ani vindru,“ a položil jí ruku na rameno. „Taktak že se dostanu do Prahy.“

Ale Nella byla houževnatá.

„Já ti o to neříkám ráda.“

Gamza ohmatával kapsy bezvadného kabátu. Shledal žalostnou bankovku.

„Pomohlo by ti tohle?“

„Dobrá,“ ulevilo se paní Gamzové. „Ostatek mi půjčí Helena, dostala včera od prababičky peníze. Ba ne, Helena je rozumná. Vždyť jí to zas vrátím.“

„Ale kdy.“

„Nešťastné Vánoce.“

„To jsme to dopracovali.“

Zasmáli se spolu, aby setřáslí trapnost chvíle, a vrátili se k ostatním.

Stará paní na nich spočinula spokojeným pohledem. Dalo práci sehnat tu chášku, ale měla je pod střechou. Hleděla s nimi na ozářený strom, a v jeho světýlkách, podobných dušičkovým, vzývala oči, které je kdysi zrcadlily a uhasly. Stanislav, na kterém se ježil každý vlas proti elegii, zapálil prskavky.

Jako na každý Štědrý večer, manželé Polanští přišli k nadílce, když je stará paní zavolala. Nechali za sebou pootevřeny dveře na chodbu, naznačující, že nepřestávají souviset se zadními schody. Přes pobídky nepřistoupili až k rozsvícenému stromu, jako by se chránili dotknout se pomyslné šňůry, která zatahuje starobylá zařízení v muzeích. Ondřej s nimi stanul opodál.

Gamza ustoupil, a ruku za zády, přimračuje se, rozchodil se vedle po uprázdněné jídelně. Přetrvával rodinnou slavnost. Když se Polanští vraceli z knihovny, kde byla nadílka, zastavil Polanského a začali si vykládat, jak teď dopadáme v Latmance. Paní Polanská kmitla mimo ně jako stín a vytratila se. Helenka se oddělila od Růženy a přešla velikou jídelnu přádenky dýmu. Usmála se zaté na otce. Přistoupila k oknu, udeřila do kliky, která ztěžka šla, a pootevřela je. Záclona sebou pohnula a nahý vzduch provanul dovnitř, že bys mohl kreslit jeho směr. Dívka se postavila vedle otce a Polanského zády ke kredenci. „Co, děvečko,“ Gamza ji hladil po vlasech. „Nic,“ odpověděla, kolébajíc se na patě, a otřela si líčko o jeho rukáv, jako když byla malá. Gamza leckdy vykřikl na Stanislava; na děvčátko nikdy ne. Měli spolu totéž vlnění krve, týž

dech. Jak tu stáli oba muži s Helenou, spatřovali proti sobě, jako živý obraz vykrojený rámem dveří: strom stoupající dohořívajícími svíčkami k Jezulátku na vrcholu; starou paní, jak vzhlíží, v sepjatých rukou mokrou utěrku, kdyby některá větev chytila; rozjařeného Stanislava s přimračeným Ondřejem nad albem poštovních známek; strýce Františka mluvit k Růženě, která se smála a kroutila sebou; Nellu s výrazem ohledné nudy poopravovat jakousi ozdobu na jedli; a vzadu v křesle prababičku v průčelném usazení korunovaných postav. V jedné ruce držela hodinky, v druhé pletený kabát, a nevěděla, co s dárky a kam je odložit. Helenka se všetečně nahnula přes otce:

„Vám to přece taky musí připadat hloupé, ten vánoční cirkus, ne, pane Polanský?“

Mužovou tvář prošel pomalý úsměv.

„Inu,“ povídá tlumeně a zamačkával dlouho oharek cigarety. „Staří lidé. Mají své zvyky. Chtějí dožít po svém.“

„Podívej,“ přerušila ho Helena a chytila otce za rukáv. Skokem byla u okna a zavírala je. „Paní Polanská, kde jste ho vzala?“

„Musil se dostat do sklepa s dřívím, jak jsme svázeli na podzim z vodsechovské obory, chudinka, vylíhl se v zimě.“

Paní Polanská, která vyšla uschovat nadílku před Václavem, vrátila se a vstoupila, svírajíc obě ruce do škeble. Zastavila se uprostřed jídelny. Odkryla levici opatrně a podržela dlaň. Seděl na ní, složen do trojúhelníku, překrásný admirál; nehýbal sebou. Pozachvěl tykadly. Pomalounku rozlepoval křídla, zkoušel je, zatloukl sebou, rozepjal křídla, vznesl se a rozletěl se pokojem, podivný, neskutečný motýl o Vánocích, podoben spíš nápadu kouzelníkovu: člověk ani nevěřil, že je. Z knihovny vyšli a ukazovali na motýla. Neletěl na lampu po můřím způsobu. Kroužil pokojem jako zahradou v slunci. „Myslí, že je jaro,“ řekla Polanská.

Bylo to odjakživa. Co pamatovaly Gamzovic děti, všechno zázračné v dřevěném domě pocházelo od zadního vchodu, kde kutí Polanská, kde obaluje motor, poklad domu, pytlouinou, odkud vynáší, nahýbajíc se k pravici plochým tuhým tělíčkem, dříví a uhlí, teplo vily. Růže, které

dnes krášlily stůl, živé růže, svěží jako jarní sněh, paní Polanská ostrříhala v poupatech před prvním mrazem a uschovala ve sklepě čerstvé na Štědrý den. Všimli jste si třešňové větévky v dívčím pokoji? Paní Polanská ji uřízla na Barboru; dnes jí rozkvetla. Jeden sklep je plný cibulí a hlíz, v těch je zakleto půl zahrady, u Polanských ve sklepě spí jaro. Na kraji zakletého jara sedá Polanská u zamřížovaného okénka a paličkuje krajky. Nad hlavou jí poskakuje čížek v kleci, u nohou spává svinutý Huk. Žene-li se metelice od západu, berou psa dovnitř. Nad zadním vchodem uvily si hnízdo vlaštovky a vracejí se sem každý rok.

Stará paní dala podat pistáciovou pěnu – prostě báseň. A přišly i jiné dobroty. Stolovníci jedli hodně, jedli z nudy. Musili jste se mít na pozoru, aby vás nepřepadly následkem vzbouřené žluči černé myšlenky.

Nella doprovodila prababičku do pokoje, neboť se stávalo, že se zmátla ve dveřích a zabloudila. Stařenka jevila nepokoj, který u ní předcházela odhodlání promluvit.

„Ty, poslechni, pojď sem,“ pravila nevlídně a zavřela za sebou dveře. Ohlédla se a odkašlala.

„Jak děti dnes tančily při gramofonu,“ vyslovila hlubokým, neohebným hlasem, „ta cizí holka se tlačila na Stáníčka. Co si to Stáníček potřebuje dát líbit od holky. To jí netrp. Je taková vyvinutá. Já vidím dobře na dálku. Já vidím všechno. Dobrou noc.“

Když se rozcházelí spát, Ondřej přistoupil k staré paní a k Nelle Gamzové, nuceně jim poděkoval a oznámil, že zítra ráno odjíždí. Stanislav, s kterým přece smluvili, že Ondřej pobude v Nechlebách celé školní prázdniny a že ho zas odvezou, vykřikl překvapením, zaskočen, a spustil náрек.

„Tobě se u nás nelíbí?“ zeptala se paní Gamzová, přidržujíc Ondřejevu ruku a hledíc mu důtklivě do očí. „Co jsme ti udělali?“

Ondřej zrudl zarputile a díval se přes nahé rámě paní Gamzové na obrázek střelce a lišky v zasněžené Sibiři.

„Vy mně ne,“ vyhrkl, vyprošťuje ruku. „Já vám. Máte se mnou samé nepřijemnosti. Já se k vám nehodím.“

Měl čest v těle a všechno ho tlačilo, jako by znovu polkl kost.

„Jdi, blázínku,“ řekla paní Gamzová svým obvyklým hlasem školních dní, kdy patřila dětem. „Což nevidíš, že tě máme rádi?“

Ano, to oni vždycky. Tak vás přemluvili, byli takoví hladcí a vždycky vám unikli.

Ondřej tedy zůstal, ale v Stanislavovi zbyl nepokoj. Přítel byl jednou nohou jinde, druh se mu ztrácel na předělu let. A byl to kamarád vzácný, o rok starší a takový, který si vede tajně a samostatně a nepodobá se nikomu *z jejich klády a z celého gymplu*. A Stanislav užíval nejsilnějších slov a lomozil, až uši zaléhaly, aby všechny dohonil a všechno přehlušil.

„Tohle se ti, děvče, nepovedlo,“ prohodil Gamza k ženě, když se ocitli o samotě. „Proč jsi sem brala ty Urbanovy? Takhle se to přec neřeší,“ dodal přimračuje se.

„Což chci něco řešit?“ bránila se Nella. „Myslila jsem, že budou mít radost.“

„Mají, ale jenom naše děti. Ty cizí se tu necítí dobře. Vždyť to vidíš sama. Ostatně Heleně je ta žába protivná a mně teprv. Počkej, ta ti jednou něco provede.“

„Co myslíš,“ odpověděla na to paní Gamzová skokem jen zdánlivým, „jestli se toho dožiju, budu jednou také taková jako maminka a jako babička? Chtěla bych být živa sto let, ale jinak, jinak. A snad si tohle myslí každý, a potom zase – Víš, že se mně vůbec nechce jít spát?“

„Mně také ne,“ pravil Gamza. „Převleč se honem a půjdeme si provětrat hlavu. Pojď, Nello.“

„Jak dlouho,“ pravila paní Gamzová, když vstoupili do ticha, svěžesti a tmy, „jsme takhle nešli spolu? Ten život strašně letí.“

„Letí, ale neříkej to.“

Podkova pro štěstí

Stará paní odvázala vlčáka, vzala dŮtky a hŮl a vykročila.

V poschodí Nella otevřela okno a volá: „Počkej na mne, šla bych s tebou, hned jsem dole.“

Stará paní se jí vysmívala v zahradě.

„Nello, já tě nepoznávám, tys nemocna. Co je ti, tys už vzhůru? Píšťalku mně ovšem sebrali kluci.“

Ti, kdož nemají školní prázdniny, Gamza, strýc František a Růžena, už odjeli. Byl první všední den po svátcích, časně dopoledne. Stará paní odcházela na obvyklou procházku.

„Nebude ti to příliš?“ poněkud přezíravě se obrátila k dceři. „Chci na Opatství. Šlapu tři až pět hodin denně, holečku.“

Jen vytáhly paty z branky, zahýbal k dřevěnému domu jezdec na motocyklu. Byl všecek v kůži. O je, už zastavuje, a zrovna u nich. Spustil nohu v kožené holeni na zem, přehodil druhou, sestoupil z motorového kola, zdvihl s dost vítězným úsměvem ruku na pozdrav k ušaté čepici a přistoupil k paním. Byl to pan stavitel Mrázek z Ústí a přijel si prohlédnout dům, k němuž má zjara přistavovat verandu. Není radno se vracet, praví pověra. Stará paní, když si něco vzpomene, zavolá přes plot na Polanskou a ta jí podá žádanou věc mezi plaňkami. Ale co jí dnes zbývalo? Vyňala z kabelky klíč, odemkla a vrátila se s panem stavitelem Mrázkem, který byl velice švarný ve svém kabátci a holeních a neměl ani potuchy, jak přišel nevhod. Stará paní má vášeň pro předělávky. Stále staví.

„A ne abyste mně překročil rozpočet,“ hlaholila, vynořujíc se znovu na venkovských schodech ve své sukni na pochod a s bičíkem. „Zjara se do toho pustíme,“ povídá s chutí do chřupění kroků po písku a rázně stiskla staviteli ruku. Muž obkročil stroj, motor vystřeloval do mrazivého vzduchu, a jezdec, podobaje se poslu spěšné zprávy, přeťal osvětlenou polovinu cesty a odjel. Prababička se za ním dívala z přízemního okna.

„Taky by mohla,“ neodepřela si podotknout paní Vítová, „odbýt za mne alespoň takovou návštěvu, když i tak sedí doma. Ale kdepak ta. Jen když má své pohodlí. Všechno musím já.“

Sotva vyšly na silnici, drkotá proti nim na korbě řezník Hykš s ryzákem Frickem. Stará paní, jen je z očí, nechá Nelly Nello, přejde cestu k vozu, řezník ve fialových palečnicích okřikne koně, zadrhne brzdu, pustí oprati, a naklání se z kozlíku, naslouchá dotazům a objednávatce a přisvědčuje hlavou. Když se paní Vítová vrátila k přešlapující Nelle: „Tys úplně otec,“ zasmála se. „Také náramně rád viděl, když jsem se zastavovala. Ten se na mne, chudák, něco načecal. Co dělat? Vy to nezařídíte. Počkej, já jenom –,“ vzpomněla, jak míjely zed' zámeckého parku, vstoupila do vrat k zahradníkovi a na čtvrt hodiny byla zase ta tam. Ne, nic, chtěla se jen poptat, mají-li na prodej kapustičky.

Šly spolu dvě, pes před nimi, každý je tu znal. Máme už hezkých pár let republiku, ani hraběnka z nechlebského zámku už není hraběnkou a jen se jí tak říká ze zdvořilosti; máme už hezkých pár let republiku, ale nemohu zapřít, že stará paní Vítová, když procházela vsí Nechlebami, děkovala za pozdravy svým dodavatelům holoubat, jahod a hub s onou nevyličitelnou vlídností krapet svrchu jako svým poddaným. Byl to svět zmenšený jako vzdalujícím koncem kukátka, do něhož se Nelli na matka, kdysi městský člověk, utekla po otcově smrti nadobro. Přejala i odpovědnost za počasí své krajiny a pociťovala jako své selhání a jako nedostatek pohostinnosti k vnukům, že letos jako z udělání není sníh. „Ale v ten den, vsad' se, co odjedete do Prahy, napadá ho na půl metru, uvidíš. My u nás v rodině jsme nikdy neměli štěstí. Proč se tomu směješ?“ optala se dcery dětsky.

Vycházely z čtvrti malých vil, a matka stiskla Nelle paži:

„Uхни na most, tamhle jde hejtmanka. Ať se nepotkáme. Jen aby k ní nešel pes.“

Nella se podivila. Přece se měly rády. „Vy jste si něco udělaly?“

„Co bychom si byly udělaly. Mne ti poslední dobou omrzeli lidé, ani bys nevěřila. Vedou takové prázdné řeči, jde mně z nich hlava kolem. Já jen, co musím. Vůbec mě nezajímají.“

„Ani my ne?“

„Jen vy, ty opice. I toho je nad hlavu.“

„Jestli je ti to jedno, šla bych pomaleji,“ lhala dcera. „Neumím tak běžet do vrchu.“

„Nejsi ztrénovaná,“ hrdě na to stará paní výrazem svých vnuků a s povděkem se zastavovala. „Jste vzhůru do noci, když je slunce, spíš,“ domluvila udýchaně a stanula. „Vedete život narub.“

Dcera neodpovídala a slyšela za sebou pomalu skřípat plechový obrazek, o nějž se pokoušel vítr, Panenku Marii uprostřed polí. Dívaly se na sebe a mlčely, jako dva chodci, kteří stanuli proti sobě, aby vydechli. Matka se usmívala změněně, jako člověk umdlený a šťastný. Mrzlo, a dcera spatřovala matčin dech.

„Máš, Nello, hezký kabátek,“ řekla matka a dotkla se jednoho knoflíku. Bláhová slova; ale zase, já nevím, jako by znamenala něco dočista jiného a základního.

Pes se přihnul z luk; dýchal jako vlak a zastavil se s vyplazeným jazykem u hole staré paní. Přidržela šlehající vlasy hřebenem a dala se zas na pochod. Jak se vzdalovaly domova, odkládala starost za starostí a šlo se jí lehčeji, nejinak než pocestnému bez tlumoku. Nevrlé strusky z ní odpadávaly a krásný vzduch jí vyměňoval duši. Vy, kteří přihlížíte úprku století na promítacím plátně, kteří tančíte za štěkotu gramofonu a při bubnu černochově, vy, kteří posud podléháte lásce, vy ještě nevíte, že jediné božstvo je vzduch a jak se k němu upíná srdce, ubohé plašící se srdce, jemuž navrací míru, vzduch blažený ozónem, vzduch starých seveřanů.

Na Opatství lze vyjít od chudobince a sejít až u skopské cihelny. Rozsáhlá luka, prohýbající se strážkami a výmoly, stoupají zvolna k chlům a podle lesů můžete brousit hodiny jako na pobřeží kraje. Jdete vysoko, vidíte daleko. Jen sem a tam borovice, křivolaká jako blesk, sjíždí do obrazu. Země pod vámi jako by vám patřila. Podhoří bez sněhu záblo ve všech hnědích, rzích a plesnivinách žebračtiny sukně. Kloubovitě vrby značily tok řeky, jež jizví kotlinu a ohýbá se na západ. Dvojí křivky kostlivých alejí probíhaly pozemky. Viděli jste šachovnici

polí, jak se smršťují do dálky, nafialovělá oraniště i ozimy prozelenávat pod šedým popraškem na nejvyšších políčkách, svažujících se oble od lesních hřebenů. Mírné pohoří se zdvíhalo i poklesávalo opět stoupajíc tak, jako dýchá člověk a jako se střídají stopy písně. Světlé obce obklopovaly kostely. Slunce zvláště se upíralo na stavení, jasnilo tvrdě vápno omítek, městečka byla jako právě nalíčena pod růžovým eternitem a pod sivou břidlicí. Tady čněl komín Latmanovy tkalcovny z Nechleb města; tamhle je dvorec Kalná, odkud bereme mléko; Polom, kde zabili krčmáře cikáni; Loreček proslulý přírodním lékařem, jenž vrací prý slepým zrak; Výtoň, Záchlumí a Skop; a vzadu, již v modrém dýmu dálky, krajské město. Stará paní hlasem posud udychtěným od stoupání jmenovala místa, ukazujíc bičíkem. Byla z pokolení romantických turistů a neustávala se obdivovat končině, kterou vyvolila. Zákon změny, křičí mladí. Nikoli, jen to, co známe, milujeme zúplna. Nebylo to její panství; ale stará paní je přijala za své. Měli byste slyšet chladný, uměle uznaný a znehodnocující přízvuk, kdykoli se vrátila z návštěvy jinde a posuzovala tamní přírodu, abyste obsáhli její pohrdání a zvážili na dno její tajnou žárlivost na všechny ostatní kraje republiky.

„Jak je tu krásně,“ řekla Nella skoro kajícně. „Zbývá nám tu týden, budeme spolu denně chodit, maminko.“

Sliby – chyby, matka znala dceru; ale přece ji to těšilo.

„Někdy,“ odpovídala, jako by i ona činila dceři ústupek lásky, „také bych se ještě ráda podívala někam dál. Nemysli si. Když jsem byla mladá, také jsem nevydržela na místě. Vždyť jsem tu jako přikovaná. A kdo ví,“ prohlásila, rozjařena chůzí, v uličnickém záchvatu, které ji napadaly do pozdních let, „možná že ještě prodám chalupu, pověším hospodářství na hřebík a rozjedu se do světa. To byste koukali! Co by tomu říkala ona“ dodala paní Vítová, míníc prabábu.

„Takhle jsem tě, maminko, ještě neslyšela mluvit. Proč se usmíváš?“

„Když jsem byla žába,“ pravila stará paní, hledíc do své vyhlídky, kam už sestupovaly, „a tvůj dědeček odjížděl do Chuchle, což byl tehdy podnik, a já se ho ptala, kam jede, říkal: Do trantárie křen kopat. Bůhví proč jsem si vzpomněla na ten nesmysl.“

Jaký se vyčasil den! Malé hory stály v nevídané modři. Oblaka se měnila a třpytila jako tah racků vracejících se v podjarní čas. Ach, slunovrat! Jak nové byly barvy! Jak jste patřili daleko! Jako když s očí spadnou šupiny. A čím to, říkala si Nella, čím to, že jsem si toho nikdy dřív nepovšimla?

„A víš,“ pravila pojednou ze svého zamyšlení nahlas k matce, „že je dobré stárnout?“

„Oho!“ ohradila se paní Vítová. „Malé děti, malé starosti, velké děti, velké starosti. Vdá se to, přivede to domů cizí lidi, hrozná lidi. A teď zas vnuci, a –“

„A jací znamenití,“ vpadla Nella, „jenže já teď nemyslila tebe, ale sebe.“

„Ty?“ Stará paní se zastavila uprostřed cesty. „Blázníš?“

Nápad, že by dcera stárla, ji ohromil. U matek, kterých jsme se chytali za sukni, máme v zástavě věčné mládí. Nella ji tím trochu škádlila.

„Nechtěla bych být podruhé mladá,“ pravila potom. „Jsem dnes dokonale šťastný člověk.“

„Jak to můžeš vyřknout nahlas!“ okřikla ji matka. Zachmuřila se a sestoupila do sebe. „To se přec neříká,“ děla vyčítavě. „Abych se pak bála o děti.“

V tu chvíli hůl staré paní zazvonila o kov na cestě, a Nella se shýbla.

„Vidíš!“ řekla vesele za matku a ukazovala jí, co našla. „Podkova pro štěstí.“

„Ale neztrať ji,“ napomínala matka.

K obědu přišly pozdě, a Ondřej, který uvykl doma brzo jíst, nepřiznáváje to padal hlady. Stanislav s Helenou se bouřili.

„Dobře na vás!“ smála se stará paní, opilá vzduchem jako vínem a hrdá na výkon. „Kdo tu jakživ není včas, Stáňo, co? Koho musíme shledávat po celé vsi? Snad si jednou smím také dovolit přijít, kdy se mně zlíbí.“

Chystali se odpoledne zajet do Nechleb města k Latmanovi, kde stará paní hodlala „dívčák“, jak nazývala Nellu s Helenkou, nakoupit látky přímo za tovární ceny. Sleva se sotva vyrovnala spálenému benzínu a nestála za řeč, pomyslíme-li na Jafetu, ale stará paní si velice zakládá-

la na nechlebských výrobcích. Připomněla Heleně, aby ji přišla probudit v smluvený čas, a vystoupila do poschodí ulehnout, jak uvykla.

Dřevěný dům utichl v zimním jasu. Loď plula od polední strany na západ a slunce se obracelo ke knihovně, kde osaměla paní Gamzová. Dveře do jídelny byly otevřeny, a k Nelle seběhly se vůně dívčích let: prohráté dřevo, maličko plísně i prachu, vlhce stíraného, otcových knih, vánoční chvoj a sladká vanilka. Té čistotné nudy a prázdnoty dívčích časů! Té neurčitosti očekávání! Mládí se podobá chůzi zrcadlovým bludištěm, kde se nevyznáte, který obraz platí, oč je dnes lépe! Oč jasněji! Hle, ušatá váza s Číňany, kterých se bála jako dítě; nebyla by vkročila sama do pokoje čínské vázy. Hodiny vedle, které není slyšet, když v jídelně hovoří a přecházejí lidé – vybraly se nyní ze svého oněmění a kývaly sem a tam chodem starého úředníka suchého a jemného, zatímco na Nellině ruce hodinky zjitřeně tikaly – ozývaly se, jako by ležely na houslové desce; takové ticho, a ve dne. Bylo průzračné ticho, v němž časy se prostupují, co bylo a co je, stejně blízko i stejně daleko, a Nellu napadali současně zemřelý otec a první muž a studentka Novotná – oplakaný nebožtík, zažehnané přízraky. Zahálela, nalokaná vzduchu stála zády k ohni a hleděla do světla v blaženém strnutí. Před okny hoši cvičili krasojízdu na kole. V protějším, modřínovém rohu zahrady číhala Helenka s fotografickým přístrojem, a clonic hledáček dlaní, chystala se zachytit hochy v pohybu. Gamzová vnímala barvy svých dětí, hlubokou hněd' Helenčinu, jejíž přísnosti se trochu bála, růžový plamen Stanislavův, o něhož se trochu bála. Teď asi jezdil ten cizí hoch, Urban, protože nic Gamzové nezvedlo oči a nic ji neupozornilo. Přitahována sluneční prouhou, viděla ožívat kresby na koberci svého dětství. Velikou lomenou brázdu, jako vjezd do Svaté země; proškrtávaná x hmyzích nožek; šestiúhelníky obsahující křížek květu, kterým dítě říkalo „křivá kolečka“, a podivné, dlouhé a úzké stromy života, celé plantáže nesrozumitelných tvarů, z kterých tehdy vyvstávaly důvěrně mhourající bytosti. Koberec nebyl pravidelného rozměru v kresbě ani v barvách a nekončil, pokračoval jako průvod, jako vypravování o rodinách, které ho tkaly, a o rodinách, které po něm šlapaly. Z hloub-

ky domu naráželo o sebe umývané nádobí a táhle zpívala paní Polanská; topiči lodi byli na místech, a oboje hodiny šly, prostupující se i rušice se navzájem. Někdy vyletěl vysoký hlas mladých ze zahrady a narazil o dvojité sklo jako vlašťovka. Teď se rozjíždí Stanislav a v plné jízdě tam, kde pěšina se poněkud svažuje, stoupl na sedlo a udržuje rovnováhu rozpjatýma rukama. Vysoký, o celé kolo vyšší, jel stoje zpříma. Nellou škublo; do útrob pocítila, jak kdysi byla jedno s velkým hochem tam venku na svobodě. Sledovala jeho smělou jízdou s hlavou zdviženou v oné bláhové pýše, jaká rozpaluje matky při výkonech synů. Chvála bohu, že jsi zase v sedle, uličníku. Teprv nyní bylo radno jít k oknu, zaklepat na sklo a pohrozit Stanislavovi za nebezpečný kousek. Sotva se po matce ohlédl, jeho ramena se jí vysmívala, a s nejnevinější pomalostí obkresloval řídítka a koly zákruty pěšiny. Zítra to provede za mými zády zas. A jaký zázrak, mít děti, veliké děti, už bez oné zvířecí starosti o kaše a plenky, mít syna, chlapce siláka, který vás zvedne od země jako nic, – ty teplá skutečnosti, a bledé dívčí sny. A život kvete bez vaší zásluhy. Co skuhraly staré knihy mladých let o rozčarování? Jsme spolu, nás několik, kdo jsme se hledali a našli, půda nám klouzala pod nohama, ale udrželi jsme se. Záře zimního dne! Byla na výsluní života a bez přání. Do jídelny vešla Helenka. Nella pohlédla na hodinky a vzpomněla, že je čas vyrazit.

V tu chvíli prababička, která hlídkovala ve svém pokoji, uviděla Polanskou vyběhnout z branky a povšimla si s nelibostí, že za sebou nezamkla.

Tentokrát Helenka nevolala podle zvyku Gamzovic dětí hned ve dveřích, co chce. Došla tiše a rychle, jako rozzlobena k matce. Co je tak červená, napadlo Nellu. Snad se zase pohádala se Stáňou.

„Mámo, jdi nahoru, babička je tam mrtva,“ vyslovila Helenka zblízka zřetelně. Pak teprve se děvčátku zvlínil obličej.

Nella odpověděla: „To není pravda! To není možná.“ To už mluvila na schodech; běžela, zakopla, upadla, zahlédla shozenou mosaznou tyčku, shrnutý koberec, schody nahoru v jakémsi novém a nesmyslném průhledu, vstala, pádila, věděla, že je to pravda, ale „naštěstí Helena

poslala pro lékaře“, nesla idiotně v hlavě to, co za ní mluvila dcera, a „nesmím tam vrazit, aby se nelekla, leknutí škodí srdci“. Churavé srdce staré paní! Věděli o něm deset let. Způsobovalo, že si počínala o stupeň živěji než zdraví lidé.

Dcera překročila práh. Matka ležela, jako denně, v šatech na pohovce, oči zavřené, ústa nezkřivena, beze stopy po křeči v líci. Jen krásnější, to bylo to zlé. Z ruky jí vypadly noviny. Což patří noviny k mrtvému! Věci se rouhaly. Přikryta „pávem“, pokrývkou z vánoční jízdy, tehdy, jak dcera se domnívala uniknout smyku. Tváří se trochu posměšně kolem úst a maličko záhadně pod sklopenými víčky, jako vždycky ve spaní. Jak ji Nella znala! Jak ji znala. Sklonila se nad ni: na levé tváři nehybná nesla modrou skvrnku, jako by sem byl někdo vešel zavřenými dveřmi a zasklenými okny do domu plného lidí a slunce, vtiskl jí znamení a zas odešel. Podobalo se to spálení bleskem na dálku, krutému zázraku. O půl třetí paní Polanská, které přišli nabízet něco ke koupi, šla se jí optat, co dělat, protože bez ní nesměl nikdo nic, ale slyšíc ji spát, odešla ode dveří a nebudila ji. Půl hodiny poté přišla ji vzbudit Helenka v smluvený čas, ale už ji nezastala.

Po nekonečných oživovacích pokusech, k nimž Gamzová měla lékaře ze vši ubohé víry nevěřících, lékař, starý známý, hodný muž, oblékl kabát a podal pozůstalé obě ruce. Nella se zastavila u dveří, dívala se k pohovce a vyřkla nesměle:

„Podívejte, vždyť dýchá.“

Lékař spustil paže, pohlédl na paní Gamzovou útrpně, uklonil se Heleně a vyšel ze dveří.

Děvčátko pevně objalo Nellu, již plačíc: „Já vím, mně se to před chvílí také zdálo. To jenom, jak tobě tluče srdce.“

„Prosím vás, nechte mě s ní chvílku samotnou,“ šeptala Nella zavile a tlačila Helenku ze dveří. Ohlédla se ještě ke dveřím, které se zavřely, s nepřátelským výrazem.

Přiklekla k matce, podržela ji za ruku, která ještě nevychladla, matčinu samozřejmě ruku odjakživa, poodhrnula jí vlasy a šeptala jí do ucha:

„Drahoušku, co nám to děláš? Maminko, to jsem já.“

Nella byla jediná dcera, ale matka se nepohnula.

Na chodbě se radily šeptem děti.

„Co ale teď s mámou?“ povídala vyděšeným chlapcům Helenka. „Znáš ji, není zrovna silák. Ona si pořád myslí, že ji vzkřísí. Nechce věřit, že umřela.“

Stanislav byl bledý jako smrt.

„To není samo sebou,“ vyslovil a zhluboka nabral dech. „Za tím něco je. Nebyla tak stará, aby umřela ve spaní. To se musí vyšetřit. Kdoví co se tu –“

„Proboha vás prosím, jen neblázněte!“ procedila zuby Helenka skoro s nenávisťou a obracela bratra za rameno ke schodům. Dala se do pláče a řekla: „Vždyť já jsem ji měla také ráda. Ale teď se musí telefonovat do Prahy, nebo bude pět a zavřou poštu.“

„Jak tu bude otec, je to s mámou dobrý,“ pravil Stanislav štkaje.

Šel k prababičce, kterou, jak mu připadalo, vždycky odstrkovali a na kterou zapomínali.

Stařenka seděla ve svém přízemním pokoji u svačiny. Slyšela, že pes sebou zmítá na řetězu a vyje, a obávala se, nejdou-li cikáni. Pozorovala z okna divadlo lékařova příchodu i návratu. Lékař sem chodíval, ale nepoznala ho. Znamenala neklid po domě a několikrát vystrčila hlavu ze dveří. Ale pobíhali mimo a nikdo jí nedbal.

Stanislav vešel a z čerstvého hoře jí hlásil novinu.

Stařena právě donesla koflík k ústům, a tedy se napila. Kapka kávy přetekla okraj koflíku a byla by стекла. Stařena ji zachytila lžičkou a vložila lžičku do koflíku. Poté obezřetně postavila koflík na talířek.

„Ale jdi,“ udělala; a seděla dál se svou tváří. Dívala se na hochy, jak mu připadalo, v rozpacích; jako by čekala, až zase půjde po svých. To se mu zajisté jen zdálo, jak byl popleten.

„Nemám tu u tebe chvíli počkat?“ optal se Stanislav, úporně promítaje v stařenu svůj žal a své ohromení, a cítil, že se mu to jaksi nedaří.

„Jen se posaď, Staníčku,“ pozvala ho prababička vlídně. „Abys nevynešl spaní.“

Stanislav usedl. Prababička pořád mlčela v těch divných rozpacích a dívala se na stolec se svačinou. Posléze, jako by ji přemohla vyšší moc, vztáhla svou velikou hnědou ruku po chlebu s máslem, nakrájeném na kostečky, a jala se pomalu a svědomitě jíst. Když dojedla, otázala se přívětivě: „A kdypak bude pohřeb?“

Ondřej čekal s Helenou na meziměstské spojení. Smrákalo se.

„Rád bych vám něčím pomohl a všude jen překážím,“ pravil Ondřej. „Heleno, tys přece poctivý člověk. Pověz mi upřímně: že bych udělal nejlíp, kdybych se sebral a ještě dnes odjel!“

„Jen to ne!“ odpověděla Helenka s neočekávanou živostí a stáhla ho za ruku zpátky na židli. „Věřím ti, že si tu připadáš takový lichý, ale Ondro! ať je nás tu co nejvíc. Snad už by se mohlo rozsvítit.“

Ondřej vstal a otočil vypínač.

Chvilé, kdy šla budit obvyklou, přátelskou, živou bytost, a nic se nezovalo, kdy přikročila, a nikdo se nepohnul, ta chvíle se vracela a vracela a nedala se odbýt. Helenka naslouchala vzhůru. Zdálo se jí, že někdo nahoře chodí.

„Tak co dělají na té poště,“ vyřkla zamračena a zatočila klikou.

Paní Polanská vystoupila do poschodí a pomáhala Gamzové. Umývaly a strojily zesnulou. Když dcera matku česala, v jejích krátkých vzpurných vlasech našla jehličí a úlomek suché větvičky z dnešní procházky. Na stolku, na dosah ruky, vedle zvonítka, ležela podkova pro štěstí. Já už to nikdy neřeknu, slibuje Nella, probíhající dětstvím a zastavující se u svých dnešních slov o štěstí.

Sluší se, aby děti oplakávaly rodiče. Ale v počínání Gamzové bylo cosi nepřiměřeného a vedla si, jako by se minula s rozumem. Mluvila nahlas a jednu chvíli řekla: „Mně to připadá, jako bych ji byla zabila.“ Gamzovi se nevynášeli nad lidi, to netvrdím, to bych lhala, ale páni se přece nezaprou a páni i v zármutku vydávají víc, než přísluší jedné duši. Když všechno dokonaly, pravila Františka Polanská:

„Už jí přejte pokoj. Měla krásnou smrt. Pojd'te, paní.“

Hlava mrtvé se probírala z pověry života, každým kyvem hodin, které se nezastavily v dřevěném domě, unikala dceři, a její podoba obrace-

la se snad k předkům a snad k dětem dětí Gamzových. Tvář mrtvé opadávala, měla naspěch dostihnout druhý břeh.

Máš, Nello, hezký kabátek. Máš, Nello, hezký kabátek.

Stanislav a Helena chtěli mermomocí čekat s matkou na otce, ale ona je proboha prosila, jen ať jdou spát, že potřebuje být sama, a naléhala tak netrpělivě, až povolili, a proti všemu očekávání usnuli oba ubiti pláčem a tvrdě spali. Paní Gamzová bděla a očekávala muže, který přijede nočním vlakem. Seděla dole v jídelně zbytečně veliké se suchýma očima, opakovala pozpátku děj a propalovala se k němu dovnitř – kdykoli zasáhla onu sluncem uspanou chvíli s velikým Stanislavem na kole tam venku, chvíli nepřirozeně blaženou, musila vyskočit. Svírala rukama skráně, obcházela pokojem, který se rozpojoval. Propadala štěstí, a matka jí umírala nad hlavou! Nevěděla nic. Snad se dalo všechno zachránit. Nehnula prstem. Všechno zmeškala. Jakými zrcadly komíhala smrt, aby ji oslnila, když se vkrádala pod škraboškou? Kdy začalo to šálení?

Přece nebylo šálení; smrt ukázala karty. Tenkrát, kdy se ozval do telefonu starý hlas, hlas z dálky, a byly přerušeny, to ji přece matka volala k sobě, aby u ní byla, až umře. Co nás pudí hrát si na schovávanou před sebou? Obrátit hlavu na podušce a radovat se, že jsme unikli smyku?

Všechna opominutí, všechno, co nesplnila, stavělo se proti dceři. Viděla sebe s Gamzou, jak se potloukají světem, prchající nechlebské idyle, kde nechávali děti; vzpomínala ve vrstošivém svědomí, jakým se vyznačují chvíle čerstvých ztrát, na hlouposti, že nedovezla hlemýžď – a prokrista, čím jsme mařily věk. Většinu života zabrali hlemýždi a Jafety, rýmy dětí, účty velkých. A času bylo namále, tak se připozdívalo.

„Co se stalo!“ křikla paní Gamzová ke dveřím, které se otvíraly, a jimi zdálo se vcházet znovu Helenčino poselství. Vstala v celé výšce.

„Polekala jste se, to jsem nechtěl,“ vyslovil Ondřej a vstoupil.

„Nehněvejte se, nemohu spát. Tak jsem si myslel – taky by vás tu nemusili nechávat takhle samotnou,“ vyrazil trpce, nejasno ke komu. „Ale já zas půjdu,“ mluvil, jda k ní.

„Ondřej,“ vyslovila nezvučně paní Gamzová. Setkala se s ním od té doby poprvé. Chtěla něco říci, a nebyla s to. Mírně odvrátila hlavu.

Ondřej uviděl paní Gamzovou, která si malovala ústa, kouřila, špatně řídila vůz, nosila úzké šaty, které napínají pohyby, počínala si se zdrcující obratností u stolu, seděla vystřižená vedle toho Gamzy s mužským hlasem a s chlupatýma rukama, chodila, kam ji napadlo, a rozhodovala o osudech svých dětí, uviděl paní Gamzovou, jak si zakrývá tvář, jak se odvrací, jak ji ohýbá hoře a pláče. Ramena se zachvívala, bolest probíhala tělem vlnami, všechna bytost těla poddávala se bolesti. Viděl pokornou šíji, tam, kde vyrážejí vlasy, a slyšel vzlyky a štkaní, ženin dech. Chtělo se mu skočit ústy na oddaný holý krk a rukama dopředu obejmout ženu, pocítil sebe, zhrozil se své zkaženosti. Byl bezradný u štkající paní Gamzové.

Sedla na první židli, která se jí namanula, držela si šátek u úst a tenkými prsty druhé ruky přejížděla pořád jedno místo na stěně za sebou. „Tak vidíš,“ řekla jednotvárně. „Ta zeď tu zůstane, to dřevo tady zůstane, celý ten hloupý dům tu zůstane.“

Počkám s ní až do rána, aby se jí nic nestalo. Kolena se podlamovala chlapi. „Já jsem se nadarmo nebál spících lidí,“ vyslovil chraptivě a usedl o dvě židle od paní Gamzové.

„Spících lidí?“

„Neměl bych vám to snad povídat,“ podotkl, změnil polohu rukou a vypravoval, jak umřel otec, jak jeli do Prahy, jak nedal matce spát a po celou cestu ji budil, ze strachu, jestli neumřela. „Tot' se ví, tenkrát jsem byl dítě,“ dodal jako na omluvu.

Paní Gamzová hleděla před sebe, snad ho poslouchala, snad neposlouchala. Najednou povídá zase tak jednotvárně: „Co by člověk za to dal, kdyby byl život věčný.“

A bylo divné, když to tak řekla v obyčejném životě.

„Já vím, že není,“ tiše poznamenal hoch.

Paní Gamzová se na něho poprvé za tu dobu podívala a usmála se tak, až srdce zabořelo. „Můj ubohý hošíčku,“ vyřkla nezvykle. „Vždyť my ani sami nevíme, jací jsme ubožáci.“

Praho, sbohem!

Hospodský z Nebíčka kolikrát vzkazoval Anně Urbanové, co zamýšlí s chlapcem, až vychodí měšťanku? Že by ho mohl potřebovat. Tónička odvedli, na podzim rukuje. Těch pár dní už by si v šenku vypomohli a počkal by na Ondřeje. Hoch byl čiperný, líbil se mu, a pak, že znal hospodský jejich rodinu, jaká je to vzorná rodina. Všechny paní, které se zastavovaly v obchodě smíšeným zbožím pro hřebíček, pepř a květ, dosvědčí paní Urbanové, jak hospodský z Nebíčka stál o Ondřeje. Až jak hoch. Matka by nebyla od toho. V Nebíčku by se nepřerhal, na stravu by měl dobře, domů skok a už by bral spopitné. Krčmář a krčmářka neměli děti; člověk nikdy neví; oblíbí si hoch, odkážou mu živnost, udělá štěstí. Tot' se ví, že by neostal v té díře nadosmrti. Syn se přiřzení do lepšího podniku, najme nádražní restauraci; Anna Urbanová by dohlížela za mladé na personál, aby je nešidili; už se viděla sedět v pleteném kabátku za bufetem, vedle sifonové věže, nad bání poklopující pišingřlky v staniolu jako led, mezi dvěma stojany obrovských pomerančů a s chocholy umělých květin na vrcholu; zrcadla místnosti opakují obraz oblíbené staré paní, která je tak čilá na svá léta, příbory cinkají o porculán, mince zvoní o mramor, Anna Urbanová přetahuje gumičkou a ukládá do kasy svazečky zelených bankovek, nových, krásných, jako vyžehlených, jako na poště, přejíždí konečky prstů jejich ušlechtilou hladkou a jako voskovanou pleť; klíče by nosila u sebe. Člověk těm dětem obětoval poslední a také si zaslouží vděk.

Ondřej se matčinu Nebíčku vysmál.

„Nic lepšího už nevíte?“ řekl. „To byste mě málo znala.“

Školní rok se nacyloval a na Kazmarových prodejnách vylepili vyhlášku. Tam se četlo:

Chlapci!

Kdo se chcete postavit na vlastní nohy od 14 let

Kdo chcete ne dřinu, ale práci důstojnou muže 20. století

Kdo se chcete vzdělat, ale nerozmnožit cifry studovaného proletariátu bez místa

Kdo chcete vládnout strojům

Kdo chcete poznat svět

Kdo chcete projít školou úspěchu

Dejte se ke Kazmarovým chlapcům v Úlech

Vzděláte se!

Vyděláte!

Bylo vidět na fotografii, kde bydlí a jak se mají Kazmarochlapci. Křepčí v pohybu, každý na prsou SKU, hráli na snímku kopanou v dresech Jafeta před krychlí s rovnou střechou a se zasklenými stěnami, dočista takovou, jaký je Kazmarův pražský obchodní dům. V pravém rohu vyhlášky Kazmarova podobizna, známá z novin, skoro značka: muž malých očí a velikých rysů, tak semknutých, že je téměř bez tváří, šklebí se energicky do slunce zpod rysích brv. Hlava vůdcovská, mužná hlava, přitahující zejména hochu, který rostl bez otce; Kazmar ho zvedá od země jako magnet cvoček a pomůže mu z bláta; co se tkne Ondřeje, nehodlal by zrezivět v ženských rašeliníštích.

Přečetl důkladně, kterých je třeba vysvědčení a listin, aby se tam člověk dostal, kolik je v internátu míst a v čem se mohou vyučit Kazmarovi chlapci. Kursů byla spousta: přadlácký, tkalcovský, kreslířský, střihačský, krejčovský, propagační, účetnický, strojařský, elektrotechnický.

A závěrem:

Nechceme na vás ani halěr, jen sebekázeň a energii. Na sebe si vyděláte od začátku sami. Vylučujeme synáčky. Potřebujeme celé muže.

Kazmar Úly Jafeta

To je ono, řekl si Ondřej, a tajný, jak už byl, nechal to při sobě a sháněl papíry, aby se dal zapsat. Živé duši se nezmínil o svém záměru, až to bylo hotovo. Trnul, aby všechny absolventy měšťanských i jiných škol nepojala chuť jít do Úlů, aby mu nepřebrali nápad a místo. Zbytečně se obával tehdy Pražanů. Nechtělo se jim na venkov a zuby nehty se drželi města, byt i na obvodě hřbitovů a střepů. Tehdy ještě nenastaly

časy veliké krize, nezapomínejte. Po lidech byla poptávka a dělalo se vesele.

Anna Urbanová, když jí chlapec oznámil, že odjede z Prahy do Úlů a že je to hotová věc, usedla na židli jako zmožena a seděla chvíli tiše. Potom vyslovila hlubším, jako odcizeným hlasem:

„Ke Kazmarovi? Pamatuješ, jak ti tenkrát ukradli kufr před jeho obchodem? Abys nelitoval.“

Ondřej se optal mužským způsobem, jak souvisí tyhle dvě věci? Dál už neřekl nic. Byl odvrácen, připravoval si knihy posledních školních dnů do brašny a zaklapl zámek. Matce vytryskly slzy. Stírajíc je, ronila nové a mluvila:

„Muže mi vzali na vojnu, nic jsem neužila, vrátil se domů umřít. Dva sirotci mně zůstali. A co jsem zkusila za války, té shánky o jídlo, co jsem se nadřela, i boty jsem vám flokovala. Já, když vidím kolem sebe druhé ženské, každá si namlouvá, takové coury. A člověk těm dětem obětoval svoje nejlepší leta, a sotva to škole odroste, jen z domu, jen z domu. Pro tebe jsem šla do Prahy, a ty teď pryč. I běž si, jen si jdi, nikdo tě nedrží.“ Chýlila čelo k stolu a hořce se rozplakala. „To má člověk za všechno,“ mluvila.

„Neplačte, maminko. Co vyčítáte? Přece jsem nic neudělal.“

Matka zvedla hlavu, chopila výrostka pevně za ruku, jako když ho vodila maličkého, a zavzlykala:

„Když tady bude po tobě prázdná a všude tě budu vidět.“

Ondřej se zeptal nesměle a zvědavě: „Tak vy jste mne měla ráda?“

Hloupé, hloupé děti.

Padla chlupci kolem krku a pevně ho držela objatého. Hoch se podivil a trochu byl v rozpacích. Neznal tak matku.

A což kdyby, začínala plaše, má-li už Ondřej toho koníčka, elektriků, vždyť ona to ví, což kdyby se přeptala u pana Hynka, elektrotechnika na rohu.

Ondřej se jen přimračil a zavrtěl hlavou. Stál se zkříženými pažemi, veliký za soumraku v kuchyňce, bledý, vyniklé brady, chrtího výrazu tváře, už jiných. Zavětril do budoucnosti: žena je tíha. Pozor na ženu!

A matka znovu prožívala: muž chce pryč, muž chce vždycky pryč. Třeba to ani nemají v moci, ale něco je táhne pryč.

Ondřej byl dychtiv, co řekne paní Gamzová novině.

Od oné noci v Nechlebách, kdy se potkali sami dva v ponurém pokoji a uviděl ji zlomit se a poddávat se hoři, bylo to, jako by spatřil, co neměl; bylo v tom něco tajného; jako by ji zahlédl vystupovat ze šatů a zbavenou jména; jako by nad ní nabyl právo; tu blízkost už neoddláší. Paní Gamzová chodila po pražském bytě v černých šatech jako v prodlení té chvíle, mluvila s dětmi jako jindy a tvářila se, že o ničem neví. Byla by špatná, aby věděla! Přesto se jí chtěl pomstít jako zrádkyni. Ten sen, poranit paní Gamzovou! Co udělá, až jí poví, že ji opustí? Pohne řasami, zbledne, budou se jí chvět ruce, jako za vánoční jízdy do Nechleb? A kdoví jestli ji tehdy nemátla Ondřejova blízkost? Kouzlil si lži, kterým sám nevěřil; a zas a znovu přivolával si bolestnou paní Gamzovou do prázdného náručí.

Ale zpráva o Úlech a loučení s paní Gamzovou uběhly nenápadně, jako každý den, jinak, než Ondřej očekával, tak, jak se děje ve chvílích, na něž jsme se chystali, které jsme povýšili do zvláštního významu a vyřízli je jako obraz z časového proudu; a zatím hodina utíká bez barvy pokojem Gamzovic dětí.

„Tak tys už velký a jdeš do světa,“ zlehka řekla paní Gamzová a podívala se mu srdečně do očí. „Vida, jak to letí. Byl jsi takovýhle chlapeček,“ ukazovala, „když jsi u nás byl poprvé.“ (Zřejmě se mýlila, byl větší.) „Počkej, víš, co mě napadá? Mám v Úlech známého, ředitele Vykoukala. Kdybys chtěl, já bych mu s radostí –“

„Proto jsem k vám nepřišel,“ urazil se Ondřej.

„To vím také, ty oslíku,“ odpověděla paní Gamzová. „To už známe, žeš pyšný, nu odpusť, nemyslila jsem to zle. Měj se krásně, Ondřeji, a až někdy pojeděš domů na svátky, nezapomeň, že jsou Nechleby na cestě z Úlů do Prahy, a zastav se u nás. Rádi tě uvidíme, vid', Stáňo? Měli jsme tě opravdu rádi.“

Příliš zřejmě ujišťovala Ondřeje o svých dobrých citech, to bylo zlé. Zacházela s ním jako s dítětem. Nezranitelnost milované bytosti! Uhod'

do rtuťového jezera, a naráz se hladina zase scelí ve své plynulé a neuchopitelné podstatě; ani krůpěj živého stříbra a stříbra z pohádek ti nezvlhčila ruku. To – o paní Gamzové – *bylo*; byl to věk pověstí a nutno mu ukázat paty.

„A kdo ví,“ povídá Stanislav, aby obelhal svůj stesk, „kdo ví, jestli se také jednou zčistajasna neobjevím v Kazmarově škole.“

Helena se mu vysmála:

„Ty opičí ručičko! Už tě vidím! Tebe tak k mašinám.“

„V Úlech,“ odpověděl Ondřej, hledě na mladšího druhu s přísným výrazem, který patřil paní Gamzové, „tam nemohou potřebovat gymnazisty.“

Oba hoši potkali ve dveřích Gamzu.

„Bud' zdrav, kamaráde,“ volal za Ondřejem, „ať se nedáš u Kazmarů zotročit! Tam se vyznají v křivení páteří, jen počkej. Ne aby z tebe byla kazmarovská stvůra, to ti povídám!“

Gamza mluvíval posupně a všechno zkazil. Ví bůh, že Ondřej neměl nikdy toho muže rád. Jen si ostaňte u svého Gamzy, který si vás nehledí, mohu být bez vás, paní Gamzová. Mohu být bez vás a počkejte, až se jednou vrátím z Úlů jako vynálezce a jako jinší pán než ten váš ředitel Vykoukal! Ale bude pozdě, a tehdy vámi pohrdnu.

Ať to bylo jak bylo, navrchu má ten, kdo odchází do nového života, a nikoliv ti, kdo zůstali při starém. Praho, sbohem!

Úly svítí

Záře jela po okně; Ondřej otevřel oči, a do vlaku svítilo na dosáhnutí zasklené patro se složitými obrysy strojů; lidský stín tam chodil v poschodí za obrovskými okny, krčil se, narovnával se a zase shýbal, jako by ohledával cosi tajemného; a dálo se to potichu prostřed tmy jako zjevení. Hoch vyskočil na nohy, polekal se, že zmeškal, sebral kufrík a pospíchal, aby nepřejel. Jakási žena naproti němu, hlavu zavinutou jako Panna Maria, promluvila zpěvnou řečí ukolébavek a konejšila ho, ať jen sedí, že si počká chvílku, že má času dost. Stejně vlak prý nejede než do Úlů. Ke Kazmarovi, vyptávala se, ke Kazmarovi? Mlad'oučká jakýsi, řekla Ondřejovi. Vyjel z Prahy včera večer. Nyní bylo časně ráno, tma. Oddělení se naplnilo, zatímco tloukl špačky, síla lidu nastoupila v posledních stanicích, mládenci, báby, všechno ke Kazmarovi.

Ondřej, už připraven, se nehýbal ode dvířek. Zima ho rozrážela, mrazík jitřní a horský i třesavka očekávání, a díval se. Prohlédali jste, zdálo se, zároveň z průčelí i z boků ozářený hranol, značený zevnitř po výškách pater terčí lamp, pootočenými a smršťujícími se, jak průzračné stěny se prostupovaly, a vlak pomalu jel; když hoch zívł, světla poskočila, kotouče se rozlétaly do spirál a rozechvěly se jako ve vodě. Projížděli skladišti, nebo co to bylo. Vlak se pohyboval od tovární přípojky k nádraží, trať kladená dřív, než Kazmar postavil závody, znovu se vzdalovala. Ale náhle, za ohybem náspu, skleněné továrny, krychle i bloky, dřevé kostky, svítivé domino a celé fabričné město i s mrakodrapem proskočilo tmou jako svůj světelný negativ; s ostrou neskutečností neonových obrazů žehly Úly před horami jen tušenými jako vlastní reklama a jako výstaviště v cizině. Jak to bylo krásné! A jak k neuvěření! Jízdní řád se denně naplňuje, a jsme lidé dvacátého věku, ale kdo by neznal to nepatrné cuknutí, zrnečko úžasu (které se nám zakotálelo do duše snad od dědečka a snad z dětských časů), vidíme-li posléze vlastníma očima cíl, že to nebyl výmysl a že nás tam opravdu dovezli. Ano, Ondřej! Cestoval

sám a byl velký. Pýcha krásných vyhlídek vzpřímila chlapce, a dýchal zhluboka, jako by sám byl způsobil elektrické město a tu Ameriku. Tak, to jsou Úly! Co jim říkáte? ukazoval vítězně paní Gamzové a neodtrhoval oči od své skvoucí budoucnosti před vlakovým oknem, třímaje učednický kufříček. Potom se sunula jakási ohrada, na té se rozvíjelo obrovskými písmeny pod obloukovkou, zatímco strojvůdce zponenáhloval pohyb:

Za pakatel na sezónu. Šaty dělají člověka. Zdravý duch -

Nemohli jsme se dočkat, kdy už tam budeme, a nyní zpřetrhávaný rytmus vás opouští a bolí. Vlak se kodrcavě rozmýšlel, vyráží ze hocha vzdálené a zatajené vzdechy, zahrnul vystěhovanost dávného příjezdu do Prahy a sirobu všech příjezdů, a zastavoval.

- ve zdravém šatu. Kolikrát se převlékáte -

„Krucifix, to je zima, braši!“

Ondřej vdechl prudkou svěžest hor s přídavkem petroleje a novoty, jakou páchnou právě koupené, ještě nevyprané kapesníky, dupnutím na zemi setřásl ze sebe písně, co jich hrál vlak, a ocitl se v tlačenici. V každé cizině vzduch na první lok má svou chuť. Potom se zvykne a zapomene. Dělnický vlak se vyvalil na nádražíčko nepřiměřené kazmarovským rozměrům, a které, abych řekla pravdu, nesluší Hospodáři. Počkejte, přestaví je, až koupí místní trať, o niž právě jedná se státem. Ondřej se dal, kudy všichni, k závodům. Není jméno kromě Kazmarova v Úlech a všechny cesty vedou do tovární brány. Dělník nenadělá řečí. Venkovan už teprv ne. Šli do práce a nic nemluvili; a bylo tma, a šly jich tisíce. Nepřivážely je toliko vlaky, hromada přespolních se hrnula z autobusů, z natřásajících se arch, které se sjíždějí od dědin na asfaltované náměstí, aby tábořily dopoledne před Kazmarovým konzumem, kde řidiči pijí na zahřátí, chudáci, jen mařinkový čaj, neboť Hospodář alkohol nestrpí, a všechno je v Úlech Hospodářovo. A nepočítám-li cyklisty-

ty, tiše svištící tmou se svým rubínkem, síla pěších z úleckých kolonií se přidávala k přespolnímu lidu, a všechnen národ proudil do hlavní brány. V ústí se lidská řeka rozčesla a vtékala do závodů kolika rameny. Turnikety počítaly lidi jako slepý pastýř ovce a devatero píchacích hodin sklápávalo zvukem automatů na perónní vstupenky. Dělník za dělníkemrazil mimochodem lístek, což se Ondřejovi zvláště líbilo, ten zvyklý hmat, který už o sobě neví, každý cvakl a vešel.

Ondřej vyhrnul límec jako všichni a měl trhání, aby už byl z nich. Ale zatím, co mu zbývalo, než aby se zastavil, nechával předcházet těsný průvod a čekal, až se uvolní vrátňý, který by chlapani pověděl, kudy a co a jak. Mimo Ondřeje se braly páry nohou jiných a druhých a pořád týchž, jako by šlapaly na místě, ohyb paží nesl touž zlidovělou odřenou aktovku z napodobené kůže, původem z Kazmarova bazaru, tváře zfiarovělé zimou a kalné ospalostí mýjely v světle obloukovky nad vchodem a zapadaly do stínu a obnovovaly se, nebylo tomu konce ani začátku. Všichni měli krátké kabáty, šály Jafeta a čepice s nehem jako stejno-kroj vojska práce na pochodu, a každý svůj závodní lístek a každý jinak naměřeno života, než to je tajemství; každý z těch neznámých si nesl pod zámkem tělesné podoby zapečetěný list, a tak šli. Ženy se držely dohromady a působily v mužském proudu velké pevniny. Občas některá přece promluvila do dělnického rána; tu z dívčích břehů zachlácholilo zpěvné domlouvání matek a chův; úlecká řeč je stvořena pro ženy. Šly dívky v šátcích a širokých sukních, šly slečny v rádiovkách, šly staré mámy, Panny Marie a svaté Ludmily, všechny ke Kazmarovi. Tamhle, na východu, kde posud nesvitlo, visela nízko nad hřebeny, hmotná jako jablko zralé upadnout, hvězda denice a silně zářila, to hvězda domovů, chlěvů, kohouta, políček a kopanic. A bylo jitro černé zástupem. Vidělo se vám, že se bere v tom mračnu lidí ještě víc, než jich nastupovalo, že jsou s sebou i ti, které chodci nechali v noci pozadu, mladé ženy v ložích posud teplých a maličké děti, které spí svinuty do klubka jako v mateřském životě, a stařeny vycházející krmít, a dřevorubci z pasek a příbuzní v Americe a kdo všechno; vzpomínková aura slabounce vyzářovala z tlačence duší potmě a mluno plánů a snů se hustilo.

Ondřej sebou trhl, div kuffík neupustil; bylo to, jako by siréna zařvala rovnou z něho. Dva mládenci se mu dali do smíchu, volali naň vtip, to bylo vidět, slyšet ne, a přidali do kroku, jako ti před nimi. Styděl se. Pitomče, spadl jsi z měsíce? Jakživ jsi neslyšel hvízdát fabriky za Prahou nebo nechlebskou Latmanku, že ne? Ale Kazmarova píšťala měla plíce, potvora. Prorazila ryk sípavé bolesti jako z chřtánu osypaného drhnuocími vředy, vykřikla pomstu záklopkám a lidem, kteří vězní síly, vystřelila nad osvětlené klece, nad hory doly a trhala tmu ječíc. Na poplach! Na poplach! Stane se neštěstí! Tak houká meluzína továren, než zvyknete. Obluda řádila, plakala, varovala, hrozila a v novém záchvatu, bez sebe vzteky, padala k zemi a zhynula.

Po schodech za sklem jako na jevišti vybíhaly spiklenecké stíny; po patrech se chumelilo lidí; ozářenou klecí bylo vidět stoupat zdviž, jako by dopravovala litinovou skupinu postav na podstavci. Zjitřené dílny vsály poslední houfce, a jitra, zprvu černé zástupem, se rozednívalo. Náměstí zpustlo, jako by vypustili přehradu. V bráně zbyl vrátný a nadýmal se jako žába.

„Kampak bez propustky, ty grázle?“ zarazil Ondřeje dřív, než přistoupil až k němu a než otevřel ústa. Hoch smekl a tázal se, kdeže se, prosím, mají hlásit nováčci ke Kazmarovým chlapcům? „Tady ne a to není má věc. Běž si na informační!“ odbyl ho vrátný a ponořil se do novin. Těžko si dnes představit, že i vrátný byl kdysi patnáctiletý uličník s ohebnými údy a že i jeho drhli a vochlovali, aby z něho něco bylo. A vida! A je! Sedí na svém místě a má odpovědnost. Je důležitý a tak mohutného složení těla, že byste řekli, větší pán než sám Kazmar. Kdo by rád rušil pana vrátného? Ale přesto nezbyvalo než znepokojit ho podruhé a optat se, kudyže se tedy, prosím, jde k informačnímu oddělení. Vrátný zvedl oči od svých novin a upřel je na Ondřeje. Hledě na něho vyčítavě, mlčky si zaťukal kotníkem prstu na čelo a dal tím na srozuměnou, že je hoch patrně na hlavu padlý. Potom píchl ukazovákem napravo a obloukem ruky ukázal: okolo rohu. Ondřej poděkoval, vrátný neodpověděl a Ondřej šel.

Před informačním okénkem stála stará žena v mariánské plachetce a v holínkách pochodu a vykládala mluvou melodické důvěry v lidi, kteří zajisté jsou dopodrobna zasvěceni do jejích příhod, mají o ně její zájem a smýšlejí s ní co nejlépe, že přichází synovi „pro ta procenta“. Slíbili za měsíc, minulo čtvrt roku a Štěpka je ještě nemá. „On je churav velice,“ dodávala laskavě a nezarmouceně. „I on je Štěpka ještě utratí!“ odbyl ji člověk v okénku, a už ji neposlouchaje, utrl se na městsky oblečeného muže, který tiše, zblízka a naléhavě vymáhal výplatu jakéhosi propustného: „Zas jste tady. Na vaši řeč já nedám. Nebavte! Už ať jste venku!“ Muž v klobouku, mumlaje hrozby, protlačil se pažením mimo Ondřeje a v hněvu odcházel.

Ondřej se dělal, že nevidí a neslyší. Hrubost, s jakou zacházeli s lidmi, jej sklíčila a vnukla mu provinilé city. Jako by sám byl tak špatný, za jaké vydával zupák ony lidi, kteří se snad dožadovali svého po právu. V Ondřejovi se krčila matčina malá dušička. Obával se, že by si rozhněval hlavu za okénkem, kdyby prozradil mihnutím brv, že cokoli pozoruje – a natož neschvaluje. I tak muž v okénku dal mu pak řádně na srozuměnou supím pohledem a zupáckým přízvukem, že je přinejmenším všetečnost vyptávat se v informačním oddělení, nejste-li zákazník ani obchodní přítel a jsi-li pouhý budoucí zaměstnanec, a poslal ho na osobní oddělení.

Tam bylo posud zavřeno. Zbývala hodina času.

Ondřej si sedl na lavičku v parku před budovou, kam mu bylo jít, tváří proti vchodu. Připadal si jako žebrák, jemuž přirážejí dveře před nosem, a za chvíli zas aby šel prosit. Vytáhl něco jídla z domova a svou lhoteckou kudlu, krájel a jedl. Pozoroval teskně, kterak se odvěra proměnil z Ondry Urbanů, samozřejmého doma, milovaného Stanislavem, známého po domě svou obratností, v „*ňákého kluka*“ a v „*toho člověka*“. I dědeček býval hrubý „na lidi“ – natož v Úlech, v takové tvrzi. A vždyť se tam vůbec nedostanu, vysmějou se mi, vyhodí mne, jsem ještě dítě. Elektrická světla žloutla v modravém svítání; nehybný parčík s pěšinami tak čistě vykrojenými z oholené trávy, že se vracel do svého plánu na čtverce kreslicího papíru, cihlové zdi nyní vyvstávající mezi

sklem budovy, ve vzduchu tovární lanovka s vozíky ještě mrtvými, každým jinde, a v pozadí hory dýmající v mlhách – podobalo se to vzpomínce kohosi druhého a vlastní výprava jevila se Ondřejovi preludem. Jal se pochybovat o Kazmarově vyhlášce, kterou četl v Praze, zdali vůbec kdy byla, jestli si to jen nevymyslil. Snad se zmýlil, snad spletl datum? Kde byli všichni hoši, kteří se ucházeli o místo? Nebudou přece tak neprozřetelní, aby přišli až v poslední den? Srdce se mu zarazilo v těle. Vyskočil a ohmatával kapsy: že nechal doma vysvědčení? Parčíkem prošel americký pán a pohlédl na Ondřeje lhostejně. Nevytrousil nic ve vlaku? Dvakrát se přesvědčoval. Ne, chvála bohu, listiny i peníze byly v pořádku. Vydychl zachráněn; a aby se zahřál a strásl ospalost, jal se přecházet. Nu, a tady ji máš zase, Kazmarovu výzvu k chlapcům, vrtáku. Dveře osobního oddělení byly pobity štítky s nápisy, na které, jak se zdá, si v Úlech potrpěli.

Vyjadřujte se stručně! Za minutu lze promluvit 73 slov.

Návštěvy vynálezců od 9 do 12 pouze každou třetí neděli v měsíci v technickém oddělení.

Pojišťovací agenti nepřijímáme, ježto nehodláme vyhořet.

Za dveřmi mluvil ženský hlas. Ozval se Ondřejovu zaklepání a pokračoval v řeči. Když hoch vešel, uviděl překvapen, že ženský hlas je muž. Křehký pán v šedivém obleku seděl za stolem, a opřen o lenošku, držel nedbalým pohybem telefon a mluvil do trubky tiše a zdaleka, což připadalo Ondřejovi velice švihácké. Vyrovnaným hlasem diktoval dopis v cizí řeči neviditelně slečně v jiném poschodí. Vyslovoval se zalíbením, narážející jazykem o zuby, což působilo strojeně a trochu směšně, jako by šišlal; snad to bylo anglicky. Stejně nedbalým způsobem, jak držel telefon, natáhl nožku v žluté polobotce, nad níž povylezla fialová punčocha. Byl oděn velmi pečlivě. Jeho pravidelná, ploská, poněkud nevyvinutá tvář, zálibná k sobě, shovívavá k okolí, projevovala výrazem: Jsem jako jindy. To je mi běžné. Co je v tom zvláštního?

Ondřej postál neurčitě na linoleu se svým kufříkem, v ruce připraveny doklady, a čekal, těkaje očima po pokoji už denním a velmi jasným, aby se vyhnul zraku přezíravě diktujícího muže. V kanceláři se prostupovala hygiena zubní kliniky se vzpomínkami na školu. Po stěnách visely mapy zemědělců, kde prodejny Jafeta byly značeny červeně, a podobizna prezidenta republiky. Kazmarova, téhož formátu, visela jí naproti. Kartotéka, soupis duší, u stěn vymezovala pokoj s psacím stolem o stahovací roletě v přehledný celek, který vnukal úctu a stupňoval plachost.

Pán položil telefon se slabounkým cinknutím a pozdvihl obočí k Ondřejovi. Chlapec sebou ochotně hnul, čekaje otázku. Ale když Ondřej nic, pán také nic, přesedl k počítačímu stroji s několika barevnými knoflíky a s hranou nedbalostí a s přesnou snadností jal se zvysoka a hbitě klapat. Ondřejovi se zdálo, že mu to dělá naschvál. Měl prašerednou vzpomínku z dětství. Když něco provedl, maminka s ním za trest nemluvila. Stojí u plotny, příkládá, slévá kávu – všechno jako jindy, ale bože, plané a marné; odplížil se pokaždé jako politý pes. Nesmělost je nemoc; kdo nezkusil, neví, co to je. A tedy Ondřej, slabě pokašlávaje, odkládá skok do ledové vody na vhodnější chvíli, kdy by nerušil, a prohlíží se skromným zájmem preparovanou větévku bavlníku, jehož plod se podobá puklému kaštanu, z kterého se dere vata. Měli to v úřadovně na zdi ve vitrínce, jak bývají sbírky motýlů; pěkné. Vešel bez zaklepání člověk v stejnokroji a v čepici posunuté do týlu, snad sluha, a hlučným krokem rovnou k pánovi, pleskl mu o stůl jakýmisi listinami, řekl bodře: „Tak, pane Kolůšku, tady bysme to měli!“ a počkal si. Křehký pán črtl stoje na každý arch klikyhák tužkou a orazítkoval a muž v čepici posunuté do týlu hned si to odnášel. To již stál u stolu i poněkud povzbuzený Urban a úslužně nastrkoval své doklady. Bud'te tak dobrý, pane – Kazmarovi chlapci – k zápisu.

Kolůšek s útlým hrudníkem a zdrženlivou tváří pohlédl na vysvětlení, pak na hochu, zvrátil se do židle a v očích mu svítilo rozmarem.

„Mladý muži, to jste takový boháč?“

Ondřej přistoupil o krok a vyjevil oči.

„Že si přijdete k zápisu o den dřív? Čas jsou peníze, přáteli!“ zahovořil svým ženským uštěpačným hlasem. „Já říkám, tihle Pražáci! Všeho mají nazbyt!“ Nehnul brvou, ale zřejmě ho těšily chlapcovy rozpaky.

„Chtěl jsem se okouknout,“ zamumlal Ondřej omluvou.

„Vaše věc!“ pokrčil rameny Kolůšek. „Aspoň nám dáte v Úlech vydělat!“ nadhodil s lehounkým úsměškem. A povýšiv hlas a změniv zvuk, pronášel, vypichuje body k zapamatování: „Druhého října o sedmé dostavíte se s ostatními uchazeči do nemocnice, Jižní třída šest, na rentgen. Projdete-li zdravotní prohlídkou, o druhé odpoledne budou pak testy v Domě Kazmarových chlapců, tamhle ho vidíte na vrchu.“

„A buďte tak laskav, pane – že ještě obtěžuji,“ vzpomněl si Ondřej, „nemohl bych tam už dnes –“ „– přespat, co? Vy byste byl chytrý. Jak si to představujete? Po Úlech dnes vůbec není nocleh k dostání. Ani při svém tempu nestačíme stavět. Vaše starost, mladý muži. Hospodář ve vašich letech přespával po čekárnách.“

Ondřej křehkému pánovi zdvořile poděkoval. „Za málo,“ odpověděl Kolůšek a nechal čekat tatíka se dvěma hochy, kteří zatím vešli popudávající a byli asi podobní boháči.

Ale když Ondřej vyšel, slunce stálo nad horami, dělalo se na den a hoch ožil, jako všichni neporušení živočichové v jasném čase. Pomalu se přece dopídíš, čeho třeba, a sem tam ústrk nebo špička (špičky jsou horší), snad tak musí být, a co by se na to ohlížel, nedoví-li se nikdo z žižkovského domu o jeho ponižování. Kdyby ho sem byli poslali matka s dědečkem, asi by klel. Ale bral Úly za svou věc, i zaťal zuby. Dověkl kufřík, svou vtělenou utkvělou myšlenku od té doby, co byl jako dítě okraden, zpátky na stanici uschovat. Měl nyní volné ruce a prázdno, vzduch voněl jako po elektrickém výboji a novotou látek i ciziny, a když pomyslí, že do zítřejšího rána nebude mít co dělat s nemilými kazmarovci, div neposkakoval. Jen co je pravda, Kazmar vystavěl správné město, přehledné jako jízdní řád, jak se teď okazovalo v plném slunci. Průmyslové kostky jednoho vrhu a postupných určení – k nimž Ondřevovi posud scházely klíč – spojované asfaltem a dělené zelení sjednocovaly se v barevný den chuti do práce, a nehezcí, ale čistí a dobře živení

lidé přístupých obličejů, rozumných očí a pružné chůze spěli za stanovenými účely po betonových chodnicích zkratkami úhlopříčen. Ondřej posud mohl krást pánu bohu čas a bavil se veletržním hemžením pánů bez klobouku, s plnicím perem a s blokem v náprsní kapse, kteří přecházeli mezi správnými budovami, a hádal, brzo-li spatří i Kazmara? Zvědavě si to přál. Ale nedočkal se a vydal se poohlédnout se dál po Úlech, ať se tu vyzná nazítří. Bylo to všechno na jedno brdo. I kdyby Hospodář nechválil sebe a nepoučoval ostatní průpovídkami, jimiž rád opatřuje svá stavení, už bez nápisu byste si troufali rozeznat, co drží Kazmar, ať to byla škola nebo kino či nemocnice anebo sportovní klubovna, podle holého rázu, který nic nepředstírá, podle neúprosné kazmarovské věcnosti a stoprocentní čistoty, před kterou ať se schová, promiňte, i Praha, vyjímajíc prodejny Jafeta. Ondřej se zasmál, když uviděl trčet tady v Úlech kontrfej pražského domu s hrou figurín do kolikátého patra. Chlapecký a jemný Japonec v brýlích u vchodu vstoupil výrostkovi do cesty s kartáčem v ruce a posunkem velmi ohledným hotovil se očesat mu šaty. Ondřej zrudl a bránil se. Nehodlal utrácet za něco, z čeho, po svém rozumu, nic neměl. Ale žlutý hoch, zdvořile se usmívaje, naznačil Ondřejovi česky – *zadalmo leklama*. Abyste nemysleli, ten Japonec nebyl najatý chudák, nýbrž učený šlechtic obírající se národním hospodářstvím, a přijel studovat Kazmarův obchodní systém. Ale nebylo mu pomoci: Hospodář má svou hlavu a takhle musí u něho každý začínat od píky. Než nevím, zda v případě žlutého šlechtice nepřemohlo Kazmarovo furiantství jeho příslovečnou zdravou rozvahu a učinil-li moudře, že Japonce přijal: nenasadil-li si mnišku do lesa. Několik let poté vznikl v Japonsku textilní kombinát kazmarovského typu i s evropskými oděvnami, způsobil Kazmarovi hodně starostí, připravil dělníky o práci a byl jednou z příčin divokého vystoupení Francka Antény na Prvního máje. Však o tom se teprv dovíte po pořádku.

Výrostek si koupil týž šál, jaké viděl ráno na dělnících, hned jej ovázal okolo krku a vracel se k továrně. Kdo ho potkal, už teď ho mohl mít za Kazmarova chlapce. V blízkosti továren připomněla se olejnatá pří-

chuť ve vzduchu a pach nových kapesníků a mísily se s asfaltovou vůní. Ondřej pokukoval přes ohradu.

Továrna jela; dýchala a zvučela. Rozeznával zasekávání a cvakot strojů v elektromotorickém chvění, od něhož se ti rozbzučí po těle, a jiskřičky krve se rojily v chlapci rozjařeném spěchem, ať nezmešká. Někdy parní syk vytryskl nad pravidelné dílenské hučení, a lokomotiva opatrně vjížděla za tovární ohradu do skladiště; občas výstražně opakovaný klakson předbíhal okružní auto, kde chlapíci podnikavého vzhledu stoje přejížděli od budovy k budově, aby nemařili čas pěšky. Ondřej obdivoval nemluvné muže, kteří vládli strojům v továrně posud tajemné. Rozdělení v pracovních postojích a sklonech, opakovali posunky, jimiž vezou jitro k poledni, a překáželi Ondřejovi vidět. Už aby se tam dostal dovnitř k mašinám a prohlédl, jaké to hraje kousky; slyšel o Jafetě vtip, že prý se při vstupu do dílny vhodí metrák bavlny a u východu už z toho vypadávají hotové kalhoty. Opodál Ondřeje starší člověk přepadlé, oddané tváře, jaká bývá po nemoci, také chytal lelky, a natahuje šlachovitý krk bez límečku, se zvláště vyniklým ohryzskem, přihlížel s lidovou pozorností, kterak pomalu jede po drátě nade dvorem klec s obrovskými cívkami, jaké Ondřej, který nebyl z tkalcovského kraje, neznal: jako bys vzal špulku z matčina šití a tisíckrát ji zvětšil.

„A jéje, kontrola vrátila,“ prohodil bledý člověk nikoli bez škodolibosti, ukazuje na střechu protější krychle, kam byly na kraj vyřazeny cívky tvaru klukovského špačka, ostře zelená příze.

„Copak se jim na těch kopsech nelíbilo? Jestli jste, mládenci, zkazili lázeň, pozdravbůh, to se uhodíte přes kapsu.“

Slova domorodcova zněla Ondřejovi velmi zasvěceně a odborně. Díval se zároveň se svým bledým sousedem na špule-obryně a cívky-špačky, a byly mu tak záhadné jako kdysi azbuka novin, v kterých otec přivezl zabalené památky z Ruska. Do továrního tepu se ozvalo jakési směšné mechanické bučení a opakovalo se po pravidelných přestávkách. Stanislav Gamza vystrachal v Nechlebách na půdě psa na kolečkách, životní velikosti, prastarou hračku. Když jste zatahali za kroužek pod břichem, pes takhle mučel. Přepadlý muž se vzpřímil do pozoru.

„Hledají Hospodáře,“ naslouchal. „Oč, že bude na chemickém. To je teď jeho.“ Bučení neustávalo, a Ondřej se tázavě ohlédl po hovorném sousedovi. „Autokol,“ prohodil muž. „Houká to po všech budovách, víme? Až si to samo najde tu osobnost, po které je poptávka. To my už máme takové signály,“ dodal nikoli bez chlouby, ztotožňuje se s podnikem. „Tamhle pan ředitel Vykoukal má zase jiný, a všichni ze štábu –“

„Vy tady děláte, pane?“ rozvázal Ondřej.

„Dělám a nedělám, jak se to vezme. Teď jsem marod.“

Ondřejovi bylo patnáct a nejdřív hádal na pohlavní nemoc. Ze slušnosti se zamlčel. Potom se zeptal, kde je tady letiště, a když mu člověk odpověděl, že dvě hodiny vlakem odsud, v Bozděchovicích, byl zklaman. Ale to by rád věděl: nač mají tady ty válce od země až ke střeše?

„To jsou,“ vysvětloval bledý člověk ochotně, „vysavače smetí, víme? Aby to dělnictvo nevdechovalo. A Hospodář z toho má hezkých pár tun do roka pro kartonážku. U nás se, brachu, dbá na zdravotnictví velice,“ pronesl i chloubně, s úsměškem, který si Ondřej zapíral. „Celá Jafeta je správný vysavač lidského smetí,“ dodal muž znenadání, divně se usmívaje. Ondřej naň ostal koukat.

„Ty nejsi zdejší, vid', že ne? To jsem si myslil hned.“

Není; a Ondřej pověděl, co a jak.

„Kazmarův kadet, he?“ opáčil člověk a plácl Ondřejovi na rameno s hranou bodrostí. „Ty jsi nákej štramák. Kazmarův chlapec. Nebudeš dlouho chlapec. U nás se rychle stárne. Kolik bys mi řekl?“

Ondřej se mu podíval zrovna do obličeje a odhadl s dětskou nadsázkou i přímostí:

„Pětačtyřicet.“

„Sedmadvacet, ty chytráku. Mám čtyři roky po vojně. Tož jaká pomoc.“

„Chudý člověk musí hledět, aby byl živ,“ rozšafně podotkl Ondřej a ani nevěděl, že zopakoval průpovídku své matky. Bledý muž se neklidně ohlédl a zrůžověl náhle jako dívka.

„Moje řeč,“ vyslovil silně. „Dobrý je to. Dobrý.“

Kolem nich přešel pružným krokem, vědomým cíle, úleckým krokem, křehký Kolůšek. Držel se maličko nakřivo, a když oba pozdravili, vlídně děkoval. Dal se k hlavní bráně.

„Já si nestěžuju, o to nic,“ řekl přepadlý muž udýchaně, sleduje očima Kolůška, až zašel. „Slíbili mně místo nádvorního mistra. Já byl u prohlídky ve špitále. Tam je také prima hygiena. Paprsky a vodoléčba, a všechno berou kleštičkami v gumových rukavicích, to se musí uznat. Pan doktor Rosenstam mě prohlédl. Plíce jako měchy, srdce jako zvon, povídal pan doktor. Dobrý je to. Dobrý. To není nic než vyčerpání. Člověk přijde z práce, a nic ho netěší. Nechutná jíst, nemůže spát, přehazuje se na posteli, dělá si myšlenky. Ženu jsem měl mladou, pěknou, nic jsem s ní v noci nepořídil.“

„Při čem jste byl,“ přerušil ho chlapec v rozpacích.

„Při pásu; lepič. Já lepil na pánských pláštích levý vrchní dílek. Co koukáš, teď jde v anglickém většinou lepené zboží.“

„A drží to?“

„Jak židovská víra. Snad si nemyslíš, že jsem mazal štětcem? Ani nápad. Lepí se to samočinně pod tlakem. To máš všechno rozdělené výkony. Nám přijedou dílky ze stříhárny, tam na ně mají formy, předák si to třídí do podavače, a práce za tebou běhá sama. Jako pohyblivý chodník pro ruce, víme?“

„To jste asi musil spěchat.“

„Spěchat – ani ne. Ale nikdy nepřestávat a furt stejně. Jako hodinky. Stiskneš lis, povolíš, práce jede o fázi dál, a tobě už leze nová; stiskneš, povolíš, a leze nová. To není námaha, to je hračka. Ani bys neřek, ale když to trvá devět hodin den co den, ono se to zajídá. A potom, já jsem objevil tu myšlenku,“ pravil muž tajemně a trochu hrdě. Odmlčel se a přiblížil se těsně k Ondřejovi.

„Každému to neřeknu, oni by mně to zase vymlouvali, jako doktor, ale tobě to povím, protože tys upřímný, je ti to vidět na očích. Víš –,“ pronesl významně a zchytrale přimhouřil jedno oko, „jak jede ten podavač, ten plaz – já jsem ho prozkoumal, hada. Ono mu hadovi nejde o kabáty, to on se jen tak dělá – jemu jde o smrt člověka.“

„Je to nebezpečné?“ ptal se Ondřej.

„Tak ne! Ne tak!“ a muž luskl netrpělivě prsty a stáhl obličej nechutí, že mu zas někdo špatně porozuměl. „Ale on mně, ten konvájer, ten běžící pás, ten had, odvážel život minutu po minutě a pořád mě postrkoval blíž ke hrobu. Při každém stisknutí se mně vysmíval: Vidíš, zase jsi o jeden *glatajl* smrti blíž.“

A muž ustoupil, aby pozoroval dojem, jakým to zapůsobilo na mladého posluchače.

Ondřej byl na rozpacích.

„Toť se ví –,“ zaváhal. „Jestli to berete takhle – pak ovšem by všechno na světě – To můžete také říci tamhle o těch,“ zasmál se a ukázal na hlouček hochů, kteří vyběhli na trávník za míčem, „že jsou každým kopem blíž k smrti.“

„Takyže jsou, ty děcko. Já o tom píšu spis. Víš co? Říkals, že nemáš kde přespát. Přijď ke mně dnes na noc, pohovoříme si. U mne je postel volná. Já z toho nedělám tajnosti, že mi žena odjela k mamince. Matka je matka, taky se jednou chtějí vidět,“ mluvil lepič usmívaje se oddanou tváří nad odhaleným krkem, vzal chlapce pod paži a odváděl jej od továren. Houkalo poledne, lidé se hrnuli z práce, a on jako by jim chtěl uhnout. Napsal Ondřejovi na papírek své jméno a byt, vysvětlil, kudy je třeba jít, a zadíval se na něho takovým přívětivým pohledem, až ho chlapci, bůhvíproč, bylo líto. „A Kolůška,“ pravil lepič Miškeřík důvěrně na rozloučenou, „si važ, co slíbí, to splní, i když to chvilku trvá. To jen hned nesmíš pozbývat trpělivost. To víš, má toho moc. On je bývalý tkadlec, Hospodář se ho ujal a vychoval si ho k propagaci. Hospodář posadil Kolůška na osobní, a Kolůšek mně zas opatří místo nádvorního mistra. To ani jinak nemůže být. Nazdáreček, dnes se uvidíme,“ řekl najednou v chvatu, a nepohlédnuv už na Ondřeje, odtrhl se a rychle odešel.

Odpoledne se Ondřej vydal podle úmluvy za vlídným dělníkem Miškeříkem do kolonie Zátořanky. Ale hledej v zahradním městečku! Ulice beze jmen, jen očíslované, a domek domku podobný jako vejce vejci. Zase kostky, namouduši! štěňata těch starých. Řekli byste, že

v jedné z velkých fabričných krabic bylo složeno všechno úhledné městečko, a pěkně rozestavili kaménky ze stavebnice mezi štěpy po stránkách. Neměli v Zátořance ploty, jen chodníčky, byl to jeden sad, a obyvatelé tu žili šťastni jako na obrázku Čtvera ročních počasí. Jak Ondřej kráčel, sleduje čísla, nad hlavou mu tichounce praskalo v haluzích. Dřív podle šelestění než očima postřehoval jsi člověka na stromě; opírajíce se nohou o suk, stáli Zátořané v korunách a česali švestky. Koše ojíněných sliv ležely na pažitě; sem tam sražená ratolístka, vslápnutá do cesty; studeně vonělo trávou a ovocem, jako bys celým tělem pil. Na Ondřeje šlo pokušení krást ze stromu. V dlani ho lechtal oblý chlad, slyšel pružně puknout nakousnutou švestku, při trpké slupce se ti patro stáhne a šťáva tryskne až na Tondu Šťastných, co mu utrhla prst patrona, a teče ti po bradě – Kdepak tady, stromy mají oči. Byl jasný podzim. Děti hrály kuličky, v tom klamném slunci, jako by byly Velikonoce ve Lhotce, a jednu měly krásnou cejnovku. Ondřej se zastavil za kluky na bobku a s porozuměním se díval, jak strkají: v uherce býval mistr. Ech, vy děti! Co vy víte! pomyslil jako starý a hnul sebou dál. Byl i hrdý svými starostmi. Dojel pekař z Kazmarovy farmy a rozvázal čerstvý chléb. Na rozcestí zvonil jako Ježíšek. I vycházely z domků ženičky, promlouvající pokojnou řečí plno zdrobnělých slůvek jako na dobrou noc, platily bílému a žertujícímu pekaři novými mincemi a odnášely si nalakované pecny. Lidé tu byli šťastni, jak v knize stojí, a ještě šťastnější, když pocestný bez přístřeší procházel křížem krážem vzorné městečko a nemohl se už dočkat, až usedne. Nahledal se, až to nebylo pěkné. Nakonec stanul před udaným číslem.

„Miškeřík?“ křičel modrooký děda ze žebříku, otáčeje hlavu k Ondřejovi, a přidržoval se rukou pně. Česal švestky.

„Tož ten, jak ho pomátly mašiny?“ volal shora. „Býval tu kdysi.“

Pod stromem sbírala prostovlasá ženština spadané ovoce do zástěry, pozdvihla krevnatou tvář a zastavila se.

„Mašiny!!“ opáčila pohrdavě, odhrnula si vlasy s očí a vysypala náruč švestek do koše. „Žena mu utekla, z toho mu přeskočilo,“ opravila staříka důrazně.

Přidala se k nim sousedka, naslouchala, pohlížela z papírku na Ondřeje a z Ondřeje na krevnatou ženštinu, kývala a prohodila zpěvně:

„On je tichý blázen, on takhle nic neudělá, Miškeřík –“

„A nevědí, kde bydlí teď?“

„To vám nepovím,“ odpověděla krevnatá žena nahlas. „To není naše věc a o to nedbáme. Přišel o byt. Nemá už nárok. Správa ho vystěhovala. Ted' tu byváme my a místo není.“ Řkouc to, ujala za obě ucha koš, vešla do stavení a přirazila za sebou dveře.

Tak toho pochodil, a nepořídil. A první člověk, který se k němu měl vlídně v Úlech, byl blázen. Ondřej povolil únavě, nohy ho rozbolely a hlava teprv; div nepraskla spoustou věcí, co jich dnes poznal páté přes deváté a neučlenil v sobě. Tím si byl jist, že na něho v Úlech nečekali a že se obejdou bez Ondry Urbanů. A co jsou to testy? Co jsou to testy, mořil se zpáteční cestou k Úlům, a z okraje nejasného slova vykukoval bledý lepič, jehož bylo chlapci líto, i když na něho měl zlost. Jestli mě zítra nepřijmou, do Prahy se s hanbou nevrátím. Za nic. Půjdu do světa. Kolik se potlouká takových lidí. Je to jedno. Cítil se nicotnější než zrnko písku; ale zrnko mělo hlad a chtělo spát. Setmělo se. Úly svítily.

Vstoupil do Kazmarova konzumu, kde uzené a kávové páry sytě voněly a hřály po provětrání horským vzduchem, a kde bylo lidí jako máku; kde se za fatku chutně najedl; kde mohl zůstat, jak dlouho chtěl; kde bylo světlo a podívání; kde hrálo rádio; kde snili učedníci s otevřenými očima, kde chodily hezké slečny, kde prodávali růžová psaníčka, duhová mýdla, liliputánské lahvičky voňavek, zvonky na kola, sportovní odznaky, pruhované míče a kde byla Amerika; kde bylo slyšet úryvky cizích jazyků, škádlení lásky, hochy a děvčata umlouvat dostaveníčka, kameloty vyvolávat Kazmarův tisk a muže se zmiňovat o obchodech; kde dělníci se tlačili po stech před pulty; kam babičky dovezly děti v kočárcích; kde ženy nakupovaly po práci; a všichni, měnice v směnárně papír v drobné, jež cinkají a rozkotálejí se, vraceli Hospodáři mzdu a nepochodili přitom zle, kupující si v krabicích s cizokrajnými obrázky konzervované sny a v celofánových sáčcích iluze – bylo to, člověče, ohromné, a marná sláva, Ondřej byl při Jafetě. Co asi teď dělá,

chudák, ten blázen, který ho vyvedl aprílem? Jestli večerel? Ubohý, nestačil. Ondřejovou vinou to není. Neschopnými nelze měřit svět.

Ondřej si těsněji přitáhl okolo krku dělnický šál Jafeta a šel se vyspat do nádražní čekárny. Do půlnoci ho tam nechají; a po úleckých sadech jsou lavičky. Šel bystře, aby se zahřál a aby se nebál, a cestou rozmlouval s Kazmarem. Tu se mu svěří, jak se doma nedal a jak se vzepřel jít do Nebíčka, kde by člověk shnil zaživa; tu mu praví zrovna do očí čistou pravdu, že se v jeho branách, okýncích a kancelářích sprostě zachází s lidmi, a Hospodář o tom zajisté neví; tu zas se přimlouvá za smutného blázna Miškeříka. Kazmar z podobizny mu velice vážně a se zájmem naslouchal a radili se spolu.

Bláhová poznámka: ale co by si člověk počal v nehostinném světě, kdyby neměl sebe?

Kazmarovi chlapci

Kazmarovi chlapci měli službu jako řemen. Zima od hor fučela jim otevřeným oknem do spaní. Vstávali o šesté, jektali zuby, sprchovali se, složili lůžka, podobná lodním, zavěšená nad sebou (každý kluk stál o to, spát ve výšce, pro psinu, a těm dole říkali „podlaháři“), a seřazeni v osmistupy a povzbuzováni k zpěvu, jak bývá údělem ústavů, budili zbytek úleckých občanů, kteří dospávali v domečcích s loubím. Vykračovali k továrnám.

„Vesele do nového dne,“ zaopičil se Francek Anténa, zívá, až mu bylo vidět čípek, protáhl se po všech údech a hodil na váhu první balík. Bavlna je obklopovala dusnem nevětraných dučen, a zblízka lodní vůně juty; vzpomínka na jód a dehet zbyla v pytlovině. Ondřej stál na přípravní rampě u žoku, přeštipoval obruče a páral obal. Halda vykuchaných pytlů kopila se za ním jako velbloudí hřbety. Mistr s tužkou za uchem překračoval překážky, proplétal se, skladní list v ruce, mezi hranoly vybalené a napěchované bavlny, od které se mu zachytávalo pýří i na řasy, jako by přišel ze Židů, a na každý slisovaný balík čmárl barevnou tužkou značku, aby mu to nespletli při míchání. Na přízi se, holečku, zadělává podle receptu, každé číslo chce svůj systém, vlákna mají rodokmen, a přadlák ho musí dbát zrovna jako pěstitel koní či psů – příst bavlnu je stará anglická věda, a mistr Týra byl znalec, odhadoval bavlnu na tři milimetry od oka. „Má chudák moc práce, musí hlídat teploměr. Aby slečně Kazmarové rostly fíky,“ smával se mistrovi Francek řečený Anténa. Smokvoně v kořenáčích opravdu stály vzadu při boční zdi a dařilo se jim v skleníkové teplotě. Na stěnu připíchli dělníci vystříhané fotografie boxerů a kinohereček či koho. Dělníci mají rádi obrázky. Ten Francek ale byl huba nevymáchaná, člověk hleděl dál od něho, aby se naposled nezkoupal s ním. Ondřej byl spíš pro sebe; chlapci z jeho party už mu přezdili svatoušek, a mrzelo ho to, ale nedával to na sobě znát.

Mistr Týra se nespokojeně zastavil, vytvořil z chomáčku bavlny odborným hmatem „štapl“ a vystavil si ho na kraj levého rukávu. „Ta jejich Mobile,“ povídá s opovržením. „Čepýří se to a nevláční, učiněný zaječí chlup,“ a odfoukl krátké vlákno s nechutí. „Jsem zvědav, brzo-li přijde nařízení *shora*, ať předeme střelnou bavlnu. A pak na nás chtějí v tkalcovně zázraky, že ano? Když se jim trhá hod, za to může třináctka. Za všechno může třináctka. Oklop to, hrome, co neklopíš, je míra,“ rozkřikl se na Francka.

„Stop,“ povídá Francek, „ty bys nám tam udělala neplechu,“ a v tu chvíli vyhodil něco tmavého z vozíku bavlny, než překlopil jeho náklad do trhačky, kde divoký vítr rozmetával chumly a chuchvalce vaty, jako když dráteníci z nebe padají. Ondřej se shýbl pro tret, jež Francek odhodil; jemine, a co nesebral! Panenku, namouduši, hadrová panna, hnědá v obličejí, a s kávovýma rukama, nohama v růžové sukni, jaká se líbí mouřenínkám. Utopila se v bavlně, a na druhém břehu moře někde v Alabamě černé dítě nadarmo shledává hračku. Francek ji vzal Ondřejovi z ruky.

„Pustili tě bez pasu?“ oslovil stvoření a podal čertíka mistrovi: „Heleďte slepého pasažéra.“ Helfři je obstoupili s kleštěmi a chmýrka po vlasech.

„Přijela z Ameriky až do Brém.“ – „Načerno.“ – „Taky si hrají za vodou fakani,“ povídal jeden táta. – „Třebas je to bůžek.“ – „Ty vole!“ – „To ta máma měla s sebou haranta při lisování.“ – „Ba ne, ono to děcko tam samo dělalo. Kdepak plantáže! Co má ruce, češe. Tam dělají i malí. Musejí.“ – „Jenže tam jsou dřív vyvinuté, černošky, v deseti má veselku.“ – „Půjčte mně ji, vezmu ji naší holce,“ domlouval se ten táta.

„Ta přijde do muzea,“ řekl mistr. „Hospodář to sbírá. A to se kolikrát přihodí. Jednou u mne v závodu,“ roztesknil se, „našli jsme v bavlně tři dolary, mzdu, dělník si ji tam zašil. Zrovna to byla Louisiana.“

„A kluci, pamatujete,“ hodil Francek, „jak jsme vypárali z bavlny psaníčko, tenkrát jak byl proces černých chlapců Harwayových, ještě nám to Rosenstam překládal. Soudruzi, agitujte proti justiční vraždě –“

„Tak jedem, jedem, rozchod! Ale už ať sebou mrsknete!“

„Kdež u Týrů,“ pitvořil se Francek a chopil se nového balíku. „Tam nás dávno trumfli. Tam měli všechno prima, pod Louisianu nešli. My jenom hadrovou pannu, oni hned dolary –“

„Dobré by ti byly.“

Mistr Týra byl sklíčený muž a pamatoval lepší chvíle. Sám měl kdysi vzornou přádelničku o čtyřech tisících vřeten, než ho Kazmar položil, jako tolik jiných, a nemohl zapomenout dob samostatnosti. Najdete v Úlech zamontované ostatky Týrova závodu. Právě na třináctce *můla*, která zabírá pořádný kus dílny, selfaktor, slavný tradiční stroj – vůz, jehož sáně, vyjíždějice a couvajice po šínkách, pracují na čtyři doby, sprádají přást v hotovou přízi a vinou ji na divoce frčících vřetenech v potáče, dobrá *můla* se zimostřezovým dřevem v ložiskách pochází z Týrovy výbavy, a Hospodář ji přejal zárukou od bývalého majetníka, když ho ustanovil správcem tam, kde dříve býval pánem. Pokořující je život, a Týra pohrdal dobou, která ho smetla. U Týrů předli jenom jakost, vysoké značky, žádný brak. Stačí, povím-li, že Týra dodával nechlebskému Latmanovi, a ten býval nějak vyběravý. Ale kdo se dnes ptá po hodnotném výrobku? Plebejci chtějí láci, sezónní hadr a podfuk. Kam spěje lidstvo? Pozbylo smyslu pro materiál. Jaké to století! Věk padělků a náhražek. Například umělé hedvábí Týra nenáviděl jako člověka. Pofrkával opovržením, kdykoli přišla řeč na podvržená vlákna, která se nečechrají, nemykají ani neposukují, která se vůbec nepředou, která se cedí jako nudle. Válka vzdělala lidstvo v chemických podvodech, a republikou lidé zpsychli. Dnes prosím každá slečna z kanceláře, ale co z kanceláře, každá fabrička žádá lesklé punčochy a klame svět: falešné hedvábí, falešné šperky, všechno pro všechny, všechno naoko a šizuňk. A ta dnešní mládež, z které cepoval Kazmarovi, svému katovi a dobrodinci, dělníky, znal je, ty pány, jak své boty. Všechno je jim staré, všechno je jim hloupé, brát, to ano, dělat, to ne, samý sport a samá politika, nemají cit pro bavlnu. Kdyby bylo na nich, jen aviatiku. Samí vládcové vzduchu a lamači rekordů – hubou. Pánové, kdo chce létat, ať se nejdřív dovede postavit oběma nohama na pevnou půdu. Uvidíme, je-li to tak snadné, jak se zdá; dnes zakopneš i na rovině a sraziš vaz;

dneska je vratká půda pod nohama; vy ještě, pánové, poznáte sami, jak se točí svět. Jeden poctivý starý chlap mohl by vám o tom něco vyprávět. Týra byl věčně podrážděn odpovědností, která ho tížila a štvala. U Kazmarů je takový let, člověk aby byl na všechno jako čert, dílna na dílnu by vstrčila psí hlavu a každou chvíli jsi volán k raportu.

Ve večerní škole Týra oddychal. Rád poslouchal sebe, povyšoval se nad chlapce v učitelské hodnosti a oddával se hořkému požitku ztroskotanců, rozkoši znalectví, zatímco výrostkové v lavicích vyhrnovali obočí směšným výrazem divícího se člověka, aby udrželi víčka nad očima a neklímali. Teprv když usedneš, máš je v nohou, devět hodin továrny. Mistr vyslovoval vysoké značky liverpoolské burzy s tlumenou úctou, jako by jmenoval vysoké osobnosti diplomatického světa, které poznat dostalo se mu osobní cti a potěšení. Nadchl se, vyskakoval k tabuli, obracel k žákům záda tkaná „rybí kostrou“ a vervně, tluče o břidlici křídou, až úlomky odskakovaly, psal jména barevných náplastí Spojených států, jež vypouštěly Buffalo Billy v širácích a s lasem, kdežto jména afrických bavln voněla kořenářskou zásuvkou a byla trochu k smíchu; mako mako, mitafifi; v Indii byli svatý Gándhí se svou přeslicí, fakíři a hadi. Mistr se pochlubil chlapcům, že slavnou americkou válku Sever dokonce nezdvihl proti Jihu za zrušení otroctví, jak by se snad domnívali hlupáckové, bůh uchovej! Už tenkrát se byly Spojené státy s Mexikem o bavlněná pole; a v mistrově hlasu doznívala hrdost, jako by upozorňoval, jaký měla jeho surovina odjakživa vliv. Tabule se leskla pod žárovkou hypnotizujících kaluží, veliká louže, za tou má lektický z úleckých chlapců strýce i tátu v Americe. Kazmarův chlapec dřel loket o lavici a podpíral rukou hlavu. *Brní mě škeble*, člověče. Objevovalo se pole bílých paruk až k nehybnému nebi žní, slyšel pracovat vyzrňovačku dusavým supotem parního válce na úlecké silnici, viděl dýmající parník s vysokým bokem klouzat po hřebeni ultramarínové a pěnící se vlny z vystěhovaleckých prospektů, viděl žirafy jeřábů, ulice strojů a paternoster hnědých, žlutých a bílých rukou – jen vteřinku, jen co se vyplní to prázdno v týlu, ten ždibec zapřeného spánku, a Kazmarův chlapec kápne na to pravě; Kazmarův chlapec udeřil čelem o lavici

a poroučel se na zemi. Co chcete, rostou jako z vody a mění se jim hlas. To nic není, doba vzrůstu, v těch letech kolikrát omdlévají. Pokropit studenou vodičkou, a dobré je to. Nemá každý takový kořínek jako Ondřej Urban. Vida, už otvírá oči.

Rosenstam, závodní lékař a vedoucí biochemické laboratoře, domlouval Kazmarovi, aby ustanovil školu na hodiny aspoň odpolední a nevpínal hned první ročník do plného továrního tempa. Nelíbí se mu tepová frekvence leckterého z hochů, a zmínil se o sedimentu únavy, jež nachází ve svých zkumavkách častěji, než sluší vzornému ústavu, který Hospodář vybudoval s pochopením tak nevšedním. Kazmarovi se zalíbil výklad o vylučovaném množství fosfátů a prohlížel záznamy a křivky se zájmem až dětským. Vyslechl Rosenstama, ani jednou ho nepřerušuje, pozorně do konce. Teprve pak se postavil před lékaře a namítl: „A co já?“ Ouvej, jakmile Hospodář vyřkne své pověstné „a co já?“, je amen. „V jejich věku jsem dělal dvanáct hodin denně,“ řekl průmyslový obr. „Tatík se mnou nezacházel v rukavičkách, jako my s dělníky, a pravopis a anglicky a účetnictví, to jsem se, holenku, všechno naučil v noci, kdy jindy? Den je na práci. A sám, doktore, sám. Já,“ rozesmál se vzpomínkám samouk, „když jsem psal své první obchodní dopisy, zapotil jsem se více než hoši v sušárně. Moji chlapci dostávají rozumy po lopatě – mají to pohodlné až běda.“ Ba, Kazmarovi neříkají darmo „Nezmar“. „Nemůžete měřit průměr svými ocelovými nervy,“ pokoušel se Rosenstam, potlačuje nevoli. „Tak ať si je vychovávají!“ vpadá Kazmar. „I vaše konstituce, Hospodáři, je část vaší geniality.“ „Třesky plesky, geniality,“ odmítá Kazmar (pln nasycené ješitnosti; co naplat, je také člověk), „ale pevnou povahu musíš mít a nepovolit.“ A nepovolil svým chlapcům. Ať si zbabělci první rok utíkají, jako kdysi syn ředitele Vykoukala, ať odpadají nedochůdčata! To závodům jen prospívá, a těm, kdo vytrvávají, neméně. Každý průkopník podle své sekery. Trp, kozáče, budeš atamanem.

Ondřeje brzy přešlo první opojení, že byl přijat mezi Kazmarovy chlapce, že dosáhl, oč usiloval, a že hanba, které se obával před matkou a před Gamzovými, je zažehnána. Pražští diváci jeho života (pro které

podnikal všechno) byli daleko a neskuteční jako za sklem obráceného kukátko. Žili kdy vůbec? Byl v Úlech měsíc, byl tady rok? To se mu poslouchalo tovární píseň před ohradou první den! Dělal u Kazmarů, co mu poručili, ohlušen zmatenou zlomkovitostí úkolu a jako by to za něho konal někdo druhý, a on jen pořád toho druhého hlídá, ať se mu nezaběhne v džungli strojů, ať mu neprovede hloupost v rachotu srážky vlaků, který provází zjemňovací průběh vlákna a přikrývá myšlenky, ať spěchá, když hází útky do transportéru, tkalcovna nečeká, ať nesplete značkové barvy, když razí automaticky trubičky na potáče, a za toho druhého má nohu na pojišťovací záklopce, aby mu trhačka, ten žrout, co spořádá stoh bavlny za den, nevsála a neutrhla ruku, jak prý se stalo nedávno jednomu, ještě o něm táhne pověst třináctkou. To ale nevádí Franckovi Anténě, aby neprováděl frajeřinu, když chystají přes poledne. Zapjal si motor a průvanem z exhaustoru shazoval chlapcům čepice s hlavy. Což Francek, je v Úlech déle, už se vyzná, je nad věci. Ondřej byl ve vleku. Křísil se sprchami, kterým dřív uhýbal jako biči, a napájel se před večerní školou černou kávou, chutnala jako kolomaz, ale ať, kdo maže, ten jede, jak říká starý Horýnek. Ondřej nevypínal ani v neděli, kdy Kazmarovi chlapci se radovali na povel na Kazmarově sportovním hřišti a v Kazmarově kinu, a zábavu jim účtovala správa na růžových výplatních páskách; brali kluci slušně peněz na papíře, ale posud byli Hospodářovými dlužníky za byt a jídlo a vzdělání a vyražení; a bylo to pěkné, to se musí uznat, ale já nevím, člověk pořád jako by se po něčem ohlížel, jako by hledal včerejší den a ztratil sebe v tlačnici.

Ale ten pravý, ten skutečný Ondřej ví, že to jaksi neplatí, že to nevádí, že je to jen prozatím, jako na přestupní stanici, na železničním uzlu v cizině, kde posunuje hrůza vlaků na záhadné výhybky, a ty koukej, ať tě žádný nezachytí, že je jen třeba dávat pozor na všechny strany, na mašiny a na lidi, na představené a na druhy, mlčet, vydržet a přetrvat, až, až – Co bylo vlastně až? Ano, a co jsem to tenkrát chtěl? Co chodíte, Urbane, jako tělo bez duše? Na kutě, zhasíná se. Jenže otočný reflektor, který hlídá z mrakodrapu celou noc a střeží Úly před ohněm, lupiči

a kazisvěty, přijde si pro tebe ob minutu a hmátne svým kyklopským okem až do postele. Ani to proklaté světlo nebránilo Novákovi, a Novák zase, visuté lůžko se nad Ondřejem kymácí, Novák dýchá jako štvaná zvěř, až uštve čerta v těle. Jsme jenom lidé, ale život se ti protiví. Je kde-si ostrov kvetoucího ticha uprostřed tmavomodré samoty, jest jenom třeba rozpomenout se – Ale Ondřej usne a spí, jako když kámen do vody zahodí, až ho mrazivý budík vyhodí na nohy, a tanec začíná znova. Všechno za něho žije ten druhý, a Ondřejova jest jen vytřeštěná únava a vybičovaná pozornost.

Byl horlivý nováček. Týra si ho povšiml. Po měsíci měl největší počet bodů z party, a kluci naň dělali nohama rukama šplhavé posunky. Báł se posměchu víc než nebezpečí strojů a dovedl splácet úšklebek spíš pěstí po hubě než vtípem. Těžko se domluvíš s živými lidmi, jsou jednu chvíli tak a druhou tak, podle toho, jak se vyspali a co po tobě chtějí, jsou nevypočitatelní. Stroj, když ho řádně poznáš, je jasný; stroj je charakter; lze spolehnout na stroj. Chtěl se učit elektromechanikem, strčili ho na přadláctví. Trpělivost, všechno bude. A potom, člověk zvykne. Ona ta přádelna nebyla zrovna k zahození.

Ondřej viděl rád, s pánovitou chutí, jako by sám byl měl ten nápad, jak trhačka drápavým válcem rozdivočuje i krotí chlupatinu a křídlen ji potěrá a tříbí; jak zpod kmitajícího hřebenu věje peřej, bavlněný prach, dělníci tomu říkají závoj; jak pneumatický vítr žene vločky jako psaníčka vzdušné pošty; jak z ochočeného živlu je úroda, z chumelenice se tlačí štůčka a za chvíli bude pramen, ty krásné, hojné, bílé, lesklé copany, co ženy stáčely do rulíku zpod mykadel a odbíraly do konví. Podobalo se, že dělnice dojí stroje. Vrčící vřetená vířila, duch pýchy posedl rotující kuželky, předháněly se s vlastní nedostihlostí, jejich obrátkám nedostačuje lidský tep ani zrak, a posléze se zdálo, že stojí. Pluky vřeten šlely podle elektrického rozkazu, protahující přást a krouťíce přízi; kilometry odvíjené pavučiny vinuly na sebe špule, a nití upředenou za minutu na třináctce bys dosáhl z Úlů až do Alabamy k dítěti s černou panenkou, co tu nit trhalo na exotickém poli. Takové jsou výpočty večerní školy. Lapený pohyb sebou zmítal, třískal, drhl a pádil pořád na

místě lomozem pohromy, jako by se převrhla rozjetá lokomotiva a ze všech sil plnou parou všemi pákami a táhly pracovala dál a mlela sebou na zádech; páchlo rozpáleným kovem, olejem, bavlněným dusnem, a Ondřejovi stoupala do hlavy zděšená vítězosláva, že tohle všechno člověk může spustit od obří cívky turbogenerátoru až do přádlácké cívečky. To je ten pravý bábelský duch továrny. Stroje tě ohromí, stroje si tě podrobí, musíš se kořit strojům.

Ondřej se podivil, když vstoupil do přádelny poprvé, opuštěnosti dílen. Kde byli lidé? Jelo to samo, jako útroby transatlantiku nebo peklo ze snu. Několik žen, hluchoněmých k okolí, spíš hlídaček než pracovnic, na číhané, kdy založit pramen či vyměnit špuli, ztrácelo se v alejích vřeten. Teprv když zahoukalo poledne, když továrna zastavila (zmítajíc se ti v těle ještě chvíli dál) a přadleny, polopřadleny, protahovačky, nastrkovači, výčeskáři i mladí podavači odcházeli ulicemi strojů, byl jich přece slušný řádek.

Sjížděli na dvůr, procházeli branou, a třináctka utonula v krejčovském národě od běžícího pásu. Švadlenky, tkalci a barvíři, hoši z papírní a tiskárny, všechna svobodná a přespolní Jafeta obědvala v Kazmarově lidové jídelně. Ženatí naskákali do autobusů, změnili se z dělníků v sousedy a rachotili domů, zhltnout oběd a vrátit se do krychle.

Bud' chvála Hospodáři a jeho farmě, která zásobuje kuchyni, kde úlecká elektrárna zadělává v neckách a vaří v kotlích, jídla bylo dost a vydatné. Ondřej zesílil přes všechno napětí, tvář se mu nalila a zhrubla, oči se zmenšily, a aniž o tom věděl, přijal sytý, přítupělý a rozumný výraz, který se mu nelíbil na lidech první den, připodobil se Úlečanům.

Kolik tisíc jedlíků se nakrmilo v lidové jídelně mezi dvojím zahoukáním sirény tovární rychlostí, sami sobě posluhovali. Od vchodu nástup lačných nosil opatrným posunkem od těla kouřící se talíře a na druhém konci podkovy nasycení odhazovali příbory do pojízdných dřezů, což hrčelo jako sunoucí se řetězy, vycházeli o poznáníčko zardělejší a bodří zastavit se před branou, zapálit cigaretu a škádlit dcerky. Děvčata se držela spolu a hoši také zvlášť na úleckém asfaltu jako ve vesnickém kostele.

„Co jsme asi udělali tamhle té slečně, že se na nás tak mračí,“ začíná Francek Anténa.

Kamarádky upozorňují přítelkyni, na kterou Francek bije. Jako by to nepoznala sama! Kamarádky se mohou ohlížet a smát, ona se dělá, že o ničem neví. Takový je první zákon hry. Hoši se rozestoupili, kouří a klidně si prohlížejí děvčata. Děvčata se semkla do klubíčka a tlumeně a horlivě se baví výhradně svými, ženskými zájmy. Mužským není nic po tom, co si vypravují.

„Taková hezká slečna, a ani se na nás nepodívá!“

Měla oči jako kmíny pod nízkým čelem, tvrdý venkovský rys kolem pevných svěžích úst, byla silná v prsou, úzká i kulatá v bocích, nevelká, černá, ruměná a pěkná. Opravovala nejbližší přítelkyni něco na krku.

Ondřej velice odsuzoval Franckovy způsoby za to, že mu bral slova z úst. Starší Francek si vedl tak, jak by si chtěl počínat Ondřej, kdyby si troufal. Francek vykročil pravou nohou, patou do země, špičkou vzhůru, a řekl nahlas krajní zrzavé a pihovaté kamarádce, která byla obranným křídlem ženské pozici:

„Slečno, vyřid'te té slečně, co mě nechce vidět, že bysme byli v pět na bazáru u gramofónů.“ Tam začínaly úlecké známosti. Potom, když byl ze dvou pár, vodívali se milenci po regulaci podél Úlečky a dál do olšinek.

Kamarádka byla smělá rázností ošklivých děvčat a šla zrovna proti chlapcům:

„Páni, my nejsme slečny, my jsme dcerky.“

Francek smekl čepici širokým obloukem a odpověděl:

„Dovolte laskavě, my nejsme páni, my jsme Kazmarovy motory.“

Smích vyletěl z dívčího kola, podpálen hlubším mužského hloučku; avšak náhle ta hezká, ta ostružinka, vypadla z umíněné úlohy, jaká patří k postupu hry, pokud se hoch neprohlásí, a mrkla na Francka nevylicitelným tetkovským i spolužákyňským způsobem. Ukazujíc před sebe vzhůru, dávala mu očima znamení: ticho bud'! dej pozor! Obě skupiny jaksí sebou hnuly a odmlčely se. Francek zavadil očima o naznačený směr.

„Vida ho, Nezmara, kam si to hasí,“ povídá.

„Kde, kde, ukaž?“ dětsky natahoval krk Ondřej. Co byl v Úlech, nespatriil Hospodáře, který odletěl za slečnou Kazmarovou do Anglie a na obchodní cestu po severních státech.

„Prosím tě, jen se z toho nepotento,“ řekl Francek s rovnováhou v mladém basu. „Nos má mezi očima jako ty.“

Po visutém můstku, který spojuje z patra do patra hlavní budovu s kontrolou zboží, aniž je třeba scházet na dvůr a zase vyjízďet, Ondřej viděl jít tři prostovlasé muže. Z předního zahlédl už jen široká a rovná záda a nápadně vysoký týl; za ním šel ředitel Vykoukal, pověstný vyhazovy, pes na lidi, měděný profil, modré oko německého generála, násilně vzpřímený trup, toho Ondřej znal od vidění, právě jako úzkoramenného Kolůška, o kterém se vypravovalo po Úlech, že špehuje a donáší na dělníky; šinul se po můstku trochu bokem a vypadal jako chudinka za obry. První muž, vcházíje do dvířek, se ohlédl, rázně se zašklebil proti světlu a zahovořil k Vykoukalovi; Ondřej, bloud, se zarděl; poznal Kazmara; a zašli. V Ondřejovi posud kvapilo srdce. Hoch, vyrostlý bez otce, vzhlížel k silnému muži, jako v dobách válečných mladí vojáci sní o vojevůdci.

V tu chvíli Francek okazoval hezké dívky na Ondřeje, neboť oba hloučky se už sestoupily: „Slečno, mám tu kolegu, dám vás dohromady. Toho čeká budoucnost. Uděláte štěstí.“

Ondřej by byl Francka zabil.

„Aspoň nepokouší,“ ozvala se ostružinka, „jako tady jeden rarach střapatý.“

Děvčata vypískla, a chlapci se pochvalně rozesmáli, měli Francka rádi. Seznámili se. Jmenovala se Lidka Horýnková, byla zdejší rodačka, šila v Jafetě na francouzském teprv nedávno, a domluvili se, že tatínek dělá u nich na třináctce, mazač.

Ondřej se poplašil, že si musí chystat, vida Týru vcházet do brány, vymkl se rozpakům, sebral se a šel hned.

„Ještě nehučelo!“ volali za ním; ani se neohlédl. Francek za ním mávl rukou: „Ten je ztracený pro národ.“

„Nech ho, nové koště – Taky ho to přejde –“

„- až se spálí.“

Lidka doprovodila očima mistra a žáka.

„Má prý mrzutost pro tu dodávku do Rumunska,“ začala přidušeně a významně, když Týra zašel. „Povídala mně jedna z tkalcovny, Halačka, že si na něj půjdou stěžovat, co se pro něho naplatí pokut, trhají se jim útky. Ale ono se toho napovídá –“

„To může být také z barvy.“

„U nás se nikdy neví –“

„- kdy poletíme, že jo?“ řekl Francek. „Tady jsme jako holubice, každou chvíli může vylétnout.“

Když Ondřej přišel zároveň s Týrou na třináctku, továrna stála; bylo slyšet ticho továrny. Učinilo se i světleji, jako vždycky v tichu. A v tom jasném poledni za velikými skly rozprávěl pokojný hlas: „Na tebe, ferino,“ povídá, „vezmeme řídkejš vřetenovej a do motoru přidáme cylindrového. Však já mám pro vás mazání a kapky. Přestanou vás bolet klouby.“ To starý Horýnek, mazač, hovořil s mašinami. Zůstával přes poledne, obcházel v plstěných stěvících dílnami jako duch ticha se svou olejničkou a občerstvoval stroje. Ráno, když hoši razili lístek, Horýnek už v dílnách byl, a domnívám se nikoli bez důvodu, že to jeho pohyb viděl příjíždějící Ondřej z vlaku v osvětlené stojící továrně. Večer ho nevidali chlupci odcházet, a řekli byste, že tu Horýnek přenocuje, že světí v dílnách neděle a vůbec že bydlí na třináctce. Stařec byl drobet nahluchlý, jen tolik, aby se obklopil nevšímavostí nikoli tupou, ale povznesenou k shonu a zmatkům. Když něco v dílnách neklapalo, když zlobila některá páčka, když stroj nechtěl parírovat, nejprve volali Horýnka. Přicházel se svou koněvkou a se svým optimismem rodinného lékaře, který nic nepokazí. „Maličko zavlažit v ložiskách,“ těšil, „a podupe parádně.“ Příznávám, třebaš nerada, že mašina kolikrát neposlechla vlídného mastičkáře a že bylo nutno zavolat ostřejšího znalce, chirurga, strojníka. Ale buď jak buď, Horýnek nosil s sebou lahodný klid a zamyšlenou veselost téměř jako nářadí, a zdálo se, že dokonale přiléhá na své místo ve světě a že by neměnil.

Zmíněného poledne Horýnek odložil olejničku a hadříky a jal se brousit smirkem kotouč, když neočekávaně vstoupil Hospodář. Stařec byl skloněn k sršícímu kotouči a ani neslyšel projít Kazmara uličkou strojů. Hospodář stanul před mistrem Týrou, a Ondřej u trubiček, jež přebíral, až se lekl, jako by přišla socha z pomníku, když spatřil na třináctce muže z podobizny, odkouzleného velikým světlem do podrobností pokožky a živočišně zblízka. Něco na dně obraznosti, co v nás uvízlo z raného dětství, kdy nám ukazovali krále na obrázku v hranostajové pelerínce, s žezlem a s říšským jablkem, se v chlapci podivilo, že úlecký vladař je tak nevýznačný v obnošeném kabátě. Podobal se Amerikánům, ale těm z dob Chaloupky strýčka Toma, a přes svou ramenatost trochu pastorovi. A co bude – mezi mnou a jím? Ondřej planul a nutil se třídít dál růžové a zelené trubičky na samopřed.

Byl v letech, kdy na každém novém potkání vymáháme obzvláštní vztah.

Mistr Týra změnil výraz a stál v pozoru. Byl rozhořčen a přemáhal rozechvění. Ruka, kterou mu Kazmar stiskl, se chvěla. Ale křivdili byste Týrovi, kdybyste se domnívali, že strach o místo mu odbarvil tvář. Ne, byl to hněv a hnal krev k srdci, protože bylo nutno ho potlačovat. Po každé znovu ohromovala Týru drzost, s jakou si někdo najednou přijde poroučet do *jeho* přádelny. Posud se cítil na svém. Těžko se odvyká pána.

Kazmar se zmínil o rumunské dodávce a čerta dbal na to, že jsou Horýnek a Ondřej v dílně. Řekl citlivému Týrovi bez obalu a nahlas:

„Trhají se nám útky, to nejde. Tkalcovna obviňuje vás a vy barevnu; přirozeně. Já to беру od Adama, a tak jdu nejdřív k vám.“

Mistr Týra se uklonil na znamení, že je mu ctí, a posílaje Kazmara do horoucích pekel, zval ho za přepážku. Hospodář místo odpovědi vytáhl z kapsy potáč, z druhé kousek tkaniny, z náprsní lupu, kterou nosí stále při sobě zároveň s blokem a plnicím perem, a šel s tím k oknu. Týra za ním. „Vykoukal nám stejně všem napsal poradu na pět do kontroly,“ prohodil Hospodář. „Ale zatím si to spolu vyšetříme.“ Tu mistr Týra zavolal Urbana a poručil mu přes rameno obviňujícím a trpitelsky tres-

tajícím přízvukem, ať donese i od každého čísla bavlny. „Z té už jsem si vzal po cestě,“ zasmál se Kazmar a ukázal v štipci chomáč. Sklonění nad lupu radili se spolu odvráceni u okna, a Ondřej darmo natahoval uši. Najednou se Hospodář vytrhl z řeči, pokročil do dílny a vzpomněl si:

„A co válečky?“

A rovnou ke křídlovkám.

„Vyladěny, Hospodáři,“ odpovídal mistr Týra, míně tím, že posukovací válečky jdou správně do páru, a nezdržel se, aby nedodal s výčítkou až bolestnou: „Za koho byste nás měl, Hospodáři?“ vida znalé a nenáviděné ruce, jak se mu vrtají v *jeho* strojích. S chutí by dal vetřelci přes pařáty.

Kdyby se posukovací válečky přehodily, je to, jako byste obuli na pravou nohu levou botu, a přást by chudák vypadal! Je vyloučeno, aby Týra přehlédl nedopatření tak hrubé, a ovšem dvojice válečků, označených směrovými šipkami, byla v pořádku, když si je Kazmar na zkoušku vymontoval.

Přejel váleček dlaní, přivoněl ke kůži, pohladil si jí zkusmo tvář a povídá:

„Jeli jste nízké číslo, teď jedete vysoké číslo, ty válečky moc zkusily, ty válečky chtějí vyžehlit. Do řemenárny s nimi!“

Pravý a levý, dobrá, ale na tom není dost. Řečené válečky, které přást protahují a zjemňují, jsou naraženy v ochromovanou teletinku z jádra, a na té záleží velice. Je třeba, aby dokonale hladila. Bavlna nesnese ani bublinku na kůži. Bavlna je slečinka.

Nejhůře bylo, že Hospodář měl pravdu, že to Týra musil uznat, to mistra nejvíc trápilo.

„Už jsem na to pamatoval,“ přidal se osláblým hlasem, „a hned jak dnes –“

Kazmar vzplanul:

„Pamatoval!! Všechny válečky do řemenárny, a teď! Kde máte rezervní?“

Dýchaje potlačovaným hněvem, odšroubovával válečky. Horýnek se mlčky postavil vedle něho a vymontovával také. (A potom ať jsme včas

hotovi! Pak máme stihnout tempo! zoufal v duchu Týra.) „A vy tam, Urbane,“ zvolal Hospodář, zapamatoval si na Ondřejův údiv jméno, jak ho mistr před chvílí oslovil, „běžte s tím do řemenárny, ať se žehlí, ale od podlahy!“

V řemenárně, přepažené z přádelny, bylo vlídné řemeslné závěťří a chládek. Vonělo tu novou koží a ostře, svěže a nakysle chromovým lakem. Sem i Horýnek si zamykal do skříně své plechovky a láhve, tady i vařival pomády na řemeny, aby nelupaly, aby uvnitř nepracoval klich a aby zůstaly vláčné. Ostatně převody z úleckých dílen mizí, a řemenárna byla maličká. Horýnek jí říkal žertem lékárna. Kazmar sem přešel od posukovacích strojů a optal se řemenáře, který se zaměstnával válečky:

„Jakou vám to dodali z Grenoblů teletinku? Abyste věděl, mně se nelíbí.“

„Takyže to není teletinka,“ pověděl řemenář, usmívaje se neurčitě a pochybně, jako by pravil: Mou vinou to sice není, ale přece je to smutné. „Poslali skopovou,“ řekl. „Však jsem to panu správci říkal.“

Hospodář sebou živě hnul a vytahoval blok.

„A od čeho máme Širokou? To nás ale mohlo dávno napadnout! Jako bychom si ty teletinky nemohli příště opatřit sami.“ Zaznamenal si do pověstného bloku příkaz tolika a tolika teletinek z jádra pro svou širokou farmu, i jméno jirchárny, kterou navrhoval řemenář.

Učeň Ondřej nespouštěl z Kazmara oči. Hospodář je ucítil.

„Až jednou budete mít sám přádelnu, Urbane,“ pravil vesele nabádavým a ješitným zvukem, hledě na hochu ráznými čárkami blízko kletutého nosu, „tak si pamatujte, kde se věnuje válečkům pozornost, to se vyplácí.“

Opravdu, když kůžičky vyžehlili, jeli jako po másle. I tkalcovna byla spokojena, a to je slovo!

„A jestlipak ti podal ruku, když šel?“ prohodil všetečně Francek k Ondřejovi, když se stala zmínka o Kazmarově návštěvě.

„Podal,“ opáčil Ondřej a díval se jinam. Už předvídal jizlivost a pozdě viděl, že pochybil a že bylo radno mlčet.

„To ho stojí těžké peníze do roka, to podávání ruky,“ pravil vážně starší druh, vytahuje obočí jako herec. „A jestlipak ti poradil, že jako až ty budeš milionář, abys dělal všechno zrovna jako on?“

Ondřej odvrátil tvář a neodpověděl.

Víkend

Růža, tvrdé řasy pozorně upřeny, pipalala tvar mužského nehtu. Muž před zrcadlem držel volnou rukou noviny, a opíraje se o hliníkové křeslo, četl s nepřístupnou tváří. Manikýrka nakláněla hlavu, a náhrdelník z plíšků, které chladily pleť, klouzal jí po pevném krku do výstřihu bílého pracovního pláště tam, kde se dívčí tělo dělí v první tajemství. Na dospělé paži náramek z dvanácti zalamujících se spon, v každé kámen jiné barvy, chřestil jí při drobných pohybech, když opatrně namáčela kostěnou tyčinku do mastiček a olejíčků, které si manikýrka platí sama. Dlouhá a nedbale sebevědomá ruka čtoucího muže vyzařovala suché teplo, podávala prst po prstu bez vůle, nechávala v sobě kolovat krev v živém klidu s libostí, byla hubená a opálená, měla velké klouby, jak sluší na muže, a aby Růžena pověděla pravdu, příliš nepotřebovala šlechtění. Nehty jak olivy, tvrdé klenuté nehty, jaké se nelámou, s půlměsíčky u kořene, a neleštěné. Ten hoch si sebe hledí a přitom není zženštilý, a pak, to už je v rodu. Byl to člověk z *dobrého domu a z lepších kruhů*. Růža spoléhala na svůj odhad. Mohli si řezníci a hokynáři dávat jak chtěli velká spropitná, a to oni se zase rádi ukážou, jí stačilo mrknout na ruku, aby poznala, na čem je. Půl roku si trhovec okusuje nehty. Ale když si vyjede do Prahy na lepší, uhodí se přes kapsu, ohodí se na flám, i ruce si dá do parády, to byste praskli. Ty paličky, vyved'te z toho fazónku! Ty fialové špecerácké pracky a k tomu růžový japonský lak, chudáci, hodilo se to jako punčocha za klobouk. Ovšem že k nim promlouvala oním uměle vysokým hlasem lahodné nálady, jako vůbec k zákazníkům. A jestli se domníváte, že se kdy dala pozvat některým z dědků na večeři, a něco se jí nalákali!, to byste špatně znali Růženu. Takový filuta, na zduřelém prsteníku ještě má vtačený proužek po manželském kroužku, který mu teď cinká v kapse drahého a objemného obleku, dovolenou dostane z domova krátkou a spásl by Prahu za den a noc. Za prvé, Růžena nebyla dnešní. Za druhé, byla slušné děvče.

A za třetí, vůbec. *Byla ideálně založená povaha*, a krevnatí řezníci, kteří se dvoří zhurta, docela jí neodpovídali. Také přicházeli vyžehlení agenti v kamaších do pánské manikýry, někteří nosili řetízkový náramek na levé ruce a kouřili z jantarových špiček. Ti zase mají nehty tak ozdobné, až to není hezké na mužského, učiněné reflektory. Pořád si je leští a brousí z nudy ve vlaku. Tuzéry dávají mizivé, ale bývají příjemní, znají svět, naučili Růženu konverzaci, užívat cizích inteligentních slov a ohánět se bulvárně filozofickou frází. Proč by se člověk nezasmál s vtipným mužem? Ale to bylo také všechno. Kdysi šla Růžena s jedním do kina bez kamarádky Božky – ta zbyla podnes v dámském oddělení, kdepak Božka, taková nekňuba –, byl to nějaký Maďar, lámal češtinu, po kinu do kavárny s hudbou zatančit si a poslední tramvaj přes mužovo cizokrajné přemlouvání zrovna domů – ale nepřejte si maminku. Anna Urbanová, jak byla holka o hlavu větší než ona, vyťala jí jednu, jen se krásné dívce v očích zajiskřilo. Pamatovala dceru, že chudé děvče nemá než svou čest. Protože Růžena byla její nejmilejší dítě od malička a její naděje do budoucnosti jediná, teď když má Ondříčka ve světě. Pro ty děti si vdova utrhovala od úst, pro ty děti se podruhé nevdala, a kolikrát mohla, jen si nemyslete! Těm dětem člověk obětoval poslední, a za to má vděk! Maminka ze všeho nadělala. Jako by Růžena neměla rozum z lidí a nevyznala se v tlačenci, od té doby, co ji šéf přeložil do pánské manikýry. Zнала je zblízka, ty macarátí ruce podezřelých existencí, které se štítí slunce, obchodují kokainem a posílají své lásky ve dvě v noci na Václavské šlapat dlažbu. (Většinou žádají fazónu do špičky.) V krámě se člověk leccos doví, když se světí modrý pondělek, to je v kadeřnictví nejslabší den, a dívky se sesednou v zadním pokojíku a pletou džempry nebo kopírují střihy. (Paruky naštěstí nevyráběly, jako na Žižkově.) Závodem posud kroužila pověst o krásné Idě, která od nich odešla za tanečnici do Rikitiki. Jednou se přišla děvčatům ukázat v činčila kožichu, ale pravý nebyl, a tolik se ke všem měla, hned hubičkovat, nikdy přec nebyly tak důvěrné, koukaly jako blázni, ale žádná jí nedala pusu. Ošklivily si ji. A včera prý ji zahlédl jeden kolega od nich stát ve dveřích takového podniku desátého řádu v Dušní ulici,

hrozně prý sešla, ani by ji nebyl poznal. Růža natahovala uši, souhlasně příkyvovala poznámkám děvčat, tlumeným úctou k závodu i důležitosti sdělovaných zpráv, a byla jaksi hrda, že vidí do *bahna velkoměsta*. Pokud jde o ni, bez starosti, nezabředne, měla všech pět pohromadě a úpornou vůli se vyšvihnout, vlastní Urbanovým dětem. Kdysi na Mikuláše, to byla Růža ještě v dámském oddělení, herečka Tichá prorokovala štěstí čiperné učednici. Pánská manikýra zajisté byla první stupínek. Toť se ví, také to zavazovalo.

Kdo vidí ty slečny tak americké v bílých pracovních pláštích, s bezvadně vyholenou šíjí, když ji naklánějí mladým ohybem k pošetilé piplačce, od níž přecházejí oči zveličované kapkou, kterou nazval francouzský voňavkář Květina lásky, a opeřené velikými řasami pod obočím zrušeným a nakresleným znovu nejtenčím štětečkem do mongolizující délky, jak nařizuje Hollywood, s ruměncem na lícních kostech, s ústy do srdce, ty slečny tak hladké, jako by právě vystoupily z obrázku na křídovém papíru, tak protáhlé jako v zdelšujícím zrcadle, jakých užívají v Jafetě, aby zákaznice se sobě líbily a víc objednávaly, kdo vidí tu krásu Velké Prahy, když se v poledne sype z obchodních paláců a osvětlí hlavní třídy vysokým smíchem a kovovými vlasy, ty slečny tak svěťácké a ještě francouzštější než Pařížanky, v kostýmku s kytičkou v klopě a v pletových punčochách napjatých chutí spěchat za štěstím, kdo je vidí, ani by nevzpomněl, z jakých vycházejí ráno komůrek, jakým podléhají přísným a starobylým maminkám a jak musí škrtit a jak se musí ohánět.

Kdyby nebylo maminek, jež podstrojují, holky by raději nejedly, aby jim zbylo na parádu. A když punčochy z umělého hedvábí na člověku jen hoří, střevíčky s podešví jako slupka prochodíš, jen to fikne, rukavice se seperou a zchlupatí, a přece jedno aby bylo k druhému. Ono se řekne, to máte kabelku a na ní alpaka monogram R. U., co dělat, když se to nosí, teď šáteček na krk aby byl kolikery na vystřídání a sponu v pasu a nějaký ten korálek, jako jeptiška tady nemůže chodit, a trochu té krásy na obličej a krapet vůně, je sice u pramene, ale zaplatit to musí jako jiná, šéf to strhne v sobotu, pár takových nic, co dělají dámu,

a *prachy jsou v tahu*. Ještě štěstí, že manikýrka měla lehké prsty a většinou si spíchla hadříky. Co tě nemá, holka, Jafeta, tam mají humpolácké kusy, co běhají, já bych to na sebe nevzala. Doma tě to přijde o moc výhodněji, pár korun na *bijáček* máš v kapse. Když s Božkou ukradly přes poledne chvilku, skočily do Kotců, kolikrát tam dostanete takový roztomilý zbytek na kombinátko, vyažuruješ si to sama a dáš k tomu *ekry filé* z té seprané halenky; to se musí umět čarovat. Růža, nač mrkla, to okoukla, jí stačilo juknout na šaty, aby zblejskla, v čem je ten vtip, a dívala se jako rys na cizinky vycházející v poledne z Ritzu a na pražské elegantnice, co tam přicházejí tančit na čaj o páté. Paní Gamzová už dávno nebyla její vzor – chudinka paní Gamzová v Jafeta kabátku. Růža ji někdy vídala chodit s Gamzou do kanceláře; ale byt si našli v novějším domě a od té doby, co Ondra odjel do Úlů, Růža se o ně nestarala. Jestlipak jim zvoní v uších, že teď na ně vzpomíná? Netvrdí, že by ten tmavý a krásný hoch (typ Valentino), když po něm šlehla očima do zrcadla, jak četl, a ihned je zase svedla k jeho ruce, které brousila nehty s navyklou hbitostí, až páliło, že by byl podobný Gamzovi. Gamza byl vlastně ošklivý. A přece ten mladý muž, matoucí přezíráním, jí vyvolával Gamzu, chvíle, kdy se jako žába modlila, aby advokáta nepotkala na schodech, a popletený spěch, když zapínala háčky nakřivo před vánoční večeří v Nechlebách. Neznámý s odmítavou tváří uváděl Růžu v zmatek podrobeného stvoření. Pudilo ji to pobíhat a omlouvat se; zač? Nemohla za sebe, měla už takovou povahu, že si nejvíce vážila lidí, kteří ji přehlíželi.

Pan Syrup, majitel, ukláněje se mlčky, významně a taktně, velice vážný, zmnožen zrcadly, prošel místností.

Růža odložila pilník, až zazvonil o sklo, a chopila se nůžtiček. Tamhle pan Hatěra, tenorista, dva tisíce bere za večer, a přece je k lidem, není pyšný, když přijde, je samý žert. To se jí ještě nestalo, aby měla obroušené obě ruce a zákazník na ni nepohlédl. Byla z toho všechna nervózní.

„Cilko, a kde zůstal šampon?“ řekla učednici zostra. „Jsi u nás dnes poprvé, vid’? Ještě nevíš, že ne, že při třetím prstu má být šampon tady.

Ale už at' ho tu mám! *Šupito presto!* Pán nemá kdy," dodala s nejjemnější špičkou.

Cilka byla jediný tvor na světě, kterému Růža mohla poroučet, a využívala toho stoprocentně. Proháněla učednici přesně tak, jako před dvěma roky slečny si dupaly na ni.

„Jako led,“ podotkla a sáhla letmo a znehodnotivě do mističky, kterou přinesla vyjevená učednice. „Z tebe jakživo nic nebude. Přidat teplo! A ne, abys tam zase byla dvě hodiny. Prosím,“ vyslovila s ohlednou něhou, vyměnila hlas i obličej, jako když vypne jeden kolíček a zapne druhý, a otočila mističku, zasazenou do posuvného stojánku, pánovi pod ruku.

Mladý muž byl zbaven novin a odzbrojen. Konečky pravé ruky v změkčujícím mýdélku, levičku v rukou hezké dívky, obrážel v zrcadle chmurnou a bezvadnou tvář, a už viděl tu otravu na zítřejším rautu, jež pořádal pražský průmyslnický svaz ke Kazmarovým padesátým narozeninám. Nejt prostě nebylo možná, jmenuje-li se člověk Karel Vykoukal a má-li tu smůlu, že je syn úleckého ředitele, když už se dopustili toho nevkusu a zvali i mládež, asi kvůli Evě Kazmarové, která se vrátila z Anglie v těchto dnech a je s macechou v Praze. Pokud se na ni mlžně pamatoval, holka byla, chudák, ošklivá jako noc, nosila brýle, a obával se důvodně, že krátké nohy Anglie nespraví. Nu, prohlédneme si ji, proč bychom to svému starému pánovi neudělali k vůli, podívat se nebolí. To máte takové rodinné služebnosti. Například tyhle První máje v Úlech, kde člověk nesměl scházet, když už se rozhodl pro rozumné styky. Úlecká vláda si potrpí na májovou gratulaci. Nezmar pravda zacházel se synem svého starého spolubojovníka a přítele stručněji, než bývá zvykem mezi vychovanými lidmi; ale co chcete na podivínovi. Mladý pán si u něho pošramotil reputaci ještě jako kluk. Ach ne snad tou zapadlou knížtičkou ježatých veršů „A na ně!“, kterou vydal před lety pod pseudonymem a o které se Kazmar jistě nikdy nedověděl. Inženýr Karel Vykoukal měl dnes dost humoru, aby uznával, že z něho tehdy zakokrhala dozrívající puberta, a nikterak se nermoutil, že se nenarodil básníkem; je lyžařský přeborník ve skoku z můstku a zna-

menitý mladý muž i tak. Odbyl si rudé spalničky, jež tehdy řádily mezi akademickou mládeží, a vystonal se zároveň se zánikem Red baru. Staříčké nadšence Gamzova rázu, kteří jsou od té doby, co máme zákon na ochranu republiky, pořád jednou nohou v kriminále, posuzoval s veselou shovívavostí mladických vzpomínek. Dnes byl dospělý a měl smysl pro skutečnost. Za svých zdlouhavých studií ve veselé Praze dopracoval se značné liberálnosti k prachovému (a tak šetrnému) tátovi, s kterým býval na štíru; a jeví-li ředitel Vykoukal snahu oblomit Hospodáře a usadit syna za vedoucího inženýra v úlecké barvírně, Karel by konečně časem nebyl od toho. Ten směšný vroubek, co měl u Nezmara, za to, že jako výrostek utekl po dvou měsících z kasáren Kazmarových chlapců, kam tatík zavřel kvartána, když mu nevonělo učení, ten projev zjemnělosti snad starý tvrdohlavec přece jednou zapomene, když běží o Vykoukalova syna. A koneckonců, neúčinkovala úlecká polepšovna? Zahnal studenta ke knížkám. I když se nepřetrhal prací, pohodlným tempem dodělal chemii a dnes se vykazuje roční praxí v říšskoněmecké laboratoři, kde pracoval v indantrénových barvivech. To by přinejmenším mohlo zajímat Jafetu. Ale kdyby se to v Úlech nepovedlo, také žádané neštěstí. Vždycky se něco najde pro mladého Vykoukala; proti kazmarovskému pokolení rasů a dřičů stavěl své provětrané, osluněné, sportovní a mužské sebevědomí. Nevymyslíl prach, ale nebylo to na něm znát, a působil znamenitě svou hubenou, opálenou, vypracovanou a trochu strašnou tvář s pyšným nosem a s pevnými ústy, s náležitou dávkou ušlechtilé surovosti, na niž berou ženy.

Taková hrdá a nadaná hlava! O čem jen přemýšlí? Učiněný kinoherec! Božítku, čím jsem ho urazila, že pro něho nejsem na světě? Růženě podnes nevstoupilo na mysl, že sedět namalovaná na nízké židliče u mužské ruky a piplat ji je hloupá marná práce a pokořuje. Ale dnes si připadala jako otrok. Planula, spěchala, oči jí přecházely v elektrickém světlu za dne, prsty ji neposlouchaly; a stříhla do živého. Nešťastný studený šampon! U nehtu na malíčku se objevila kapička krve. Sykla politováním, vydechla omluvu, vstala, zachřestila náramkem a odběhla na vysokých nohou. („Cilko! Která uličnice zas měla tu drzost a vy-

půjčila si můj kamenec!“) Vrátila se a ovívala mladého muže lehkono-
hým chvatem a ztepilostí.

Larvičku měla tuctovou, ale když chodila, dobře rostlá holka to byla a milá v poplachu, jehož důvod Karel prohlížel, jako by slečna byla ze skla. Přisedla zas a hladila mu ranku klouzající hlatí kamence, který staví krev. Byl to lahodnější kamenec, než jakého muži užívají při hole-
ní. Chlapíkovi bylo trochu hloupě v úloze malého dítěte, jemuž pofou-
kávají bolest; dotkl se zespod dlaní kývajícího se náramku, pochválil jej a ptal se slečny se zrníčkem ironie, s jakou se muži zmiňují o ženské
parádě, proč každý z těch hezkých kamínků má jinou barvu?

Zdvihla k němu ústa vyčnělá růžem. Ale dalo to práci! Nestřihla jsem
tě naschvál, to my v Ritzu si nedovolíme. Ale patřilo ti to! Nad vrchním
rtem měla mateřské znaménko. Dívala se spíš ústy než očima.

Náramek, vysvětlovala nejčiřejším destilovaným hlasem pro zákaz-
níky, je talisman a nikdy ho neodpíná.

Ani na noc ne?

Vytrestala ho pohledem.

Dvanáct kamenů znamená dvanáct nebeských znamení, každý měsíc
má svůj kámen a každý kámen jiný účinek. Opál zjednává sympatie,
akvamarín uchovává štíhlou linii, kočičí oko dává chytrost, jantar je
proti žárlivosti, lazur pro štěstí, rubín, aby se při člověku držela láska.

„A od koho ho máte?“

Růža se pozastavila. „Poněkud indiskrétní otázka,“ prohodila, jak
uslyšela v neděli v nuselském divadle. Co na tom bylo veselého, že se
mladý muž smál?

„Ale já to nemusím vědět, ale ani zdání,“ chlácholil ji nejdobromysl-
nější pražštinou, a Růža:

„Z Chic parisien na Národní,“ zalhala, ačkoliv si koupila náramek na
Žižkově, a zamluvila to: „Á, tady kvete nehet pro štěstí. Zrovna prstení-
ček. Ten je od srdce.“

Správná manikýrská zábava plynula. Růžena si uhájila pověst nej-
úspěšnější dívky z pánského oddělení, a slečna Gaby, která sekýrovala
Růženu ještě jako učednici a podnes ji nevyzvala, aby si tykaly, ačkoliv

je tak zvykem v kadeřnictví Ritz, slečna Gaby si ji nevraživě prohlédla, procházejíc místností. Vzala brilantinu, kterou nepotřebovala, a zas odcházela, houpajíc boky. Tloustla, a Růža jí to z té duše přála. Mladý muž pokračoval oním hravým způsobem, jakým se mluví se slečnami, a zanedlouho se dotkli záhad osobního vkusu. Slečna je řešila velice vážně a mladý muž ji povzbuzoval nedobrymi úsměvy. „Já jsem zvláštní povaha,“ prohlásila. „Mně se kolegyně vždycky diví, ale nemohu si pomoci,“ pravila, krčíc rameny. „Blondáci nejsou *můj* typ. To pro mne *neexistuje*.“

A kdo je její typ?

Chopila se oblé krabičky s dírkovaným víčkem, usypala růžového prášku a jala se třít nehty srnčím kartáčkem s palčivou horlivostí, až se jí hlava třepetala. „Konečně na barvu tak nepřijde jako *na charakter*,“ uhnula. „Kdybych se jednou zamilovala, ačkoliv o tom silně pochybuji, ten muž mně musí imponovat.“

Karel se bavil. Holka byla hloupá, že bys říchel. Moc hezká holka to byla. Povídá jí na půl úst, než povstal z hliníkového křesla, aby si dal okartáčovat oblek: „A slečno, víte co? Pojedme v sobotu na víkend. Čekám ve čtyři za rohem tamhle v té uličce, platí?“

V Růženě zazvonila krev. Signalizovala v ní ze dvou stran: dělá si blázně a takové štěstí už se nevrátí. Hlava ji zabořila jako po matčině prudké ráně; ztuhla. Rozevřela rty a odpověděla se vznešeností markýzy: „Lituji, pane, pro tuto sobotu jsem již zadána.“ A zděsila se lži, kterou vyřkla, jako nenapravitelné pohromy. Ale mladý muž, jak se zdálo, hned se s tím smířil. „A to je smůla,“ řekl přívětivě. „To se nedá nic dělat.“ Optal se s šibalským úsměvem: „Slečno, prosím vás, nevíte, kam mi dali klobouk?“

Růženu pojala hrůza z toho, co učinila. Neznámý zapadne do víru velkoměsta, a do smrti se neshledají.

Pan Syrup se svou vážnou a taktí tváří, paty u sebe, zdvořile vyčkal, až zákazník vyšel ze dveří. Pak se otočil na podpatku a spěchal dozadu k načatému obědu.

Růžena už se nerozmýšlela. Hebce vyšla před krám ve svém bílém plášti do práce, udělala několik kroků v jarním slunci a dotkla se odzadu šedivého rukávu z krásné anglické vlny. Jaké ohledy, když běží o životní štěstí! Ach, jak chápala jeho *nedbalou eleganci!* Mladý muž se ohlédl s výrazem, který zřejmě předl už o něčem jiném.

„V neděli dopoledne,“ vydechlo děvče zblízka a pohlédlo na něho ústy, „v neděli dopoledne bych mohla.“

Zásvit pobavené něhy a také kmit nelibosti proběhly tváří mladého Vykoukala; co mě tady chytá ve dne na ulici. „V sobotu musíme bejt do sedmi *v kšeftě,*“ chvátala kajícně, „a kolikrát dýl,“ mluvila, odkládajíc krámskou správnou češtinu, jako by rozpínala knoflíček u pracovního pláště, v kterém jí bylo škoda, i když měl vtípný stříh. Skvěle roslá holka to byla.

„Dobrá. V sobotu v osm,“ určitě vyřkl mladý muž. „Rukulíbám,“ uklonil se, obnažil valentinskou hlavu, vznesl ji a odešel se svými vítěznými rameny. Růža se vrátila, neživá rozčilením, do krámu, a do soboty jí všechno padalo z ruky.

Třebas si říkala, že děvče má dělat drahoty, a dáma že má na sebe dát čekat, byla na místě úderem osmé *v tom běž kostýmku,* a ještě udělala okliku, a za ní táhl obláček vůně. Mladý muž přijel v malém sportovním voze, opozdil se o čtvrt hodiny a neuznal za vhodné se omluvit. To se nezavede. Otevřel dvířka a řekl tak ze srdce: „To jste hodná, pojdte.“ *V šrek* střiženém límečku s vlněnou kravatou vypadal takový hochovský. Pustil ji vedle sebe do vozu, potaženého uvnitř višňovou vřazící koží, z jaké se dělají ty velikánské šik kabelky, a odjeli. Za městem ji poprosil, aby svlékla rukavičku, ručně prošívaná jelenice, padla na ni týdenní mzda, a políbil jí ruku. Na tepnu, kde je tenká pleť.

To byla láska. Ježíš, to byla láska. Takovou najdeš jen ve filmu; tak jí žijí jen dívky. Muž, ten nejprve nosí *pohrdavou masku,* pak je *ležérní,* a pak je něžný a pak vášnivý; potom kouří leže cigaretu v tajemném mužském mlčení. Muž, to je něco docela jiného, na to se nesmí nikdy zapomínat. Muž je šlechtný s odstínem krutosti; ale kdež krutosti, vždyť je to malý rozpustilý kluk, když s vámi hraje na hřišti za hotelem

volejbal. Och, půvabná cizí slova, která chrání věci od umouněné obyčejnosti jako celofánové balení, u nich doma na vsi se říkalo „pumlíč“. A jaká vděčnost a pýcha, a dojetí a radost a něha, když objevíte, že váš miláček je docela jako všichni lidé a že se ho vůbec nemusíte bát, i když je muž tak vynikající a takových nedostupných zájmů, s laboratoří, s kluby a se společenskými závazky. Kdyby Růža byla četla zčistajasna v poledníku pana Syruba, že Karla jmenovali na některý z nejvyšších úřadů, nebyla by se tomu ani dost málo podivila; věděla, co v něm je. Domýšlela si na svou známost a vytahovala se před děvčaty v krámě, až se jim všem zprotivila, i Božce, a to už je co říci. Kašlala na to. Nepotřebovala nikoho. Maminka s ní dávno nepořídila. Když Růža vzpomněla, že někdy doma poslouchala jako hodinky, opravdu, musila se tomu smát. Neživí se sama? Nemá právo na *soukromý život*? Nemůže sebou disponovat? Co je komu po jejích večerech. Divné řeči teď vedla holka. Matka ji nepoznávala. Nikdy Růža nebyla tak smělá, tak elegantní, tak přesvědčující, nikdy neměla doma takovou převahu jako toho jara. Bylo znát, kdo při ní stojí a o koho se opírá. Anna Urbanová na ni nestačila prát a žehlit, teď když dcera byla pořád na skoku a samá zábava. Neopominula jí to vyčíst, kdykoli se hodilo, a neustávala vzdychat v klopotě a starostech; ale pomaloučku se chýlila k vyznání matek, které nic nez mohly: Holka je mladá, ať něco užije. Růža ji zastrašila, a Anna Urbanová si počínala dcery vážit; byla už taková. Dokonce mlčky se podivovala dceři se zrníčkem zpětné hořkosti, jak si dnešní děvčata dovedou zařídit život.

Růženino štěstí bylo by bývalo úplné, kdyby s ní byl Karel chodil *mezi lidi*. Nemáš jich tady dost? smál se a ukazoval na vltavský břeh nabitý slunícím se lidským masem. Chodili se spolu v létě koupat na Mlýnek, než Karel odjel na dovolenou k rodičům do Úlů. I na filmech bývalo plno i v *dancingu* (kouzelné slovo, dancing), když se jí povedlo Karla někam vytáhnout. Karel nejraději viděl, když přicházela rovnou k němu, protože byl tak hrozně zamilovaný. *Byť na obvodu, přece to byly elegantní lokály, kam ji doprovázel její partner*, a byla vděčna Karlovi a mrzela se na Karla. To nebylo to, to pořád nebylo to. A on dobře

věděl, co ona myslí, ale dělal, že nerozumí: to máte mužské. Ani jedinkrát pro ni nepřišel před krám jako ostatní hoši pro svá děvčata, i tamhle Božčin žalostný příručí, co kulhá, ale aspoň tu je. Karel jako by neexistoval před lidmi. Karel přece musil mít spoustu známých. Ale v tomhle byl úplný umělec, nikdy se s nikým nesetkali. Růžena kroužila okolo jakýchsi obehnaných ostrovů, k nimž jí scházel most, a ne a ne se zbýt své dávné starosti, že *lepší lidé* jsou pořád tam, kde není ona. Součila, že Karel si ji nikdy nevezme, když je z *takové rodiny* a když jeho otec je skoro úlecký král. (Ty Úly asi byly něco nádherného, podle toho, co psal bratr, ani se mu nechtělo domů; dva roky už ho neviděla.) Ale vždyť Karel se vůbec nikdy s žádnou neožení, dával to často znát v legračních narážkách, a o té milionářce Kazmarové mluvil ošklivě, a to Růženu těšilo. Říkal, že je krátkozraká jako krtek a taková smutná, že melancholické ženské mu vždycky šly na nervy. Ne, nebylo nad Karla. Byl to jemný člověk. Měl srdce, bral ohled na své děvče, s ním se nemusila ničeho obávat. Když pomyslíte, tamhle Božka, včera ji převezli na kliniku se čtyřicítkou, dala si pomoci, otrava krve, kdoví zda vyvážne, a jestli, ta si poleží, takový kluk by zasloužil, Božka měla odjakživa smůlu, zítra ji půjde Růža navštívit, už za ni přijal pan Syrup náhradní sílu, co dělat, živnost nečeká.

Na podzim Karel prodal svůj malý sportovní vůz, na který měla Růžena tak hezké vzpomínky, ale nevyměnil ho za *modernější typ*: Co s vozem na podzim? Přesto, že měl tak úžasně bohatého tatínka, míval dales, stařec byl zřejmě škrob. Bylo po výletech, ale zato měli své večery u Karla. Růžena vařila čaj značky Souchong a přiklopovala koněvku čajovou panenkou v žluté a modře proužkované krinolíně, *goblén barvy*, s našitými malilinkatými růžičkami, aby nevychladl. Panenku sama ušila na drátěnou šablonu od „Krále módy“ a přinesla ji do hospodářství. Ale nezdálo se, že by Karel sdílel Růženino nadšení pro rokoko. Znala všechny Karlovy sportovní ceny, sošku bronzového vítěze na knihovně, stříbrný vavřínový věnec a přebornický pohár, medaile, diplomy a vlajky, a byla jimi hrda, třeba si zpočátku mátl klubovní zkratky. Ráda se dotýkala věcí v Karlově bytě, studeného mramorové-

ho popelníku, jinak chladného plicního pera, zvučné tenisové rakety, kterou možno přebrnknout, a tu Karel křičí, ať toho nechá, bílých plstnatých míčů, jež voní benzínem, pokud jsou nové, a hlazeného dřeva skříně – byl to mořený dub – se všemi mužskými šaty, a za jejímiž dvířky se zpočátku svlékala, pokud ještě byla hloupá. Ke všemu, co patřilo Karlovi, lnula tělesným zalíbením. Jezdil na sních, vždycky na kolik dní, měl pravé norské lyže z nejušlechtilejšího dřeva, hikory, na chodbě vždycky bylo cítit sverdrupit, když se vrátil tak nádherně opálený horským sluncem. Na hory s ním ovšem nemohla, ne, na to neměla kdy, a Karel sám o to dbal, aby nic nezameškala v kadeřnictví Ritz, a vidíte, to zas od něho bylo krásné, nebyl sobec, nechtěl jí kazit život. Když se to vezme kolem a kolem, byl *každým coulem gentleman*. Byl muž dvacátého století a neobtěžoval ji žárlivostí. Nikdy ji netrápil, co tropila, když nebyl v Praze, neotravoval ji jako ti nešikové, co čekali po šesté před krámem, svá děvčata. Také co by dělala bez Karla? V neděli, když měla volno, sedala doma a šila. Pořád není co na sebe, a vždycky byla jako ze škatulky. Zato Růženu zajímalo všechno o Karlovi a vyptávala se ho s palčivou zvědavostí a se špetkou lítosti dítěte za plotem, jaký měl sních a kdo všechno byl na Šumavě. Jmenoval s veselou ochotou lhostejná jména, pár takových dobrých kluků tam bylo a také žena a dcera jednoho dobrého známého, Gamzovy. Růžena vzplanula zájmem. Co dělá paní Gamzová? Taky ti připadá jako slečinka? Víš ty, Karle, že to byla má první láska? A co Helena? Ještě je taková nafoukaná žába? To měla po Gamzovi; on sice dělá bolševika – Karel nasadil vážnou tvář krásného hochy a odpověděl cize, že stará paní ho přirozeně nikdy nezajímala; pokud jde o tu medičku, dost slušně dělá kristiánky; jinak si jí nevšiml; ostatně v neděli večer odjely. „Znáš je od Syrupa, nebo ze schůzí?“ optal se znehodnotivě, jako by vylučoval jinou možnost, a vypadalo to, jako by Karel upíral Růženě právo, aby měli jakékoliv společné známé. Růže to přišlo líto. Když se chtěl škádlit, otočila se ke zdi a prohlásila, že není v náladě. Ale hned ho vzala sama kolem krku.

„Podívej se, Karle,“ vyřkla, „víš, co mě na tebe kolikrát mrzí?“

„No!“ řekl Karel, který už se začal oblékat.

„Proč ty se mnou nikdy vážně nemluvíš. O tom, co děláš, o své chemii, o těch barvivech a všechno. Nemysli, mě by to taky zajímalo. *Já mám taky duši.*“

Karel se překotil na lehačku, rozhodil paže a rozesmál se. Řehtal se, až se třásly sportovní diplomy na zdi, mladým, zdravým, svobodným smíchem. A co na tom bylo veselého? Tohle měl kolikrát Karel.

Hodná holka to byla. Moc hodná holka to byla.

Při díle

Halačka seděla před stojanem, na kterém visely za činky kývavé listy, podobné vyšívacímu rámu, a naváděla. Nahoře leželo vratidlo s ošlich-tovanou osnovou – kde byly časy, kdy se Ondřejovi jevily osnovní vály jako maminka tisíckrát zvětšená špulka. Stál vedle Halačky a podával jí po pořádku niti z kříže. Návod měli před sebou. Halačka dostala nový v ordinaci, začínalo se s letními vzorky. Občas nahlédla do papírku s vykreslenou vazbou, jako by četla z mapy.

„Mohu?“ přistoupila slečna Kazmarová v brýlích a postavila se za naváděčku. „Ale nebude vás to rušit?“ ptala se s dětskou přívětivostí lidí, kteří nemají naspěch.

Halačka jen zavrtěla hlavou a neustávala odpichovat nítěnky.

„Jak to dělá zázračně rychle,“ obrátila se slečna Kazmarová k řediteli Vykoukalovi, který ji doprovázel. Nedal si to vymluvit a prováděl ji po závodech. Ukazoval jí nové stavby a zařízení vzniklá za tu dobu, co nebyla v Úlech, a měl se dvakrát pozorně k dceři Hospodářové a k bohaté nevěstě, s kterou by rád oženil syna. Do barvírny s polonahými muži v parnatém a jedovatém přítmí, a kde stružky vypouštěných mořidel by ohrožovaly dívčí střevíček, dal slečně jen nahlédnout, ani u horkovzdušné šlichtovačky ji ovšem nezdržel, ale doufal, že ji pobaví revolverové stavy. Střelohbitou měnu člunků a složitý vzor bleskem tkaný ocenil zajisté i laik takové nevinné mysli, jakou se vyznačují korunní princezny. Slečně se zatím nechtělo k strojům. Dívala se Halačce na ruce, jak hbitě provlékají háčkem pestré niti očky, a upřímně si vzdychla z bezmoci člověka, který odmalička nedržel v ruce než pero: „Jakživa bych to nesvedla!“

Ta je ošklivá! pomyslel si Ondřej o slečně Kazmarové v brýlích. Za mák se nepodobala Hospodáři.

„Je to v jejím zájmu, aby spěchala,“ odpovídal ředitel Vykoukal před Halačkou o Halačce slečně Kazmarové a dodal, že na osnovy mají naše

dělnice lehčí prsty než tkalci. Jen to vyřkl, jako když utne, Halačka se zarazila a musila znovu počítat. Byla by po nich hodila jehlou. Měla takovou povahu, že nesnášela, aby jí někdo hleděl na ruce a mluvil, když naváděla do brda. Do paprsku, to už jí tak nevadilo. Ale když se začíná nový vzorek, musí se myslit. Jsou dělníci, kteří zrovna rádi ukáží, co dovedou, a jiní zase jsou takoví nervózní. Halačka za sebe nemohla. Naváděla jedna radost, ale jak ji někdo špehoval, ztrácela fortel.

„Stárne, stárne,“ prohodil o ní ředitel Vykoukal, když vycházeli z osnovny, „dnes už je to znát. A jaká to bývala zručná dělnice. Co je to platné, nějakých čtyřicet jí bude. Mně jsou nejmilejší mladé síly do pětadvaceti.“

Slečna Kazmarová se pozastavila. „Ale nedali byste ji pryč, když je tu tak dlouho?“ ujišťovala se, hledíc na Vykoukala. Leccos už o něm zaslechla.

Pousmál se nevinnosti korunní princezny; hned zvážněl. „To víte, že ne,“ chlácholil ji nejspolehlivějším basem a vešli do tkalcovny.

Babička slečny Kazmarové ještě předla vlnu horských oveček, jako všechny ženy v dědině, jídala trnky na poslinky, aby měla čím vlašit nit, a její kužel, na který je posud nadito vyplávlé a špinavé rouno, i vřetenno na přeslici a také viják a snovadlo uviděli Kazmarovi chlapci jednou v neděli ve vitrině úleckého muzea zároveň s ručním stavem Kazmarova rodu, sdělaným ze dřeva a na šlapací podnůžky. V zimě se babička střídala s mužem při díle a tkali sukénko; dědeček chodíval s kusem na zádech půl dne cesty do Drachova na jarmark. Hospodář, když si zamane, podnes se postaví k stavu a dělá, aby ukázal, že nezapomněl řemeslo. Taková panská práce sice v dílně zdržuje, ale aspoň že je vidět zájem. Dcera se už odrodila. Slečna Kazmarová má, pravda, latinské školy, ale nerozezná soukání od snování a na dílo se nedovede ani dívat. Opravdu, nevím, mám-li to na ni prozradit. Když dnes vstoupila s ředitelem Vykoukalem do tkalcovny – kdy tu byla naposled? Snad jako školačka, to byl ještě dědeček živ – a spatřila vížky žakárů, ze kterých visela shora dolů spousta jakýchsi režných nití, pomyslí si: Vida, už tkají i do výšky. Měla, chudinka, zdvižní šňůry za druhou osnovu. Ještě

že to neřekla! Ale kdyby řekla, také žádné neštěstí. Nikdo by ji neslyšel v hlomozu přitloukajících stavů. Dělníci ji pozdravovali s neochotným údivem. Co tady chce? Darmo zdržujou, návštěvy. A zase si hleděli svého. Nepodléhejme úvodníkovým představám, to nebyla rudá zášť a zařatá pěst, bůh uchovej! jen přezírání. Až jednou Kazmar zavře oči, ty lesy strojů budou patřit malé obrýlené dívce, která jimi chodí jako ztracená. Celé Úly budou její, ale je v nich cizejší než tulák bez domovského listu, protože se nevyzná. Věděla dobře, jak je tu zbytečná, a ostýchala se dělníků. „Pojďte, my tu překážíme,“ prosila Vykoukala. Ale mistr Lechora se přidal k nim celý šťastný a ukazoval a horlivě vysvětloval, byť i nebylo slova rozumět, a třebaže, jak připadalo slečně Kazmarové, bylo to ustavičně totéž. Slečna Kazmarová se dívala na stroje, kterých v Úlech přibývalo, jak vyrůstala, na tuto vášeň svého otce, žensky a krajně, jako lidé cvičení v latinských naukách. Tu ji nerozumitelné stroje nudily, tu se divila dost dětinsky výrobním zázrakům; stroje jí naháněly uctivý strach a byly jí odporné. Když pomyslí, že by sama žila život přikovaný k mechanismům den co den a rok za rokem, byla by si zoufala. Mzda jí připadala jako chytrácké výkupné jejich rodiny, která se zachránila na svobodu, ne, neměla dobré svědomí před dělníky. Ale zasmušilí muži, zdálo se, pyšnili se svými stroji jako řidič vozem. Něco sebevědomí vynálezceva přecházelo ze stroje na dělníka, který jej obsluhoval, do Vykoukala, který ho objednal, do mistra, který ho měl na starosti, a svazovalo třídní protivníky, chlapy i pány, v jedno spolčení. Stroje jsou věc mužů, jako matematika a vojna, poháněl je věcný mozek a pud závodivosti, mužský duch. Kdykoli slečna se svými průvodci přistoupila až k *jeho* stavům, pokaždé tkadlec, i tenhle zamračený jednooký, vyjasnil čelo ne tak vlídností k dceři majitelově, jako příchýlností ke *svým sagárkům*, ke *svým listovkám*, ke *svým revolverákům*, a mlčky se chlubil, co spolu dovedou. Motory táhly, hodiny počítaly obrátky, hranoly karet nahoře, co diktují vzor dole, se otáčely, osnovy tekly, člunky šipkami proletovaly od břehu na břeh a zpátky, až přecházel zrak. Měňavá vazba narůstala slečně Kazmarové před očima za skly – najednou ji někdo odzadu surově popadl za paži

a strhl ji zpět; něco prudkého a jako vesele zlého, *co vyhrálo*, hvízdlo jí okolo hlavy a přivřela před střelou oči. Když je otevřela, podivila se, kam se poděl Vykoukal, stál přece vedle ní? A teprv rozeznala krátkozrakýma očima, že ředitel se narovnává od země, skrčil se v dřep před letícím člunkem. Mistr pohleděl vytřeštěně z ní na Vykoukala, zaklel a vrhl se k stavu nalevo od nich, který se samočinně zarazil. Vlastně se lekla až nádavkem.

„Člunek, potvora,“ řekl ten dělník, co ji strhl zpátky. „O vlas, a bylo neštěstí.“

„Vystřelil jak projektil,“ podotkl jiný, těše se tomu slovu.

Tkadlec až v třetí ulici přinesl člunek, jenž vyletěl a nikoho nezasáhl naštěstí. Byl kovový a podobal se opravdu lodičce. Dělník, který jej zdvihl, nechtěl jej pustit z ruky a dokazoval všem okolo vítězně, kam až člunek dopadl.

Ted', když se nikomu nic nestalo, všichni jako by si přáli, aby člunek byl vystřelil co nejdál a osvědčil co nejprudší sílu. Oživilo se účastníky nebezpečné příhody, pronášeli mínění, jak se to asi stalo, a dovolávali se případů, kdy takový člunek i zabil člověka.

„Taky mám na něj památku,“ řekl jednooký tkadlec a ukazoval na své přivřené víčko, pomalu se usmívaje.

Slečna Kazmarová, přimračujíc se trapnými rozpaky, překotně děkovala tomu dělníkovi, který ji uchránil, a on se rozmluvil s náhlou dobrotou a se štědrnou převahou člověka, jenž ví, co tomu druhému prokázal.

„Byla by to směla,“ povídá. „Jednou za uherský měsíc se k nám přijdete podívat, a hned úraz. Ani byste nebrala pokladnu,“ zažertoval.

Mistr byl nešťasten, propadal se do omluv, ještě nikdy za tu dobu, co je tady, dušoval se. Ředitel Vykoukal, odmítavý, odpověděl úsečně, že jim pošle inženýra vyšetřit ochranná sítko, a kráčeje vzpřímeněji než kdy jindy, pospíšil za slečnou z dílny. „Toho tu tak hned nevidíme,“ usmáli se po straně dělníci.

Slečna Kazmarová ještě chvíli poté, kdykoli se jí vracel vymrštěný člunek, vrašťela tvář nervózním studem a přidávala do kroku po úlecké

regulaci, kudy se rozběhla před obědem a kde nebylo človíčka v tovární hodiny. Každou chvíli je to může trefit, mračila se a běžela, a jak směšně jsem se k tomu nachomýtla. A také – kam vkročím, přináším smůlu.

„Slyšeli jsme, slyšeli. Na korunní princeznu prý byl spáchán atentát?“ škádlil ji u oběda doktor Rosenstam oním hravým způsobem, jakým si muži pracující soustředěně nadlehčují chvíle odpočinku.

„O jednu ženskou míň!“ prohodila slečna Kazmarová, napodobujíc Rosenstamův lehký zvuk, který jí neslušel.

„A co by si počali Dalešov a Vykoukal a všichni nápadníci trůnu?“ pokračoval posměvačně. „Co bych bez vás dělal já? A Hospodář?“

„Ani by to nepozoroval,“ pravila slečna Kazmarová v smíchu, „nemá kdy,“ a téměř tělesně cítila, jak klesá na její straně konec houpačky a oč je těžší než Rosenstam. Nezdržela se a dodala: „Ano, kdybych byla syn –,“ a hlas se jí sesul do lítosti, která nesměřovala k otci, ale schovávala se za něho.

„Ale dítě, dítě,“ zarmoucen za ni vyřkl Rosenstam, který byl právě tak citlivý jako posměvačný, jak jest vrozeno židovskému plemeni, a nakláníje se nad stůl podle svého zvyku, hleděl jí do očí s něžnou účastí. „Nervy?“ optal se citovým zabarvením hlasu, za něž nemohl, a položil jí konejšivě ruku na ruku právem přítele staršího bezmála o čtvrt století, jak často připomínal. Dívčí ruka se maličko stáhla, jako když polkne, a zazvučela do konečků prstů pod mužskou dlaní. Viděl vážný, mladý, nepůvabný obličej růžovět a prosvětlovat se zevnitř; její nahé oči před ním prchaly bez brýlí, které snímala, než vcházela do úřednického klubu v hodinu Rosenstamovu. Nebyl-li Hospodář v Úlech, slečna Kazmarová raději jídala v klubu než doma s macechou.

„Když jste byla malé děvčátko,“ řekl jí Rosenstam, odtahuje zpolehounka ruku z jakési vzbuzené mužské opatrnosti, „vypravovali vám někdy pohádku o smutné princezně, která se nedovedla usmát? Abyste věděla, to jste vy. Čím vás rozveselíme? Mám udělat stojku a chodit po rukou? Mám zapískat na prsty? Dovedu, nemyslete. Víte co? Vezměte honem kabát a pojďme na slunce. Hvízdnu, že to bude slyšet až do Široké.“ Slečna Kazmarová si dala poslušně obléci kabát, a pochybně

a nesměle se usmívajíc, vyšla s Rosenstamem, který jí několik minut poté unikl do laboratoře.

Mistr tkadlec Lechora ze šestnáctky věděl jako každý mistr: jak se v dílně něco semele, čekej novou zlost. A také nemeškala. Jen mu člunek provedl tu neplechu jako z udělání, právě když přijde návštěva, a už tu měl nadělení se Šestákem. Toho byl mistrovi čert dlužen.

Když tkadlec Šesták přišel do Úlů, byl zvyklý dělat pořádně, ale jim to bylo všechno pomalu. Pořád bylo nakvap dílo. Krejčovna jim to brala z apretury div ne mokré a horké. Dnes se to poslouchá jako pohádka. Šesták se okoukal a poznal, jak to v Úlech chodí. Také se naučil dělat, jako když hrom bije a hajdalácky, když jim to šlo pod vousy. Brzo byl chytrý až moc. Přivstal si na mistra. Sebral mu klíček od hodin, jako počítadla útků, víme. Mistr pořád: kam prý jsem si klíč založil? Šesták vyčíhal chvíli, otevřel hodiny, povolil řetěz a pak do toho žďuchnul – ten si najezdil výkony! Dílna na něho v sobotu koukala jako na rekordníka. Ale všeho moc škodí. Šestáka zlákalo čarovat. Nedal si pozor, a hodiny se mu vymstily. Natkaly mu taková závratná čísla, že by to poznalo dítě. Za čásek by na podfuk připadli i tak, ale Šestákovy cifry byly do očí – a letěl na hodinu.

Mistr se rozhlédl dílnou, zastavil se očima u Ondřeje a ukázal mu bradou na stroj bez pána.

„Poslechni,“ povídá, „vyznáš se v tom? Postav se k tomu. Snad to půjde.“

Ve škole už se tkát učili. Ondřej odpověděl:

„Proč by ne. Já to zkusím.“

Nu, vzal potáč, narazil kops na trn v člunku a profoukl nit – dočista jak to viděl činit staré tkalce. Zapjal motor, pomohl stroji rukama, vmetený člunek vyběhl z „kastle“ na svou závodní dráhu. Ondřej zčervenál po uši. Třebas ani předtím nemluvil, nyní všecek jaksi ztichl v obecném hřmotu dílny. Sledoval očima let svého člunku s úzkostí kvočny, které se pustilo kachně na vodu. Stav jel, bidlo přiráželo, člunek běhal „z boudečky do boudečky“, táhl za sebou nit a prohazoval – ne, to se mu

jen nezdálo, doopravdy to tkalo. Když něco děláte poprvé, když začínáte novou prací a uskutečňuje se, štěstí i nevěra v sebe vámi hýbají. Kdyby se Ondřej nestyděl, byl by křičel radostí – jen aby nezakřikl. Náhle ticho; zarážka; mašina stojí; došel útek? Ba ne, utrhł se hod. Tka-dlec přes uličku musil na pomoc.

Když Ondřej odbalil z vratidla kus, ještě zkroucený a živý, nevhled-ný jako všechno právě narozené (teprv až ho vezme do parády kalanar, bude k světu), svůj první kus, který utkal sám, nadlehčilo ho štěstí. Tu je, a sáhni si, zamni v štipci, potěžkej, prohlédni vazbu. Nebyl tu a teď ho máš, dobrý oxford, něco skutečného, co už trvá samo a vydá se na cestu do světa. Ondřejovi nepatřil, do látky se neoblékne ani ji neprodá – byl to však jeho kus. Každý sešit nejhoupějších úloh musil podepsat. Ale nikdo se nedoví, že štůček 3769 bs tkal poprvé v životě v obavách a s péčí jakýsi Ondřej Urban, jeden ze statisíců neviditelných. Také, naštěstí, živé duši nepoví, komu se ve vazbě udělal „žebříček“. Vada Ondřeje mrzela silněji než mistra i kontrolu, kaz v tkanině ho žral jako svrab na vlastní kůži, i v noci se mu zdálo o žebříčkách. Příště by mu strhli za chybu pokutu. Ale zejména, sám chtěl odvádět práci jako zrcadlo. Toť se ví, že se klukům zmiňoval nedbale o rachotě a předstíral, že ho také zajímá víc kovaná než dílo, aby se mu nesmáli.

Obálka první mzdy! Vzrušila ho jako zamilovaného psaníčko. Jak bych vám to řekla? Ještě víc než peníze těšilo ho to uznání, které znamenaly. Až posud z toho, co snědl, dostával každou sobotu výkaz, kolik si odpracoval, a páska počítacího stroje byla nudná jako loňský jízdni řád.

Ale opravdová bankovka v příznačném výplatním sáčku z úlecké kartonážky! I s mincemi, které spadly k lepenému růžku a kloktaly uvnitř. Dobré je hmatat úspěch vtělený v peníze. Držet v ruce první mzdu, to dává odraz ke skoku. Ondřej rovnou od výplaty běžel na poštu a poslal první výdělek do Prahy mamince. Umínila jsem si od počátku, že nebudu líčit Ondřeje onačejším, než byl, i nepředstírám, že tak učinil jenom z lásky, ale zejména proto, aby se doma pochlubil. V ústavu ho za to pokárali zase z jiné stránky. Vaše matka, Urbane, pokud je nám zná-

mo z oběžníku, který jste vyplnil, žije v teple a nemá hlad. Vy však, mladý příteli, vyrůstáte z rukávů, límečky se vám třepí a o vázance hanba muvit. Jafetu máte přes cestu. Jafeta vás oblékne za babku. Spočíte si na šaty! Jafeta poskytuje svým zaměstnancům obzvláštní výhody. Jafeta – kouká člověku až do žaludku a rentgenuje mu kapsy. To tedy bylo v Úlech protivné, v tom zase měl Francek pravdu.

Kamarádi dávno vyzozorovali Urbanovu houževnatou vůli, aby se vyšinul a aby je předstihl, a nevěřili mu. Kdykoli vešel do pokoje a přistupoval k hovořícímu hloučku, umlkali, však si toho povšiml. Trpěl tím jako křivdou. Což donášel? Za koho jej měli? Což byl nějaký špicl? Copak byl Kolůšek? Ale dobrá, nikoho mu nebylo třeba. A samota, trest premiantů, rozestupovala se okolo Ondřeje. Nebyl k lidem, a co žil v Úlech, zhruba nepromluvil než se starším Franckem a s Lidkou Horýnkovou, ta je sblížovala. Oba se točili okolo Lidušky.

Francek už bydlil v dělnické kolonii a dělal teď v barvírně, kde chemický čas pracuje pomalu jako u vodníka, kde pumpy osaměle čerpají a válce valchy provalují alkalickým kalem tasemnice tkanin. Pohybovali se tam polonazí v přetopeném přítmí jako na břehu tropických močálů, nadzvedávali kopisti plihé a napité kusy z indigové kypy a zase je nořili do lázně, aby se vybarvily, mořili bavlnu, sířili hedvábí, zapalujíce žlutý roubík v žlábků, kterým se vedly sirné výpary do bělicí komory – jednou jim na ventilaci naletěla vlaštovka a spadla jako hrouda, hned bylo po ní („Jakpak že sis nevezala gázmasku,“ oslovil ji Francek) –, kypovali a provětrávali, pařili se nad vyvářkou, pražili se v sušárně, pot se z nich lil, ale nohy je zábly od kamenné a mokré podlahy a z rybníčků s řasami přaden jako by táhla zimnice. Starší barvíře lálal hostec, a Úlečtí jej léčili takto: zašli do lesa, svlékli se do pasu a lehli si do mraveniště. Ošíváš se, což o to, kůži máš jeden plamen, ale oni mravenci pouštějí takovou kyselinu, a ta znamenitě hojí revma. Jen pozor, aby to nebyli ti jedovatí křídlatí. Tuhle pokousali jednoho, co dělá při valše. Strhal se sebe i prádlo a skákal nahý mezi smrčky, aby sedřel křídlaté mravence. Francek míval pohotově šprýmovné příhody, a Lidka se smála, až se třepetala.

Francek vycházel z barvírny celý zprahlý, jak se vypotil. „Hoši, to mám žízeň, že bych vypil krokodýla.“ A k vodovodu a točil, zvrhl do sebe kolik půllitrů, klel na úleckou prohibici a pil jako nezavřený. Kdepak Francek, takové tělo. Veliký Ondřej byl vedle něho jako panenka. Smělá ústa vystupovala Franckovi z tmavé a vysušené tváře, a připomínaje vraníka, pohazoval hlavou, aby odkryl kosý pramen vlasů s očí, které bývaly zaníceny chlóróvými výpary. Když vypouštějí z barvírny odpad, nesou se pomalu ošklivá oka po řece Úlečce, a zase jindy se všechna voda zbarví do krvava jako za egyptské rány. Horští pstruzi dávno vyplouvali břišky vzhůru, už tam není ani bělička. Něco perných šťáv z těch čarodějných kotlů přešlo Franckovi do krve; ostře smýšlel a mluvil kousavě. Jeden přespolní z přádelny mu tajně vozil Rudý plamen; v Úlech se nesmí prodávat a koupíte jej až za hranicí Kazmarovy říše. V Úlech je Kazmar purkmistr a král, to by se na to podíval! Nestrpí dělnickou politiku. Chce, aby se jeho pracovníci měli dobře, ale za všechno aby vděčili Hospodáři. Francek říkal Úlům „Kazmarův národní park mezků s klapkama na očích“ a tehdy, když Ondřej bral první mzdu a marně se snažil a nebyl s to, aby skryl radost, Francek jen suše podotkl, že je Kazmar chytrý; využívá práce nezletilých a dělá si z učedníků londrykry. Lidce Horýnkové se tyhle řeči nelíbily.

„A kdo by ho poslouchal,“ řekla jednou rozšafně a spojenecky Ondřeji, když starší druh nepřišel do bazaru a oni dva, jako obvykle, když se octli sami, začali o Franckovi.

„Pořád něco má. Ve všem najde chlup. Nemohu je ani vidět, tyhle rýpaly. Náš tatínek vždycky říká –“

Starý Horýnek, mazač v přádelně, pamatoval Hospodářovy začátky a lnul k podniku. Všechna Horýnkova rodina dělala u Kazmara. Dvě dcery šily v Jafetě a třetí byla připletačka, syn tesařil na stavebním, ale nejvíce se Horýnek pyšnil druhorozeným Štěpánem. Ve dvaceti osmi letech vede Kazmarovu prodejnu v Cairu a má na knížce úspory, o kterých se Lidka zmiňovala s lidovou úctou, jež Ondřejovi připomínala matčin způsob mluvit o penězích. I nejmladší Lidčin bratříček – toho se něco nachovala – kam jinam by se dal, až doroste, než ke Kazmarovi?

Jedli jeho chléb a vyznávali jeho barvu v kopaničářském kraji vystěhovalců. Ať je rád, že se nají, řekla Lidka tvrdě jako kmotra o Franckovi. Ale Ondřej, nedůvěřivec od kosti, podezíral pěkné děvče, že proto haní nepřítomného kamaráda, aby zastřela, jak ji mrzí jeho vynechávání schůzek a nedochvilnost.

Francek měl ještě jiné starosti a známosti než je. Co chvíli ho bylo vidět jinde vykládat v dělnickém hloučku, snad něco umlouvali, a také se Francek neodříkal promluvit s jinými děvčaty. Ondřeje trápila pochyba, až ho přemohla. Jednou, když se vraceli s Franckem z nedělní kopané k biografu, kde na ně čekala Liduška, a už nebylo tak vidět, optal se kamaráda nenuceným hlasem:

„Poslechni, chodíš ty s Horýnkovou, nebo nechodíš?“

Francek se usmál ze své výše dětinské přímosti otázky, a povídá:

„Proč to chceš vědět?“

Ondřej polkl.

„Tak. Abych nepřekážel,“ pravil, dívaje se jinam, a ustavičně šel. Ale Francek se zastavil a hleděl přímo na něho svýma smějícíma se v soumraku, prozíravýma očima. Ondřejovi připadalo, že si ho přehazuje z ruky do ruky.

„Nechodím, jen se bavím,“ vyřkl Francek s přejícností v mladém basu, kterou se vůbec vyznačoval jeho způsob řeči a široká chůze, a dal se zas do kroku. „Zasmát se není hřích. Co ty hned – všechno na beton?“

Francek Ondřeje znepokojoval. To nebylo jen Lidkou. Ten Francek byl ďábelský průvodce po Úlech: všeho ukazoval rub. Z Francka sálala smělá snadnost, které se vzpíralo z gruntu všechno v Ondřejovi; ustavičně jako by se s Franckem vypořádával; jako by měl dokazovat nikoli Franckovi, ale sobě, že on, Ondřej, je v právu a má pravdu, a jako by i proto musil být Franckovi nablízku. Všechna mateřská opatrnost, to, co v nás bdí za nás v pozemských věcech, odrazovala Ondřeje od staršího přítele. Odsuzoval Francka, ale byl by chtěl být jím. Nikdy se nerozmýšlí, nic mu nebrání, nic si nebere těžce. Francek zase na Ondřeje nevzpomněl, až když ho viděl, a potom uznával, že je Ondra dobrý kluk, jen zabeđený, že se musí zpracovávat. Poštíval ho, říkal mu: „Promiň,

že se dotýkám tvých citů,“ než pronesl některou příkrost o Kazmarovi, a jindy, vyhrnuje obočí jako herec: „Ovšem, u tebe, to je něco jiného, kdo se chce *nahoře* zavděčit –“

„Jaké zavděčit, co pořád,“ dopálil se Ondřej a popadl Francka vztekle za obě paže. Francek si to dal líbit, jako když na něho doráží kotě. „Proč mě urážíte,“ křičel Ondřej, „co ze mne pořád všichni děláte otroka, šplhavce a špicla? Koho jsem zradil? Vy si myslíte, že mi jde o *jeho* kapsu a o *jeho* chválu! Tos vedle, náhodou.“ Spustil obě ruce podle těla, vydychl a řekl bez moci: „Jak bych ti to vytmavil? Mně to jenom nedá –“

„Co ti nedá?“

„Odbývat práci,“ vyslovil Ondřej a strašně se začervenel. Když někoho trápí pud dokonalosti, stydí se zaň podobně jako za věci lásky. Ale jednou ven to musilo, bránil se, nemohl to na sobě nechat, a vyřkl z kořene svého studu a tak, jako by někoho odprošoval: „Mne těší práce.“ A všecek se uvnitř schoulil očekávaje Franckův nehorázný smích.

Ale Francek, mimo nadání, se ani neusmál. Trochu zkřivil koutek úst a prohodil:

„Mne by, brachu, taky těšila, jen kdyby to bylo naše.“

„A to zas ne.“ Všechny vštípené představy o spravedlnosti se zježily v Ondřejovi a rozvaha se mu vrátila. „Vem rozum do hrsti, Francku. Kdo Úly vystavil a zařídil? A kdo začal s holýma rukama a kdo si na to vydělal? Kdo do toho dal peníze? Ale co peníze, nápady, člověče, vtip. Na to musíš mít taky filipa.“

„Dobrá,“ na to Francek, „ale to bych rád věděl, proč já mám dostat revma, aby si slečna Kazmarová jela na cestu kolem světa? Co ta s tím má společného? Já vím, a teď jim tady dýchám chlór a síru, a jestli budu odveden, až se vrátím z vojny, Kazmar se na mne vykašle. To známe. V tom je přece systém. Od čeho jsme tady nejmladší osazenstvo v republice?“

„Jako náš tatínek,“ ozvala se Lidka s humorem, a Ondřej se zasmál s ní. „Nemaluj bubáky na zeď,“ dodala dcerka k Franckovi a pohládila ho po rukávu.

Pokud bylo na Ondřejovi, nelámal si hlavu tím, co bude za rok, a sžíval se se svými stroji. Tovární tkadlec musí mít dobré oko, ještě ale lepší sluch. Jen mu ten stroj udeří, musí odhadovat chybu; jak začne stav bouchat, povoluje osnova, prošlup se ti špatně otvírá nebo zarážka se porouchala, a mašina nedá návěst, že nemá člunek doma. Když Ondřej se tenkrát ocitl poprvé v „kravárně“ (tkalcovně), kde dělníci, právě jako v přádelně, jen šeptají a odzírají, protože vlastního slova neslyší pro pohon a pro přitloukání stavů, nebyl by věřil, jak si vychová uši; jak bude slyšet v obecném hřmotu jen „ty svoje“. Netrvalo dlouho a mistr mu svěřil dva northstropky, tu „zlodějnu o práci“, jak je nazývají dožívající ruční tkalci. Musily jet pěkně pravidelně a hrát: „Bude dnes, bude dnes,“ jak se sluší na úzký stav a na spěchající Úly. On má každý stav svou písničku, to vy nevíte? „Nebude to dneska, bude to zítra,“ rozvažuje těžký na plachtovinu, a starý plátenický hrával: „Na cukr, na kafe, na cukr, na kafe.“

Ondřej ani nevzdechl po svých jarních blouzněních o autoaerohydroplánu a o paní Gamzové. Jaké dětinství! Ani nohy, ani hlava neměly kdy se toulat, a bylo mu z toho bezpečno. Dobrý je zvyk; dává duši takt, aby udržela krok; ano, podobá se pochodu, jež dovede břitce hvízdát člověk, který ani není muzikant. Už přemohl úleckou únavu, která ho na počátku třeštila a poltila, a žil si v rovnováze s prací; už ho nevěkla za pačesy; byli si rovni. Halačka, které dřív podával, teď když si od ní bral osnovy, říkala mu žertem, že je takový rozumný, že by se mohl ženit od hodiny, a mínila to jako ženskou chválu. Sama děti neměla a mluvila s hochem pěkně jako matka. Úlecká mluva ukolébavek už nezpívala tolik, neboť notičky z ní se přestěhovaly od Lidky do Ondřejových přízvuků; vůně vyvanuly, ostří dějů žitých poprvé se obrousilo, a těžko už by se vmyslíl v údobí nerozluštěných obrazů, kdy útky byly klukovské špačky a kdy osnovní vály se podobaly matčině tisíckrát zvětšené špulce, právě jako člověk znalý písma už není s to, aby viděl v s kroutícího se hada, v c srpeček a v jedničke bič. Výrobní děj souvisel, v tkalcovně byl Ondřej na místě, s mistrem Lechorou se dobře snášeli. Ondřeje vůbec měli raději představení než kamarádi. Vyznačoval se

čímsi důkladným a usedlým, nač spoléhali zralí lidé. Ale přece kvůli mistrovi si Ondřej pochvaloval, že se dostal o dům dál. Od té doby, co Kazmar zahanbil mistra Týru před Ondřejem pro válečky, Týra si na Urbana zasedl, pořád na něm něco viděl a nic mu neudělal vhod. Mistr Týra měl takovou povahu, že si pořád nepřipadal dost vážný. Lechora, s tím byla řeč. Když ho něco rozzlobilo, vykřičel se a hned zas bylo dobře. Byl samý vtip, leckdy ožehavý. Útkům neřekl jinak než mužští a osnovám ženské; však už v přádelně přicházejí na svět jako kluci a holky; teprv muž a žena dají dohromady něco kloudného, jeden bez druhého nejsou nic. A ta ženská musí víc vydržet, víc zkusí, *nese riziko* na vlastním těle, musí se posilnit, té musíme uvařit polévku jako šestinedělce. Měl zvláštní cit, jakou šlichtu potřebuje která osnova, a podobný čich, ke které mašině jakého dělníka. Hleděl z nich dostat nejvyšší výkony a sám pro sebe trhnout nejvíc, ale zase měl uznání. Byl starý praktik, běžný muž, jako bývalý a povýšený dělník držel při Hospodáři, ale dovedl obcházet jeho zákazy a popíjel s chutí za kazmarovskou hranicí v lesní hospůdce, kde se scházeli úleční bratránci, právě jako vospával za zády své ženy s hezkými děvčaty. Jeho chuti v lásce, v jídle, v řeči byly tlusté, radosti života měřil na věrtele. Byl hrubý chlap, ale jeho dílnou koloval oběh plnokrevného normálu, to se cítilo a v tom se dobře dělalo.

To už se Ondřej vyznal v listovkách a také „galíroval“ jako starý, to už byl v tkalcovně doma, když ho vrhla ta podivná příhoda na chvilku zpátky, k třináctce bolestína Týry.

Poplach

Bylo zjara, větrný čas, vítr strhal telefonní vedení do vyšších Kazmarových stanic, jak do pasecké myslivny, tak do pily. Ondřeje poslali přes poledne do Pasek s dopisem, jímž tovární správa objednávala dříví k přípravám na Prvního máje. Toho dne bývá v Úlech veliká slavnost, na kterou se sjíždějí spousty lidí z okolí i pražští hosté. Bezmála les padne na praporové žerdi, na řečnická lešení, na taneční podlahy.

Kdo dělá v Úlech, má nárok přivést si Prvního máje hosta na sváteční oběd do své dílny, a Ondřej pozval tentokrát matku, aby ji uctil i aby se pochlubil. Pospíšil si a napsal jí o měsíc dřív. Anna Urbanová odpověděla písemně, že by sice chuť měla, ale že nemůže nic určitého přislíbit. Dědeček stárne, ani otvírat už nechodí, a kdyby odjela, dům by zůstal bez dozoru právě v takový den, kdy chodí průvody a kdy se objevují na ulicích neodpovědní živlové. Aby nakonec nepřišla o to správcovství. Ale možná že pošle za sebe Růženu, kterou Úly velice zajímají. Aspoň by ji výlet rozptýlil. Anna Urbanová si postěžovala na dálku synovi, že Růžena jí dělá starost, že si s ní neví rady a že se v ní nevyzná. Holka se vracívá domů pozdě v noci a nedbá napomínání. Neděle však vyesedává doma, sedí jako zařezaná, nepromluví, slova by z ní nevyrazil a vypadá jako umučení. Na matku nedá, v tom jsou si syn a dcera rovni, tomu již Anna Urbanová přivykla, psala s obvyklou trpkostí. Kdyby tak Ondřej domluvil dívce jako bratr, snad by to u ní mělo váhu. Růženě, soudila matka, by prospělo, kdyby se vdala; ale kdo si dnes vezme za ženu chudé děvče? Všichni jen pokoušejí. A uzavřela list svým životním poznáním, že ona, Anna Urbanová, nikdy neměla štěstí.

Nu, do Prvního máje se ještě několikrát vyspíme, a pak uvidíme.

Zmíněného poledne Ondřej vložil objednávací list úlecké správy do aktovky z napodobené kůže původem z Kazmarova bazaru, vstoupil do paseckého vozidla, které zastavuje „jak kde komu“, vdechl pach kůže vyhráté sluncem, benzínu a drůbeže, vzduch venkovských autobusů,

usedl vedle horačky vracející se z trhu, která postavila pod sedadlo polo vyprodaný koš, přikrytý šátkem, strpěl, nikoli bez ovládané nedočkavosti Úlečana, který už zná cenu času, ony sousedské průtahy řidiče a cestujících, kteří se svolávají vespolek, upozorňují, na koho ještě je třeba počkat a kdo dnes nepojede, a žertovným pokřikováním povzbuzují z okna běžícího opozdilce, a v myšlenkách dost lichotivých, jak bude Liduška zklamána, až ho dnes bude nadarmo vyhlížet v lidové jídelně, oddal se otřásání archy, která se posléze hnula, a vyjel z Úlů. Teď se autobus řítí, jako když hrom bije, aby nahradil, co zmeškal, a roztáčející se výhledy vzbuzovaly v Ondřejovi světlé lhotecké vzpomínky zároveň s touhou po dobrodružství, jakou navozuje jízda. Pohříchu již se přerušila a v kolonii Zátořance, vzorném městečku, vystupovali první dělníci a rozcházeli se do holých zahrádek, kde tleskalo po větru prádlo na šňůrách a vonělo říčním sluncem. Co se s ním asi stalo, s bledým lepičem Miškeříkem, za kterým se Ondřej sem vydal, tenkrát jako zelený nováček bez přístřeší? Chudák už se nevyonořil, a něco povídala Liduška, že prý je v drachovském blázinci. Autobus projel mimo muže ve výšce, jenž obkročil na stoupačkách tyč a v izolačních rukavicích nadzdvihával levičkou strhaný drát, zatímco pravíci přitahoval cosi v odšroubovaném kloboučku, a jeli dál. Silnice stoupala, a z třetí zatáčky se na vteřinu objevily Úly v hnědorůžovém oparu, který rozmazávalo slunce bijící do oken obrácených na jih. A to se podívejme, co dělá neklidné povětrí. Vítr srážel kouř a ohýbal řídký polední dým Kazmarova komínu tak, že to vypadalo, jako by si na třináctce pekli brambory. Pak se tvrdí, že v Úlech není zakouřený vzduch, napadlo Ondřeje; později si na to vzpomněl. Řidič řízl zatáčku, Úly zmizely jako vidina v ohbí cesty, a jedna vydatná tetka, co stála, zprudka dosedla Ondřejovi na klín, vržena otřesem vozu; ozval se smích a vtipy. Však znáte švandu v takovém sousedském autobusu. A pojednou všechen polední náklad veselých, obvyklých lidí, kteří se těší na chvíli prázdna a na oběd, podivně zmlkl. Ztichli. Nastražili uši. Pootevěřeli ústa a naslouchali i očima, nikoli, celým tělem. Tovární siréna pozvedla hlas a vykřikla na všechen kraj, který jí Kazmarův chléb, a ječíc trhala po-

větrí. Pohlédli na sebe vespolek a jako na povel vytáhli hodinky. Minulo čtvrt na jednu – kdež do práce. Na poplach! Na poplach! Zabraňte neštěstí! Hvizd tovární sirény mimo čas je strašlivý, a ti, kteří měli chladnou krev a zachovávali jasnou mysl i v překvapení, zbledli, kdežto lidé zmatení, jimž leknutí vráží krev do hlavy, zbrunátněli, ale to vám povím spravedlivě, že se lekli Petr jako Pavel. Ondřejem projel otřes prvního jitra v Úlech, kdy zařvání sirény obsahovalo dnešní poplach. Řidič přišlápl plyn, jako by chtěl ujet neštěstí. Co dělá? Několik pěstí mu zabubnovalo na záda:

„Zastavte! Stůj, kčertu! Což je hluchý? Obrátit a jedeme zpátky!“

Řidič sice zabrzdil, ale váhal otočit. Ruce na volantu, ohlédl se dovnitř vozu a dokazoval, že musí dodržovat polední řád a projet svou drahou, nebo z toho vzejdou nové zmatky. Měl ve voze i nekazmarovce a obával se, aby po něm nechtěli, ať vrátí jízdné. Zároveň s ním mluvila horačka vracející se z trhu, že na ni čekají děti, přikájí maličké, to se ukřičí, a jakýsi nekazmarovec zvolal silně: „Nebavte! Chceme jíst. Jed' pořád, Tondo.“ Nad něho vynikl rozhorlený hlas: „Že se nestydíte, lidé, katastrofa, a vy takhle –“

Ondřej nevyčkal vády obou stran. Vůz ještě nestál, hoch seskočil a pádil s kopce k Úlům. Několik Kazmarových dělníků ho napodobilo. Nevěřil bys, jak daleko tě zaveze taková archa v málo minutách. Ondřej běžel, co mu nohy stačily, a zděšen dychtil, ať je to opravdová a hrozná událost a ne snad něco jen tak, ať doběhne včas, než bude po všem, a první z těch mužů, jejichž klus slyšel za sebou. Byl na úsvitě života a žízniv činů; a nevím, nevím, nespí-li i ve vás v páru s dobrou vůlí pomáhat netvor palčivé zvědavosti; oba se utrhnou a běží, když se rozlehne nebezpečný hvizd. V první zatáčce hoch, kvapící před muži, napřáhl ruku směrem k Úlům, ohlédl se, a zmírniv běh, zavolal na ně zprávu, již odnesl vítr, ale která byla neklamná, a zmizel za ohbím silnice. V Zátořance už se kupily na zápraží ženy s nemluvnaty na loktech, a utrhující se na větší děcka hlasem zlobným z poděšení, obracely tváře v úleckou stranu a ukazovaly vzhůru na nebe. Zamklí dělníci a ženské vzrušeně mluvící za chůze pospíchali zpátky k Úlům, jezdila

auta s americkými pány v jakémsi černém a magnetickém ovzduší, cyklisté svištěli, do cesty vběhla žena, lomila rukama, volala, že její přijde o chleba, že všichni přijdou o chleba, a kazmarovců, lidí z hor, jejichž otcové viděli lehnout popelem celé dřevěné dědiny, zmocňoval se postrach kolika pokolení. Jak jen se to mohlo stát, jak jen se to stalo.

Než Ondřej dospěl k továrnám, zvěděl už jako všichni, kdo v tomhle má prsty. To byla msta. Pojišťovny dávno dráždil zpupný nápis na osobním oddělení, a minulého týdne Hospodář zase dal vyhodit jednoho agenta. Právě pojišťovna, kterou zastupoval, podplatila žháře, který se tu vyzná, a zapálil Úly ze čtyř stran. Šeptalo se o Miškeříkovi. Jedna žena prý ho tu viděla předevčírem obcházet. Propustili ho z blázince, je bez práce, v Jafetě nechal zdraví, místo nádvorního mistra nedostal – takových lze použít za nástroj, a kdyby ho chytili – choromyslný. Ale nepovídejte, takový dobrák. Kuřeti neublížil. Spadl drátek, a hoří zrovna přádelna. Sousední budovy ostříkují, za chvíli bude po všem. Už jsou tam Kazmarovi hasiči. Jenže ten vítr! Nešťastný západní vítr! Ježíši Kriste, jen aby nepřeskočil plamen! Umělé hedvábí a bavlna, všechno by letělo do povětří, matičko boží! vždyť je to samá třaskavina, to máte učiněný arzenál. Zdálo se, že nikdo není vděčen zastáncům střízlivých zpráv (ostatně jich bylo pořádku) a že zástup, hrnoucí se zachránit svůj chléb, žárlivě si střeží rozsáhlost svého neštěstí. Větrný závan donesl Ondřejovi zápach páleného pýru a vůni bramborových ohníčků ze Lhotky, a připadalo mu, že se otepluje.

Když se ocitl v Úlech a zahrnul za poslední roh, Ondřej uviděl šikmo přes náměstí, plné lidstva, jak zpod střechy přádelny nad ohradou se hrne a mění se tmavohnědý kouř a zaclání nepřírozené světlo, trapné v poledne, zatímco z prašné komory vyletovaly snopy jisker jako z lokomotivy za nočních jízd. Skoro současně si povšiml oblouku vody namířeného na protější prodejnu, tak podobnou pražské; voda rozpleskávala panákům tváře za sklem a žalostně stékala; Ondřeje napadlo nesmyslně, že zbudou po výkladech šmouhy. Obraz neštěstí, jak ho spatřil před chvílí z vyhlídky, ohnivý mrak ležící nad Úly jako nad sopkou z pohlednice, rozpadal se v mučivě blízký, živý nepořádek. Oheň

čpěl, čadil a syčel, oteplilo se jako z kamen, bylo nepohodlné v tlačnici, a pojednou záda lidí sebou vlnivě pohnula a couvla; rána, třesk a jaksi nevině bezohledný a vysoký cinkot jako smích, a zase – přední ukazovali. Ne, ne, to nebyl výbuch, jen okna praskala žárem, střepy se sypaly a dým se valil svobodněji, jako by byl rád. To nic není, říkal si Ondřej s čpavým suchem v hrdle, a postupoval a už docela si nepřál velkolepých rozměrů neštěstí. Panická romantika povzdálí vzala zasně, províjel se teď lidmi k bráně nenásilnými, téměř lstivými pohyby, aby nemnožil zmatek, a představoval sobě jasně před oči, třeba v přádelně už dlouho nebyl, to místo v přípravě, kde stojí dusíková bomba u boční zdi, na niž dělníci připichovali vystříhané obrázky. Že ti lidé na nic nevzpomenou! Ztratili hlavu, to by v tom byl čert, abych se tam nedostal.

„Kde je Hospodář?“ ptali se lidé jeden přes druhého, zrovna jako by se byli smluvili, a před branou Kolůšek, jenž vystoupil na vrátného židli, aby ho bylo slyšet (Ondřej si nesmyslně všiml, že Kolůškovi trčí chomáček vlasů na hlavě, jindy pečlivě uhlazené), před branou Kolůšek vykřikoval místo odpovědi a ustavičně opakoval svým pronikavým ženským hlasem: „Každý ke své budově a hlídat! To vám vzkazuje Hospodář. Zachovejte klid! Každý ke své budově a hlídat. Jen tak se podaří izolovat požár. Každý ke své budově –“

V prvním dvoru Ondřej potkal dva muže s červenými očima vlekoucí žok bavlny; jakási žena zachránila v zástěře papírové trubičky na selfaktor (vůbec neměly cenu); přadlena, kterou Ondřej znal, celá říčná běžela k čerpadlu s konví, do kterých za pokojných časů (jak dávno se to zdálo) dělnice odbíraly zpod mykacích strojů pramen, to krásné stříbrné rouno. Horský vítr dul od západu, a k východní straně, do dvora, vyšlehoval z třináctky pecí, která dřív byla okno, veselý, krásný, hrozný plamen. A zdálo se: oheň léta letoucí číhal na svou chvíli. Ohýnek doutnající v haldách, starý oheň země, po jehož strusce šlape-me, sirka, již odhodilo dítě, elektrická jiskra, kterou si hraje dvacáté století, oheň se dočká. Spadl do mykadla drátek nebo hřebíček? Zavini-lo to jiskření ve vypínačích? Zapálil si někdo přes varovný nápis přislo-

večnou cigaretu? Byla to přece msta? Oheň se směje křížkům po funuse a jeho plameny jsou rychlejší než vypravování. Pravda, hadice pere do ohňového hnízda, a plameňata uhýbají, krčí se, pozbývají tvaru, syčí pod vodní palbou; ale tlukouce křídly utíkají jinam, sama si robí vítr, který je živí, a nevzdávají se a znovu rostou dračím semenem. Těžká ruka a měkká, jako by kosti neměla, položila se Ondřejovi na rameno, a on uviděl v neslušně růžovém osvětlení, strojeném za dne, divného, plihého člověka, kterého hned nepoznal. Ten člověk nevhodně roztáhl ústa, jako by se chtěl rozesmát, anebo nabíral k pláči, to se nerozeznalo, a šel několik kroků vedle Ondřeje. Hoch se chtěl dostat do přípravný k dusíkové bombě, o jejíž moci už poněkud pochyboval, protože všechno je jiné, než myslíme, ale která ho přece vedla utkvělou představou.

„Ani toho,“ pravil ten člověk jako mocnáři v novinách, ukazuje mu ohnivé dílo, které hučelo a spěchalo jako nová, svoje továrna, „ani toho jsem nebyl ušetřen.“ Ondřej náhle poznal, podle něčeho dávného a známého, co se probralo z úšklebku za promluvení, mistra Týru. Vykřikl na něho zvonivým z rozčilení, chlapeckým hlasem: „Ale skladiště nehoří, že ne? Kde je Kazmar? Neviděl jste Horýnka? Kde všichni jsou?“ Možná že mu mistr Týra neporozuměl pro svou zoufalost anebo pro oheň, který zahučel. Hříva požáru letěla po větru: takové divoké chvíle se střídaly s přerývkami úlevy jako hrubé takty.

„Nechte všeho, to je marné, je to osud,“ mluvil mistr Týra za Ondřejem. Ale Urban už se s ním nemeškal. Potkání toho zbabělce právě ponoukalo hocha vpřed a utvrdilo ho v úmyslu, jak to bývá. Mistr Týra, mávnuv nemohoucně rukou, odvrátil se od podívané, kterou mu sláblo srdce, a šněroval dvorem v samomluvě vracejícího se opilce.

Počkej, já ti ukážu! Ondřej, pln opovržení, pustil se po tovární kolejce k skladišti bavlny, které je spojeno s přípravní rampou, kde si zapamatoval dusíkovou bombu, a se vchodem do přádelny. Proti němu přijel vůz vrchovatý nejrůznějším nákladem, jak co vyvlekli, a jedva mu uskočil. Nenadál se, že teď, když hoří, něco pojede po kolejích. Potkával ženské s náručemi bavlny, jako by stěhovaly peřiny z baráku, a zas muže táhnoucí pytle a bedny. Z jejich šatů čpěl čmoud; zastavovali se, dá-

vivě kašlali, zase se chápali břemen a pachtili se dál. Strnulých tváří, s krhavými očima odcházeli od sálající pece, a Ondřej proti nim.

„Chlapče, dej na sebe pozor, pamatuj na mámu!“ zavolala na něho Halačka, ruce plné prádla. Také jí nedalo stát jako sloup u šestnáctky, která zatím byla, chvála pánu bohu, zdráva, kterou mistr Lechora dal opatrně ostříkovat, aby ani voda nenadělala škodu, a kde hlídalo lidu dost. Ondřej neodpověděl ani tak, ani onak, a už byl pryč. Halačka si potom vyčítala, že mu to nevymluvila a že ho nevrátila.

Na dvorek před rampou nějací muži vykopli doutnající chuchvalce a dupali po nich. Jen je Ondřej uhlídal, přiskočil a zuřivě se jal deptat plazící se čmoud. Popadl mokrý hadr a mačkal i rukama pln hněvu ze škody a puzen hájit zboží, které mu nepatřilo, snad ještě z paměti předků, kteří zachraňovali v stodole obilí, vždyt' sám byl bezzemek.

„Tady se ochladíš,“ křičel na něho jeden z mužů. „Stříkat se tu nebu-
de, z bavlny by byly syrečky. Bud'to se to zachrání, nebo nechá shořet.“

Všechno je jiné, než myslíme, a člověk se musí držet toho, co je; to-
mu se Ondřej učil od prvního kroku v Úlech, dusal, mačkal a dusil, seč
byl, vyhozenou doutnající bavlnu, slzel, zalykal se a chrchlal jako oba
muži na dvorku. Co mu zbývalo? Se samohasičem byl amen. K dusíkové
bombě do dýmající, syčící a sálající přípravny se nedostane. Požár
proměňuje známá místa v bludná, přeskakující světla matou v roz-
měrech, náhle oslní záře, a hned všechno zahálí dým, a zas nevidaně
opalizuje. Pokud byl Ondřej s to, aby jím rozeznával, zdálo se mu, že
v sále u troslí je nejhůř; zda hoří i v přípravně, nebyl si jist. Vítr vál na-
opak, do jedničky dvora a směrem k obchodnímu domu. Ale čert věř
ohni! Mezi dvorkem, odkud bylo možno kdykoli utéci, a rampou pod
střechou tetelila se ve vzduchu jako tekutém žářem neviditelná, a přece
zřejmá hranice, a tu překročit, jde o kůži. To čili Ondřej a oba muži tak
neomylně, jako pes větrí nebožtíka, zdráhá se k mrtvole a vyje. Potvora
kouř! Ale tuhle zasmudlinu venku se jim povede zdolat.

Na dvorek vešel Kazmar v zastříkané košili, s vyhrnutými rukávy,
a přistoupil k nim, jak Ondřejovi připadalo, vesele.

„Hoši, kde máte hák od železné opony?“ optal se zlehka a nepřekřikoval oheň jako ostatní. „Střecha je dobrá a v přípravě neboří. Stáhneme roletu.“

Opona odolávající ohni! Že na ni nevzpomněli dřív! Poasbestovaná roleta, dělicí skladiště s přípravnou od přádelny. Večer co večer ji zamykali. Té se Ondřej nastahoval! Ale snadná a obyčejná opatření se opominou v zmatku právě proto, že jsou prostá. Inu, Týra a ženské! Teď bylo pozdě. Dělníci nebyli blázni, zdravá kůže nad pána.

„A není tam nikdo? Aby se dostal ven,“ namítl jeden z mužů zasmušile, nehýbaje se.

„Leda hasiči zvenku,“ prohodil Kazmar s úsměškem a netrpělivě vykročil.

Chlapík, chlapík, já to věděl, nadchl se Ondřej a krev se v něm obnovovala.

„Být vámi, už tam nejdu, Hospodáři,“ varoval druhý muž a zůstal, kde byl.

Ale mladý Ondřej se postavil vedle skutečného Kazmara z podobizny, zarděl se a vyřkl: „Vím, kde je hák. Já vám ji stáhnou.“

Kazmar rychle pohlédl na hochu zpod rysích brv.

„Dobrá,“ řekl a uznale vzal Ondřeje za ruku. Hrdina je Kazmar, dobré je podrobit se jeho vůli a nakazit se jeho odvahou.

„Hned jsme zpátky,“ povzbudivě dodal Hospodář.

Oba muži venku viděli jít obra s hochem proti dýmu do huti.

Zahlédli, že hoch jednu chvíli zakolísal, ale obr ho podchytil, a ti dva zmizeli v tlamě.

Tu na Ondřeje dýchlo – *to*. Dusno pece, bubnování ohně, černý žár? Zajisté, zajisté, ale porozumíte, nač biju. Když jste vyjeli poprvé za život na širé moře a vody polkly poslední pruh země – tam, z necitné jednotvárnosti živlu od obzoru po obzor, také vás ovanulo – *to*. Jestli jste zlézali horský hřeben a kamének, o nějž jste zavadili cvočkem boty, zaharašil do ticha, odskočil a rozkotálel suť – i odtamtud zdola vás obešlo – *to*. Nastala chvíle, kdy Ondřej pocítil, že překročil hranici, za kterou není radno pouštět se živému stvoření, a pokusil se pod Kazmaro-

vou paží o záporný posunek, aby vyprostil ruku. I shledal, že ho Kazmar drží, svírá, nepopustí a jde, jako by ani člověk nebyl. Úzkost napadla hocha. Leccos by odvolal. „Pusťte, Hospodáři,“ začal, nejsa rozhodnut mezi hrдостí a lstí. „Vždyť půjdu sám.“ Ale to nedořekl než v duchu. Sám se přesvědčil i mimo výstrahu, kterou mu Kazmar dal, dotknuv se ukazováčkem úst, že je moudřejší mlčet, nebo se zalkne hned.

Člověka varovali odmalička: oheň, ať se nespálíš. Ale vynechali kouř. Děkuju, nechci! to je teprv zákeřník. Kdo nezkusil, neuvěří, jak rozbolí záškrtem v krku a brání polykat, jako by ti uvnitř otékala černá palička, a ty ne a ne se jí zbavit. A oslepuje, neřád. Ondřej neviděl na dva kroky. Naštěstí znal přípravnu (kde kdysi přeštipoval obruče, páral pytle a uklízel po práci) jako své boty, a šel po paměti. Ouha, teď zakopl o váhu, které se Kazmar vyhnul; chlap jako dub, toho čoud neomámí; ale váha byla dobré znamení; stávala blízko trhačky; budou u vchodu co nevidět; pak pozor, aby nespadli do trychtýře. Vedra přibývalo; a betonová podlaha – jako bys šlapal po plotně. Podešve nechytí, kdepak, od čeho? Ani nedoutnaly šaty na Ondřejovi, jak se rychle ohmatal volnou levičkou, k smíchu, a kdyby, to by se zamačkalo, jenom by nesměl utíkat, aby se nevžňaly šaty. Kazmar je mocný. Ten ví, co dělá. Dobře že se spolu vedou dva, sám by nikdy – To je jen závrať, to přejde, člověk zvykne. Tatínek, pravda, umřel a marně jsem ho bral za ruku, ale já, to je něco jiného, vždyť jsem to já, matku jsem neviděl na třetí rok a ani jsem se nemiloval s Liduškou, to není možná, že by byl konec světa. Syčící oheň se obnažil, a Ondřej postřehl s divným, divokým zájmem, jak hoří zimostrázové dřevo na staré mule a všechny cívky řeřaví. To bylo daleko, a vůbec štěstí ten železobeton. Kdo říkal, že plamen jen svítí a pálí? Na hlas zapomněli. Hučí jako les u Černé skály a zvoní, ano, v ohni se lijí zvony, to je slyšet z plamenů. Sláva bohu! Když vztáhl popaměti ruku, hák na tyči stál opravdu na obvyklém místě, podepřen o zed' v pravém koutu. Jak byli hodní, že ho nedali jinam, teď bude brzy konec. Ale tyč, jindy hračka, zakolísala Ondřejovi v osláblych pažích tak, že by jí byl málem udeřil Kazmara. Hospodář vzal tyč chlapci z ruky, a mhouraje proti oslnivému světlu, dvakrát se minul, potřetí

zaklesl hák do železného poutka nahoře a táhl. Mizera opona! Asi se roztáhla horkem. Vážne a nehne se. Ondřej se přivěsil vši křečovitou tíhou těla ke Kazmarově pravici, táhli oba, mlčeli, supěli, opřeli se znovu, ještě úsilí, rup, roleta povolila, sjela a zapadla. A hoch, jako by byl spatřil něco, co není dovoleno zahlédnout živému stvoření, vytřeštil oči, zamával rukama, zhluboka vdechl a sklonil hlavu Hospodáři na rameno. Teď už ho nebylo třeba, nohy se pod ním zlomily.

Ondřeje probudila ostrá a příjemná vůně čpavku. Uviděl na stěně větévku preparovaného bavlníku, podobnou puklému kaštanu, z něhož se dere vata, a podobiznu muže sevřených rysů, se šterbinami očí, které se rázně šklebily proti světlu. Na zeď by se neměly věšet obrazy, mučí. Raději před tím zavřel oči. Bylo mu bídně, měl pocit, že spolkl lokomotivu, že už se nikdy nezbaví odporné chuti kouře. V pokoji byli Rosenstam a Halačka. Ondřej se nijak nedivil jejich přítomnosti. Ostatně Rosenstam byl na odchodu. Halačka svěřovala lékaři sípavým šepetem, z něhož bylo znát, že se domnívá, že ji Ondřej neslyší:

„Taky mohl mít rozum. Vždyť je to málem dítě.“

Rosenstam pominul Halaččinu poznámku a řekl nahlas, ať tu tedy počká, že hned pošle, a vyšel.

Ondřej pochopil, na koho Halačka narážela, že „taky mohl mít rozum“. Ale právě tak, jak se odvrátil od podobizny, vyhnul se i tomu v myšlenkách a zahleděl se na Halaččiny hnědé ruce, protože se octly v jeho zorném poli. Znal je s jehlou nebo s nožem, když naváděla. Teď, v klidu, vypadaly toporně a neobratně, jak tu stála a držela je trochu od těla a nevěděla, kam s nimi. Ondřej poznal pokoj s počítacím strojem o nemnohých barevných knoflících a s kartotékou. Byli v přízemí, v osobním oddělení. Jak se Ondřej sem dostal, nepamatoval. Co se zběhlo předtím, věděl, ale jaksi ho to nezajímalo. „Co myslíte, je to pravá kůže, nebo vulkán,“ řekl Halačce, hmataje po lenochu křesla. „Já jsem si někde nechal aktovku,“ a zamračil se.

„Jen buď pěkně tiše, hned pro tebe přijedou,“ odpověděla Halačka, jako by chlácholila děcko.

Ondřej se spokojil, že přijedou, že to má za sebou, že se jiní postarají, po ničem mu nic nebylo, a odpočíval tupě a teskně. Nic ho nebolelo, ani nebyl rád, že je naživu, ani nebyl zvědav, jak to dopadlo s přípravou, jestli ji zachránili, zdali ještě hoří, nic, jen bylo všechno lhostejné a marné s uhelnou pachutí, a on sám sobě na obtíž. Kolik času uteklo, nevěděl. Asi zdříml; náhle ho probudil ruch po pokoji, šoupání a couvání nohou, a mimo Ondřeje nesli ještě nějakého maroda, patrně těžšího, na nosítkách. U hlavy mu šlo děvče. Ondřej pohnul rukou:

„Lidko!“

Ale Lidka Horýnková, která jindy se usmívala zdaleka na Ondřeje, vůbec ho nepostřehla. Obrátila se k němu zády, přiklekla k tomu člověku, jemuž stojící Rosenstam zacláněl tvář, a bojácně se hotovila ho zouvat. Raněný, ani se ho nedotkly jemné prsty švadleniny, zaúpěl. Dlouhé, hubené mužské nohy cukaly sebou velikým divným třasem, jako by se nechtěly dát uchopit.

„Nůžky. Nebo nůž, to je jedno,“ řekl Rosenstam, a ode dveří z přítmí se oddělila slečna Kazmarová v brýlích, Ondřej ji dříve nezpozoroval. Její ústa se chvěla, podala něco z kabelky Rosenstamovi a zas ustoupila do stínu. Ondřej přihlížel, jak lékař protivným dámským nožikem pižlá látku bavlněné nohavice, vratný kepr, tam, kde tkanina byla dobrá a nepropálená, a nepáře po niti, a z jakési setrvačnosti nesl nelibě citem vžitým tkalci, že se s látkou špatně nakládá. Hned ale usykl před bolestí, která se odkryla, a musil se podívat jinam. Od časů Toníka Šťastných, jemuž utrhla prst patrona, nemohl vidět rány. Halačka přešla na druhou stranu, Ondřej zavadil o Horýnkův palčivý, upřený pohled. Ovšem že to byl Horýnek, Lidčin otec, mazač z třináctky, ať si to Ondřej oddaloval, jak chtěl, byl to on. A vždyť Ondřej to věděl v tu chvíli, kdy sem Lidka vkročila a jeho si nepovšimla.

Stařec měl zanícené, jako cikánské oči otevřeny, ale nebylo jisto, zda koho poznává. Upíral je mimo chlapcovu hlavu v jeden bod (jak je Ondřej znal, to vytrěštění lidí, kteří spatřili, co neměli) a jednotvárně sténal něžným, nesvým hlasem, podivně oddaným, jako by se zaměstnával něčím, čemu ostatní nerozumějí. Takový veselý člověk! s hrůzou vzpo-

mněl Ondřej a nechtěl vidět, a nemohl nezahlédnout klepající se, jako zahanbené šlachovité mužské nohy s velkými palci, krvavě rýhované po délce holeně. Rozpraskaly jako kůra starých smrků až k pryskyřici a jako suchá země v úžehu – ale do živého, do živého.

Slečna Kazmarová, která stála stranou, jako by se sem byla vloudila neprávem, váhala teď odejít a odhodlávala se k něčemu, přemáhajíc plachost. Přiblížila se k Horýnkově skupině tiše a těžce. Stanula za Rosenstamem, skloněným k raněnému, vyčkávala vhodnější chvíli a potom se optala lékaře nesměle: „Nemohla bych ho vzít k sobě? Já bych tak ráda – Já bych se od něho nehnula –“

Horýnkova dcera se přísně ohlédla po slečně Kazmarové a slova neřekla.

„Nač?“ netrpělivě namítl Rosenstam. „V nemocnici mu bude líp. Radši se podívejte, co je s tím vozem.“

Stařec se znepokojil. Pokusil se nadzdvihnout se na nosítkách, zaúpěl, ale Lidka ho podchytila a uložila ho zpátky jemnými, pevnými rukama.

„Co byste rád, tatínku,“ ptala se ho chlácholivou řečí chův.

Popálené nohy se silněji rozezmítaly, jako by odkopávaly každou pomoc. Horýnek otevřel ústa a vyslovil namáhavě:

„Chci domů!“

Lidka mu domlouvala:

„Máte to jedno, tatínku, umřít doma, nebo ve špitále.“ A řekla to prostě, tak, jak shledávala, že se věci vpravdě mají v tvrdém životě. Ale slečna Kazmarová, jako by to Lidka přibíjela na ni, zakryla si rukama tvář a začala naříkat:

„Otec to nevěděl, že tam někdo je, to by byl nezavřel, otec za to nemůže, otec to nevěděl.“

V Ondřejovi se pohnulo něco strašně těžkého, kámen, který by bylo nutno odvalit a podívat se dospodu, jaký tam vytlačil tvar. A kdoví jaká havěť začne utíkat zpod kamene, ještěrka, slepýš a svinky, a třeba ti kámen přerazí hnát. Ne, neměl sil; bylo to jaksi příliš blízko i příliš da-

leko, ta souvislost, ten fáč. Nikdo na něm nemohl žádat, aby zas odmotal obinadla z Horýnkových živých ran. Aby se tomu vyhnul, omdlel.

Ondřej jel v noci do Ameriky tím způsobem, že jízdu tkal; a to atlasovou vazbou na šedesátý útek, jak sluší kostkovaným Spojeným státům; velice mučilo hlídat osnovu – mapu, která se prohýbala jako moře a bortila se a zlobila v prošlupu. Bylo to tím hloupější, protože zároveň věděl, že leží v nemocnici, a přece si nikterak nemohl pomoci. Z chodby svítla do pokojíku žárovka zaskleným hořejškem dveří a bolela do očí, a on tkal a jel a vzadu, v bolavém týlu, mu vězelo podezření, že má na parníku, plném uhlí, defekt, že se stala jakási neprozkoumaná chyba už v návodu, buď ji zavinil kreslič, anebo se Ondřej zmátl, když galíroval. Kostky Ameriky se mu krčily a křivily a jel jinam, než měl, věděl to, ale tajil se tím cestujícím, aby nenastala panika, a předstíral, že je všechno v pořádku. Byl tím všecek utřýzněn. Posléze žárovka na chodbě zhasla a kdosi vzdušný a světlý za oknem venku vystřídal šichtu a přejal odpovědnost. Ted' se Ondřejovi snadno prohazovalo, a objevil něco překrásného. Jak se rozvínoval hranol karet nahoře, které diktují vzor dole, ornament tkaniny, vytlučení do karet, hrál – hrál tenounkými hlásky píseň, a Ondřej ji slyšel. Těšil se tomu jako dítě. Zkusil znovu, aby se ujistil, že se mu to nezdá, a tentokrát vsunul pás do Verdolova stroje. Namouduši, vzor hrál, jako vložíš-li kotouč do pianoly. Vždyť já jsem veliký vynálezce!

V nemocniční zahradě se rozezpívali kosi, z podsklepí hrčel mandl, z kuchyně cinkaly připravované příbory, rozváželi snídani, byla vizita, hučel rentgen, před kterým kdysi stál Urban Ondřej, patnáctiletý, absolvent měšťanské školy na Žižkově, vysvlečen do pasu, v elektrické tmě, v den odvodu Kazmarových chlapců, a Rosenstam, opásaný olověnou zástěrou, jej oblýskl, plácl ho po zádech a řekl: „Takových plic jen houšť, oblékněte se,“ po chodbě přejížděly na gumových kolech vozíčky s nemocnými, zacinkaly svačinou, a nemocný č. 129, otrava kouřovými plyny a nervový otřes, nedbaje teploměru ani svých sousedů na pokoji, byl hodný pacient, nevyrušoval sestřičky a spal a spal. Probudil

se až za jarního soumraku, blaženě slabý, pod dotykem něčího pohledu. Otevřel lenivě oči; a nad ním stála paní Gamzová.

„Bože,“ vyřkl dojat. „Vy jste sem přijela až z Prahy? Vlastně z Nechleb, vždyť to máte na cestě. Kdo vám pověděl, že stonám? To jsem rád,“ mluvil nadšeně. „Tohle vám do smrti nezapomenu.“

„Co mně vykáš, ty mě neznáš?“ zpěvavě promluvila ta žena v soumraku. „Byla jsem na chirurgickém u tatínka, tož jsem se u tebe stavila. Vzkazuje tě pozdravovat Halačka. Chtěla přijít se mnou, ale dnes nemůže, Lechora ji nepustil, mají dodělavky. To víš, včera se omeškali.“

Ondřej podal dívce ruku, hlas mu pohasl a řekl na rozpacích: „Nehněvej se, Liduško, mně se jenom něco zdálo. Všechno se mně ještě mate.“ Ale hned se vzpamatoval a ptal se po Horýnkovi.

Lidka přisedla na krajíček postele, snažíc se, aby zaujala co nejméně místa, a svou melodicky vyrovnanou mluvou vracela Ondřeje do skutečnosti.

Horýnek leží na chirurgickém, má nohy v oleji a mnoho zkouší, ale doktor jim dává naději. Ovšem, u starého člověka se nikdy neví. Až jak se budou nohy hojit. Aby to nekvasilo, povídal pan doktor. Ale dnes už pěkně mluvil tatínek, po všech se vyptával. Jeho tak silně mrzí, že zrovna byl v přádelně přes poledne sám, když začal oheň. Už za ním byli ve špitále vyptávat se četníci. Však jim to vysvětlil. Jako by za to chudáček mohl! Měl práci v řemenárně, a najednou jako když ucítí čoud. Tož prošel dílnami, a nikde nic; až vidí, že dýmá z prašné komory. Tam se to vzňalo. Musilo se to stát, ještě když jeli, do mykadla asi přišel kousek drátku, to jinak není možná. Vyběhne, a venku se srazí s nádvorním mistrem; ten právě to zpozoroval a zdvihl poplach. Pak ale se Horýnek vrátil do fabriky, napadlo ho, spustím ty spršky, co jsou na svlažování vlákn, a to bylo jeho neštěstí.

„Všichni ho viděli na dvoře a nikdo nepomyslel, že by se vrátil a že je uvnitř, vid’?“ vpadl Ondřej, který lupal každé Lidčino slovo. „Kdepak v tom zmatku. Nu a –“

Nu a když bylo zle a Horýnek chtěl utéci, vidí, že je v pasti. Opona už byla stažena, tak se žárem roztáhla, že by ji nevypáčil heverem. Chce

k zadním dvířkům, jako východu z nouze, však je Ondřej zná – tam už hořelo.

Hasiči vytáhli Horýnka oknem na poslední chvíli, nohy měl popálené, byl omámený.

Ondřej i ostatní v pokoji naslouchali Lidčinu vypravování, které dnes jistě opakovala poněkolkáté, s velikou účastí. Ale jasno bylo, že Horýnkův úraz je nešťastná náhoda, že vinen není nikdo, a že Ondřej nemá, co by si vyčítal. Poprvé od ohně byl s to, aby klidně vzpomněl na Kazmara. Co se proslýchá o Hospodáři? Jemu se nestalo nic? Je zdravý? A jak to nese?

Ten už je někde ve Švýcařích, odpověděla Lidka, za obchody, odletěl dnes časně ráno, jak měl v plánu, a vrátí prý se až někdy k Prvnímu máji. Ještě v noci povolal na poradu ředitele a inženýry, co a jak s přádelnou. Tam je škody, stroje zkroucené a k nepotřebě, co oheň načal, voda dodělala.

A co skladiště? A přípravná? Co bavlna? živě se vyptával Ondřej. Za to zboží by se byl málem poroučel na onen svět, nedivte se, že ho to zajímalo.

„To jste s Hospodářem zachránili,“ zkrátka řeklo děvče a odmlčelo se. Ondřej k ní vzhlédl, vyhrnuje čelo se zasmušilou otázkou. Ale hned se na něho usmála.

„Jen když je ti takhle,“ pravila. „Byly toho včera plné Úly, že prý už jsi po smrti. A já tě včera na osobním ani neviděla, věříš? Tak jsem byla přestrašena tatínkem. Až mně to povídá Halačka.“

„A nehněváš se na mne, Liduško?“ tázal se Ondřej, zdržuje ji za ruku, když vstala a měla se na odchod. „Pro nic?“

„To bych byla bláhová. Což jsi něco udělal schválně? Pomáhals, jaks dovedl. Však by to bylo škoda, ta bavlna, takových metráků,“ dodala Lidka věcně, s oním přirozeným smyslem prostého člověka pro materiál, byť i mu nepatřil. Postála a pověděla Ondřejovi, že je po Úlech vylepeno takové provolání, pěkné provolání, dojemné. Všem, kteří projevili statečnost a obětavost v ohni, vzkazuje Hospodář dík a slibuje, že se

postará, aby jejich jména zvěděla republika. „Dočteš se o tom v Úlec-kém zpravodaji,“ dodala.

Ondřej sešpulil ústa, jako by chtěl hvízdát, tvářil se, že je mu to lhos-tejné, ba k smíchu. Ale poslouchal pozorně a uznání ho těšilo. Lidka ho znala lépe, než tušil.

Na několik dní, které pak strávil v nemocnici, měl pěknou vzpomín-ku. Poprvé za ten čas, co byl v Úlech, si pořádně odpočinul, a ženské ho hýčkaly. Když nemohla Lidka, přišla Halačka a někdy obě dvě. I ženy chtějí občas vládnout, a když se rozstoná takový silný chlapík, nabudou převahy a ujmou se žezla.

„Nečti tolik, uškodíš si, ozelenal jsi jak tráva,“ napomíná Lidka, a „sněž tu polévku, je z morkové kosti, ta by vzpamatovala mrtvého,“ nutí Halačka. Není o polévku, jako to, že si Halačka vzpomněla. Doma by taková péče třeba byla na obtíž, ale uprostřed cizích dojímala. Byl rád, před ostatními v pokoji, že má návštěvy. Návštěvy jsou v ne-mocnici čest. Ke komu nepřicházejí, není tak vážený.

Halačka byla svobodná, bydlila v Zatořance u bratra krejčího, který měl šest dětí. Nachovala se fakanů a naprala se plenek, když přišla z továrny, protože švagrová byla taková neruda, ani k životu, ani k smrti, a Halačce to nedalo sedět a koukat. V neděli posílala manžely na procházku, ať jdou spolu, sebrala děti a táhla s nimi do lesa nebo na sáňky, strkajíc kočárek s nejmladším. Žila z citových zbytků, byla rodi-ně chůvou zadarmo a pyšnila se v nevinnosti srdce, že by mohla bydlet sama, že je svá paní, ale bratr že by ji za svět nepustil, jak ji mají rádi. Stejně teď na ni žárlí, že chodí k Ondřejovi, vyčítají, že dává přednost cizímu. Ve sdílné chvíli svěřila Ondřejovi, že měla nemanželského syn-ka. Umřel, ještě byl v peřince, ouročkami, a je mu tak líp, co by tady měl? Byl by dnes tak veliký jako ty, řekla Halačka, ale když tě tak vidím, kolikrát si myslím, jestli by přece nebylo lépe mít svého než chovat bratrovy a pořád jen kmotrovat.

Halačka byla čtenářka, měla ráda, jak říkávala, uvědomělé lidi a povídala Ondřejovi, že být z bohaté rodiny, byla by se vzdělala na učitelku.

„A myslíte,“ usmíval se jí Ondřej, „že na učitelku jdou bohaté?“

„Z takové chudoby snad přeci ne,“ pověděla Halačka. „Když jsem byla maličká a potřebovala jsem nějaký ten krejcar na tabulku s pisátkem, maminka mi dala pár cucků koudele, odpadky, ať si upředu čteníček. Provázek jsem prodala, a teprv bylo na tabulku.“

Jednou zaskočil do nemocnice i Francek. Nepáral se s Ondřejem jako ženské. „Tak co,“ povídá. „Blbou surovinu jsi zachránil a živého člověka jsi přiškvařil. Uzdrav se brzo a polepši se!“

Zmínil se za řeči o ohni, jak je lid z přádelny rozrušený. Opravy pokračují úleckým tempem, brzo se bude dělat, ale nikdo neví, co s ním bude dál. *Můla* přijde do starého železa, flajery většinou taky a zařídí se mašiny na vysoký průtah – ty vytlačí hrůzu lidí z práce. Čtyřicet ženských dnes dostalo výpověď. Kazmar je demokrat, Kazmar je s dělnictvem, Kazmar si odletí a Vykoukal vyhazuje. Staré praktiky. To známe!

Lidka se nepokojně ohlížela za Franckových slov. Jak si počínal nerozumně tady, v Kazmarově nemocnici. Ještě to pokazí Horýnkovi. „Že tě huba nebolí,“ řekla nahlas. „Sám sedíš v teple, co se pleteš do něčeho, po čem ti nic není. Ten má nákyých starostí,“ prohodila uštěpačně za Franckem, který na ni nepočkal, jen se otočil a zase šel. „Samá schůze. To je jeho.“

(Ondřej v takových chvílích podezíral, že Lidka milovala Francka, a silněji o Lidku stál, než když byli sami dva.)

„Abys věděla,“ prohlásila Halačka o Franckovi, „mně se na něho zrovna líbí, že se bere o druhé. Já ti něco, holka, povím: na ženské jsou mužští potvory, to jednou zkusíš sama, ale když jde o to, zasadit se o myšlenku, je zase mužský lepší než ženská. Tak se to na světě vyrovná.“

Lidé na křižovatce

„Slečno Kazmarová, víte co?“ řekl kdysi v sobotu, nedávno po ohni, Rosenstam. „Vezměte mě aerovkou do Drachova. Mluví tam Gamza. Nemáte přece politické předsudky? Bude vás to zajímat.“

Paní Kazmarová málokdy viděla svou omrzelou pastorku tak honem sbíhat se schodů jako v to dubnové odpoledne. Zavolala na ni, jak jí to sluší, s dobrotou trochu zvědavou, a dívka už byla ta tam. Paní Kazmarová měla děvče ráda, protože je zastíňovala. Šel jeden hlas, oč je macecha pěknější než dcera. Jen syn scházel úlečné paní do slávy, a marná byla všechna věda lékařská v starostech, jaké znepokojují královny.

„Kdyby otec věděl, že jsem na rudé schůzi,“ řekla slečna Kazmarová spiklenecky Rosenstamovi, usedajíc vedle něho v nízkém voze pro dva, „zabije mne.“

„Naštěstí je za horama,“ mínil Rosenstam a rozjel se.

„Jafeta má oči všude!“ odpověděla slečna Kazmarová, parodujíc jakousi otcovu reklamu. „Ne, nemáte ponětí, jak nenávidím Úly. Všechno tu na mne padá. Od toho ohně zejména.“

„Vím,“ prohodil Rosenstam, vzpomínaje trapného výstupu, když ošetřoval na první pomoc Horýnka. Namítl prostě: „A proč tu jste? Proč se zas nerozjedete do světa?“

„Děkuju vám!“ děla slečna Kazmarová s humorem, a Rosenstam, třebaš neviděl do tváře své sousedce a hleděl si zatáček silnice, sestupující ke krajskému městu, pocítil, jak dívka pohasla. Přes doktorát, cesty a peníze bylo to děvče bezbranné, až líto.

„Poslyšte,“ začal vážně, s onou srdečností, která židům smyslně zabarvuje hlas i proti vůli, a přibrzdil. „Jsem váš starý přítel; mohla byste být má dcera.“

„To byste byl začal brzy,“ zasmála se jaksi nezřízeně slečna Kazmarová. Trudno bylo slyšet ten smích.

„Nedělejte teď vtipy. Jste jedno z mála opravdových stvoření, jaká jsem poznal mezi horní stovkou lidí v Úlech, a bylo by mi hrozně líto, kdyby – vám někdo ublížil,“ hovořil Rosenstam, pozoruje, že mluví mimo a neříká to, čeho je třeba a co si umínil dát do pořádku na této vyjíždě. Přehodil rychlost a začal odjinud. „Podívejte. Nesnáším dost dobře věci bez tvaru a zamotané existence. Nezdá se vám také,“ tázal se jí zvukem tak šetrným, jak opatrně se dotýkal Horýnkových popálenin, „že jste zatím nepopadla život z pravého konce? Všechno tak v mlhách. Tak rezignovaně. Jako by vám bylo sto let, a je vám něco přes dvacet. Nač? Povězte mně: proč se nevdáte?“

Slečna Kazmarová otevřela kabelku a nejistými prsty nahmatala brýle. Brýlí jí bylo třeba nejen proto, aby lépe viděla. Leckdy jí posloužily tak jako za starých časů hraběnkám závoj.

„Vy byste se přece mohla vdát třístapětašedesátkrát do roka,“ tvrdil neúprosně Rosenstam.

Slečna Kazmarová vybuchla:

„Vždyť by si mě každý vzal jen pro peníze!“

„To jsou skrupule slečinky z penzionátu,“ přísně prohlásil Rosenstam. „Mějte přece trochu smyslu pro skutečnost.“

„Právě proto, že ho mám. Vždyť se vidím, jak vypadám. Kdybych byla muž, za nic bych nechtěla takovou ošklivou ženu jako já, za celou Jafetu ne.“

„Taková hypochondrie! Jak je možná takhle mluvit,“ s něžným politováním a bez přesvědčení řekl Rosenstam. „Bydlila byste ve velikém městě, měla byste děti –“

„Nedochůdčata jako já,“ příkře vyřkla slečna Kazmarová. „Ba ne. Otec si vzal maminku pro peníze, a podívejte se na mne, jak vypadám. Ba ne. Jen krásné a milované ženy at' mají děti.“

„A jak jste, prosím, došla k těmhle falešným teoriím? Vždyť je to chorobné, co si vymýšlíte. Já věděl, že to u vás dobře nevypadá. Ale takhle! Kdo vám zlomil sebevědomí, vy doktore filozofie?“

Den se nakláněl, a jeli v nízkém slunci jara křehnoucího vpozdvečer, mezi poli zřítelovými chladem, který uléhal do hor, už po rovině. V Úlech tou dobou bude mráz.

„Znala jsem na fakultě jedno děvče,“ rozhovořila se slečna Kazmarová, „Novotná se jmenovala, byla o několik semestrů výš než já. Ta vám byla flamendr! Víte, ta první generace, co užívala republiky do roztrhání těla. Protančila noci po barech a milovala se kde s kým. Ženatý, svobodný, to jí bylo, jak nás ujišťovala, fuk. Vypůjčovala si na potkání a triviální byla, až uši brněly, znáte to, po pražsku. Ale ty překrásné nohy, a jak byla rostlá, a tvářička jako obrázek, byla to taková rozjívěná a zblázněná holka. Já jsem se tenkrát tvářila, že ji prostě neberu na vědomí, to jsem totiž prožívala své vznešené údobí, ale záviděla jsem jí až běda, co bych vám to neřekla, já vám říkám všechno. Rosenstame, jaká je to asi pevná půda pod nohama, být hezké a žádoucí děvče a platit jen sama sebou a nemyslit za každým krokem: to je Jafeta, to je otec, to jsou peníze –“

„Přestaňte. Je hrozná ješitnost, princezno, ustavičně se pomlouvat.“
Slečna Kazmarová nebyla k umlčení.

„Poslední myčka v Jafetě je na tom lépe než já, když vypadá k světu a nosí při sobě laskavec –“

„A co když nenosí,“ dětsky řekl Rosenstam a oba se zasmáli.

Přijížděli do krajského města, a na jeho rubu četli Gamzovo jméno z rudých návěstí. Ví slečna Kazmarová, že protestní schůze proti výpovědím u Kazmara byla původně svolána do Úlů, ale Vykoukal si to obešel a v Úlech ji zakázali? Koneckonců, z ředitelova stanoviska je to pochopitelné; obával se rámusu po těch výpovědích z přádelny. Byly dnes u slečny Kazmarové propuštěné přádelny? To má na svědomí Rosenstam. On je k slečně poslal.

„Byly,“ potvrdila slečna Kazmarová, „a já jsem také –,“ začala; hned to zamluvila, mračíc se: „Hrozně jsem se styděla. Mně je lidí líto, ale to není to, to vůbec není to. Neumím s nimi mluvit a byla jsem si odporná. Rosenstame, přece si ale vážně nemyslíte, že by u otce něco zmohly lidské důvody a moje přímluva? Takové dítě snad nejste. A kdyby se-

stoupil pánbůh z nebe, ani od toho si otec nedá promluvit do plánu. Neustoupí o puntík. To byste ho špatně znal.“

„Mám potěšení znát Hospodáře dost zblízka a je to nejskvělejší chlap, jakého jsem kdy potkal, ale opravdu nelze tvrdit, že by stonal právě na citlivost. To by také nebyl jakživ vybudoval ten obrovský podnik. Napadlo mne něco jiného,“ vyslovil Rosenstam se lstivou tváří. „Podívejte. Vykoukal chce s vámi oženit syna, to je zřejmé, a usadit ho v Úlech zatím za chemika. Nu, na Prvního máje si to povíme. Ale ať si mladého Vykoukala vezmete, nebo ne, co byste nepoužila svého vlivu na starého ve prospěch těch přadlen.“

„Když myslíte, já se o to pokusím,“ s jakýmsi osobním steskem odpověděla slečna Kazmarová. „Ale Vykoukal a otec, to je přece jedno, otec rozhodne a Vykoukal vykoná, to není než forma. Víte,“ dodala hledíc zvědavě na Rosenstama, „že jste vlastně strašný,“ vyslovila jako školačka.

„A proč?“ ptal se Rosenstam, marně potlačuje úsměv. Přes své nejčestnější úmysly vyléčit slečnu Kazmarovou, byl muž.

„V tomhle jste strašný: vy všechno na světě chápete. I otce, i přadleny, i Vykoukala, i ty, co svolávají schůzi, ty, co ji maří –“

„A to zas máte pravdu. Zahynu na to, že každého stoprocentně chápu, ale k nikomu se nepřidám než na padesát procent. Jsem docela bezcharakterní, a nejhorší je, že z toho ani nic nemám,“ usmál se, pootočil vůz a zastavil opodál Besedy, kde byla schůze.

Před vchodem, kde v masopustě stával vrátný a naznačoval pořad vozům sjíždějícím se z daleka na sokolský ples, přešlapovala dnes žena v rádiovce a vyvolávala Rudý plamen. Rosenstam podal noviny slečně Kazmarové a vešli.

V polo osvětlené síni, která se naplňovala muži s vyhrnutými límci a ženami v čapkách stažených na uši, rozléhaly se kroky a bylo zima jako ve sklepech. Slečna Kazmarová by nepoznala besední sál, kam přicházela s otcem a macechou povinně na krajské slavnosti. Lustr v pytli, okna bez draperií, zastřený balkón, židle v řadách, sehnané bůhvídkud, nevyvětraný sádrový chlad a mátožné osvětlení byly jako za trest,

že se děje v Besedě něco, co není zábava. Lidé, rachotíce židlemi, dělali druh druhu místo, přicházeli rovnou z práce a večereli salám s papíru, mrav, který vzal dávno za své v Úlech americké jídelny. Kolportérky se proplétaly řadami, a na obálkách sešitků, jež nabízely, řečnil kosooký Lenin s bradkou; spatřovali jste hlavy bílého muže, Mongolce, Inda, černocho a žida, jak mu naslouchají. Který dělník koupil brožurku, jal se v ní číst, pozvedaje stránku k očím v nedostatečném světle, důkladně, od začátku, s lidovou úctou k tištěnému slovu. Slečně Kazmarové byl svět této schůze podobnou cizinou jako dělnicím, které přišly na schůzi, ovzduší mezinárodního hotelu z filmu. Pozorovala neznámou končinu plna sympatií, dobrodružně a špatně; rozpadala se jí v turistické podrobnosti, z kterých činila ukvapené závěry, připomínajíc cestovatele zámořím několik kilometrů od svého rodiště. Všechno se prosvětlovalo přítomností Rosenstamovou, a její srdce přetévalo láskou k shromážděným.

Chtěla usednout do řady mezi dělníky, ale Rosenstam to neměl za dost obratné, zachytiv pohled zpod brv, plný podezření, jaký vrhl na korunní princeznu dlouhý hoch tmavé a vysušené tváře, s pramenem vlasů spadlých do čela, stojící u dveří se zkříženými pažemi, a kterého lékař z Úlů znal. (Byl to Francek Anténa.) Vedl slečnu Kazmarovou na balkón, kam ho následovala poslušně. Slečna Kazmarová pochybovala, že byl Rosenstam kdy předtím v Besedě, a divila se, jak se tu hned vyzná, nikoho se neptá, sebere dvě židle zdola, vede ji zadními schůdky a nachází výhodné postranní místo, kde je skryl sloup. Usadili se tu sami dva a patřili neviděni do sálu.

„Hospodář by měl radost. To je zákazníkú,“ prohodil Rosenstam svým vysměvačným způsobem, přehlížeje řady mužů a ženy v kabátech. „Samá Jafeta. Skoro se obávám, že jediný člověk, který tu není oblečen v úlecký tovar, je slečna Kazmarová. Máte moc hezký kožíšek. Rozhodně se tu sešlo víc Kazmarových konzumentů než zaměstnanců. Jsou opatrní, a já se jim nedivím. Také je to daleko.“

„Tamhle je jedna od nás, co tak zázračně rychle navlékala takovým háčkem, já se na ni pamatuju, jak mě Vykoukal loni prováděl,“ řekla

slečna Kazmarová, míníc Halačku. Po chvílce poznala v kteréši zadní řadě i dvě z přadlen, které u ní dopoledne byly jménem vyloučených.

„Měl jste pravdu,“ obrátila se k Rosenstamovi. „Štěstí, že nás není vidět. Bylo by mně hrozné, kdyby myslyly, že je špehuju.“

„To za vás obstará tamhleten pán,“ podotkl suše Rosenstam a upozornil slečnu na Kolůška, který se všinul trochu bokem za hloučkem jakýchsi studentů, bezvadný a vlídný se svou pěšinkou jako vždy, a ztratil se jim z očí. Ještě se nahrnulo lidí.

„Propána, ten to na mne poví tatínkovi, až se vrátí, to dostanu!“ poznamenala půl žertem slečna Kazmarová a schovala hlavu za sloup. Ale hned ji dobrodružně napadlo: „A neměli bychom je varovat?“ navrhovala, a hledíc tázavě na Rosenstama, podepřela se dlaní o židli, jako by chtěla vstát.

Rosenstam ji přidržel na židli, ať jen sedí.

Na pódiu se objevil mladý a úhledný politický úředník v stejnokroji, se sekretářkou strany, děvčátkem útlým jako lasička a pověstným, vypravoval Rosenstam, mrštností, s jakou se dovede prát s četníky a upustit přitom na zem závadnou aktovku, aby ji někdo, zdánlivě nepojatý do sporu, zdvihl a zmizel. Velice způsobně spolu rozmlouvali před zraky shromážděných, vyměňující obvyklé diplomatické zdvořilosti před zahájením schůze, zatímco sekretářka se dívala po očku sálem, mají-li dost plno, aby začali.

Opozдили se, jak sluší řádné schůzi, a slečna Kazmarová rozevřela Rudý plamen. Vlastní příjmení jí vskočilo do očí z první stránky, kde byl Kazmar pranýřován pro výpovědi z přádelny. Ještě nedočetla a zas uslyšela své rodné jméno z řečnickových úst. Muž ctižádostivé kšticе a kalného pohledu se opíral dlaněmi o stůl, za kterým stál, a nakláněje trup do sálu, rozmluvil se hlasem vydělaným předběžnou jizlivostí ke všem, kdož by s ním nesouhlasili, o poměrech u Kazmara, proti nimž poměry v centrální Africe jsou učiněná idyla.

„Ale není to Gamza?“ pošeptala slečna Kazmarová svému průvodci skoro prosebně. Zavrtěl hlavou, ukazoval na hodinky a prohodil cosi o pražském rychlíku.

Řečník především upozornil shromáždění na několik zajímavých fakt. Žádné odvětví Kazmarových dělníků nemá kolektivní smlouvu. Čtrnáctidenní výpověď existuje jen na papíře. Ve skutečnosti ví každé dítě, že se u Kazmara vyhazuje na hodinu bez udání důvodů. Na dělnictvo jest vykonáván politický, hospodářský a mravní nátlak, který má za účel izolovat je od pracujících mas, a tento systém nazve řečník pravým jménem nahlas – ať je to pánům z Úlů vhod anebo ne – jako kupování duší a otrokářství. Nikdo z Kazmarových zaměstnanců se nesmí sytit a šatit jinde než v Jafetě; a zajisté není zapotřebí zvláštního bystrozraku, abychom se dovzpíčili, komu byl nucen odevzdat svůj hlas náš volič, Kazmarův dělník, když přistupoval k urně v den obecních voleb v Úlech, kde je pan továrník Kazmar starostou. Pánové nejsou hloupí a dovedli si to zařídit. Pokud jde o kazmarovskou diktaturu v úleckém obecním zastupitelstvu a o miliardové zisky z dělnického potu a krve, pánové uměli organizovat, ta čest se jim musí vzdát. Ale jakýkoliv pokus o organizaci v dělnických řadách, v jiném podniku samozřejmě, potlačuje Kazmar v zárodku a neštítí se přitom žádných prostředků. Úlecký magnát jest, jak známo, nejúpornější a zaostalý nepřítel jak odborových organizací, tak dělnických politických stran, a posud jsme nezapomněli a nikdy nezapomeneme Kazmarův smutně proslavený výrok z dob stávký na úlecké regulaci, kdy prohlásil s nestoudným cynismem, že nenajímá do svých služeb majitele stranických legitimací, nýbrž pracovní síly, a komu se v Úlech nelíbí, tady má pracovní lístek a tamhle jsou dveře. Lidského masa má vždy dost po ruce kapitalistický upír v tomto nuzném kraji, úrodném leda dětmi; a ostatně, co jiného je ústav Kazmarových chlapců než nevyčerpateľná záloha stlačovatelů mezd a soustavná škola stávkokazů.

Slečna Kazmarová seděla nezvykle zpříma, poslouchala s bušícím tepem, a ať se nutila do nestrannosti, jak nutila, z té duše nenáviděla řečníka. Bylo snazší u sebe a před Rosenstamem posuzovat otce než slyšet ho tupit veřejně, a sama by se nebyla nadála, jak to v ní vzbouří krev. Viděla řečníka otvírat nehorázná ústa, slyšela jeho nečistou výslovnost a jedovatý hlas a byla z nervů přesvědčena, že mu běží víc o to,

potupit Kazmara a uplatnit sebe, než o osud vypověděných přadlen. Nejohavnější na věci pak bylo, že důvody, které řečník vypravil proti otci v oděni dutých frází, nebyly nepravdivé. O Kazmarových příkrých skutcích a zařízeních slečna Kazmarová věděla už dřív, zběžně a rozptýleně; teď, seřazeny, vytáhly za hřmotu řečnických trub a bubnů a člověk se zhrozil, co jich je, všechny se pohybovaly proti Kazmarově dceři.

„Neměla jsem sem chodit,“ řekla Rosenstamovi. „Připadám si na obě strany jako Jidáš.“

„Je docela zdravé, děťátko, prohlédnout si věc z několika stran,“ odpověděl lékař. „Ostatně, pojďme domů, jestli chcete,“ dodal ochotně a zvedal se, věda, že slečna Kazmarová nepůjde.

„Ne, ne, kdepak. Teď to musíme všechno vyslechnout až do konce, nebo bych neměla pokoj.“

Řečník přešel k výpovědím z přádelny, zmínil se o požáru a břitce poznamenal, že obratný podnikatel měl opravdu nápadné štěstí v neštěstí, když ze všeho továrního města mu vyhořela právě přádelna bavlny, kde byly, podle našich informací, zastaralé stroje, takže je může nahradit dokonalejšími v pravou chvíli. Do těch slov vpadl vysoký pronikavý hlas z obecenstva otázkou, co tím pan řečník míní, a Kolůšek se rozhořčeně hlásil o slovo jménem Kazmarovy správy. Oči sálu se upřely na pečlivě oděného úzkoramenného muže s pěšinkou, o němž koloval vtíp, že si ho Jafeta drží, aby dostával za Kazmara výprask.

Ve jménu pravdy, volal Kolůšek, překřičuje šum a předsedův zvoněk, i v zájmu pana řečníka, jehož by pan policejní komisař zajisté byl nucen volat k odpovědnosti pro hrubé utržení na cti, ohrazuje se úlepká správa co nejrozhodněji proti těmto hanebným insinuacím – Kolůšek pečlivě a pěkně vyslovil cizí slovo – a přede všemi prohlašuje, že Kazmar nebyl pojištěn proti škodám způsobeným ohněm, jak je ostatně známo širší veřejnosti už z tisku, a tento pádný důvod zajisté postačí, aby umlčel jednou za vždycky zlolajné jazyky. Kolůšek se proto ani nebude šířit o neohroženosti, s jakou si Hospodář vedl při ohni, když s nasazením vlastního života –

„A svých dělníků, pane!“ zvolal hlas ze shromáždění, a jiný: „Dělníky jste vynechal! Dělník není člověk? Dva ještě leží popáleni v nemocnici.“

„Úlecká správa první kvitovala s povděkem obětavost našeho dělnictva,“ hladce se přidal Kolůšek („a za to je vyhazuje,“ suše podotkl levý řečník a ozval se zlobný smích), „ale řeknu vám,“ pozvedal Kolůšek hlas zvučící řečnickým přesvědčením, „že právě jednoho z těch poraněných Hospodář vynesl z plamenů na vlastních rukou,“ Kolůšek ukázal obě své ruce, „a zachránil mu tak život.“

„Když ho tam vylákal. Aby tě husa kopl!“ mumlala si Halačka, vzpomínajíc na Ondřeje, a zahleděla se na Kolůška jako v ustrnutí, jak to dovede zakulatit.

Když levý řečník nadhodil podezření, jako by si Kazmar sám byl zapálil, slečně se ulevilo, že konečně jedna žaloba na otce je lež, a posmála se. Kdo znal otce! Nechodil oklikami a byl bezohledný zrovna, bez ohníčků. Úly měl tvrdě rád, jako sedlák grunt, a dřel se na nich, opravdu jako hospodář. Dřel lidi, a sebe nejvíc; nepamatovala otce jinak než zapřaženého do práce; ráno chodil do závodů, když zahoukalo, jako všichni (dokonce sirazil kontrolní lístek, toho dětinství se neměl dopouštět); večer továrny dávno stály, i dělníci, které zdržel přes čas – a tím se v Úlech hodně hřešilo –, odešli, účtárny pohasínaly laboratoře, jen otcovo okno ze správních budovy svítilo přes Úly do vily, kde macecha žehrala na ten nepořádek a odcházela spát. Těch jeho telefonů třeba o druhé s půlnoci, když ho posedl strojařský nebo organizační nápad a on zburcoval štáb z postelí rovnou na schůzi! Vykoukal, inženýři, vedoucí, účetní nebyli si před otcem jisti ani v milenčiných loktech; pořád aby měli pohotovost. „Kdy si dáš pokoj,“ plísnila ho macecha způsobem manželek, a otec se smál: „Po smrti, v hrobě si odpočineme, až nás to bude mrzet.“ Býval povrchně veselý, když jste ho čapli na chvilku doma, ale myšlenkami byl jinde a zřejmě mu po vás nic nebylo. Poháněl ho vynalézavý nepokoj; a jeho lety za novými odbytišti opravdu nebyly zábavné cesty do lázní, kde se hraje, utrácí a miluje. Nosil špatné šaty, obědval šklubanky, nepil víno, nebesedoval s přáteli, a ne z lakoty a z neužilosti, ale tak, že byl bez potřeb; sám ani nežil; postavil

Úly nad sebe. Když byla Eva malá studentka a přinášela s pýchou vysvědčení, otec jí říkával přátelsky svým přiškrceným hlasem, divným k obřímú vzrůstu: „Kutino, škoda že nejsi kluk,“ což platilo za největší pochvalu. Později otce zklamala, když se dala zapsat na filozofickou. Chtěl ji mít národní hospodářkou nebo inženýrkou. „Nutit tě nebudu, dělej, jak rozumíš,“ řekl jí posléze, „ale jsou tu závody a já to mám za ulejváctví.“ Nedobré svědomí připomnělo teď slečně Kazmarové ta slova, když tu seděla pod záštitou Rosenstamovou a přihlížela, jak skrček Kolůšek šermuje za Jafetu s ješitným řečníkem, jak si otloukají o hlavu své laciné symboly, své lepenkové Kazmary. Levý řečník se oháněl kapitalistickým upírem, který saje lidu krev, a Kazmar stavěl dělníkům vzorná americká městečka v zahrádkách, stadión, nemocnici, lacinou jídelnu, bazar plný hudby a vůní. Kolůšek mával svým dobrodincem a šlechetníkem kraje, a Kazmar je z toho ráje, který jim zařídil, zas vyháněl. A ona tu seděla v závětří, s nepotřísněnými rukama, na sobě kožíšek, na který jí vydělali s otcem dělníci, před vraty vozíček, na který jí vydělali s otcem dělníci, jejichž jmen ani neznala, a přihlížela jako na divadle, jak se potýkají dva trpaslíci za obra. Ulejvák, nešlo jí z hlavy otcovo slovo, ulejvák na obě fronty, říkala si.

Průvan protáhl sálem a na pódiu nastal ruch. Tlupa mladých hochů, sportovně oblečených, s několika prostovlasými děvčaty nezávislého vzhledu, ve svetrech, se nahrnula bokem na tribunu a nastavěli se tam ke stěně, takže záda komisařova a předsedících nebyla kryta, a to policejní řád nedovoluje. Útlouká sekretářka vyšla ze svého místa, dotýkala se krajních ramen a domlouvala mládeži, ať sejdou do sálu, aby jim pro takovou hloupost nerozpustili schůzi. Hoši chvíli zamračeně vyjednávali; a jak odcházeli druh za druhem neochotně z pódia, ohlíželi se k zadnímu vchodu a za chůze tleskali. Neustávající tleskat, seskupili se před řečništěm.

„Tamhle máte Gamzu,“ prohodil Rosenstam, a slečna Kazmarová viděla přijít nenápadného muže dobrého držení, hubené svěží tváře, s očima položenýma daleko od kořene nosu. Postavil se před stolec

a začal mluvit obyčejným hlasem, dost tiše a velice zřetelně. Slova jako by bylo vidět.

Nejdřív vítám ty úlecké dělníky, kteří měli kuráž sem dnes přijít (Francek Anténa se vyjasnil); víme, že v Úlech to není maličkost, tam jde hned o kůži. Ty Úly mají pověst jakéhosi ostrova blažených; dělníci tam žijí v lepších podmínkách, jsou slušněji placeni, lépe bydlí a laciněji nakupují. (Kolůšek se jal pozorně naslouchat s nastraženým obočím.) Bylo by hloupé neuznat to a zkreslovat skutečnost; zkreslováním skutečnosti se nikam nedojde; však my si to povíme od začátku do konce. Hořelo před čtrnácti dny v přádelně, opravuje se tam a nedělá se. Část osazenstva, zejména muži, pomáhají, pokud to dovedou, za denní mzdu při opravách a mají slib, že je Kazmar vezme zpátky do práce, až bude zracionalizovaná přádelna v provozu. Čtyřicet žen pak dostalo výpověď. Abych tady hřměl proti Kazmarovi a dovolával se jeho citu pro povinnost a svědomí, nemá smysl a je škoda slov; je podnikatel a počítá. Ale zrovna tak my, kamarádi, máme počítat, a nepočítáme, a to je chyba, která se vymstí na těch netečných. Slyším, soudruzi, že většina dělníků zaměstnaných u Kazmara ty výpovědi klidně strpěla, nestará se o ty propuštěné a nebere se o kamarády; bojí se, aby si nepoškodili. Nebudu užívat silných slov a neřeknu, že je to hanba a zrada; řeknu vám jen a vyřid'te jim, že jsou ve své domnělé opatrnosti trestuhodně neopatrní. Když už ti dělníci nemyslí na druhý, že nepamatují na sebe! Každého z nich může zítra potkat týž osud, co potom? Kdo se jich ujme? Pes po nich neštěkne.

Když jsme byli chlapi a chodili jsme do školy, všem nám učitel vypravoval tu pověst o prutech Svatoplukových. Všichni ji znáte. Je to moudré podobenství a podnes platí, a co bychom si z něho nevybrali, co nám patří. Pamatujete, soudruzi, jak hravě se lámalo těm kralevicům proutek po proutku, člověka po člověku, ale jak ti mladí bohatýři, ať se namáhali, jak chtěli, nedovedli zlomit otep prutů, kolektiv? „A to bych se na to rád podíval,“ najednou jiskrně hodil Gamza do shromáždění, „kdyby deset tisíc Kazmarových dělníků a Kazmarových chlapců dnes mu položilo práci pro těch čtyřicet výpovědí, co by mohl dělat? Ten by

si to rozmyslil! Není tak prosté shánět deset tisíc a třeba jen polovičku zaběhaných lidí, nevěřte tomu. Jafeta je zdravý podnik, neskladuje, zařizuje prodejny, rozpíná se, musí dělat, nesmí stát. Dnes, v době takového rozkvětu! Vy sami neznáte svou moc.“

„Pane komisaři, to je pobuřování!“ vzkřikl svým pronikavým ženským hlasem Kolůšek.

„Ven!“ zahučelo několik hlubokých hlasů zlověstně a sportovní hoši se hrozivě hrnuli směrem ke Kolůškovi. Sekretářka, chůva schůze, se k nim vrhla a popadla zadního za rukáv. Všechny krky se natahovaly ke Kolůškovi.

„Ale braši,“ vyřkl s politováním ze stupínku Gamza, „já se těšil, že si pohovoříme, a vy takhle. Nechte ho, jen ať poslouchá! Ať se taky něco naučí.“

Ozval se smích, a Kolůšek, tváře se hrdě a odmítavě, nehledě na nikoho, seděl bez hnutí.

„Je, soudruzi, žalostná podívaná,“ pokračoval Gamza, „na malé lidi, na chudáky střídaly, jak každý se svým hliněným prasátkem se tlačí a strkají okolo zlatého telete a čekají skrčení na boběčku, až je to zlaté tele kopne. Veliký kapitalista, ten vidí do hry, ten zná souvislosti, ten ví a nepoví, jak se podmiňují vlastenecké nadšení a potřeba nových odbytišť či lacinějších plantáží, jak souvisí burza a válka, zbrojařská akcie a vojákův život, ten ví, co obnáší svět, a nelže si o zlatě na papíře pohádky. Ty jsou jen pro děti, co ho poslouchají s ústy dokořán. Ano, malinký, chudý, závislý člověk s několika tisíci naškrčených úspor na knížce, ten vzhlíží s dětskou a nábožnou úctou k bohatství, které se mu kryje s ctností, a hájí jeho čest, to je ten věrný hafálek a hlídač velkého kapitálu, pes svého pána. Zmítá se na řetěze, je k domu, má pánovo stavovské povědomí a štěká na proletáře. Ale abych nekřivdil psovi. Cvičený ohař pánovi vystavuje a aportuje zvěř, dobrá, ale přece nesní o tom, vzít pušku přes rameno a myslivecký klobouček a napodobit pána. (Francek se dal do dětského smíchu, když si představil takto vystrojeného psa a zároveň Kolůška.) Je hrůza, soudruzi, pozorovat ty vypůjčené mozky, ty žalostné karikatury v šatech od panstva odlože-

ných, to rošťáctví lokajů, ty číšnické ideály, být kavárníkem a oplatit sklepníkům pohlavky, co od nich utržil jako pikolo. Na maloměšťákovi stojí starý svět; to jsou ti ponocní soukromého řádu, který se pozdí za dvacátým stoletím jako hodiny, co docházejí.

Žijeme, soudruzi, dobu přechodnou a přípravnou; to jistě všichni dobře víte z vlastní zkušenosti: jsme lidé na křižovatce. Jedna válka skončila a s druhou se nepřestává počítat; žijeme v ozbrojeném míru; na Západě se smráká, na Východě svítá, nikde není plný den. V sovětském Rusku zvítězila zbraní a vítězí prací dělnická revoluce, na Západě žije v myšlence –“

„Té se nenajíte!“ vpadl Kolůšek.

„Nechte ho!“ volal Gamza na syčící a dupající. „Prý děti a blázni mluví pravdu. Ale my jsme muži, doufám, a vidíme dál než na špičku nosu. Buďto budou dělat dělníci politiku záplat ze dne na den, nebudou se dívat před sebe, nebudou se starat o druhy, budou brát mzdu, pokud je konjunktura, a nechají se vyhodit na dlažbu, až přestane, věčně nebude, to vám poví každý národní hospodář, a přejdou k nám nakonec přece – až jako vyšinutí a zlomení lidé, anebo se rozhodnou včas na té křižovatce, kde jsme se ocitli všichni, kudy se dát. Proč čekat, až z těch čtyřiceti propuštěných, pro které jsme se dnes tady sešli, budou milióny nešťastných a hladových lidí, proč nechat běžet věci, jak pánbůh zdraví dá, proč nechat jednat až zoufalství. Je všeho dost pro všechny na této krásné zemi, obilí, vína, vodní energie, železa, bavlny, nafty, dostatek všeho, čím je živ člověk, z čeho vyrábí stroje a čím je pohánán, pro všechno obyvatelstvo světa. To není má fantazie, abyste mysleli, na to jsou přesné statistické tabulky a čísla, a je dobře, abyste to všichni věděli a pověděli o tom kamarádům. My nejsme pochmurná armáda vyděděnců a ztroskotanců, jak nás s oblibou líčí měšťáci; milujeme život na zemi, nevěříme v život po smrti a chceme rovné právo na slunci pro všechny pracující světa. Kdo jste mladí lety nebo srdcem, kdo máte v žilách krev, a ne vodu, kdo máte jasnou hlavu a dvě ruce, dejte se k nám!“

Slečna Kazmarová se ocitla v elektrickém poli. Přestala turisticky pozorovat, hájit u sebe otce, rozsuzovat otce a dělníky, rozbírat sebe, vinit se, stydět se a poslouchala, jako by to, co stavěl před oči shromážděným lidem vřelý mužský hlas, už bylo, jako by nebylo propuštěných přadlen, popáleného Horýnka, Kolůškova špehounství a sama jako by byla krásná a smělá žena, kterou miluje Rosenstam, poslouchající vedle ní. Dýchala zhluboka v podivné pýše, jako by sama mluvila k shromážděným, a proud, jako by se všichni lidé, kteří tu byli v sále, drželi za ruce, jí procházel. Nakonec se divoce roztleskala a vybíjela nahromaděné síly, docela tak jako Francek Anténa.

„Ten jim to pověděl!“ mluvil Francek nahlas, nevěda o tom, a tleskal, až ho dlaně pálily. „Pašák člověk.“

Halačka myslila na to, že se bude bratr zlobit, a spěchala na vlak. Byla zmatena a povídala ženským:

„My tomu nerozumíme, my musíme hledět, abychom byly živы. Ale musí být študovaní lidé, aby se udržela myšlenka.“

„Hezky mluvil,“ podotkl vysměvačně Rosenstam. „Trochu nevěcně, ale hezky. Jen škoda, že ho úleční textiláci, kterým to bylo určeno, neslyšeli, a drachovští kovodělníci, co se tu sešli, jsou přesvědčeni i tak.“

Slečna Kazmarová, když vyjeli – jako by se obávala, že pomine chvíle, kdy z ní byla sňata kletba, kdy se neostýchá a nepozoruje se – vyřkla podivně hlubokým hlasem jako po prudkém běhu: „Rosenstame, vy jste se divil, že sedím v Úlech a proč neodjedu. Vy dobře víte, kvůli komu jsem v Úlech.“

Rosenstam se na vteřinu odmlčel. „Vím,“ pravil pak s přímostí, jaké se slečna Kazmarová nenadála. „A mám vás upřímně rád jako člověka. Přál bych si z celého srdce, abyste byla šťastna.“

Slečna Kazmarová seděla chvíli, aniž sebou pohnula, jako by ani nedýchala. Nebylo slyšet než motor a kamínky odhazované za večerní jízdy. Potom řekla slečna Kazmarová:

„Ale nehněvate se na mne?“ sňala brýle a dala se do pláče.

První Máj

Den před Prvním májem zastavovali v Úlech od čtyř prací. Stroje byly ticho a po továrnách se rozléhaly hlasy, kroky, drhnoucí kartáče a truhlařící kladívka.

Přímluva slečny Kazmarové za propuštěné přadleny ovšem nepomohla. Vykoukal byl poctěn její návštěvou. Je krásné, má-li žena srdce, ano ryzí srdce patří kdámě jako pravý šperk. Plně chápe slečnu Kazmarovou – poceloval jí ruku – a ctí ji za její ušlechtilé cítění. Ale je nám líto, takhle bychom nesměli kalkulovat. Jen ať se slečna Kazmarová zeptá pana otce, až se vrátí! Ztrácíme podunajské trhy, Itálie vyrábí jako divá a vytlačuje nás z Rumunska, Uher i Jugoslávie. Ta naše nešťastná celní politika! Oči Vykoukalovi zmodraly hněvem a jal se horlit proti selské straně. A o té evropské tovární konfekci *našeho* typu, kterou si Japonci zřídili v Ósace, už přece slečna Kazmarová slyšela? Ne, neslyšela? Žlutý textil s dětmi u strojů a s japonskými mzdami hnedle vystrnadí ze světového trhu Anglii – natož nás!

Slečna Kazmarová, odzbrojena a usvědčena z dětinství, umlkla, a přadleny, kterým byla právě tak málo platna spodní agitace Francka Antény v kazmarovské tvrzi, kde se nikomu nechtělo do ztracené věci, přadleny semkly ústa, chopily se toho, co bylo po ruce, a šly zatím mýt a smýčít k Svátku práce a zametaly piliny příprav. Po továrních schodech vynášeli hoši na ramenou prohýbající se prkna a sbíjeli v dílnách stoly drsné třískami a vlhké mízou, na společný oběd, jež vedoucí vystrojí dělníkům i hostům, které si přivedou. Hospodář si potrpí na pospolitost toho dne a dá se vidět. Širocká farma dodala vagón prasátek, fůru mouky, kašnu mléka, pyramidu vajec, kád' zelí, pytel máku, a kuchářky z lidové jídelny byly celou noc na nohou, oka nezamhouřily. Rychlá tesařina, předvoj slavností, se činila. Sbíjeli řečnické lešení, přitesávali sedadla do půlkruhu pro vzácnější hosty, zatloukali taneční podlahy pod širým nebem, roubili hudební pavilón a sodovkové kiosky

a nevím, co všechno. Po prostranství od škol na vrchu k továrnám dole rozbili stánky kramáři, kteří sem ročně dojížděli na ten den, a cirkus vládl plachtovému městečku. Už tady kotvil zvukový vůz, jehož křiklavý nátěr napovídá břesknot muziky, co z bedny zaduní, až sebou napoprve trhnete, a bude stíhat všechny kolotoče, skluzavku a houpačky jedním vrzem, i pouť se racionalizuje. Kazmarův biograf poběží nepřetržitě od rána do večera zadarmo. Když bylo hotovo řečniště, Kolůšek na ně vyběhl a skákal po něm a dupal, seč byl, zkoušeje pevnost bednění. „A unese nás to?“ „Málo byste nám důvěřovali,“ usmáli se tesaři.

Kolůšek, vedoucí propagace, všudybyl a nepostradatelný člověk, určoval pořad májových projevů a měl starosti, že nevěděl, kde mu hlava stojí. Dostalo se mu pokynů, ať je opatrný, ať neodradí dělníky, a jak se říká, udrží náladu; ať uspořádá hromadnou oslavu Svátku práce, ale zas takovou, aby to nebyl socialistický První máj, a spíše Hospodářova sláva; krátce, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Jen jděte a zkuste sami ten tanec mezi vejci! Nepřála bych vám, abyste byli v Kolůškově kůži. Když si mladí dělníci zvolili májovým řečníkem Francka Anténu, Kolůšek, obrazně řečeno, se chytal stropu. Navenek zachoval anglický klid a jeho pěšinka byla neochvějná.

„Vy máte chuť u nás mluvit?“ pronesl k Franckovi svým pronikavým hlasem, nadzdvihuje brvy, a podíval se mu důtklivě do očí. „Ano, znám vás, pamatuji se, kde jsme se naposled viděli,“ pravil a narážel tím na drachovskou schůzi. A vyzval mladého člověka, ať mu tedy odevzdá do té a té lhůty napsanou řeč; potom uvidíme. Potom hodíme říkání do koše a najdeme si někoho spolehlivějšího. Ale Francek Kolůška překvapil. Donesl takový pěkný a moudrý projev, jímž vyznával víru v práci v Hospodářově duchu, že by se za to nemusil stydět sám Kolůšek a že by byl opravdu hřích potlačit ten důkaz, jak se lidem v Úlech napravují hlavy. I komise, které to Kolůšek předložil, schválila Francovo sepsání do slova a neshledala v něm písmena závadného. Zařadili projev do programu, a Lidka s Ondřejem byli tuze zvědaví, až bude Francek řečnit.

Vlajkové stožáry z horských jedlí včera pokácených ronily pryskyřici a vydychovaly les; postlali všechno poutové prostranství chvojí, a Úly toho dne voněly jako obora a jako pila. Ach, živice! Ondřej pil silný vzduch. Byl nádherně zdrav po vylenošení v nemocnici, kde si, pravda, ještě ponechali Horýnka s otevřenou nohou, ale v mechanickém vozíku už přejíždí, asistent sliboval, že se vyhojí, všechno se obracelo v dobré, a Ondřejovi svítal veliký den, to se teprv dovíte po pořádku.

Žerď vrzala v podstřeší. Noclehárnu Kazmarových chlapců zatmívala barva praporu. Všichni na cimře ještě spali, a Ondřej přistoupil k oknu, jaké bude počasí. Rozednívalo se, po umeteném chodníčku podél čerstvě omítnuté zdi pospíchalo švícko s párem nových bot. Mlhy se válely na horách, po nebi vítr smýčil oblaka, vybere se na časy. Ondřej šel naproti sestře k rannímu pražskému vlaku a málem Růženu minul v tlačenci, musila na něho zavolat. Nebyl by ji poznal. Když ho políbila, zarděl se, jako by to byla cizí žena.

Vyptával se jí na matku, Růža opakovala: „A co pořád děláš? Jak se ti pořád vedlo?“ Ale nepouštěla ho k slovu a o překot hovořila cosi jarého páte přes deváté. Dávno se neviděli! Ostýchali se druh druhá. Byli si takoví vzácní.

To že byla Růža, která s ním pamatovala hrdinu tatínka a Harýka a Tondu Šťastných, co mu utrhl prst patrona? Bosá holka s copem, kolikrát jí vykrákal, když hráli na schovávanou a ona prozrazovala skryše, starší sestra, která volá k obědu a kazí hru, co chcete – holka. Nyní jí vzal z ruky zavazadélko a šel po levé straně. Smáli se oba zjitřeným smíchem prvních chvil. Co nedělá čas! Byla to Růžena, s kterou prožil Vánoce v Nechlebách. A proč se z ní tetelilo rozechvění nákazou? Dojela a byla ještě obhořelá sluncem končiny, která se propadla do moře, vracela se z věku pověstí o paní Gamzové. Ale proč tolik pospíchala, proč ubezpečovala, že se jí výtečně daří, proč si vedla s takovou překotností, jako by někoho hrála? Sestra, pokud vyrůstali v jednom hnízdě, tak se rozuměla sama sebou jako vzduch, ani ji neviděl. Byl tenkrát slepý, anebo vyspěla do krásy? Neznal tu mladou ženu, svou sestru, s kterou se vedl po úleckém asfaltu, a trochu se jí bál; byl rád, že

jsou Úly tak veliké a znamenité a ukazoval jí krychle a mrakodrap a Ameriku naschvál ledabylo, jako doma. Měla hříšné oči, zjemnělý hlas a vědomé pohyby; byla půvabná destilovanou krásou městských žen, a leccos jí asi zahubil v krvi var i mráz, než našla standard hladké a křehce svěží slečny dvacátého věku v celofánovém balení. Pyšnil se vybranou sestrou, jen se rozpakoval, co si s ní počne při dílenském obědě a jak si ona porozumí s Liduškou a s Halačkou, příliš se odrážela. Ale nehněval se, že tato nová, významná Růža, kráska s platinovými vlasy, spatří a uslyší, co se dnes s Ondřejem uděje, a že o tom poví v žižkovském domě. Musí se uznat, oba se vzmožli za tu dobu, co se neviděli. Růžena přivezla sebe, Ondřej ji častoval Úly.

Slunce vyšlo a Úly se chlubily. Od náměstí a od nádraží k továrnám pjaly se nad silnicí pásy křičící Kazmarova hesla jako slavobrány; prapory plápolaly ve větru a tleskaly zvukem plachtoví na moři, flotila vlajek. Pozdravy Úlům, jarní světe! Slavný byl domov Růženina miláčka, a srdce ji bolelo, že nebude s ní.

Když mu nadhodila o Úlech, Karel Vykoukal se svou vážnou tváří krásného hochu ji odrazoval od toho výletu. Obával se pro ni únavy. V noci tam, v noci zas zpátky, ráno zas do obchodu, holčičko, to bych nedělal. Co by z Úlů měla? Ať mu netvrdí, že ji zajímají továrny. Ostatně ve svátek stojí. Není s to, aby si pomyslila nudu takové slavnosti: řeči, tlačence, řeči; stát kolik hodin na nohou, a nakonec ta sláva zmokne; známe Kazmarovy První máje! Ať věří zkušenému. Ale když já bych chtěla spatřit Úly tvých vzpomínek; vyznám se v tvých vzpomínkách pomalu lépe než ty; ráda bych uviděla úlecký stadión, kde jsi zvítězil v běhu o závod a dobyl ceny, bronzového vítěze tamhle na knihovně, pamatuješ, jak by nás ta soška byla jednou potloukla ve chvíli lásky? A školu bych chtěla vidět, kam jsi chodil bez klobouku s tak krásně přistřiženou hlavičkou jako anglické princátko z časopisu v kavárně, proč jsi mně ještě nedal tu fotografii, když jsi byl malý? Prošla bych za plotem vily, kde bydlíte, a nahlédla bych do oken, hrozně bych byla zvědavá na tvého otce a matku na dálku, neboj se, já bych se k nim nehlásila,

vím, co se patří. Nahlas řekla: „Mám v Úlech bratra. Bratr mě pozval. Myslíš, abych nejela k bratrovi?“

Pokud jde o něho, uzavřel Karel Vykoukal vyrovnaným hlasem, pod nímž to luskalo prsty netrpělivosti, nejel by do Úlů ani tenkrát, kdyby nemusil, jak už Růženě řekl, na ty dny do Berlína. Nastala pomlka, poněkud zahanbující, za které Růžena klopila hlavu, často teď skláněla hlavu, a přestala Karlovi o Úlech. Neřekla mu už nic, rozjela se sem sama a vystoupila nyní v nejasném povědomí, že vkračuje na zakázanou půdu. Takovou moc má muž, jemuž jsme podlehly, i na dálku. Ondřej Růženě ukázal, kde se sejdou po průvodu, a dívka, teskná o miláčka, ztratila se v množství.

To bylo lidstva! To bylo národa! Poutníci táhli od dědin k Úlům a sbírali se v procesí na Kazmarově betonce od drachovské strany a od Zátořanky; a viděli jste zdaleka lidi ze samot scházet z hor po vinutých pěšinkách, jež jizví lazy. Kraj se pohyboval z cípů do hvězdy a krapičky rtuti spěchaly slít se s živou hladinou. Lidé, kteří se rozstěhovali po městečkách a zmizeli si z očí, shledávajíce se v Úlech na Prvního máje, sprásknou ruce, jak děti, které je nepoznávají, vyrostly, vyptávají se na společné známé, zpravují se o svatbách, o pohřbech a o křtinách, o koupi pozemků a o švagrové v nemocnici, postojí spolu nad proměnlivým tokem a podívají se dějům, v kterých pracuje za člověka čas.

Dvě hodiny předtím, než vyjde průvod, drželi si místa, aby viděli, jak půjdou Evička a Štěpán, můj, dcerky, zeť a bratrance. Na kolik hodin železnice rodiny souvisely s Jafetou. Vystáli tam dolík, co se načekali. Ale nejvíc ze všech se tlačily báby, které v průvodu nikoho neměly, nedbaly okřikování a hrozily protrhnout řadu. To už jinačí nebude.

To bylo jízdy, to bylo autění! Chtěla bych peníze, co ten den tržili za benzín po okrese. Úlecké autobusy jely na pateru štreku a nestačily svázet; pokaždé dojely s hroznem lidí na schůdkách. Na střeše se zubili kluci u ventilátoru, kam nastrkali korouhvičky. Cákra, pozor na to maličké! Stařenko, schod, půjčte sem ten deštník; ještě krok a je to; za málo; taky jednou budeme staří. A archa obrací a jede znova. Kdejaký nákladní vůz, co vozí v pondělí pytle a sudy, vykládá na ten svátek vojáky

a nevěsty. Motocykly s přívěskem zajížděly nachýlenými oblouky na louku, kde se parkovalo, muž v kůži zajišťoval stroj, slečna vyskakovala a natřásala pomačkané šatečky. A rodinné auto, hnízdo na cestách! Přivezlo děti jako smetí. Dojely staříčké laurinky z časů, kdy si lidé ukazovali prstem na samohyb, památné jako Napoleonovy sáně. Brzdy vrzají a vůz hrozí lehnout bokem, když šlápne na stupátko vydatná mamička, krapet omámená jízdou. Ale hlavní věc, chvála pánu bohu, dojeli. Vzduch se rozšvelil řečí ukolébavek, starší než pražská řeč a plnou nevinnosti. Svítlo slunečko a byla sláva.

Úderem osmé rychle přišli na tribunu Hospodář s úlečkou paní, která přitahuje oči žen, nepatrná slečna Kazmarová, zanikající před macechou, a štáb. Hospodář byl jako jindy, když štěká autocall a on přechází nade dvory můstek z továrny do továrny: prostovlasý, v bavlněném obleku z prodejny, obr, pastor, Amerikán a průkopník z dob Chaloupky strýčka Toma. Cizí, kteří ho posud okem nespátřili, poznávali ho podle obrazů. Toho živého už provázela druhá podoba proslulosti. Stanul, obklopen pány kazmarovského rázu a stříhu. Mnohé z nich osobně neznáme. Neměli jsme posud potěšení potkat pana technického ředitele Jarkovského nebo doktora veškerých práv Fichta, daňového poradce, anebo vynikajícího chemického odborníka inženýra Ježe, ani primáře úlečné nemocnice Rybu, jmenujeme-li jen namátkou. Nemluvili jsme s nimi, ale vidíme, že všichni mají hlavy na Kazmarovo brdo, že všem sedí v ramenou Hospodářovo hranaté sebevědomí a že ho následují až do těch bloků a plnicích per, zaklesnutých v náprsní kapse. Ale nebudeme si vypravovat než o svých známých, nebo bychom se nikam nedostali. Kolůšek je důležitý po celý rok. Na Prvního máje je nepostradatelný. Vypíná hrudníček a nese se tak zvysoka, až je vám líto jeho nepatrného vzrůstu; přehání nastavenou tvářív všechny Hospodářovy výrazy, nejinak než zvětšující zrcátko, jakých užívají holiči; a Hospodářův jiskrný klid se zkroutil v Kolůškově měkké líci jako odraz čepele v louži. Dělej co dělej, opičko, nebudeš muž. Ředitel Vykoukal přehlíží armádu generálským okem, modrým hněvem, něco ho dnes hněte, něco soukromého, syn je pro zlost, co je komu po tom. Jen Rosenstam

vypadává z obrazu až neslušně. Je mu zima, jako lidem z jihu, oblékl svrchník, bradu má v šálu, jeho trojúhelný obličej ustupuje do své smělosti a pohyblivě pochybuje o všech i přeje všem, něžně se usmívá chytrými ústy a krabatí čelo.

Společnost stanula na prknech a s veselými vráskami od slunce prohlížela množství lidu pod sebou. Paním povívaly vlasy na větěrku, slečna Kazmarová hovoří s pražskými hosty. Máme tu známé. Té překrásné dívce, oblečené s prostotou, která stojí tisíce, jsme kdysi tleskali v Red baru, jenž zatím zanikl. Tropila si psinu z apačské módy a zesměšňovala tango s nožem, oblíbené v oněch letech. Dnes zatančí se svou skupinou „Tanec práce“ na zátořanské louce, a ředitel Vykoukal už se dávno nediví skokům, jaké provádějí dcery kovoprůmyslníků. Doba, doba. Sedm let přešlo přes sportovní tanečnici jako dech; je krásná a chladná, jako byla, a pranic se na ní nezměnilo, než občanské jméno. Marie Dalešová se provdala; ale při nejlepší vůli nerozeznám jejího muže od jejího bratra. Jsou to ti dlouzí hoši v ručně pracované obuvi, kteří se pohybují na půdě vyslanectev s nenapodobitelnou přirozeností a omočí konečky prstů do skleněné misky s vlažnou vodou, když pojedli chřest; zachraňují naši pověst na mezinárodním fóru a každý jejich pohyb o tom ví. Když hovoří česky, vyjadřují se mluvou lidu košířského, o něco pomaleji než ostatní smrtelníci, s lehýnkou nosovkou a s vědomým půvabem. Přihlížejí sportovním podívaným, obědvají v Autoklubu, přicházejí na noční filmové premiéry pro zvané a objevují se i v Kavárně umělců. Znají se s bývalou šlechtou z nočních podniků a tykají si s mladými operetními zpěváky. Zlí jazykové šeptají, že se jim zalíbilo v mladých mužích více, než dovoluje zákon. Ale nebojte se o ně, to není krev, to je jen sezóna. Tou dobou se nosila sokratská láska po západní Evropě. Pražští hosté přijeli už včera, a mladý Daleš, bratr sportovní tanečnice, je slečně Kazmarové pořád v patách a baví ji s roztomilostí úměrnou svým dluhům. Malá dívka, to kuře melancholik, mu odpovídá roztržitě jako člověku na nástupišti. Je podivínka. Ta miliónová nevěsta posílala včera z úlecké pošty řádně okolkovanou žádost o profesorské místo ministerstvu školství, a v zásuvce psacího

stolu má lístek přes moře, než se to vyřídí. Už je jinde, půda v Úlech ji pálí pod nohama. Vsadím se, že si dnes vzala černé brýle ne tak proti slunci, jako před palbou pohledů. Operatéři hrčeli klikami jak obsluhovači strojních pušek a natočili Kolůška, jak s anglicky napjatým vrchním rtem uvádí na čestné místo tureckého konzula. Ivlajku s půlměsícem ponosou v průvodu. Ankara je mocný odběratel Jafety. Kazmarův První květen má význam mezinárodní, a módní referentka, kterou sem poslal deník Národní strážce, naše stará známá z Red baru, poznamenává si mezi úleckými hosty několik členů diplomatického sboru, severské státy a Latinskou Ameriku.

Ne, Růžena už nelitovala cesty do Úlů ani nových střevíčků, které jí ošlapávali v tlačenci, a dívala se z celého srdce, jak se panstvo schází a vítá. Což průvod, průvod, ženské v šátcích na babku, dost užila Balíkova, když byla hloupá žába. Ale tamhlela prkna znamenají svět. Našli se obeznalí lidé, kteří vyslovovali hodnosti a jména přicházejících, a Růžena ani nemusila stoupat na špičky, aby viděla. Je urostlá jako jedle a přehlíží plebejskou kleč, mezi kterou se ocitla jen nedopatřením osudu. Je-li spravedlnost na světě, Růžena se svými útlými boky a poupaty prsou překročí cestu a vystoupí po několika málo stupíncích, které ji dělí od Karlova otce. Jde hrůza z měděného pána. Však by ji přemohla. Růžo, proč ne? Kolik bylo filmů, na které ji Karel doprovázel, kolik znala příběhů lásky na plátně, tolik se jich obrátilo v dobré svatbami. Chudé děvče mnoho vytrpí, ale nakonec se všechno vysvětlí, láska zvítězí, vždycky se dostali, krásný milionářův syn a prodavačka fiálek, konec vše napraví.

Tamhlela paní, drobná jako dítě, nejsou na ní než oči, je Růženě odněkud povědomá. Přišla s tím tlustým dědečkem, nafouklým jako žába, a teď k ní přisedla úlecká paní. Velice se k ní má. Namouduši, Tichá z Velikého, je to ona. A vždyť tu včera večer hrála, u nádraží ještě visí plakát. Je to herečka. Ta se spadla! Je jí půl. Ta zestárla! Snad už nešediví? Mívala elektrické vlasy, až jiskry u hřebene praskaly, a nikdy nechtěla brilantínovat. Byla to její dáma a měla Růžu ráda. Přinášela děvčatům bonbóny a kdysi na Mikuláše prorokovala učedníci štěstí. Ta-

ková umělkyně, snad ten dědek plesnivá není její muž? Chudinka, ta si dala. A to pěkně milujete svou paní, když jste jí ani nedaroval stříbrnou lišku k jarnímu kostýmku. Vypadá dnes jako učitelka, a ne jako dáma od divadla. A nic ze sebe nedělá, je pořád taková milá, to se pozná. Kam jste dala oči, jak jen jste si mohla vzít takového ohavu.

Průvod přicházel.

Už se objevují děti v klasickém pořadí všech průvodů, čtyřleté družičky, kvetoucí bez listí holými ramínky, a zima na ně pohledět tady na horách, matky je zadýchávají očima; školy; pan učitel v černých šatech chvátá po straně a rovná osmistupy; skauti v siluetách vrhačů las z času, kdy byl Fairbanks mlád; košatá hudba v krojích se vzdouvá, to pochoduje a troubí samo slunce Prvního máje. Standarty v stříbroplavém vzduchu kreslily zdaleka, jak lidský had se prohýbá od náměstí; a chlapi jdou a jdou, jeden jako druhý a pořád vyšší řady, žebřík pokolení, – těm hochům to sluší!

„Ať žijou Kazmarovi chlapi!“ provolává Kolůšek. Hospodář s Vy-koukalem mávají.

Dívčám ublížil ústavní stejnokroj. Každá je pěkná sama o sobě a jinak kulatá, jejich půvab se vzpírá míře. Každá si bude žádat svého muže, své dítě a svůj krb; marně jim vtloukají celek do hlavy; co chvíli některá zběhne; z děvčat nebude armáda.

Teď se valily továrny. Živý obsah dvaceti pěti krychlí z betonu a skla tekł žlabem ulice jako regulovaná řeka. Síla lidu, všecken národ, co nastupuje ráno na bránu, staví se k strojům a obléká kolik miliónů lidí na zeměkouli. Postupovali, dílna za dílnou, po pořádku, napřed pohon, kotelnou to začíná. Pohonu je hrstka, ale platí.

„Černí pekaři, hej rup!“ křičí Kolůšek. „Topte, ať jedeme!“ Hospodář se štábem mávají.

„Ať se točí turbína!“

„Ať bzučí dynamo!“

„Ať svítí elektrárna!“

Přadleny s přadláky vezli na voze potáč ohromný jako zepelín, tkalci jeli v alegorickém člunku. Ale nebylo všechno lepenka, šly také oprav-

dové znaky. Hoši ze šestnáctky vyšroubovali vratidla a přadláci je nesli na ramenou dva a dva, obří špule. Ti se pronesou! Pochod se vzadu přerušil, nepatřičná mladá dvojice se prodírala na druhou stranu k lešení, vtipálek v průvodu se ohlédl a vykřikl: „Přismolit!“

Pořadatel pobíhal podle průvodu jako ovčácký pes.

Šli posukovači a protahovačky, podvíječi a výčeskáři, přadleny a polopřadleny, nastrkovači a podavačky; šla snovárna a cvirnárna a vezli civečnici s pestrými špulkami; šli kresliči a dívky z modelárny a kartovna, kde vytloukají na pianech do kartónů vzor; šli šlichtaři, kterým se přezdívá kašička, sukačky a naváděčky a všechen tkalcovský cech s apretovnou od kalandrů a od požehovacích strojů; šla bavlna, odpadky, umělé hedvábí, kdejaký podavač a kdejaká pomocná síla, co mělo nohy, šlo, a Horýnka, když se na ně nemohl ještě postavit, postrkovala ve vozíčku manželka; a vidíte, Halačka by málem byla ostala doma.

Ale Lechora ji ponížil. Měla s ním mrzutost skrz tu drachovskou schůzi. Mistr si ji zavolal k raportu. „Je mi známo,“ povídá, „kde jste byla v sobotu večer – s bolševikama. Ženská, kam jste dala hlavu? Tohle ať mi příště neuděláte, nebo by to s vámi mohlo bledě dopadnout. Já nemám chuť srazit si pro vás vaz, já odpovídám za svou dílnu. Znáte ty poměry tady a podle toho se zaříd'te. Jste dost stará, abyste měla rozum. Nejste nemluvně.“ „A také ne žába,“ odsekla Halačka, „aby mě tady někdo učil jako na katechismu. Já dělám poctivě svou práci,“ pravila slovem dělníků, „a po ostatním nikomu nic není!“ „Myslím to dobře pro vás,“ řekl mistr. „Jsem tady déle nežli vy,“ na to Halačka, „a když bude zapotřebí, dojdou si k Hospodáři a všechno mu vysvětlím!“ Mistr se jí vysmál: „Běžte, jen to zkuste, to si posloužíte!“ Halačka to doma obřečela. Měla lítostivější povahu, než přiznávala. Zařekla se, že nepůjde na průvod, když Lechora vede dílnu, a nedala na bratrovy rady. Teprv Ondřej ji přemluvil. Ale na oběd do dílny nepáchne, zrovna se jich prosí o žvanec.

„Ať žijou lidé od stavu!“ volá na tkalce Kolůšek a Hospodář se štábem mávají. „Ať žije modrá krev!“ To patřilo barvířům, a Francek se na

Kolůška šklebil z řady. Za chvíli vystoupí na prkna a bude řečnit. Kolůšek je nevyčerpatelný v žertovných zdravicích a povykuje:

„Tiskárno, netiskněte se tak!“

„Hadráři, ahoj!“ vítá kartonážku.

„Ať žije hedvábí bez housenek! Hoši, ced'te nudle! Ať žije viskárna!“

Kde je mistr Týra, ubohý mistr Týra ze třináctky, který nenáviděl umělé hedvábí jako člověka a jehož staré stroje pohořely? Propadl trudné mysli a odvezli ho do drachovského blázince. Následoval tam bledého lepiče Miškeříka, jehož neprávem osočovali za ohně. Nevytáhl paty z těch tichých stěn. Už dva z Úlů jsou v Kateřinkách.

A lidé jdou, a lidé jdou, nevidět kraje ani konce, pohyblivý pás lidí.

Vycpaná panna bez hlavy, pokreslená křídou modelářů do jakýchsi hvězdářských parabol, kývala za jízdy poprsím na stojánku v krejčovském voze, okrášleném noži, šablonkami, jimiž střihač razí z látky díly nejinak, než hospodyně vykrajují pečivo z těsta. Švadleny vezly obrovský náprstek a rozkročené nůžky, podobné baletce.

„Sláva krejčům, hurá! Šaty dělají člověka! Ať žijou krásné švadlenky! Ať běží pás! Ať žije Jafeta! Zdar, zdar, zdar!“

A šli horáci a dolní lid, sem tam se zatměla i krásnější a olivová tvář cikánská; a šly dívky v šátcích, slečny v rádiovkách, šly staré mámy, Panny Marie a svaté Ludmily, všechno Kazmar, všechno Jafeta. V exportu se objevovaly zahraniční národy, a Kolůšek už se nezná nadšením.

„Slováci, hore!“ ječel před chvílí. „Ziveli Hrváti!“ volá teď. „Šumí Marica! Vive la France! Mnogaja leta! Skól!“ Snad přečeňuji Kolůška, ale mně se všechno zdá, že volal i turecky. Nadšením už ochraptěl.

Ondřej táhl se svou dílnou, tkalcovnou šestnáctkou, v desetistupu ulicemi. Šel s muži a byla to čest; mládím patřil mezi Kazmarovy chlapce. Šlapali jízdní drahou, odkud vypudili auta, před nimiž jindy uskakuješ, pěšáku, a domy, nevídané z prostředku ulice, úžily se a zplošťovaly s křivíci se řádkami oken v pouhý obtah města, v cosi neskutečného. Tady se dívali z okna, bradu na pažích, mladí manželé v nedbalkách, tamhle panská s pěřovým oprašvadlem v ruce, jinde stařenka držela v okně děcko vedle klece s kanárkem. I lidé v oknech byli divně neživí

a předstíraní, montáž, proti sunoucí se továrně na pochodu. Byly to dva světy: ti, co se dívali, a ti, co šli.

Ondřej šel, spuštěn do hloubky ulice, kryt, obklopen a nesen ostatními v barevném stínu standarty, vrostlý šlachou do davového pohybu; nohy jdou, nohy jdou, nohy tě nesou samy; my jsme my a my jsme my; nic na nás nemůže, když je nás tolik; máme pravdu, když jsme všichni. Duch hromady je tělesný jako hudba, přechází v tep; nelze jít jinak než do taktu, když hraje pochod. Duch ten tě ohýbá jako spád řeky březní trávu směrem svého pomoří, ať chceš nebo nechceš. Ale byl to jen májový průvod dílen poslušných Kazmara, byla to pouhá paráda, a Ondřej byl nevinný jako panna, do budoucnosti zatím nevidí. My jsme my a my jsme my; my jsme Jafeta; patříme k sobě a jsme z vás; byl duší tělem Úlečan.

Jak docházely dílna za dílnou k pódiu, určený dělník nebo děvče se oddělovali od skupiny, družili se do dvojic a přešlapovali chvilku pod lešením. Správa vybírá mladé, urostlé dělníky a nejpěknější děvčata, aby přáli na Svátek práce Hospodáři, a obléká je do šatů Jafeta nového střihu – je to zároveň jakási jarní přehlídka. Když byla dvojice na řadě, Kolůšek popostrčil oba mladé lidi na stupínek před Hospodáře, vodil je jako starosvat nevěstu se ženichem k oltáři. Muž smeká, dívčí poklonka, Kazmar tiskne dělníkovi pravici a přijímá od dívky tovar: panenka příze, utkaný kus, něco od šatstva, ženýlkový šátek. Není mu líno vydávat z pouzdra znovu a podvacáté brýle s drátky, poněkud pastorské, a ověřit si v seznamu dílnu. Prohlédne výrobek svrchu i zespod, obrátí jej v prstech, zamne látku v štipci, jede nehtem po švu, požehná závěrečným dotykem zboží a odevzdá je s uznaným pokynem Kolůškovi, jenž odkládá dary Prvního máje na kraj lešení, potaženého praporovinou, a kvapí na pár, který už naplnil úkol, aby se ztratili a odtížili tribunu. Opakováním blahopřejný výjev se měnil v obřad, a operatéri hrčeli klikami ostošest.

Ondřeje poslali přát za šestnáctku, a šel s Lidkou. Obě hlavy, jinošská a dívčí, se zastavily o něco níž než Kazmar za stolkem, a jak četl za nimi z listiny zřejmě poslednímu diváčkovi v průzračném dnu, podoba-

lo se, že Hospodář oddává tkalce se švadlenou. Kamarádky zlobily potom Lidku, že to vypadalo jako veselka, a Horýnková se jen smála. Zaplat' pánbůh, že to má odbyto!

Zatímco se Růžena dívala se zájmem maličko vysměvačným, jak si vede Ondra na veřejnosti (sklíčen důležitostí svého poslání, zakopl o schůdek a byl, chudák, v svátečních šatech s nažehlenými puky trochu humpolácký, na to mají slečny z pánské manikýry oko, spolehněte se!), zatím vystupoval bočními povlovními schůdky mezi sedadly hostů mladý pár. Snad zaspali. Odevšad na ně bylo vidět. Dívka plynulých pohybů, za ní mladý muž, a přišli jaksí zlehka, vesele a spiklenecky. Zdálo se, že měděný pán, ředitel Vykoukal, netrpělivě sebou hnul za jejich příchodu. Zastavili se a rozhlédli, než usedli, a Růženě se nahrnula krev k srdci. Za starých časů zajisté by byla omdlela. Ale dívky dvacátého století jsou otužilejší, než bývali šlechtičtí sirotkové bez věna, a Růžena se dávno vychovala nedávat v obchodu znát, když jí přišlo mdlo. Stála v tlačenici jako dobrý divák, nezakolísala sebou, nezbledla pod červánkem líčidla a dívala se a viděla očima, jak Karel Vykoukal usedá vedle dívky, pro kterou jí tedy zakazoval Úly, vedle Heleny Gamzové. Neviděla ji od té doby, co se Gamzovi odstěhovali z žižkovského domu, ale hned ji poznala. Hned ji poznala a nyní věděla, proč ji nikdy nemohla ani cítit. Helenin krok a způsob usedat a vstávat beze spěchu, klid údů, které měly dobré svědomí dobré krve, její veselý rozum a její pohrdání zmatky, od dětských let ji Helena ponižovala. Už tenkrát, kdy Růža jako hloupá žába běhala za paní Gamzovou, už tenkrát jí Helena škodila prostě tím, že byla. Nyní tu seděla s Růženiným přítelem, a jeho tvář byla dobrá veselostí a podrobená lásce. Růženě se chtělo utíkat. Vyběhnout z davu se vztaženýma rukama, jako herečka, na silnici, která ji od nich dělila, nepřítetně vykřiknout, aby všichni slyšeli a viděli, a skáčet se, tma za mnou. Ale nic z toho se nestalo. Krásná dívka s tváří modly, s očima pernatýma řasami, se zorničkou zvětšenou krůpějí nazvanou Květina lásky, podržela na rtech americký úsměv, jaký doporučují šéfové obchodu a módní referentky, a držela se v návalu. Jsou slova periferní, vtipná a hanebná: odložená slečna, odlo-

žená slečna. Dav obklopoval Růženu jako vodstvo, kterého přibývá, vlny a vlny, a kolébaly utonulou.

Na louce pod lešením všechno se pohnulo, zašumělo, smíchalo se a zčernalo, tma lidí, barvená hlasy tu a tam a osvětlená smíchem; průvod došel a dělníci se kupili, aby vyslechli projevy. Kolportérky Kazmarova tisku, prodávající se návalem, se zastavovaly; párkář, klasický párkář všech průvodů, zvedl pod čepicí nos do povětří od svých uzenek a natahoval uši; i sklenkář, který obchází s krámkem na popruhu slavnosti, i starý sklenkář stanul, kytku za kloboukem, koš na bříše, a slunce pralo do jeho korálků. Podle tváří natočených v jeden směr lidé vzadu poznávali, že první řečník už mluví, povídákové umlkali.

Čirým vzduchem nad hlavami lidí nesl se úpěnlivý štěkot jako z přespolní vsi. Ale brzy se přizpůsobil křečovitě pozdvižený hlas, jehož vrchní spirály rychle zhasínaly, jako bys črtal křídou na stříbrné tabuli pod širým nebem; nyní už jste rozuměli slovům, jež tlampač zesiloval. To Kolůšek četl závodní zprávu za minulý rok; vyslovoval s pochvalou číslice rekordních dílen a zmiňoval se o význačných skutcích, které se v Úlech staly. Ano, nyní přišla ta chvíle. Kdo má uši, slyšte: Urban Ondřej, Kazmarův chlapec a již zdatný dělník u dvou stavů z tkalcovny šestnáctky, osvědčil nevšední statečnost za požáru přádelny, pomohl zachránit sklad, a Kazmarova správa mu tímto vzdává veřejný dík. A bylo tu shromážděno na sto tisíc lidí; všichni slyšeli. Na řečnickém stolku stál kouzelný kroužek, mikrofon, a tak Ondřejovo jméno letělo do světa.

Ondřej, po boku Lidku, stál v pozoru a mračil se. Ze skromnosti poněkud pokrytecké i ze skutečného studu uhýbal očím kamarádů a zíral do neurčita. Vnímal oslněnou propast nebes dokořán, pole hlav a ozvěnu megafonu, který naň působil světově, jakousi závratí, která se podobala vínu a lásce. Byl opojen. Cítil se, chudáček, pupkem světa v tu chvíli, kdy padlo jeho jméno. Úly na tebe hledí, Ondřeji!

Ale chvílička pomínula, Kolůšek vyslovoval nová jména, a Ondřej zase mohl upřít oči k smrtelníkům a rozeznával přátele. Halačka, jeho úlecká máma, držela se žen. Neměla v ruce Jehlu ani nůž, ani nevedla

některé bratrovo dítě, a vyhlížela taková ztracená. Její tvář, jako řezaná ze dřeva, překvapila Ondřeje na dálku přísnou uzavřeností. Kmitl se mu Francek, blýskl zuby, zasmál se vystouplými ústy v Ondřejovu stranu, prohodil něco k sousedovi – jistě si dělal z Ondřeje legraci. „Podívej, tatínek,“ upozorňovala Lidka. Dávno si Horýnka povšiml, nemusila připomínat. Slunce bilo do páky mechanického vozíku, starý mazač v něm polo seděl, polo ležel, nohy přikryté. V hlavách mu stála manželka, Lidčina matka. Dostrkala starce na slavnost. Kočárek byl neohrabaný uprostřed pěších. Zdaleka zela trhlina v množství, zaviněná kočárkem. „Snad mu to neublíží,“ řekl Ondřej trapně dotčen a nedíval se tam, kde byl Horýnek. „Lepší má v nemocnici na zahradě než tady.“ „Kdepak náš tatínek,“ na to Lidka. „Ten musí být při každé slávě, to je jeho,“ pravila s dobrotou. „To víš, on ještě pamatuje Hospodářovy začátky.“

Živý Kazmar z obrazu, s veselými a ráznými čárkami očí, Amerikán a obr, postoupil ke kraji, aby mluvil, a šikmo za ním Ondřej náhle objevil uprostřed sedících hostí Helenu. Nenadál se jí a lekl se, jak je podobná paní Gamzové. Nikdy to nepostřehl, až dnes. Podoba vystoupila lety, co neviděl paní; a pevně stiskl Lidku, hezounké děvče, pod paží. Dařilo se mu v Úlech, ať to Helena v Praze vyřídí! Všechno se mu dařilo.

Modř, oblaka a daleké běli slavnosti! Letadla krásné pohody kroužila nad Úly. Když dítě povolilo hrstku a pustilo provázek, plynový míč stoupal do šíra, tak vysoko, až oči zaslzí, až je z něho puntík tužkou; a dítě při zemi spustilo nárek. Kazmar, padesátiletý muž, hlavu pohozenou vzad výrazem smělé volnosti a zvykem obhlížet množství, mluvil ke svým dělníkům a radoval se svému dílu. Kam dohlédl, všechno bylo jeho až k lesním hřebenům, kde se šklebí lom jako vylomený zub, od hor cestují klády jeho lanovkou do jeho pily, silnici vybetonoval, Úlečku zreguloval, železnici koupí, jakmile stát povolí, od reklamního balónku po aviony, všechno bylo jeho. Jen boží slunečko mu nepatřilo a neměl synáčka.

„Jak se ti tu líbí?“ ptal se Karel Helenky a jeho hlas obsahoval šťastnou noc a jasný den.

„Děkuju, hezké obžínky,“ prostořece odpověděla Helenka a v štíhlém hadím líčku jí to hrálo veselou chytrostí. Mluvili polohlasem a byli spojenci.

„Co myslíš,“ vyptával se Karel, „mohla bys tu být živa? Vydržela bys tu se mnou?“

„A kdo ti řekl,“ odsekla Helenka rázným způsobem, který připomínal její nechlebskou babičku, „že bych s tebou chtěla někde vydržet?“

„Já to ale myslil vážně,“ pravil Karel bezbranně, a Růžena Urbanová, ztracená tam dole, nepoznávala filmového muže s krutou tváří v tom nejistém, hodném hochovi. Helenka se usmívala.

„Teď je výlet, nekaz výlet. Kdybys věděl, jakou mně to dalo práci, abych se sem s tebou dostala! (Štěstí byli ti Häuslerovi.) Milý brášku, ono se to nezdá, u nás doma já jsem pořád malá –“

„Pán – nepán, to u nás neplatí,“ mluvil Kazmar ke svým dělníkům trochu přiškrceným hlasem, který překvapoval u obra. „My uznáváme jen schopné lidi. Ať je to ředitel anebo mazač – oba stejně ctím. My jsme jedna zádruha, spojená v společné práci. Náš lid má přirozený vtip a nepodlehne demagogii. Naši dělníci vědí, že obracet se proti Jafetě, to by znamenalo obracet nůž špicí proti sobě. Ano, máme v Úlech otroky: stroje! Těm poroučíme a těm vládeme. Těmi jsme si vybojovali živobytí, z těch jsme si postavili Úly, tu svou Ameriku, a bohdá rozšíříme dál –“

„O je, o je,“ šeptala Helenka. „Abys věděl, to je mně skalní kapitalista milejší než tenhle přítel lidu. Táta měl pravdu, s takovým pořádným uhlobaronem aspoň vědí, na čem jsou, ale tady ten Hospodář se s nimi napřed pomodlí, Chléb náš vezdejší a pak je sní i s chlupy k večeři.“

„Nemáme kdy na politiku,“ řečnil Kazmar. „Nemluvíme, vyrábíme, snižujeme ceny, zvyšujeme životní úroveň svého zákaznictva. Platíme daně, jsme státotvorní a jsme na to hrdí. Jsme hrdí na společné dílo a na povinnosti, které nám ukládá. Dělníci Jafety! Přátelé! Milióny a milióny barevných lidí chodí podnes polonahé po zeměkouli. Veliký úkol nás očekává. My oblékáme všechen svět.“

„A to on Kazmar přijde mezi nás,“ vykládal Ondřej hostitelsky Růžence, šťastně ji s Liduškou našli v návalu, „sedne si v kinu s dělníky, porozpráví –“

„A myslí si: všechny vás mám v kapse,“ zasmál se za Ondřejem neklidně Francek protlačující se k pódiu. Lidka ho chytila odzadu škádlivě za ruku.

„Už nás svrbí dlaně, Francku, my ti zatleskáme, až ti bude v uších zaléhat.“

Francek se po ní roztržitě ohlédl.

„Jen aby!“ řekl, ukázal přísný obličej, soustředěný jinam, postoupil dopředu a zatím se ztratil.

Nyní Kolůšek předčítal blahopřejné telegramy, a padala tam jména daleká, zámožská, vzbuzující úctu a navozující snění. Což Bukurešť, Bělehrad a Oslo! Ale Alžír, ale Santos, ale Valparaiso, ale Rio! Diplomatičtí hosté naslouchali se zdvořilým zájmem. Paní Kazmarová upřímně zaslzela. Módní referentka psala v duchu článek: „Pět zemědělců holduje českému selfmademanovi, a malebný kroj, sportovní dres a korektní gentlemani svorně naslouchají. Ano, kdyby nebylo toho ryze demokratického ovzduší – v Úlech jsou totiž všichni jedna velká rodina a pan továrník Kazmar jest její otec –, přirovnávala bych to k holdování králi –“

Kolůšek skončil a vyzval mladého přítele Františka Černého, neboť tak se nazýval Francek občanským jménem, aby se ujal slova za mladé úlecké dělníky. Když Francek šel na prkna, Kolůšek mu pošeptal: „Máte papírek?“ „Já to umím nazpaměť,“ stejně odpověděl Anténa.

Francek Anténa vyšel se svou vysušenou barvířskou tváří, odhodil vlasy s čela, hodil hlavou jako vraník a spustil na celé kolo:

„Kamarádi!

Je První máj, náš státní svátek, dělníci po celém světě ho slaví, a tuhle pan továrník Kazmar byl tak laskav, že se k nám přidal.“ (Nebylo to řečeno právě zdvořile, ale Kazmar byl lidový muž a s jiskrným úsměvem otočil hlavu k chlapíkovi. Kolůšek nepokojně přešlápl. I Francek obrátil tvář naplno ke Kazmarovi.) „A když už jste se k nám, Hospodáři, přidal jako demokrat, nebude vám vadit zajisté, když řeknu pár

upřímných slov k mladým dělníkům na ten Svátek práce. Kamarádi! Zrovna jste vyslechli, jaké mají naše závody spojení se světem. Ale neďte se, hoši, splést. To je kapitál, a ne my!“ (V tu ránu Kolůšek hbitým opičím hmatem vypjal vysílač, aby ostudu aspoň nevysílaly stanice, a smáčen potem pochopil, co mu rošťák provedl. Jednu řeč napsal, a mluvil druhou.) „Jafeta je mezinárodní firma, o to nic, ale svoje dělníky drží jako Honzy za pecí. Hoši, nevěřte té slávě! Páni se nám smějou!“

Ředitel Vykoukal cukl tělem jako lev ke skoku, ale Kazmar se dotkl mírnivě rukou jeho ramene a řekl jen svým přiškrceným hlasem: „Kolůšku, hudbu!“ – „Všechny možné školy tady máme v Úlech a všechny možné nápisy, ale politicky jsme nemluvnata, Jafeta kašle na dělnická práva! To vám řeknu, hoši, veřejně, když jsme tady jednou pohromadě, protože jinak se v té naší Americe scházet nesmíme, to všichni dobře víte. Tady se objednaly stroje, co vyšoupnou lidi z práce, tady se vyhodilo čtyřicet dělnic na dlažbu, tady se nám brání organizovat se v odborech politicky. Nám se tu zakazuje náš tisk a naše schůze. Jsme odříznuti – ať to jednou veřejnost ví –“

Francek volal, co měl hrdla, ale dávno vlastního slova neslyšel. Spustila hudba a hrála hrom a peklo. Tisíce lidí dole viděly velkého smělého hochu na řečništi otvírat ústa, pohazovat hlavou a pomáhat si rukama v nucené němohře. Posléze spustil paže mladým pohybem, ukázal shromážděným výsměšně hlavou na muzikanty, hbitě se uklonil, trochu k jedné straně, a sešel z řečniště za ledového klidu tribuny, zatímco část mladých dělníků a Kazmarových chlapců zuřivě tleskala a dupala a ostatní zachovávali opatrnou nerozhodnost. Francek se nikomu nesvěřil s tím, jak hodlá zaskočit Kolůška, z obavy, aby se to nepřekazilo, i byli nepřipraveni a bezradní. I sykot zasípěl – nejasno, zda hudbě, anebo řečníkovi, kterého umlčela.

Lidka Horýnková a její hoch stáli přimražení. Ondřeje zdrtil Francův výpad tak, jako by druh to byl provedl jen jemu naschvál, aby mu zhatil krásný den. Dábel, všeho ukazuje rub. Nesnese radost, jen bořit, jen ničit! A což jestli teď Francek za ním přijde a přihlásí se k němu jako kdyby nic? Franckovi by to bylo podobné. Matčina malá dušička se

krčila v Ondřejovi. A od počátku ho něco varovalo, ať nemluví s tím člověkem. Tohle tovaryšství bylo s to, aby i Ondřeje připravilo o chleba. Holečku, s tím nejsou v Úlech žerty!

Jak Francek mluvil, slečně Kazmarové naskakovaly šlehy v obličejích a hořela jako poznamenaná. Řekli byste, že nastavuje tvář Franckovým důtkám za otce. Seděla vedle Dalešova, půvabného klacka, který byl nad tím, jako na trní. Otvírala a zavírala kabelku, měnila polohu nohou a rozhlížela se neklidně. Když spustila hudba a přehlušila Francka, slečna Kazmarová se už nezdržela. Těžce a tiše vstala, přešla po pódiu za otcem a štábem (třebas hřmot hudby i černé brýle ji poněkud kryly, pódium jí připadalo dlouhé a daleké), proplétala se potom mezi nízkými sedadly do půlkruhu, a narážejíc koleno o sedící hosty, kteří k ní tázavě vzhlíželi a někteří se začínali zdvíhat, mumlajíc omluvy, prošla uličkou očí až k Heleně Gamzové, která seděla s Karlem Vykoukalem na kraji naproti, jak přišli pozdě. Dívka v brýlích uchopila překvapenou Helenku za ruku a vyhrkla: „Slečno Gamzová, chtěla jsem jen – nemohla bych s vámi na chvíli mluvit?“ vyhrkla bez dechu jako po běhu a ohlédla se na mladého Vykoukala, jehož obličej měl truchlivě uctivý výraz potlačovaného údivu; hrozně jí překážel ten cizí mladý muž, s kterým ji někdy spojovaly záměr starého Vykoukala a Rosenstamovy všetečné narážky. Helenka, vlídná a cizí, odsedla se slečnou Kazmarovou. Seznámily se teprve včera a vyměnily několik běžných slov. Co mi chce? Proč tolik pospíchá?

„Nesmíte myslet,“ mluvila slečna Kazmarová v prudkém hnutí, jakého už jsme byli svědky tenkrát, kdy donesli na osobní oddělení popáleného Horýnka, „prosím vás, slečno Gamzová, nemyslete, že se ztotožňuji s Jafetou – s tím, co se tady děje. Já – já už tady stejně nebudu, pozítří odjíždím a od podzimu budu učit – to je jedno kde. Už se nevrátím do Úlů.“

Chodívají takoví prosebníci. Nevyzváni vytahují výuční list, služební knížku, dokumenty z kapes chatrného kabátku. Ačkoli je vám stydno, ačkoli na to nemáte právo, nutí vás, abyste se sami přesvědčili, že jsou počestní lidé a že nezavinili své vytřídění. Byť to znělo sebedopodivněji,

žebráka toho rázu připomněla Helence miliónová dědička, slečna Kazmarová. Proč mně to povídá? (A zejména, úplně v sobě myslela Helenka, jak to, že lidé nepoznají, že jsem ještě malá?)

Přijde-li sdílný záchvat na plachého člověka, je k nezadržení a působí trochu bláznivě.

„Vidíte, otec,“ rozrušena mluvila slečna Kazmarová, „ten věří, že dobře dělá, že je v právu, to je generace. Ať se vám to zdá sebedivnější, co řeknu, slečno Gamzová, on je úplně nevinný, úplně slepý – a takový z jednoho kusu, kdežto já – Ach bože, mě tyhle rozpory k smrti tíží, leží to na mně jako balvan. To vy doma nemáte.“

„Ne,“ lehce řekla Helenka. „Byli jsme s tátou odjakživa zadobře.“ (A kdyby nebyli, to víš, zrovna bych ti to vyklopila, ty ženská potrhlá.) Hleděla na rozčilenou slečnu Kazmarovou pozorně a bez soucitu. Bylo jí trudno z výlevu, proteče mezi prsty a nikam nevede. Helence šly city na nervy.

„Slyšela jsem onehdy vašeho otce v Drachově,“ vydechla slečna Kazmarová, „a nedovedu ani vypovědět, jak to mnou otrásl. Vždyť právě proto – Já už jsem jinde, já plně sympatizuju –“

Helenka už to nevydržela a vskočila slečně Kazmarové do řeči:

„Že to byl dobrý kluk, co teď mluvil. Ten měl kuráž, postavit se proti náladě. Ale co je to platné, to je franktirérství, to je romantika, nic si nepřipravili. Jeho vyhodí váš tatínek, odpusťte, a nic se nezmění. *Naše* pocity a ušlechtilosti, ty tím nepohnou. Já nemám důvěru než v politickou kázeň, víte, jako u vojska. To ostatní je pro kočku.“

„Máte pravdu. Máte docela pravdu,“ hlesla slečna Kazmarová a pohaslá, a popel, popel starých panen, jí vál od zkormoučeného srdce ke tváři, která zešedla. Vydala se napospas nelítostnému mláděti, a zahabnilo ji. Sklopila hlavu. Páté kolo u vozu, páté kolo u vozu, nehněvejte se, že jsem na světě.

Rosenstam přišel za slečnou Kazmarovou a pokoušel se vrátit jí k společnosti, zatímco mistr Lechora, předseda závodního výboru, vnučeného zákonem a trpěného v Úlech, toporně předčítal svůj projev, zaručeně loajální. Od té doby, co byl Rosenstam chráněn a co bylo do-

cela jisto, že si nikdy nebude musít vzít hodnou a milou dívku, které přál všechno nejlepší, dvojnásob něžně se o ni staral. „Ještě dnes to vydržte,“ domlouval jí, „a pak už budete mít od nás pokoj. Ale jste bleďá, jste unavena? Nechcete prášek?“

„To nic,“ vyřkla slečna Kazmarová, polkla hoře a vzhledla k němu poslušně. „Ne, nic.“ Zrůžověla ve tváři jako malé děvče a pověděla spíš pohybem úst než hlasem: „Rosenstame, až otec jednou nebude, vím, co udělám.“

„Kdo by takhle ošklivě mluvil?“

„A to já nemyslíla sebevraždu,“ ozvala se slečna Kazmarová, a Rosenstam poprvé za tu dobu, co ji znal, uslyšel smutnou princeznu přirozeně se zasmát.

Bylo po slavnosti, a diváci s vykoukanýma očima a s unavenýma nohama se rozcházeli s dupotem úlevy všech rozchodů, měli hlad. Nad vlnícími se lidskými zády megafon hlásal do světa, že se našla jedna kabelka a dvě děti jménem Aloisie a Ludmila, vyzvedněte v informační kanceláři, smích uvítal zprávu. Jazyky rozvázaly v čiperném vzduchu, zavoněly cigarety, hoši doháněli děvčata a davy kropenaté sluncem proudily k bráně. Hospodář, obklopen štábem prostovlasých, do ruda osprchovaných a ramenatých mužů, zmizel jako pomník z podstavce. Diplomatičtí hosté, uniforma a oblouk kožešiny nad poprsím dámy, sestupovali z tribuny, jako by jim hrála neviditelná hudba uměřující pohyby. Operatéři ráz na ráz zastrkali nohy stativů, aparát se změnil v kufřík, popadli jej za poutko, mrkli na hodinky, sáhli si na klobouk a hnali se k nádraží. Helenka šla před Karlem, seskočila z posledních dvou schůdků a vztáhla ruku:

„Růženo! Kde se tady bereš. V Praze o tobě člověk neslyší –“

Ondřej předešel sestru, smekl s úsměvem, v kterém se samolibost potýkala s nejistotou, první podával Helence ruku a ptal se po Stanislavovi. To je má přítelkyně slečna Horýnková. Usmívala se očima jako kmíny pod nízkým čelem a trochu kolébala tělem, jak se spolu zastavili.

Karel Vykoukal se odvrátil, zapálil cigaretu a hleděl vytrvale vzhůru na sestupující hosty.

Růžena stanula. Mužský kabátek na vysokém malém prsu se nadzdvihával a poklesával a zdvíhal se i s cípkem frajerského kapesníčku. Na napjatém a něžném hrdle bila tepna. Hrnoucí se lidé ji ze všech stran otloukali, působilo to, že má zurážené paže jako dřívky mladých soch, že nemůže nikomu podat ruku. Veliké řasy ovívaly oči lesklé jako kameny, lícní kosti měla růžově osvětleny, ovál líce zapečetěn tvarem úst. Byla dokonalá a tajemná jako manekýni stříbrných tváří, a Helenka řekla to, co muselo každého nejdříve napadnout:

„Ty jsi krásná! Jak se pořád máš?“

Růžena odtrhla dobře malované rty od bílých vlhkých zubů.

„Děkuji vám, docela slušně se mi daří, *paní Vykoukalová*,“ pravila a vyslovila se surovou zřetelností jméno. Helenka se usmála.

„Já jsem pořád Gamzová. Co blázníš, proč mně vykáš? Pojď kousek se mnou, tady dostáváme ze všech stran štulce.“

Karel Vykoukal se zastavil zády k nim s herečkou Tichou a s tím nafouklým mužíkem, který vypadal jako žabí král, a jal se hovořit k manželům tak živě, až je zatlačil zpátky k lešení. Herečka ho poslouchala unaveně, žabák roztržitě. Viděl na Růženu a díval se jí na ústa a na prsa mločícma, jako tázavě výsměšnýmma očima. Ale ať mu oči vylézaly z hlavy, ať i stoupal na špičky, dívčí nohy se mu nepovedlo zahlédnout pro nával. Takovou milou paní, takovou slavnou paní! Všichni mužští jsou stejné potvory. Růžena nadnesla hlavu:

„Já nejsem společnost pro dívky z dobré rodiny, slečno Gamzová. Pracuji v pánské manikýře,“ odpověděla s ponurou vyzývavostí. (Táž Růža, s kterou seděly v Nechlebách pod vánočním stromkem.) Helence kmitlo: choromyslní, ve snu, divadlo. A Růžena to vyřkla z hoře srdce a pronesla to tak strojeně, že by ses propadla studem. „Pozdravujte ode mne pana inženýra Vykoukala. Je můj dobrý známý,“ dodala významně ležérním tónem nuselské markýzy, pokynula Helence zvysoka hlavou, zdrtila posledním pohledem žabáka (měl anglický raglán od Buška a Sudy), zavěsila se do bratra a táhla ho pryč jako v křeči. „Počkej, co to děláš,“ domlouval jí Ondřej, byl z ní jenek. Ale proud lidí už je nesl od

Heleny Gamzové, a snad tak bylo lépe. Matka psala pravdu, s Růženou to dobře nevypadalo.

Co ještě vypravovat o tom zmateném dni, který začínal tak slibně a potom se zadrhl? Člověk ještě za stolem měl oči plné mžitek slunce, měnicích se standart, bublin balónů a jakési náhodné paničky v červené jupce. To proto, abys neviděl Francka jako živého, jak hází rukama tam nahoře a volá do svědomí, a bim a prásk a činely – co je Ondřejovi po tom? Mha přede mnou, mha za mnou, Ondřej s tím nechce nic mít. Urban Ondřej je takový rozšafný, že by se mohl ženit od hodiny. Urban Ondřej je spíše pro sebe a kvalifikovaný dělník vážený, ve všední den se dělá, ve svátek se chceme pobavit. Teď se jí a basta! Kdo by si kazil myšlenkami chuť? Dobré chutnání! Polévka by vzpamatovala mrtvého a vepřové z úlecké farmy je jako dort. Jezte, jezte, ať něco užijete, pobízí Lechora Růženu. Copak jste živa ze vzduchu? chladně se dívá jeho manželka, a běloručka z Prahy drží lokty u těla a pižlá sousta jako pro kanárka. Říkej si, co chceš, to není solidní holka. Stačí se podívat na nalakované nehty – nechává mámu drhnout podlahu, taková mladá ženská, že se nestydí! Že se nestydí, svádět ženatého člověka. A mistr Lechora byl samý vtip, jen hořel. Růžena neměla nikdy štěstí než na dědky, šťastní lidé jsou vždycky tam, kde není Růžena, to měli v rodině po mamince. Teda Francek se svou barvírnou dnes obědovat nebude. S Franckem je v Úlech amen. Už nikdy nepůjdou s Ondřejem na kopanou. Škoda ho, kluka, býval dobrý druh; ale vždycky byl sám proti sobě: Ondřejovou vinou to není; co s tím má Ondřej společného; dělat si myšlenky nepomůže. Ondřej polykal, a sousta mu vážla v krku, musil zapít – to bylo dávno, ještě ve Lhotce. Vybírali s Tondou Šťastných hnízda a prasklo to na ně ve škole. Učitel vešel, usedl za katedru, rozhlédl se a promluvil: „Ať zvednou ruku ptáčníci“ Potom vytáhl Ondřeje za ucho z lavice a stáli s Tondou celé dopoledne na hanbě. To ale nebylo to nejhorší, člověk aspoň nebyl volaný. Nejhorší bylo, učitel pohrozil, že si *promluví s otcem*; a Ondřej čekal. Kolik obědů, v ten nebezpečný čas, kdy seděli všichni spolu – jinak se doma ani neomžil –, čekal se staženým hrdlem, s nejistotou v lopatkách, brzo-li se otevřou dveře a vejde

obávaný, ukáže prstem a obžaluje. Jaké dětinství! Nedočkal se učitele, bez starosti, Francek nepřijde s důtkami spravedlivých slov. A což je Francek Kozina z Psohlavců na divadle, aby obcházel jako přízrak hostinu? Klukovinu provedl a dost; má si snad Hospodář veřejně nechat dělat na hlavu? Jedli, pili, zahřáli se, po jídle se rozmluvili, ale o Francovi nikdo ani muk. Jsme v Úlech, není radno. Jsme na šestnáctce mistra Lechory. Dobře bylo člověku pobesedovat a hlukem zažehnávat obrazy. Dost času na mrzutosti ve všední den; dost času na černé myšlenky, až budeme staří. Vždyť jsme jen jednou na světě, popěvuje mistr Lechora překrásné Růžence za nesouhlasu své manželky a rozvírá žertem paže. „Slečno, cože jste tak smutná jako olšanský rybník? Nač byste měla chuť? Zatančíme si spolu tango.“ Vyhrnuli se na veselici. „Pojď, Lidko, já tě zhoupnu.“

Naskákali do košíkových houpaček a stíhali se vzduchem. Ondřej létal za Lidkou, Lidka kolovala jako mrštné děvče a unikala mu; za cirkovou boudou se pásl bílý kůň, a kdykoliv přeletěli, zaskvěl se v slunci bílý koníček. Seskočili v smích na pevnou zemi, potácejíce se; houpačky ještě vteřinu letěly dál opačným směrem. Lidce se zatočila hlava, byla by upadla, Ondřej ji zachytil, dívčí tělo se pružně odrazilo od jeho prsou a sdělilo se mu. Všechna pout' frčela píšťalkami jako strniště cvrčky a točila se hudbami. Úlecký čas, jindy spletený v důtky, které tě pohánějí, se rozvázal a šlahouny mu vlály na všechny strany. Při jedné hudbě tančilo čtvero podlah, a muzik bylo na vybranou po Úlech; cikánské smyčce, jež kvílí láskou až na míchu, třesuté plechy a duté bubny vojenské kapely, venkovské dechy, vytrubující na lesy nevinnost trochu rozladěnou od vlhkého počasí, i jazz.

„Jakou teď hrajou, pohřební jakousi,“ povídala s humorem jedna vdaná žena kamarádce, se kterou se v Úlech sešly po letech. Před ní na stole ležel celuloidový límeček s ušitým motýlkem našeho táty, šel koulet kuželky, a vypracovaná čepice s prýmky a s lakovaným štítkem synka na kolotoči. O kolena té druhé se opírala holčička s modrookým prstýnkem z pouti a snivě sála růžové cukroví, zatímco holubí oblak zakryl slunce a perličky pryskaly ze stříbrné sodovky s příchutí gummy.

Vonělo chvojí, deštěm od hor, čokoládou a praporovinou, vůní slavností pod širým nebem.

„Už nás to minulo, ta léta bláznivá,“ odpovídala druhá a najednou se zasmála do hrsti. „Heleď tam toho měcháče,“ šťouchla loktem kamarádku. Upozorňovala ji na tančící.

„Ten se má k světu, dědek. A jakou si vybral mladou. Té je pro něj škoda.“

Byl to Häusler, muž hereččin, s Růžou.

Po produkci Marie z Dalešova („jakési slečny v tričkách tam skotačily,“ vyjádřila se o „Tanci práce“ ta humorná své přítelkyni) Häusler doprovodil ženu do ředitelovy vily, sjednal s Vykoukalem rámcovou smlouvu s lucernským koncernem a vyšel za módní referentkou „vmístit se mezi lid“ a pokud možno zjistit, jaké má nohy slečna, která na něho dopoledne udělala dojem. Uplynulo sedm let od časů Red baru, kdy advokát s něhou tak okázalou a trošičku směšnou pečoval o svou výbušnou mladou ženu, a za sedm let, jak víte, člověk mění kůži. Zatímco herečka, jejíž sláva byla nepochybná, vydávala se do hraných osudů, které jí pily mládí, a utichla a šedla v soukromém životě, odpočívala v konvenci, zatímco herečka, zdálo se, byla unavena stoletími, kterými jí bylo procházet po jevišti, advokát mládl. Häusler děsivě mládl, táhlo mu na padesátku a zmocňoval se ho nepokoj věku. Zas je na něho krapet žertovná podívaná, na satyra v obleku střiženém podle waleského prince, miláčka Anglie, jak brousí městečkem perníkářů mezi dětmi, jež nafukují prasátka, a zastavuje se u skluzavky, kde Ondřej s Lidkou na rohačkách div ho nepodrazili, a větří stopu, hledá nymfu. Když slečnu vypátral, Häusler schválil její nohy, dopjal kabát, vstoupil na taneční podlahu, kde prodavači z Jafety křižovali tango s úleckými švadlenkami, a přebral Růženu mistru Lechorovi. Mistr Lechora se vrátil k manželce, která pila za stolem kávu, takovou špínu, a škádlil ji:

„Kdybys jednou zapomněla dýchat, takovou si namluvím,“ ukazoval za sebe na Růženu. „Namluvím si tenkou holku, šimy botky, elegantní, moderní. Ty při těle už dávno nejsi v módě. V tom já se vyznám, dovedu chodit po kšandě.“

Módní referentka psala v duchu článků pro Národního strážce:

„V pestrém filmu postav a postavíček vládne nejsrdečnější tón, který jest pro lidové Úly tak typický. Páni z Prahy a Kazmarovi vysocí úředníci provádějí švarné děvuchy v malebných krojích. Čelenky se pestří, fěrtochy nadouvají, fábory poletují. Na mou čest, že úlecké krasavice se vznášejí ve svých holínkách stejně lehce jako naše dámy v pařížských střevíčkách na parketách společenských salónů. Prozradím našim čtenářům něco, co je bude zajímat. Po bouřlivém úspěchu ‚Tance práce‘ známá naše sportovní tanečnice Marie z Dalešova si skočila s úleckými šohaji. Však jsou to šumní hoši! Ujistili nás, že paní ‚vykrucá ako galánečka‘.“

Tanečnice zatím hrála u Vykoukalů bridž.

Růžena cítila žabákovo břicho; supěl při tanci. Byl by chtěl na ni shlížet velitelskými pohledy, nemohl, byl menší než ona, vodila si ho. Měl prádlo ještě lepší než Karel, vázanku z Rokoka, ručně pracované polobotky od Brandejse, všechno tiptop, voňavky málo, dobrou, těžkou, umělou, to bude Kingdom, 120 Kč gram, co je mu to platné, čistý byl jako vyvařený chirurgický nástroj v luxusním sanatoriu, zrovna opařený čistotou, vlásku mu na hlavě nezbylo, i oči měl lysé a vylézaly z hlavy, ubohá paní, jen se na mne dívej, ty mořská obludo, těma nahatýma očima, jako abych tě vysvobodila. Dědečku, kdo se jednou spálil, ten je chytrý. Už vím, co obnáší svět. Všechna sprostota povrženého života sedla v tu hromádku rosolu, v žabáka. Ale když pro ni přišel některý z úleckých dělníků, hezcí kluci, špatně oblečení do konfekce, co s nimi, zavrtěla hlavou a tančila dál s polichocným Häuslerem. Byl pán z lepších kruhů, tam z pódia nad silnicí, a můstek ke Karlovi; třeba se od žabáka něco doví o Karlovi, třeba se žabák o ní podřekne samým nadšením Karlovi. Karel žárí, Karel se trápí, Karel šíleně trpí, Karel ji znovu miluje, Karle, Karle, jak jsi mně to mohl udělat, ty nevíš, co je láska, takhle zabít děvče. A vláčela se s dědkem mstivou hrou před neviditelným a všudypřítomným Karlem, nachylujíc se hrůzou, aby sem s Helenou nepřišli, tančila s dědkem tvář u tváře. Což by se tu motala ve vy-

vráceném a nesouvislém světě, kdyby nečekala, že Karel přijde a *všechno se vysvětlí?*

„Je to k smíchu,“ povídala Helenka mladému Vykoukalovi, když vyšli odpoledne pěšinkou k lesům. „Já se bojím dramatických výstupů. Hned mi naskakuje husí kůže – jako když někdo škrabe zatrženým nehtem o atlas. A zrovna jako bych je přitahovala. Nejdřív ta Kazmarová – je snad chudák hodná, ale když já si nepotrpím na výjimečné duše,“ vyřkla bezbožně. „A potom ta Růža Urbanová! To se nedá popsat. My jsme se znaly jako děti –“

Helenka překračovala kameny a vypravovala se sdílností prvních časů lásky, kdy všechny zprávy jsou nové, o dětech Urbanových, jak Stanislav kamarádil s Ondřejem, i o Vánocích v Nechlebách. Mladý Vykoukal viděl ze strany líčko rozproušené stoupáním a řečí a úporně se snažil zaposlouchat se zpátky po nervových větvíčkách hlasu na kořen. Ví něco, neví nic? Hlas kvetl ve své přírodě a byl pravý. Co jí říkala Růža? Ale není plebejsky podezíravá. Je spíše zázračné dítě než chytrá ženská. Nechává žít lidi na úvěr s božským klidem. Pevně stavěla štíhlé energické nohy, jak nyní šla před ním. Plášť do deště někdy zavadil o drsný keříček jalovcový a šelestil do kroku. I to, jak rychle a tiše dýchala, jako děti a mladá zvířata, ho zasahovalo. Nechtěl by měnit ani žilku na hnědém děvčátku s hořkou lýkovcovou vůní.

„A dnes ti byla divná,“ řekla Helenka, mínila Růženu a zastavila se. „Jako nebožtík ve snu. Znáš to, je to pořád ten člověk: ale že už je jinde, že to prokoukl a hrozně je škodolibý. Takhle se mi zdává o nechlebské babičce, když je úplněk. Nenávidím měsíc.“ Vstoupil jí do cesty a vzal ji do náručí.

Byl to modřínový les, bradatý lišejníky na severní stranu, podrostlý borovičnou klečí, jako když se cikán plazí, a ostružinami; teď se dusil v parnatém tichu před deštěm. Silice už dýmaly; vonělo smolou, dřevem, pryskyřicí, terpentýnem, zemí, děním, lepkavou mízou, houbami, po kterých nebylo památky, jarními mračny, která ještě nespadla. Byl tu stojatý, hustý znepokojivý vzduch a hudba z Úlů sem zaznívala jako pod vodou. Zaclonilo se; zašeptal jarní déšť do porostu vlasovým větví

a zase zvolna se jasnilo, ranka svěda, modrá tůň nad hroty stromů v oklopeném zrcadle, a sluneční skvrny se objevily na štávelu. Lesu se vrátil hlas a červánky a žluvy mohly ztřeštit a hvízdaly o závod oním rašivým chvatem květnových odpolední po dešti.

„S tebou, Helenko, jsem lepší člověk,“ pravil Karel slovem mužů.

Helenka se tiše ozvala: „Ale nesmí se to říkat.“

„Proč?“

„Nic. Jen tak. Nač mluvit.“ Usmála se jakési vzpomínce a vrátila se mu na prsa. Vzal jí hlavu oběma rukama, obrátil jí tvář k sobě a ptal se jí otázkou starou jako svět, ty mě máš ráda?

Helenka se mu vymkla.

„A neptej se,“ řekla směle a sama ho začala líbat.

Nechtěl by přijít o hnědé děvčátko s hořkou lýkovcovou vůní, ani o veselého druha. Ujal ji pod paží s vrchovatou a dobrou radostí toho *spolu*. Šli takoví mladí průsekem a plašili život podrostu, který tají dech, ony zvířecí šelesty na číhané a praskoty prchání; a pořád plášt' odříkával dívčí krok lehký, bystrý a pevný.

„Helenko,“ začal Karel, „vždyť ty všemu rozumíš, tys taková moudrá –“

„A je,“ na to Helenka. „Jak doma řekli, tys taková moudrá, to znamenalo, že nedostanu nic k svátku, nebo že ten zub musí ven, nebo něco tak. Jakáž pomoc, mluv.“

Hleděla na něho zpříma veselýma, opravdovýma očima, a Karla přešla odvaha.

Chtěl jí povědět sám o té vleklé historii s Urbanovou a předejít mrzutostem, které by Růža mohla natropit; nešťastná ženská, ani tady od ní není pokoj; ve snu se nenadál, že pojedou do Úlů bez něho, Růža, ve své apatii, s jakou vysedávala doma, když nemohl s ní. Ovšem jestli nelhala, pomyslel teď zlobně. Poznal ji v dobách, kdy o Helence nebylo pohádky, nic Urbanové nesliboval, to je odbytá kapitola. Je konec, bude pořádek – krásně se to chystal Helence vysvětlit. Ale byl v tom ještě háček; a Vykoukal, sám sobě neočekávaně, obrátil na čtyřáku, načal pravdu z druhé půlky a s horlivou upřímností, hodnou významnějších

vin, jal se Helence zpovídat z ubohé slečny Kazmarové. Helenka snad ani neví, proč mu na tom tolik záleželo, aby s ním jela do Úlů.

„Abychom byli v noci spolu,“ prostě řekla Helenka. „Co myslíš, v Studánce (to byly lázně za Úly, kam ubytovali pražské hosty) nikdo nic nepozoroval, že ne?“

A také proto, aby už konečně přestaly ty nesmyslné klepy, které spřahují jeho s Kazmarovou. (Helenka se začala bohopustě smát.) Chtěl, pokračoval stále šlechetněji, aby rodiče poznali ji, Helenku, děvče, které má rád, a aby už zanechali těch hloupých a násilných plánů. Vždyť je to pokořující! Neprodá se za místo inženýra v barvírně. Helenka si ho dobírala:

„Ty diplomate! Jede si o místo ke Kazmarovi a vezme si s sebou Gamzovou. Nás tu mají rádi jako koza nůž,“ vyřkla, přecházejíc do různých výrazů své nechlebské babičky. „Po dnešku teprv, s tím pučem. Tys to vypral, Karle. A on mně taky neudílel audienci, tvůj tatínek, dnes u oběda v klubu. Nic si z toho nedělej. Proto nemáš míň římský profil ani kratší nohy. Hezký jsi. Hezký ano.“

„Pak že je spravedlnost na světě,“ ozval se v trochu dotčené legraci. „Jsi první dívka, s kterou to myslím poctivě, a takhle se mi posmíváš.“

„Já se ti neposmívám, tys *cizinec*.“

„Jak to, *cizinec*?“

„Takhle: jako kdybych já za starých časů byla Češka a ty Němec nebo já křesťanka a ty Turek.“

„A není to dobře v lásce, to cizí?“ prohodil Karel a blížil k ní tvář, s kterou asi je opravdu těžko se loučit dívkám, ať se jmenují Helenka nebo Růža, tvář temné lásky.

„Inu, to se ví, že se nezamiluju do našeho Stáni!“ zasmála se Helenka a vykřikla: „Že mě nedohoníš?“ a začala mu utíkat.

Karla na smrt otravovala Růženina náchylnost k tragice, o to těžší, oč řidčeji se vídali, a její oddanost, rostoucí se čtvercem vzdálenosti. Snadno se začíná s děvčaty. Ale zbav se jich potom! S Růženou to bylo, jako bys vzpíral vyvrácený strom, úmorná tíha. Ale Helenčin způsob, nazírat věci mrštně, přenést se přes ně jako tenisový míč a dopadnout

na protější stranu hřiště, podvracel jeho důvěru v sebe. Dostihl svou dívku, vzal ji v zápěstí, až se Helenka zamračila: „Počkat, to bolí!“ a prosil a poroučel: „Zůstaň ještě dnes přes noc. Pojedeme až ráno. Zadrž to nějak. Ty už si něco vymyslíš!“

„Tiše!“ upozornila jej Helenka.

Byli to Ondřej s Lidkou; držel ji kolem pasu a líbali se za borovičkami. Když uslyšeli kroky, Ondřej odtrhl hlavu a ohlédl se. Ale nebyl to Francěk. Ti dva už zašli.

„Taky páreček!“ poznamenala spokojeně Helenka, když byli z dostřelu, a s jakousi něžnou poslušností se zavěsila do Karla. Ale když ji zase začal přemlouvát:

„Vyloučeno!“ řekla. „Máma by se zbláznila. Musí být pořádek. Ty mě ještě neznáš, já jsem pedant.“

Už dávno se rozloučili horáci, vzkázali pozdravovat přátele a rozcházel se k samotám po vinutých pěšinkách, které jizví lazy; už dávno diplomatičtí hosté seděli v salonním voze, připjatém od Brachova k pešťskému expresu, a v Úlech svinuli tureckou vlajku i s prapory ostatních národností, plihými deštěm, který se zvolna spustil; slečny kvapně oblékaly overaly, naskákaly do doutníkových přívěsků vedle mužů v kůži a motocykly, ověšené žlutými balóny Jafeta, rozpuchaly se po kraji. Häuslerovy s Dalešovými uvážel packard ku Praze a poslední autobusy, černo lidí, odburácely do kolonií. Tesaři rozebrali řečnické lešení a bylo po Prvním máji. (Jeho trosky dožívaly po krčmách za kazmarovskou čarou, kde přestává prohibice a začíná *kvit*.) Nad Úly, náhle prostornými tichem, svítilo světlo ze správní budovy, třetí okno od kraje, druhé poschodí; to osvětlené okno, které zlobívalo paní Kazmarovou ve vile pod lesem pro nepořádek v rodině. Ani ve svátek si nedáš pokoj. Zatímco ze staříčkových laurinek matky vynášely děti s klátíci se hlavičkami rovnou na kutě, zatímco na pouťovém prostranství, ráno postlaném voňavou chvojí a teď zdupaném a poházeném zamoklými papíry, kramáři svinovali plachty, vykopávali kolíky a stěhovali kočovné městečko, zatímco v lidové kuchyni poklízely myčky, bývalé přadleny, a třískající nádobím, povídaly nahlas jedna druhé, že dnes ještě

neobtědvaly a že jsou také lidé, zatím Kolůšek, splniv poslání, vystupoval po stranných litinových schodech – zdviž dnes nejela –, prošel známou chodbou, kde gumová podlaha tlumila kroky, přesvědčil se, že červený signál na Hospodářových dveřích nesvítí, a že tedy lze vejít, sáhl si na pěšinku, pohlédl si na polobotky, nabral dech a zaklepal.

Kazmar se ohlédl na půl oka od stolu, kde měl stát modýlek prstenového stroje a něco na něm šrouboval. „Vyřízeno?“ optal se.

„Vyřízeno, Hospodáři,“ odpověděl Kolůšek hlasem ochraptělým od ranního provolávání slávy a stál v pozoru. „Výpověď na hodinu a lístek třetí do Brna.“ Chránil se dodat, že Francek jízdenku přetřhl vejpůl a že mu ji hodil pod nohy, řka, že bude vymáhat nucené vklady ze mzdy a že se ještě shledají. „Je vyřazen z kartotéky,“ shrnul Kolůšek nahlas, pokročil a pohybem úslužným i úlevným podával Hospodáři doklad. Kazmar to přejel očima, ani to nevzal do ruky.

„Stačí,“ řekl. „Do makulatury.“ Obrátil se ke Kolůškovi plnou tváří. „A teď, Kolůšku, buďte tak laskav,“ a vřízl se mu svými čárkami přímo do očí, „vyndejte z kartotéky ještě sebe. Protože po té dnešní blamáži tu zůstat nemůžete, to uznáte. Hlaste se zítra v pokladně,“ dodal, obrátil se k modýlku a jal se zas šroubovat.

Pod Kolůškem se podlomila kolena.

Sokyně

Ačkoliv byly vypraveny zvláštní vlaky, na osmnáctku z Úlů byl Prvního máje nekřesťanský nával. Lidé si vedli jako pomínutí obavou, že je vlak nepobere, a hnali na schůdky útokem, přes příznačný ženský pokřik všech tlačenic, že umačkají dítě; cestujících se nahrnulo třikrát tolik, co bylo míst, drali se o ně, jako by šlo o život. Ani za jízdy neustával zmatek ve vozech, a co chvíli propukaly hádky. Byl to takový hysterický vlak s uhnanými výletníky, kteří utekli před deštěm. Měšťáci nahlas nadávali našim drahám. Je ostuda, jak se u nás zachází s obecnstvem; pak se divte, že vzkvétá automobilismus; takhle Kazmar kdyby vzal železnice do ruky; a jaké mu stát dělá potíže s tou lokálkou; má ležet žádost na ministerstvu v šupletí kolik let. Prosím vás, úřední šiml; ty naše poměry! Venkované mlčeli, dýchali, tlačili se, postupovali, naměstnali se, kam se dalo, se ženami, jež uvolňovaly šátky a sesmekly je v týl, usmívajíce se samým určícím. Pach a tma zmoklého šatstva a nářek nemluvnat plnily vlak a lijavec ho doháněl; ozvalo se lomcování dvířky, jako byste slyšeli na vlastní uši, jak padají třídní přehradky, a trampové s bendžem se usadili na plyši: drnkali a řvali do kovových poryvů. Nějací blázni vzadu dokonce pouštěli gramofon. Pokaždé byl slyšet, když zarazil vlak, a často zastavoval na zoufalých zamoklých staničkách, vlak kocoviny slavností. Čpělo karbolkou, záchodem sebevrahů, a na chodbičce se na Růženu tlačili vojáci, na opuštěné děvče si každý dovolí. Něco se stane, železniční katastrofa v novinách, zkroucené pláty, smrt pod troskami, nebylo by škoda života.

A s ovčí trpělivostí se tísnil nabitým vlakem starý sklenkář, vstupoval šejdrem za svým košem na popruhu, korálek neumáčkl, odděleníčko nevynechal a nabízel chlácholivou řečí ukolébavek ramínka na šaty a skleničky s vypalovanými kvítky lidem, kteří sotva měli místo, aby si sáhli pro lístek do kapsy.

Tak prosím, ukazoval Karel Helence. Takhle to vypadá. Jeho spodní přízvuk pravil: kdo měl pravdu, abychom jeli až ráno? Pro těch pár hodin, mínila Helenka. Karel náhle vstal, zalomcoval oknem, které nešlo dolů, jako by hrdlil nepřítele, a nakonec je s chutí srazil úderem pěstí. Co řádí? Chladný voňavý vzduch sem vproudil, a oddělení plně venkovanů pověrečně zareptalo. Karel se s nimi začal přít a prohrál, přirozeně. Ve vlaku jsou vždycky v právu ti, kteří se bojí vzduchu. Seděl tu nyní a trucoval. Helenka se kousala do rtů, aby se nesmála. Napadalo ji, jak táta byl svrchovaný a klidný, když u nich byla policejní prohlídka, a jak se ho bojí, jak mu jde raději z cesty, když hledá knoflíček do límce. V maličkostech nejste hrdinové, věděla za svým hadím líčkem, ale neříkala nic. Kdo by se opovážil popuzovat pána, když není v rozmaru?

Jí se směje! když neví, co může způsobit svéhlavostí, s jakou si umínila tenhle vlak. Seděl tu a proklínal Häuslerovy, kteří taktně odjeli, aby dopřáli milencům svobodu, sám nadhodil advokátovi, že pojedou až ráno. Zatínal zuby a zatracoval otce, že mu nepůjčí vůz. A s jakou posupnou radostí starý synovi odepřel. Pro slečnu Gamzovou snad? I jen ať si bolševici pěkně jedou s lidem. Špinavé kazmarovské střádalství, s jakým ho tatík podnes drží zkrátka, jako kluka – kdyby nakrásně byl dnes v Úlech vůz k pronajmutí, jakože není, vždyť by naň neměl až do Prahy. Jen kdyby v něm seděli a jeli sami! A nebyli tady, na ohroženém území. Jí se to směje! Co jí tady mohl vykládat, proč zuří; když se neodhodlal povědět jí dřív tu starou historii.

Karla to neminulo. Jak to bývá: jen pustil obavu mimo sebe a rozhovořil se v dobré shodě s Helenkou, Růžena zastínila vchod.

„Ale to je náhoda,“ vyslovila roztomile (byl by ji zabil). „Ale nazdar, Karle. Tak jsi přece nejel do Berlína, jaks říkal ve čtvrtek.“ Všechna zářila zlou tváří a pomíjela Helenku, na kterou mířila hra.

Helenka viděla pootevřít se Karlův obličej. Byl to jen mžik. Znáte to? Jste někde pozváni, a nešika nebo všetečné dítě vezme za kliku jiných dveří, a místo květin na stole a vyluxovaného komfortu zastanete špinavý nepořádek zatuchlé ložnice – honem přirazit nešťastné dveře. Byl

to jen mžik, jen trhlina ničemných rozpaků, a vážná tvář krásného hochy se hned ohnivzdorně uzamkla. Nic naplat. Helenka to viděla.

„Pust' Růžu sednout,“ řekla trochu pánovitě, jako by jí oba patřili, dívka i muž. Nemusila ho dvakrát pobízet; a hleděl, aby byl z oddělení. Ale Růžena mu zastoupila východ. Podívala se na něho překrásnými, lesklými, prázdnými, zděšenými očima, zatloukla řasami, zdržela ho za ruku a vyřkla přede všemi nahlas, všechno už jí bylo jedno:

„Karle,“ řekla, „ty se ke mně neznáš?“

Oddělení se probudilo ze své lhostejnosti a začalo se na ně dívat, ženské zejména.

„Pojďme jinam,“ vyslovil Karel suše, „ta dáma je nemocná.“

„Není pravda, ji to mrzí,“ ujelo Helence. Ozvala se hlasem spolužačky, která se ujímá sousedky v lavici před učitelem; zaznělo to tak nemožně dětsky. Vyjádřila to, jak to bylo, jak měly ve zvyku Gamzů děti; ošklivila si výstupy, tohle ji přemohlo. Byla to chyba, hned to viděla. Už bylo pozdě.

„Ale?!“ udělala Růžena a šla k ní; jala se mluvit jako radostně, ukazovala zuby: „Tak ty mě budeš naposled *protěžovat*, co? Ty se nade mě budeš vytahovat, *ty? Taková –*“ vyřkla hlubokým hlasem a prohlédla si Helenku od čapky k střevícům. „Já bych se, být tebou, propadla na místě do země.“ Helenka se na ni dívala s bojácnou zvědavostí, jak seděla a velká Růžena před ní stála. Jaksi jí nepřipadalo, že slova platí na ni, a jen si přála, aby už to proběhlo. „To známe,“ stupňovala s trpkým uspokojením v tetelících se zvucích Růžena, jako by se dovolávala svědectví všech, kteří s požitkem poslouchali. „To známe! Ty dcerušky, ty lyžařky, ty slečny z lepších domů! Za každým rohem se to slézá s mužskými, ale *porád jsou nóbl a furt* šlechetnější. Jen se opovaž! Ty dobrodinče chudejch psů! Opovažte se mě litovat,“ rozkřikla se, „to bych se na to podívala –“

Ve vchodu se ukázal průvodčí, snad ho poslal Karel, který zmizel, snad ho přivolal křik.

„Dovolte, dámo, co je to tady za výtržnosti? Jak k tomu cestující přijdou? Račte ukázat jízdenku!“

„Vy pakáži, vy lůzo bídná neparfumovaná, vy šlechto bolševická, vy buržoalisti! Od rána do večera se to válí v bahně a ještě se to dělá hezký, zvěř jste a nic jinýho, a s drápama k tomu –“

„Račte se mnou, dámo,“ povídal průvodčí a vzal ji za rameno. Ohlédla se mu zblízka do obličeje hbitým výsměšným posunkem a pojednou hodila zvonivě, vesele a vítězně na celé oddělení: „A teď je mi dobře, nikoho nepotřebuju,“ nenadále se skrčila a lstivým zvířecím pohybem proklouzla konduktérovi pod rukou. Oddělení se dalo do smíchu. A bylo by to k smíchu, kdyby se člověk nelekl; Helena vyskočila.

Růža se drala chodbičkou mezi lidmi s přesvědčující prudkostí, ještě jí ustupovali, Helenka za ní. A Růža rovnou k dvířkám, která vedla z jedoucího vlaku.

„Opovaž se na mě sáhnout,“ sípala Růžena, ačkoli Helenka už ji držela za obě paže odzadu, jako když si s kluky dávali „kleště“, kolikrát přepřala Stáňu. Průvodčí zatím otočil příznačným konduktérským klíčem. „Nedotýkej se mě! Nebo tě zabiju.“

„No jo, tak dobře,“ říkala jí Helenka, „tak počkej až na stanici. Ona už je klidná, pane průvodčí,“ ujišťovala Helenka a trochu drkotala zuby. „To je jen takové –“

„Pustíš, nebo ti dám ránu. Já tady nebudu, já si musím něco udělat.“

Helenka jí zlostně šeptala:

„Tak mu nedělej takovou slávu. Což za to stojí?“

Růžena ji neposlouchala.

„Pane konduktére, otevřte! Otevřít, pane průvodčí,“ a bubnovala volnou rukou na okno. „To jsme v republice? Člověk ani nemá právo –“

„Eh, běž si,“ povídá klidně průvodčí a otevřel před ní dvířka, byli na stanici, „a rovnou do Kateřinek. Kdo se tady má hlídat s bláznem.“ Růžena se trochu zarazila před deštěm, podržela si klobouk a seskočila, Helenka za ní. Dvířka bouchla, vlak s mladým Vykoukalem, do té chvíle nezvěstným, se hnul a odjel. Holky byly na mraze. Pánbůhví kde se ocitly. Lišky tu dávaly dobrou noc. Na zastávku vystoupil ten sklenkář. Přikročil k dívkám a nabídl jim zboží. Neviděly, neslyšely. I přehodil pytlelem koš a vyšel do nečasu. Růžena stála jako solný sloup. Dobrá, ale jak

se teď dostaneme do Prahy? Heleně zbývalo v tobolce, podle gamzovských tradic, trochu drobných. Ale naštěstí lístek.

Potom nechápala, jak se jí povedlo přimět zkamenělou, aby sebou hnula, a dopravit ji jako stráž trestance k muži v železničářské čepici, který tu zastává lampáře a přednostu zároveň, aby jim potvrdil přerušenu jízdu. Dověděly se, že v Jadlině mají času až běda k příštímu vlaku a že z Drachova budou musit osobním. Růžena mlčela, mlčením oběti, mohli ji trápit, jak chtěli. Když měla potvrzený lístek v kabelce, rozevřela rty a hořce poznamenala: „Že tak můžete na tohle myslit. Vy nemáte srdce a ani jako dítě jste neměla.“ Odvrátila se od Gamzové, neprozradila, co zamýšlí, a zprudka vykročila vozovkou ze zastávky. Helenka za ní.

Viděla před sebou střídat se Růženiny posedlé podpatky v blátě. Každá úzká a hluboká stopa hned se plnila vodou. A po té vozovce, mezi rozmoklými husinci, skákala neuvěřitelná spousta žabiček, menších než brouci: oživlé bláto v soumraku. Proti nim by snad byly kopce, nebýt té vaty, mlh, a pomalého, vytrvalého, šikmo čárkujícího deště. (Májový deštíček, dal nám ho pánbíček.) K cestě stály boky bez oken chalupy, obložené dřívím, potící čpavek v dešti. Po mělké rozteklé řece s poplašným kejháním zaplácaly husy křídly. Žena, která je zaháněla, stanula na druhém břehu a přes déšť dlouho se dívala za prapodivnými hosty. A ta ves, podle silnice, trvala snad hodinu.

A Růža jde, jak se říkávalo na Žižkově, *furt pryč*; tolik pospíchá, aby utekla sobě. Helenka jí sotva stačí, má nohy jako zpřerážené od nezvyklé lásky, to bylo za ní. Růženina nemá záda rostou do obrovského významu v tmavnoucí krajině, a Helenka je hlídá jako četník. Ubité mlčení, které vystřídalo výřečnost ve vlaku, bylo nepříjemné tím, že člověk si přece jen nebyl jist, co Růža zamýšlí. A dost možná, že to nevěděla sama. Konečně, zaplaťpánbůh, se otočila, dupla, až voda vystříkla, a obořila se na svůj stín: „Co ležeš? Kdo se tě prosil? Jdi pryč! Já tě nechci.“ Jako malá holka. Helenka odpověděla: „Růžo, podívej, nech mě. Já bych se bála sama.“ (Ke všemu to trochu bylo pravda.) Růžena pokrčila rameny: „Pro mě!“ a pomalounku se přežívala do shovívavé převahy,

kteřá, jakáž pomoc, je nucena snášet zbrklý podnik té druhé. Za chvíli si vzpomněla a posílala Gamzovou: „Ty budeš mít hlad, jak tě znám, jen si běž do hospody, já tě nedržím. Toť se ví, jestli tu nákou najdeš. Kdo se tady vyzná.“ Tu Helenka pochopila, že už je všechno na dobré cestě, jenže to Růženě za svět nesmí dát najevo. I tak nastávaly ještě okliky a zvraty. Růžena, jak už jsme se zmínili, prve mlčela jako hrob a potom zas horečně rozvázala. Sdělovala jedním dechem, že se zítra stejně střelí v *kšeftě*, dobře ví, kde má šéf nabitého browninga, a že si zničila kostým v tom počasí, a že už do smrti nejdelší nechce vidět mužského. Když Helenka, povzbuzena svými úspěchy, byla dost neopatrná, aby projevila pochybu o posledním tvrzení, Růžena se strašně urazila. Jednoho si všimla Helenka. Mohlo se leccos. Například vynadat. Když Růžena upadala zpátky a znova ujišťovala, že to nepřežije, to že mají marné, že si musí udělat smrt, a Helenka už toho měla dost a dopálila se: „Ty huso, pro mužského. Já si z něho dělám jako z loňského sněhu,“ Růžena to přijala docela pěkně. Dokonce dovolila Helence, aby se s ní vedla, změkla a svěřovala se, že není špatná, jen nešťastná. Ale potom, jak prohlásila: „Karel je jen jeden,“ a Helenka vpadla: „Karlů je habaděj, jen se koukni do telefonního seznamu,“ Růžena se od ní odtrhla: „Nemluvte o tom, to vy nikdy nepochopíte,“ a šla jí nalevo k té řece. Řeka sice byla, jak se zdálo, mělká, a vlastně spíš potok, ale přece jen to bylo mokré a neútné skoro potmě, a Helenka raději zvažněla. Jedno se nesmělo: nadlehčovat smíchem trapnou tíhu, která tlačila obě dívky. Ne, v tomhle Růžena nerozuměla žertům a vyžadovala plnou vážnost pro svůj případ. Je třeba uznat, že si ji vymohla.

Vešly do hospody, kde svátek dodělával v kouři za chroptění rádia. Okna byla podřbaná od much, po nezkopané návsi tyfovately hnojné stružky, ale rádio tu měli. Ani v Jadlině mu neuniknete. Několik stojících mužů pohlédlo úkosem na zmoklé družičky, a zase zevlovali na toho sklenkáře z vlaku. Složil v krčmě koš s popruhy a přerovnával krám. To byste neřekli, že taková košatka vydá zboží na dva stoly, a stařík po nich rozložil: vařečky, ramínka, sklenky na památku, hrnečky s křestními jmény, šňůry jabloneckých perel, kartáče s vypalovaným

vzorem a s očkem na zavěšení, růžové kartáčky na zuby, zelené a červené hřebínky zastrčit do vlasů, oranžová šidítka i brouky na gumičkách pro děti, chřestítka s hráškem a také vážnější mužské zboží: tkalice do bot, šle a vázanky a potom struhadla, cedníky, síta, lžice a příbory s dřevěnou střenkou přibitou hřebíčky, které se dívají, a všelijaké nádobí, celou kuchyň v kapesním vydání. „Učiněný bazar Jafeta,“ poznamenal jeden z přihlízejících mužů a odešel se napít k svému stolu. Růžena srdečně vzdychla: „Že to může být hezké, řídit si výbavu.“ A šla a koupila pro maminku kruhadlo, jejich už bylo tupé, aby jí něco přivezla. Holky se usadily na lavici v koutě, sušily se a radily:

„Víš co, dělej, jako že o něho nestojíš, to na něho platí.“

„Tobě se mluví, já se neozvu, a on už se do smrti neukáže.“

„Jsou to pacholci,“ ulevila si Helenka a napila se černé s rumem jako námořník. V rádiu rachtalo vlhkem. Hráló „Já ručku líbám vám, madam“ a do hudby kašlalo. Růžena roztála při slivovičce. Popila, oči se jí zamžily, vytáhla pudrovanlo, poprášila si nosík, k němuž jí stoupalo růžové horko. Mužští, seskupení nad sklenkářem, potměšile po ní zašilhali. Jala se červenit tužičkou rty s okázalou vážností ženy, která ví, co je nutno; a dívajíc se do zrcátka jako do jízdniho řádu: „Chudáček Karel,“ vzpomínala, „kde asi teď je. Ten už bude někde v Nechlebách. Já vím, že si dělá starosti.“

Helenka už ji nechala, Růža ji odzbrojila. Zašla jí chuť nadávat Růženě a všechno ji opustilo. Teď, když měla tu nešťastnici v suchu a nezbyvalo, oč se brát, padala na ni únava a přeludnost šaškovské výpravy. Co řeknou doma? Byla malá, a bylo jí smutno a zima. Tvář temné lásky, a najednou – šmok. A co to je v mládí, ten hazard, ještě se pyšnit jako hrdinstvím, když se zahodíme. (Vždyť rozeznávala ze samého počátku, že šmok, v tom byla špína dobrodružství.) Ještě ho měla v nervech – dost, nic, tloukla by se za to oběma rukama. To bylo za ní. Ach, ne kvůli Růže, jako by té, chudákovi, to bylo něco platné, kvůli sobě. Člověku je třeba pevné zvuchné půdy pod nohama, a ne čvachtat blátem. Seděla v rohu na lavici vedle Růženy, pro jistotu ji držela pod paží a dívala se upřeně před sebe jako děti, než usnou. Do vlaku byla věč-

nost. Rádio se rozkašlalo tak, že se to podobalo výstřelům, a umlklo. Bylo vlhko, byly poruchy. Helenka viděla to, co se kutilo v krčmě, povzdál i zostřeně, jako v kukátku, a jako by to znamenalo ještě něco jiného.

Vzpomínáte, jak Stanislav byl s Ondřejem v Nebíčku tehdy, po zlé noci, kdy rodiče mluvili o tom, že se rozejdou? A potkal tam tu namalovanou bábu, tu Vindyškrécovou? O tom si bratr se sestrou sotva kdy povědí; kdo by se zmiňoval o zahanbujících chvílích. Ale snad to ani nemusí být příbuzná krev, aby se vracelo prožité. Všichni pamatujeme svou hospodu smutku a každý šenk má svého herce.

Stařík sklenkář s cvočkem v uchu obcházel stoly, na něž vyrukoval zboží, přehlížel je, rozmýšlel se a skládal. Vzal pánvičky, srovnal je, menší do větší a větší, jako norimberské kostky, a rázek přenesl do dvojdílného koše.

Hosté, kteří se za ním zastavili, dívali se mu na ruce a zlobili ho:

„Mužský, vždyť se vám to tam nevejde.“

Stařec asi již uvykl lidské všetečnosti. Odpovídal poučně a nikoli bez chlouby:

„Ode všeho bude navrchu. Člověk to musí vyrovnat, jak náleží. Na to je zapotřebí jen času.“

„To by ti Kazmar dal,“ prohodil jeden z mladých lidí. Snad to byli Kazmarovi dělníci.

Ale stařec se nedal rušit a s trpělivou převahou smotával tkanice do osmiček, porovnával struhadla a pasti na myši, ošetřoval perličky kornatýma mužskýmá rukama, políčil zrcátka a modrooké prstýnky a pořádal vesmír v kukani.

Ti dělníci se ho vyptávali, jak jdou obchody? A jakpak, dědo, konkurence?

„Neškodilo by, kdyby nás bylo míň,“ odvětil stařec vážně. „Jsme jeden druhému na překážku. Až přijde válka, bude líp.“

„Co to povídáte?“

„Bať, ubude lidí. Nebudeme se starat, dostaneme jíst, budeme válčit.“

Helenku strhl gamzovský reflex. Zavolala z dívčího kouta směšně nahlas, jako člověk, který se protrhl z dřímoty:

„Vždyť vás zabijou!“

Sklenkář zamával odmítavě rukama. „A to by tak hrálo,“ vypjal vítězně hlavu. „Mě ne. Já tam byl čtyry roky a nic se mi nestalo.“ Ohnul záda, vstrčil hlavu mezi ramena a udělal podšitý obličej. „Já se umím skrýšit,“ vyřkl divným slovem. „Já se umím skřít.“ (Jako skřítek.)

Nadzdvihli mu od stolu koš, ten vydá, to se protíží, přehodil popruh přes rameno a odcházel.

„Kam teď jdete,“ ptala se Helenka, „vždyť je tma.“

„Kam pánbůh dá, tam se zatočíme,“ tajemně odpověděl sklenář a vyšel.

Helenka slyšela zpovzdálí, že Růženin změněný hlas říká: „Počkej, mě už bolí ruka,“ a cítila, že se Růžena pokouší vymanit se. Ale z jakéhosi důvodu, na který se teď nemohla rozpomenout, nač také, za nic nepopustila a držela pevně tu živou lidskou paži, která ji hřála. Bylo sychravo, do studny padalo zjitřené světýlko, potácelo se o hučivý kámen potmě, to trvá, ta hloubka, to by nikdo neřekl, to je beze dna, už prská, už zhaslo, už je stín, to přejde, to jest jen ozvěna, to bylo dávno, to se stalo jiné dívce ze studny lásky v Trenčíně, to neplatí, protože se tlačí tolik lidí, milión škrabošek, namačkaných maska na masku na Prvního máje, slečna Kazmarová v brýlích, bože, vždyť je to paní Harwayová, černoška, jak s ní byly s mámou na lyžích z Havelské boudy – mají daleko, a matka v lyžařských kalhotách ne a ne se vzchopit pod beztvárovou zasněženou jedlí, která má místo větví tlapy. Když Růžena Helenku burcovala, že je čas na vlak, už zbyly v krčmě samy, Helenka jí začala přehnaně děkovat, v žertovném vyjevení náhle probuzených lidí.

„Já bych byla klidně zaspala, Růžo, tys mě zachránila.“

„Ty hoříš,“ řekla jí Růžena, „že by o tebe sirku rozsvítil. A ruce máš jako led. Na, vem si tady můj šál. Ukaž, já ti to zavážu. Neboj se, já tě neuškrtím.“

Smutné časy

Na Zelený čtvrtek Ondřej Urban vstupoval do městečka Nechleb v skvostné náladě člověka, jemuž začíná dovolená. Nesl v ruce zbrusu nový vulkánový kufřík s dárky pro matku a sestru, trochu mrzl ve svém velmi světlém gabardénovém svrchníku, koupeném včera v úlecké prodejně, ale tato drobná nepříjemnost ještě i stupňovala jeho ofoukanou chuť do života, a vykročil pružným a zaměstnaným krokem, jakým chodí Úlečané, i když mají prázdno, na blátivou nechlebskou silnici. Že ji nevybetonují! Hospodář má pravdu, dopravní síť je naše slabá stránka. Šel po mostě, kudy jeli fordkou tenkrát v zimě; dnes řeka bystře běžela, kalná jarními přívaly, a odnášela suché větve a trsy loňských trav, a bílé březnové poledne mžikalo, a slunce a severák byly na štíru. Poznával na druhém břehu jednopatrovou zakouřenou Latmanku s ozdobnou fasádou starodávných továren, ve vzpomínce mu ostala větší; tam dělal Polanský z dřevěného domu; pořádný kus cesty urazil Ondřej za tu dobu, co byl naposled v Nechlebách. Tehdy si vedl jako nemožný kluk, který div se neudávil rybí kostičkou z rozpaků; nevěřil bys, jak taková hloupost v člověku uvízne. Nuže, zachovávali paní Gamzová posud obyčej prožívat svátky v dřevěném domě, oč, že už nepozná popleteného klacka v tom bezpečném mladém muži, který se postavil na vlastní nohy a má pod nimi pevnou půdu. Z Nechleb zastávky do Horních Nechleb je pěšky malá hodinka. A kdyby nezastal nikoho z Gamzových v dřevěném domě (Ondřej si to chvílemi dokonce přál), neuškodí projít se mezi dvěma vlaky, natáhnout nohy, provětrat hlavu, osvěžit vzpomínky, pohovořit s paní Polanskou, a do večera bude pohodlně v Praze. Když už má Nechleby na cestě – kdy se to zas hodí! Za mostem se zastavil v hostinci. Od rána nevzal do úst a hlad měl jako vlk.

Na prahu se zarazil.

Studená síň byla plná žen ve vlňácích. Seděly družka vedle družky na lavicích u zdi a mlčky. Vedle nich ležely brašny a stály bandasky

dělnického oběda. Kdy je už Ondřej nespátřil v úlecké americké jídelně! Snad kantýna, ale žalostná. Na žádném ze tří stolů sklenice. Ondřej viděl kouřit se jejich dech: jaro bylo teprv přede dveřmi. Byly všechny tiše, žádná nepromluvila. Divné mlčení se stupňovalo otočením všech očí po mladém pánovi v pěkném, velmi světlém jarním svrchníku, s vulkánovým kuférkem v ruce, čistým právě jako jeho jasně hnědé polobotky, které pečlivě otřel na prahu. Prošel provázen posměšnými, mlčelivými, ohmatávajícíma, jako zle rozjařenými očima žen, když v pozadí hospody se otevřely dveře a krčmář zavolal bodře na hosta:

„Pojďte si sednout k nám, tady byste zmrzl.“

Pustil Ondřeje napřed a zavřel za ním dveře.

V nevelké kuchyni seděl za stolem rozložitý muž s fialovými žilečkami v obličejí, pevně držel lžící nízko na střeence, a nahnut nad talíř, s rozvahou jedl polévku. Hospodská, černá, pěkně načesaná ženská s prudkýma očima, zdvihla se z nizounké stoličky, šla k plotně, vzala naběračku, nalila i Ondřejovi teplé vonné polévky, ukrojila chleba, přikryla jej zas šátkou a postavila před hosta talíř, z něhož se kouřilo. Ondřej se zeptal, co je to tam vedle?

„Ohřívárna,“ odpověděl hostinský.

Ondřej se tázavě pousmál koutkem úst jako špatnému vtipu, zdvihnuv obočí.

„Oni jim dnes od Latmana netopí,“ vysvětlila krčmářka, slévajíc nad plotnou kávu. „Nepohodli se. Bude stávka.“

„Ty hned stávku,“ opravil ji hostinský. „Vždyť se dělá. Vyjednávají.“

„Chtějí po lidech, aby dělali víc, než zmohou, jako zastara,“ řekla Ondřejovi krčmářka. „Kdepak, to už si dnes lidé nedají líbit.“

Ondřej na ni pohlédl pochybně. Ale podle kazmarovských zásad raději mlčel a natahoval uši. Kazmarovci jsou tajní. Rozložitý muž s přetrhanými žilkami na lícních kostech složil lžící, otřel kníry a odstrčil talíř. „Aby zastal jeden dělník to, co dříve dělali dva –,“ začal rozvázně.

„– to by musili být samí mladí lidé, dobrý zrak a hmat,“ doplnil hbitě hospodský a sklidil talíř.

„Však jde o to, aby vyndali nepohodlné lidi,“ vpadla krčmářka. „Ale to všechno ten Hurych, pane Chlumecký, já to znám, přece jsem dělala v Latmance. Já říkám, to je zlý duch fabriky. Dá ty výpovědi a odjede si k moři! Na zotavenou.“

Ondřeje cosi vzdáleně zamrzelo: jako by mu někdo sahal na Kazmara.

„Ty nepovídej, za to nemůže žádný vrchní inženýr,“ poučoval ženu hospodský, jemuž asi bylo nemilé, že si nedá pozor před cizím hostem. „To není na jednom člověku. To máš teď všade po světě. Toho jsou vinny stroje.“

„A proč jich tolik nakoupil?“ vyjela hospodská. „Pane Chlumecký, viděl jste tenkrát ty soukací mašiny? Jedna tak přes silnici a vážila kolik metrů. To se před dvěma roky necítily, celí se zařizovali znova. Však víme proč.“ Snížila hlas. „Ale podmazali ho z hradecké strojírny,“ a naznačila štipcem pravice do dlaně levičky, jak ten Hurych bral. „Tomu se může Latman pěkně poděkovat.“

„Latman, to je stejně jen hlavička,“ pronesl Chlumecký. „Latmanova už tam není ani cívka.“

Hospodská kývala:

„Je za tím banka z Prahy, a ta nedbá.“

„Je to velká škoda pro všechny,“ poznamenal krčmář.

„V Nechlebách bylo dobře, pane,“ prohlásil Chlumecký se slavnostním důrazem, obrací se k Ondřejovi. „Ani v Záchlumí nebylo tak dobře, ani v Lorečku, ani ve Skopi ne. Jsem rolník, pane. Když jsem v sobotu prodával, tržil jsem týdně kolik set jen za zeleninu.“

„Lidé vydělali, tak kupovali.“

„Dneska ráno,“ pokračoval rolník, „byly u mne ženské pro mléko, ale na dluh, pane Chlumecký, můj starej už drží svátky.“

„To bude žebroty zase,“ vzdychla krčmářka.

„Počkám jim, co bych jim zatím nepočkal. Člověk si nesmí hned odradit lidi.“

„Zítřka je schůze závodního výboru,“ pravil hospodský.

„Stahují prý sem četníky,“ dodala hospodská. „Na sobotu, až bude výplata. O jiném se po Nechlebách nemluví.“

„Každý je tady na to zvědav, jak to dopadne,“ řekli všichni tři.

Ondřej poděkoval, zaplatil, pozdravil a vyšel.

V ohřívárně přespolečných zdvihla hlavu jedna z žen do ticha a promluvila:

„Co to? Ještě nehoukalo. Tluče hodina.“

Na ta slova ženy za odpověď vstaly, sebraly brašny a bandasky, přitáhly vlnáky a šly k Latmance. Jak přecházely k továrně, jedna přes druhou vykláněly hlavu Nádražní ulicí a dívaly se na kostelní věž. Šly k bráně, ale mříž byla zatažena. Zkusily za ni vzít docela zbytečně.

„Ženské, máme zavřeno. Co budeme dělat?“

„A já tam nechala bandičku.“

„Byly jsme hloupé, že jsme se daly vylákat. Neměly jsme se hnout, jako včera. Ale Černý to říkal. Povídá: Hlíďte si přes poledne!“

„Bude,“ řekl kdosi mezi dělníky, „vyšetřování se zdejšími, pro ty obědy přes parkán.“

„A to měly nechat svoje mužské o hladu?“ vykřikla stará dělnice. „To je republika?“

Starý dělník ji zatahal odzadu za sukni:

„Mámo, měj rozum. Cák z toho budeš mít, když tě zabalí.“

V skupině mužů jeden mladý mluvil na ženské a opičil se: „Taková sorta, samá stávka a samá revoluce, patří vám to.“ Druhý ho vzal za rameno: „Pojď a nepřekážej, jménem zákona.“

Jedna z žen, mírná padesátnice, snažíc se obracet věc v dobré, utlumit nepokoj i v sobě, radila:

„Počkejte, třeba otevřou v půl. Už jednou to tak udělali.“

Několik dělnic vešlo k hokynáři, kam Ondřej skočil koupit pohled Lidušce.

„Za padesát buráků, abych měla co dělat,“ uštěpačně řekla jedna.

„Budete také s námi, pane Růžičko?“ ptala se obchodníka druhá. „Celé Nechleby jsou při nás.“

„Mně dejte sítku na vlasy, abych se zalíbila nadmistrovi,“ vyřkla na celý krám jedna tlustá bezzubá máma.

Ožily šibeničním veselím a jaly se nakupovat drobnou niklovou útratou, jako muži pijí na zlost. Zabalte mně to dobře, mám daleko. Kupujte, děvčata, kupujte, kdoví kdy uvidíme Nechleby, když nám zavřeli. Byly přespolní. V půlhodině nejistoty, otevřou-li továrnu, znepokojeny čekáním, vyšinuty ze zvyku, popíchnuty změnou, rozjařily se jak o pohřební muzice.

Na pátý rok Ondřej nevytáhl paty z Úlů, a jen vystrčil nos za kazmarovskou čáru, ucukl a couvl, jak nepěkně to vypadá jinde ve světě. Snad to byla pouhá náhoda. Ten první pohled člověka nepotěšil. Shluk lidu, ponížený v stádo, tlačil se před uzavřenou mříží, rozrušené ženy, muži zamračení, mlčeliví, skleslejší. Nedali se tak unést vzrušením chvíle, myslili dál dopředu, muži. Z holého postního předjaří záblo nejistotou. Pod bílým nebem vychudlé postavy na blátě. Poledne, jež mikroskopuje rez a zeleň vyrudlých černí a chatrnost vazby unošených látek, poledne bez slunečního polaskání dnes obnažovalo rýhy a prolákliny propadlých tváří, vysedlá ústa, uzlíky žil, oči kalné a oči hořící, takové, jaké stravují vosk lící, lidskou tkáň barvy slupek odhozených do popelu, ústa bledá, horečnaté růžičky. Tuberáci, zle je tady; Ondřej se dal stísněn k Horním Nechlebám cestou podle továrny.

Nahlížel okny sem tam popraskanými přes otlučenou cihlovou zeď a povšiml si, že u Latmanů mají stavy posud na transmise a nikoli na jednotlivé vypínací motory, a bylo mu divné to zařízení při výrobě tak specializované, jakou se vyznačuje Latman. Tkalci stojící jako sirotkové před branou skličovali Ondřeje. Přesto se neubráníl jiskře pýchy, jakou pochopí jen kazmarovec; my to máme, panečku, jinačí! Kam se hrabe na Jafetu Latman.

Latman a synové byli stará rakouská firma, zapsaná do rejstříku někdy v letech sedmdesátých, a mistr Týra se chlubil, že za svých lepších dnů předl i pro Latmana: jako by dodával dvoru. Vypravoval o tom Latmanovi učiněné pohádky. Tam neměli jiné než francouzské kresliče. U těch Latmanů prý se celý rok vzorkovalo. Tam vyvzorkovali tolik, co malý výrobce nadělá zboží. Dodávali kravatové látky do Londýna, a k nám se vracely za pravé anglické zboží: tak se prodávaly ve Vídni

a v Pešti. Podobně prý se to mělo i s vývozem jemných čínských krepů do Francie. Ten Latman byl jakýsi aristokrat textilu, tkal modelové kusy; vyráběl výlučnou módu, jakou odkládají bohatí lidé rok předtím, než „začne běžet“. Byla to firma s tradicí, a v počátcích svého úleckého pobytu Ondřej slyšel dost o její zacházející slávě. Pravda, a co měla Jafeta s Latmanem? Proslýchalo se, že Latmanův kreslič prodal Jafetě pod rukou Latmanovy kravatové skici a v Jafetě si je překreslili do popelínových vzorů. Takového vázankového grogrénu, víme, nesmí se stříhat na jednom trhu, například v Praze, víc nežli třikrát pět metrů, jinak vzorová látka pozbude zajímavosti a obchodníci by příště neobjednali. Nuže, v Jafetě natkali podle Latmanových návrhů s americkou rychlostí ty popelíny, a letní šaty z nich šly na dračku a prodávaly se po veletuctech. Latman prý tenkrát žaloval Jafetu za padělání zboží, ale advokát Häusler Kazmara vysekal – bůhví z kterého koutu paměti Ondřejovi vyskočil tatrman, co vytáčel Růžu na veselici, toho zmateného Prvního máje, než odešli s Lidkou Horýnkovou do lesa.

Z nechlebské radnice vykročili dva muži a mířili šikmo přes náměstí k Nádražní ulici, odkud přicházel Ondřej. Jeden, vyšvihlý a prostovlasý, horlivě mluvil celým tělem za chůze a pohazoval hlavou jako vraník, střepávaje patku s čela. Druhý, menší a podsaditý, zřejmě už zralý muž, svědčil mládenci vážnými selskými pohyby hlavou pod proletářskou čepicí. Zdaleka je vidět chodce na placu s kostelem, záložnou a s pomníkem padlým rodákům ve světové válce. Blížící se posunky toho velkého rozkmitávaly trapné vlny v Ondřejovi: jako když kámen mrštěný ze břehu roztříští hladinu a padaje ke dnu zvíří bahno a zakalí vodu, jež dávno sedla a zdála se čistá. Teď rozeznával Ondřej pravidelnou zamýšlenou tvář staršího z chodců: nebyl to Polanský z dřevěného domu? Ale jed by na to nechtěl vzít. Kdepak, to byla léta. Velikému mládenci blýskaly zuby za řeči ve vysušené tváři už zblízka, Ondřej znal ten hlas; oči, zanícené chlórovými výpary, zavadily o Urbana. Ondřejovo první hnutí bylo obejít pomník z druhé strany a vyhnout se potkání. Tak, a proč, ty zbabělče? Nikdy nikomu nevzal ani nit a nikdy nežaloval na kamaráda. Zač se stydět? A s oním násilným klidem nesmělých, který

se k nerozeznání podobá nadutosti, Ondřej šel naproti oběma mužům. Tož v Nechlebách se uchytil nezvěstný Francek Anténa! Zmizel tehdy na Prvního máje bez rozloučení, nikomu nenapsal a od té doby jako když se nad ním vody zavřou. I Francek poznal Urbana a podali si ruce.

„Tak co, děláš, děláš?“ ptal se hned Francek a zavadil očima o Ondřejův kufřík. Ondřej přendal kufřík z ruky do ruky.

„Dělám, proč by ne,“ odpověděl s nucenou ledabylostí a snesl Francův pohled.

Francek rozhodil paže a nechal je spadnout podle dlouhého těla.

„Krise,“ vyslovil jen.

Tehdy to bylo nové slovo z novin. Anténa je vyřkl suchým způsobem, který i vyjadřoval holou skutečnost, i ji kritizoval.

„Ty tomu také věříš?“ prohodil Ondřej s trochou kazmarovské povýšenosti.

„Člověče!“ udělal jen Francek. „Spadl jsi z měsíce?“

„Přijíždím z Úlů,“ odpověděl Ondřej.

A Francek, jako by bylo škoda slov:

„A jak se má Liduška Horýnková?“ nasadil bývalý frajerský tón a obrátil jinam řeč. „Pořád je taková hezká?“

„Dobře se má, děkuju,“ významně a trochu majetnický odpověděl Ondřej a zdržoval úsměv v koutcích úst. „Nu, a jak ty?“

Francek vytáhl obočí jako herec.

„Já byl tady u Latmanů, v barvírně. Zrovna mi vrátili legitimaci. Ještě je teplá. Můžeš si sáhnout.“

Ondřej zůstal, jako když ho opaří.

„Abychom šli za nimi, Francku,“ připomněl ten muž se zamyšlenou tváří, který stanul opodál a mlčel posud, a položil Franckovi ruku na rameno.

Ale Francek byl šprýmař jako dřív.

„Vidíš, člověče, takový *frajcumšty* už nemám povolený jako u vás na Prvního máje. Ted'ky je třídní disciplína,“ ukazoval na svého průvodce, „tady Polanskej mě drží zkrátka. To je ti metr. Proti tomu je Kazmar hadr,“ dobíral si ho.

Muž se pomalu usmál kostnatou tváří a vykročil na odchod.

„Tak přece jste pan Polanský od Gamzů z vily?!“ zvolal Ondřej a prohlásil se mu, kdo je a kam jde. „A já se pořád na vás dívám, ale nebyl jsem si jist.“

„Polanských je sice v našem kraji jako máku,“ zastavil se dělník, „ale jsem. Ani já nevěděl, kam vás dát. A jestli teda jdete k nám, vyřid'te tam, že nás zaskočili, že nám zavřeli, abychom změkli. Však nepovolíme. Má stará at' mě před večerem nečeká, v pět máme jednání se správou na obecním úřadě a pak mezi sebou poradu, to se protáhne.“

Ondřej za ním volal, jsou-li Gamzovi v Nechlebách? Polanský se ohlédl a přitakal. A šli za svými k Latmance.

Domky pod dehtovou střešou trápily se dlouho do polí. Bělovlasá děvčátka chovala bratříčky a tesklivě pohlížela za chodcem očima barvy čekanek. Slepice hledaly v loňské rezavé trávě. Lysiny špinavého sněhu sesmýkávaly se po stráních od zamračených lesů. Stařeny s hrby chrastí vycházely z nich k chudému městu. Cestář v žlutých brýlích tloukl kámen při silnici hluchým kladívkem. Byl posud tvrdý vzduch a země mlčela předvelikonočním mlčením. Už ve vlaku slyšel ty nářky, že lidé nedělají, a byly toho plné noviny. Hromadné zlo na nás táhne, jako válka, jako nákaza, jako spavá nemoc, jako obrna. Ne, nechtěl o tom nic vědět, byl kvalifikovaný dělník vážný, všechno se mu dařilo, nač si dělat myšlenky. Lidce Horýnkové se vrátil strýček z Ameriky. To byl ale divný strýček z Ameriky. Takový plachý starší muž vešel k Horýnkovým za soumraku, aby ho nepoznali sousedé, v ruce si nesl balíček. Prý zavazadla přijdou za mnou. V kapse mu zbylo pár centíků a nějaký ten *suvák* z Hávru. V úlecké směnárně jen se usmáli drobným, i daroval je Amerikán Lidčinu malému bratrovi na památku. Chlapce nejvíc zajímal provrtaný pětadvaceticentim. Lidka vyprala strýci košili a límečky, co si přivezl zabalené do anglických novin, a prohlížela s ostatními pod lampou podobenku neznámé americké tety a dvou dětí – hezouncí to byli hošíčkové. A ten obrázek a niklové hodinky, to bylo všechno, co si přivezl plachý muž s modrýma očima v opálené tváři. Zavazadla nešla, zavazadla stále nepřicházela. Znáte přece staré-

ho Horýnka, jaký je dobrák. Jen když se mu otevře noha, která ho trápí od té doby, kdy hořelo na třináctce, bývá mrzutý. Ale na mladšího bratra z Ameriky hleděl úkosem a vrtalo mu hlavou, jestli snad tam něco neprovedl – zrovna jako by ho posílali šupem. Horýnek Amerikán pokoušel se to vysvětlit. Vykládal jim tou divnou namáhavou řečí – česky tam pozapomněl, anglicky se nedoučil –, jak je za mořem zle, žádný *byznys*, študovaní lidé a zkrachovaní boháči dostali *lumera* na šaty jako nezaměstnaní a prodávají jablka před burzou, žádný *džab*, vypovídají cizí příslušníky, posadili je do *šifů*, musil zanechat v *Čikegou* ženu i své *bojse* a vrátit se přes vodu do *Juropy* hledat práci. A také že ji našel u Kazmara. Býval, pravda, truhlářem v elektrických podnicích, měl svůj příslovečný bungalov a fordku, a dnes kope na úlecké trati. Ale lepší něco než nic.

Ondřej v Boha nevěří, nestará se o Marxe ani nectí Lenina. Ale na svého hrdinu, Kazmara, přísahá jako na evangelium. S krizí, hoši, to máte jako se španělskou chřipkou, prohlásil onehdy Hospodář. Kdo se jí bál, ten na ni umřel, kdo se nestrachoval, o toho nezavadila. Odjakživa, tvrdí Hospodář, neschopní lidé se vymlouvali na poměry, a krize, toť zástěrka pro špatné podnikatele a poduška pod líné hlavy. Ale my jsme zdraví, my se nebojíme, my se nedáme.

A jako s dítětem s ním zacházel ten Francek, jako by mu ani nestál za to. Neměli kdy, pospíchali, mají svoje starosti. Mají svého nad hlavu. Nepopadl to za pravý konec Francek, že si to zkasal v Úlech.

Od obrázku na rozcestí je třeba dát se vlevo k Horním Nechlebám. Před Ondřejem šel strýc všech silnic, v ruce hůl, v druhé ranceček, mezi jabloněmi pochýlenými jako nosičky břemen. Jen plavě fialové chvění kolem stromových koster a nad hřbitovem dalek napovídalo podjarní čas. To mlčení! Brzda žebříňáku drhla z hořejší zatáčky, a zase bylo ticho. Zdálo se, že slyšíte krtky nadzdvihovat hlínu, tát rozčernávající sníh, sbírat se spodní pramínky. Dobytčata s mapou skvrn kráčela čely proti malým horám, šla s odvěkou pomalostí a táhla náklad, ve vypouklých očích obrážela postní krajinu. Před první chalupou natírali úly, podobné městečku na jehlách. Nad příkopem seděl kluk a pletl žilky.

Lhotka ztracených radostí! Zpěv cirkulárky vzýval zvučnější oblohu, než bylo mdlé nebe, jež tlačilo Nechleby. Někde za vsí pálili pýr, a kouř se srážel v černou připomínku, když na třináctce hořelo.

Husy prohýbaly krky s mráкотně modrým okem (napovídajícím podříznutím) a syčíce jely zobákem po vetřelci. Nechlebsští Haráci už pobíhali za plůtky a zlobili se až běda a zejména cizincův kufřík je dráždil do vysokého psího nářku. Před stavení vycházely ženy v šátcích na pokos a ustupující vychrstávaly džbery svátečního úklidu tak zprudka od sebe, jako by zaháněly příchozího. Až posléze Ondřej, zahnuv od silnice, všecek nový a jako ze škatulky, stanul před brankou k dřevěnému domu, jenž k neuvěření potemněl. Jako vyplavený z věku pověstí a ještě tmavý vlhkem seděl na mělčině zahrady, která se podobala vypuštěnému rybníku v nahém dni a v polozimní prozatímnosti. Ondřej se přišel ukázat, jak se mu život daří a jaký je z něho chlapík a samostatný muž. Ale teď mu bylo horko, postavil kufřík na zem a srdce mu mlátilo až v hlavě s nehorázností patnácti let, když vztáhl ruku po zašlém zvonítku, zeleném měděnkou, a stiskl. Brzo-li se přiřene vlčákův sychravý bas? Souvisel ve vile se zazvoněním tak samočinně, jak se v Úlech otvírají dveře. Ale bylo ticho; nic se nehýbalo. Zazvonil podruhé – živáček nepřicházel. Viděl gatrem do zahrady, děravé ze všech stran, metly keřů, panáky růží v slámě, sud pod okapem, prázdnou garáž a zadoufal nesmyslnou úlevou, že nepřijeli, že Polanský se přeslechl, když za ním Ondřej volal otázku, že unikne mučivému nepohodlí ocitnout se tváří v tvář živé paní Gamzové, pro niž sem vážil cestu, a zároveň, prostrčiv ruku mříží, jak to dělával Stanislav, zkusil za rezavou kliku. Skřípla, povolila a vešel. Překročil splasklou hadici, která ležela v cestě, a vzhlédl: někdo se na něho díval. K nemytému oknu v přízemí se tiskl veliký obličej, starý jako zima, zle se díval na vstupujícího člověka. Tak jako ponejprv, když přijeli večer k svítícímu domu, tak jako pokaždé, kdykoli se vraceli se Stanislavem z prohánky, tak jako naposled, když vynášeli Nellinu matku, starou paní Vítovou, kapitána lodi. Dům ovětral, zpustl a odduševnil se prázdnotou nezadýchávaných pokojů, ale stařena se nezměnila. Už tehdy měla oči jako kameny,

už tehdy supila mužskou tvář námahou trvati. Zdálo se, že za těch pět let Stáňova prababička se nehnula od okna a hlídá. Nic v tom nepřátelském obličejí se nepohnulo, nepoděkovala za pozdrav, jen v zlé nedůvěře a bezmoci se dívala za zlodějem, který už šel po schůdcích a přes tarásek.

Dveře do domu byly pootevřeny. Chodbu tarasil pingpongový stůl, vejpůl puklý, přes něj napříč ležel zpuchřelý pruhovaný slunečník – jaké rozpínají u Vykoukalů na zahradě a pobřežně oblečené ženy pod nimi svačí – a na rohu sportovního stolu stál prázdný kořenáč tak na krajíčku, že jste čekali, brzo-li křapne o zem, až někde průvan přirazí okno. Vonělo tady starým létem jako v kuželníku a zaschlá hlína se drotila a skřípěla na dlaždicích pod Ondřejovými krásnými novými, nápadně světlými polobotkami. V tu chvíli někdo otevřel loktem protější dvířka od kuchyně a sklepů, proběhlo jimi černé kozlátko a stanulo jako na špičkách se svou východní tlamičkou a kosýma čarodějnickýma očima. Za ním šla paní Polanská a nesla v zástěře hromadu květinových cibulí. Ondřej jí pokročil živě vstříc, vyslovil své jméno, připomněl se paní Polanské, ptal se po Stanislavovi – jak se jí vedlo za ta léta?

„To víte, takové už to není jako za staré paní. Tak už nás nebude nikdo prohánět. Jak by ne, přijeli,“ odpovídala, „jen běžte nahoru, Stáňa bude rád!“ a jak si chtěla otřít zahliněné prsty, když jí Ondřej podával ruku, pustila cíp zástěry a cibule se rozkotálely.

Kůzle zavětřilo. Podélná zornička se mu smrskla a rozlila, zaradovalo se zmatku a začalo divočet a skákat okolo paní Polanské, která klekla na zem. Ondřejovi nezbývalo než postavit kufřík a pomáhat sbírat, a ve svém krásném převlečníku to pociťoval za pernou zásluhu. Kůzle vrazilo odspodu do stolu a převrhlo kořenáč. Paní Polanská je pleskla.

„Podívejme toho rozpustu!“ rozkřikla se, sklízejíc střepy. „Dobré žíly v tom není!“ hubovala naoko, tak jako matky plísni čtverácké děti.

„Ale švagrová nám to poslala na svátky,“ mluvila a plazila se pod stůl pro cibulku u trnože, „a darmo je to pro zlost. Chodí to za mnou jako pejsek a zejtra abych to vedla k řezníkovi. Já na to nesmím ani vzpomenout. Já to stejně nevezmu do úst. Co je to platné, když zase mužský

potřebuje maso,“ uzavřela paní Polanská, zdvihla poslední cibulku, vstala se země a oprášila se.

Ondřej jí vyřizoval, co vzkázal Polanský, že jim odpoledne zavřeli u Latmana, aby je ohnuli, ale on že nepovolí, a paní Polanská zpozorněla a zarazila se.

„Však Václav ví, co dělá,“ vyslovila potom oddalujícím způsobem. „Tak děkuju. Tudy nahoru, v jídelně se od nebožčiny smrti netopí.“

Liška posud barvila do sněhu v sibiřské krajince a od hlavně myslivcovy zalícené pušky se posud kouřilo. Lovecký obrázek, v nějž Ondřejovi nasákla chvíle potupy, visel v předsíni na bývalém místě takový malinký a starodávný. Jako od startu Ondřej od něho změřil skok, kterým se dostal vpřed, zatímco rám se bortil kolem obrázku potupy a zrcadlo na protější stěně rozmnožilo kazy a sleplo. Mladý pán z výkladní skříně prošel jím jako obraz pod vodou. Dbal, aby nezakopl o válce svinutých koberců, a vstoupil na jasanové schody, jež zasténaly. I v předsíni a na schodišti dýchal ten vzduch starého altánu; někde vrzalo znepokojivým způsobem neviditelné nezahákové okno. Roztržitý průvan prozatímnosti táhl domem, jako když lidé mění pořádky, a v Ondřejovi zacukalo, pod jizvou, pradávne dětské odervání od lho-teckého domova.

„Ty diblíku! Ale už ať jsi odsad! Co si myslíš! Že je všechno pro tebe? Ty čertův květe!“ zaslechl ještě na schody paní Polanskou rozprávět s němou tváří; a pojednou zanotoval seshora mladý, jako přetvařující se tenor italskou árií a vysmíval se jí nosovým citem a nadsazovaným přednesem. Z hlasu bylo znát, že zpěvák něco robí a pohybuje se po pokoji. Ondřej vystupoval za hlasem.

V patře se rozběhly do chodby mužské turistické boty, jak je ruka vyhodila, a tak tu sádrovatěly, každá bota chalupa, dvorek bláta okolo. Hlas se právě uchyloval ode dveří. Ondřej zaklepal, zpěv umkl, za dveřmi syčel plamínek, hlas pozval dovnitř.

Z lehačky se zpytavě a nevlídně nadzdvihl na lokti Gamza, trochu prošedivělý, ale pořád měl ty divoké oči. Urostlý mladý člověk v košili, řemeni a pumpkách se vracel od okna s kopírovacím rámečkem v ruce

(Ondřej si připomněl, že u Gamzů pořád fotografovali), strop zdál se nad ním nízký, a z ošumělých turistických hadrů svítila hochova slunná plavost (jakou mívá ovoce jižních strání) do mužského vzduchu z dýmu, juchty, kmínky, lodenu a knih. Po ženách ani slechu ani dechu. Už před lety, kdy spatřil malého Stanislava poprvé na Žižkově, překvapila Ondřeje svítivost vzhledu. Ten nový, dorostlý, a přece nezměněný Stanislav s dívčím, poněkud ohrnutým nosem se zastavil a pohlédl ke dveřím na vstupujícího obchodního cestujícího s flytoxem; podíval se lépe, odložil rámeček, šel k Ondřejovi, vzal mu kufřík z ruky a řekl novým, mužským hlasem srdečně a obyčejně, jako by se byli včera večer rozešli:

„Sundávej svrchník, Ondro; bud' tak dobrý, člověče. Tady máš židli,“ Stanislav vzal ze židle stoh litografovaných přednášek a složil je na zem, „a nedělej fremda. My tady s tátou hospodaříme. Že tu máme dobrý tábor?“ jaksi až příliš bodře a vesele mluvil Stanislav a podle své staré harmonické potřeby hleděl vtáhnout otce do vítacího ovzduší, což se mu jaksi nedařilo. „Urban byl přece můj hrdina, táto; já jsem se ho držel jako klíště. Ondro,“ zasmál se, „tenkrát jsem se tě musil něco nadržovat.“

„Naopak,“ odvětil Ondřej ztuha. Seděl nepohodlně na krajíčku a bývalá nedůvěra k lidem z letního bytu střežla mu zpod obočí a sklíčovala mu svaly v obličejí. „Ale do Úlů jsi za mnou přece nepřišel,“ dodal s nuceným úsměvem.

„Ne,“ zasmál se Stanislav tím novým, mužským hlasem, „já jsem nepotřebný člověk. Prozatím se tady morduju se staroslověnštinou.“

Gamza Ondřejovi beze slova stiskl ruku, zabořil se do něho očima, z kterých bylo nevolno i kazmarovci, a mlčky před ním rozevřel cigaretové pouzdro.

„Promiňte, nekouřím,“ zdržlivě děkoval Ondřej a zrovna hmatal, že Gamza ho má za pokryteckého svatouška. Znal už druh lidí, na které takto působil. Spadl do lví jámy. Upravujeme si po svém sny, a advokáta z nich vymítal. Ne, s touhle sestavou nepočítal při své výpravě do dřevěného domu, kde Gamza se vynořoval na skok jednou za uherský

měsíc a zase zapadal do nepovědomého života, nemilý člověk kmitající za clonou, během let skoro smyšlenka. Ale teď se tu roztahuje nepopíratelný a živý ve své barevné plátěné kazajce, se svýma nohama v sportovních punčochách, se svou tváří a se svým mužským týlem a plní pokoj neklidem, tři kroky chodí tam a tři kroky zpátky, jeho přítomnost visí nad tebou jako mrak, zatímco Stanislav se tě vyptává na Úly s pozornou tváří dobře vychovaných lidí a nic víc. To nebylo to, dejte pokoj, to se pozná. A opravdu, bývalý malý Stáňa, kterého Ondřej míval v hrsti, jehož mohl libovolně zraňovat pouhým zamítnutím procházky, teď se teskně díví usudlému a čímsi podrážděnému pánovi, vyjadřujícímu se učitelsky správnou češtinou, a zakouší vražednost potkání po létech. Ondřej pak se proti němu sbalil jako ježek a s pichlavou stručností se bránil jeho ptaní div ne jako urážkám. Bylo jim spolu těžko. Tíhy přibývalo, a zdálo se, že spolu trčí věčnost v pokoji, zaházeném lejstry a znešvařeném popelníky s oharky, a zatím Gamza ani nedokouřil zažehnutou cigaretu a voda ani nezačala vřít nad plamínkem vaříče, vedle vaničky s ustalovačem, pytlíku cukru a jednoho ramínka na šaty. Do jejich vzájemné trýzně se ozval motor a bzučel, přivážeje staré časy. Dům byl pořád loď. Ale jak se uchýlila mužská posádka se svými svetry a lahví kmínky do horního křídla, podobalo se, že loď teče.

Co se tu stalo? Kde byly ženy? Kam jste ji dali, kde máte paní Gamzovou? Bože, jak tu bylo hlucho. Kde byly ženy, které se dovedou podivovat maličkostem a způsobit, aby zjehl vzduch, který s nimi dýcháme, ženy se světly očí, zrcadly naší ješitnosti, se svými vysokými hlasy a pochvalou úsměvů, ženy, ta lepší ozvěna, se svou lichotivou zvědavostí, která ti neodpustí ani vlásek z toho, čím by ses chlubil, a nenápadně, povlovnými pěšinkami do rozkvetlé stráně posílají tě výš a výš, až pojednou staneš tak vysoko nad nimi, že se sám podivíš, jejich slabosti a svému rozhledu a převaze. Co jste s ní udělali, proč tu není paní Gamzová? Kolikrát Ondřej rozvíral zuby k nucenému hovoru, tolikrát se neodhodlal pojmenovat paní, a utíkal jinam, k plytkostem, po kterých mu nic nebylo. Těžko se mu vyslovovalo už tehdy to jméno,

a dnes, bůhví kde je jí konec, a třebaš už to není ani paní Gamzová a jmenuje se jinak. Ondřej se vyplašil. V dnešní době rozvazatelnosti všech vztahů, co se tu všechno mohlo stát! A ti dva neoholení chlapi v starých turistických dresech byli nějakí divní, jak tu hospodařili na svůj vrub a hulili ostošest, a něco jako by je tlačilo. Stanislav vstal, otevřel plechovou krabici s Čiňankami a stromy, voňavě se z ní zaprášilo, a jak usypával čaj do kloktající konvice, Ondřej to zkusil odjinud a začal se srdcem v hrdle:

„Neříkala ti sestřička, že se mnou předloni mluvila v Úlech na Prvního máje? Co dělá? Není tady v Nechlebách?“

Stanislav bystře, jen očima, aniž hnul hlavou, vzhlédl k otci, zaklopil plamínek vařiče a mluvil, jak Ondřejovi připadalo, nedbale: „Helena bude pomalu doktor medicíny, odbyla druhé rigorosum. Trochu se přepracovala, teď je na Slovensku. Helena –“

Ale Gamza došel těsně k Ondřejovi, zblízka se před ním zastavil a zaťukal si prostředníkem na prsa. „Plíce,“ vyřkl břitce a nepřátelsky. „Je v Tatrách v sanatoriu,“ řekl se suchou zřetelností, jako by se jí někomu mstil. „Žena je u ní –“ Mávl rukou posunkem marnosti všech péčí a s tváří štítící se útech a žvástů se odvrátil.

„Tak je to v pořádku,“ podřekl se Ondřej, a Stanislav se na něho podíval. Zajisté si o něm myslil, že je blázen. Kámen spadl Ondřejovi ze srdce a byl by v tu chvíli objímal advokáta ne proto, že má žal o dceru, ale proto, že paní Gamzová nezradila právě tohoto nemilého, překážejícího Gamzu. Jaké nesmysly jsou v člověku! Co z toho Ondřej měl? Tempem zachráněného člověka a s takovou srdečnou horlivostí, jako by tím způsoboval obzvláštní radost Gamzovi, jal se chlubit, čeho svědkem byl právě v městečku. Stanislav vyndával z fixační lázně fotografie a ukazoval je otci, tvrdě, že je nedoexponoval. Byli to dělníci demonstrující před Latmankou a snímek jakéhosi mzdového lístku; Ondřej porozuměl, že Gamza potřebuje fotografie pro rudý časopis; a sděloval advokátovi v rozjaření, které se hodilo k věci jako pěst na oko, že právě teď v poledne u Latmanů zavřeli. Chvástal se i se svou známostí s Francem Anténou a vůbec si vedl jako pachtýř senzace.

Gamza ho vyslechl bez poznámky, svlékl barevnou kazajku, oblékl kabát, vzal čepici z okenní kliky, prohodil k Stanislavovi, že si bere jeho kolo, a vyšel.

Ondřej to měl za pokyn a sbíral se, že musí také.

„Otec je zničen Heleninou nemocí,“ pravil Stanislav, jako by chtěl omluvit Gamzovu nevlídnost, a tiskl Ondřeje na židli, ať zůstane. „Helena byla jeho miláček, co to mluvím, je.“ Vyskočil, hltl hořký silný čaj a přesedl. Od té chvíle, co za Gamzou zapadly dveře, Stanislav, zdálo se, povolil vlastnímu nepokoji a právě v něm odpočíval z rovnováhy před otcem. Z jeho rozechvění vyzařovalo cosi ženského, přes nehorázné výrazy, jaké by Ondřej nikdy nevyslovil jako vzdělaný dělník na návštěvě. „Dostane se z toho. Určitě,“ tvrdil Stanislav o sestře, ujišťuje sebe. „Ale to si počkáme! Zatím je to s ní špatný.“

„Taková sportovkyně!“ pravil Ondřej. „Když jsem minule viděl tvou sestřičku, vyhlížela jako živobytí.“

„Helena? Dělal desetihodinové túry! Na lyžích,“ řekl Stanislav, „já už vyplazoval jazyk, holka byla pořád jako ryba. Loni přeplavala v březnu Vltavu a vůbec prováděla takové husarské kousky. Jakživo se jí nic nestalo. A zrovna tenkrát, jak byla s Häuslerovými u vás v Úlech, nějak promokla nebo co, čerti vědí, a přechodila potom takový vleklý mizerný katar. To máš zákeřnosti organismu. Ale ať si mluví doktoři, co chtějí, ty potvory bakterie mohou na člověka, až když jsou k tomu mravní příčiny, a jí tenkrát bylo myslím nějak lidsky nedobře,“ dodal Stanislav rychle, přimračuje se, a Ondřej se zase začal zvedat. „Sed, máš spoustu času. Já tě pak povedu zkratkou. Co bys dělal odted' na nádraží? To je toho! A když zmeškáš jeden, jede druhý.“

„Ti vysokoškoláci! Těm se to mluví, když mají celý rok svátek,“ žertoval Ondřej trochu pohrdavě. „To našinec –“ Stanislav s dívčím nosem se na něho zadíval a usmál se jen očima, připomínaje matku. „Nejdřív jsem si řekl, že ses ohromně změnil. Ani nápad, jsi to pořád ty. Ještě se dáváš prosit a pořád jsi pyšný,“ řekl mu, a Ondřejovou tváří prošel zaté samolibý úsměv; pomalu se rozšířil v dobrý chlapecký.

„Znáš tohle?“ Sáhł si za kabát, vyňal baterku starobylého tvaru, rozsvítıl ji s klapnutím a zase zhasł. Byla to stlačka Ever ready, kterou malý Stáňa kdysi daroval Ondřejovi z radosti, že se rodiče smířili.

„Ty ji ještě máš!“ vesele dojat zvolal Stanislav. „I ty škudlo!“

„Co to je, škudlo?“

„A to my s Helenkou a mámou říkáme takovým pořádným lidem, co tak pečují o své věcičky.“

Ondřej zrudł po kořínky vlasů. Vstal a odložil baterku na stůl, jako by ji vracel.

„Máte pravdu,“ vyslovil chladně, což se prapodivně hodilo k žhavosti jeho čela. „Máte docela pravdu. Pečuju o své věcičky. Pro mne mají věci cenu; to asi ten, kdo měl odmalička všeho dost, jakživ nepochopí. Pečuju o své věcičky; protože musím. To ti tedy, Stáňo, řeknu poctivě –: co tadyhle mám na sobě,“ Ondřej si zatahal rozčilen za kabát směrem k Stanislavovi, „a co je tuhle v tom,“ Ondřej zavadil podpatkem o kufřík, „mnoho toho není, to netvrdím, ale je to moje a na to jsem si vydělal; a co jím, v čem bydlím,“ stále roztrpčeněji zrychloval řeč i povyšoval hlas nepouštěje Stanislava k slovu, „kam si jedu, co čtu a jak se bavím, všechno od prvního do posledního a od začátku do konce jsem si opatřil já sám téměř svými dvěma rukama,“ ukazoval, „a za to nemusím nikomu děkovat a nebudu než sobě, a jen sobě a žádnému jinému –“

„Já vím. Vždyť ano,“ potvrdil trapně překvapený Stanislav, nehledě na Ondřeje, jaksi se ostýchaje za něho, zaražen nakvašeností výstupu tak neúměrného vtipu, kterým se ani ve snu nechtěl dotknout hosta, a přece ho poranil. „Nikdo ti to nebere, člověče.“

Ondřej ho neposlouchal.

„Já neměl tatínka, který by mě dal na studie a čekal, až budu hotov –“

„- a nedostanu místo,“ dodal Stanislav, kterého už to dopalovalo.

„Přišel jsem bez krejcaru do Úlů. Kdo to nezkusil, ten o tom nemá ponětí. A tady inteligenti kážou o dělnických právech a přitom si pěkně bydlí ve vilách –“

„Už sice není naše,“ prohodil Stanislav, „a škoda, já měl ten barák rád, ale o to teď neběží. Já ti něco povím: Jsem apolitický člověk, veřejnost ve mně budí hrůzu a každé stranictví mně připadá jako klapky na očích. Každé. Ale na starého pána mi nesahej! Otec je správný člověk, náhodou, šel odjakživa za svým a neslevil – to by se ti taky mohlo přihodit, že bys ode mne dostal jednu do zubů.“

„Boxuješ?“ nedobře se usmívaje vyřkl Ondřej a v tu chvíli už vypadl proti dívčímu nosu. Stanislav odrazil ránu klouby, ale dostal Ondřejovou levičkou pod bradu. Stáli proti sobě, dýchajíce tělesným hněvem, a mlčky vyměňovali pohyby. Kroky šoupaly po podlaze, perský koberec staré paní Vítové, kdysi vyspravovaný odborníky a na kterém nesnesla zahnutý ani růžek, docela se shrnul pod chvaty hostitele a hosta, a dole v předsíni obrázku s liškou se zachvívaly lampové křišťály. Ondřejovi dělalo dobře vypořádat se rohovnickým uměním v domě rybí kostičky. I mrštný Stanislav zle se rozjařil. A nebyla to jen mladá čest, i jaro to bylo, deroucí se pootevřeným oknem do zakouřeného pokoje, co je hnalo proti sobě.

Když naplnili mužský obřad, přestali, šli od sebe a odvrátili se. Ondřej ohmatal palcem pohmožděný kloub, Stanislav si otřel ret, jenž krvácel. Rozhlédli se oba zároveň pokojem, ještě říční, oddychující, a doznívající vzrušení tváří zčeřil náběh k úsměvu. Zastyděli se druh druhá a kryli se tím, že spolu nepoznávají křivý pokoj po zemětřesení. Ale Ondřej se zamračil, srovnal nohou koberec a šel si pro svrchník. Stanislav promluvil první:

„Vidíš,“ pronesl v onom náhlém odstupu, s jakým se staví k příhodám ještě čerstvým lidé od psacího stolu. „Ženské, když se sejdou po letech, se hubičkují, a my se zboxovali. Nechtěl jsem se tě, Ondro, v ničem dotknout, to mi věř.“

„Ani já vás ne,“ v podivném uvolnění odpověděl Ondřej. „Snad se tomu, Stáňo, usměješ, protože vy si všechno berete lehčeji. Ale chudý člověk nemá než svou čest. Zní to jako z knihy, já vím. Já taky leccos vím – co běží nad strojem. Ale tohle já odmalička žiju a pořád jsem na stráži.“

„Je to pravda,“ řekl Stanislav. „Každý jsme vyrostli jinde a je to znát. Ale co, za to nemůžeme, kde jsme se který z nás narodili. Od toho jsme lidé, abychom se domluvili, no ne?“

I ty chvíle, kdy umkli zpáteční cestou k nádraží, kam Stanislav vyprovázel Ondřeje bukovým lesem posud neprobuzeným nad řekou již jarní, byly dobré ticho, to se pozná. I když nehovořili, slyšeli z rytmu chůze, že mlčí spolu a nikoliv každý ve své špehýrce. Šli do kroku a sdělovalo se jim kamarádství cest. Stanislav se náhle optal Ondřeje:

„Máš děvče?“ A dodal s přímostí Gamzovic dětí: „Já ne.“

„Mám známost s jednou od nás z Úlů,“ s převahou odpověděl Ondřej a lahodilo mu povědět novinu právě synovi paní Gamzové. „Je to hodné děvče. Až budu mít po vojně, vezmeme se.“

Stanislav otevřel ústa a zastavil se.

„Jé,“ udělal, „což jsme už doopravdy velcí?“ A honem, obáváje se, aby snad Ondřeje znovu neurazil: „Vidíš, zase. Zase ten rozdíl,“ pojistil se chvatně. „Tys hotový člověk. Já – mimo nějaké pitomé články po časopisech –“ vyřkl strašně rychle, červenaje se, „ještě nic jsem si nevydělal.“

Ale Ondřej se nezeptal přítele na „pitomé články po časopisech“, jak Stanislav tajně očekával a jak by si byl přál ze srdce, nýbrž narovnal se do kazmarovského rozměru a otázal se trochu svrchu:

„Měnil bys se mnou?“

„Mne by od vás našup vyhodili, já bych vám tam všechno spletl. Neměnil.“

„A já s tebou taky ne.“

„Tak je to dobré,“ zasmáli se oba a šli dál. Ondřej se vyptával, jací jsou Stáňovi kamarádi na univerzitě. Stanislav se rozmýšlel.

„Těžko říci tak najednou,“ povídá a kopal před sebou kamínek. „Jako vůbec dnešní lidé: bez přirozených souvislostí a neklidní. Nikdo z těch mládenců neví, co s ním bude dál, jak se uchytí, bude-li vůbec kdy dělat v tom, z čeho jej mohou zkoupat při zkouškách, a to jim přirozeně chuti k práci nepřidá. Všechno se to houpá na takové vratké půdě a kluci jsou otrávení. Žijí těsně, dost jich má hlad už teď, a zas se najdou takoví, co se vymlouvají na dobu, aby se mohli flákat, to máš vždycky. Ale každý,

Ondro, utíká, co mu nohy stačí, sám od sebe – do sportu, do politiky, kluby, strany, schůzování – ať je to napravo nebo nalevo, to máš jeden úprk. Dnešní člověk se štítí soustředění a strašně se bojí být sám. To přece není než hospodářský zjev, nevěř tomu,“ mluvil Stanislav, ožívuje se. „Bojí se té gorily, kterou by uviděl ve svém vnitřním zrcadle, když přestal být obraz boží.“

Ondřej nevěřil svým uším a teď bylo na něm, aby se zastavil.

„Tys katolík?“ podivil se jaksi šetrně.

„Bez vyznání. Bez strany a bez vyznání. Ale tohle věřím, že nejsme přírodopis, že se žádný člověk neopakuje a že tu jedinečnost nevyložíš žádnou vnitřní sekrecí a že na tohle věda až do konce světa zůstane krátká, a zaplat'pánbůh za to. A kde jsem to přestal? Tedy kluci se rozhodně chovají čestněji ke svým kolektivům než ke svým děvčatům, a holky jim to statečně oplácejí. A obě strany to odůvodňují vědecky a vymlouvají se na podvědomí. Ondro, já bych rád věděl, kolik z těch náhodných párků, které cancají po kavárnách o tom, co se jim zas sexuálního zdálo, a vláčejí po hodinových hotelech své komplexy a hřeší na starého Freuda, ho taky četlo. To je odborná věda, to jsou takovéhle špargály – ale chytráci z toho nadělali sendviče se starým vlašským salátem a pitomci jedí, až je jim nanic ze světa.“

„Tys moralista?“ pravil Urban, zakládaje si na výrazu a zvědav trochu škodolibě na jeho dostřel. Sám zkusil, jak trpké je mladému člověku být uprostřed druhů *ten hodný*.

„Snobství se mně protiví,“ řekl Stanislav, krče rameny. „Když se lidé štvou za něčím, co není jejich nutnost, a jen se tak zbůhdarma špiní. Neříkám, jsou rození chuani a rozené nevěstky, a kdo by jim bral jejich prokletí? Který blázen by chtěl bránit básníkovi, aby nepsal verše, nebo kázat tygrům o vegetariánství? Jenže, Ondro!“ a Stanislav se zasmál, „ty živelné zjevy spočítáš na prstech. Většinou jsou ti to takové mírné holky, jen popletené erotickou teorií, a tak zbytečně se potácejí z postele do postele, bez nevinnosti těla, ani z toho nemají pravou radost. Jen tak z programu, aby utržila ránu a hojila se na dalším. Dej pokoj, co je do

hříchu bez ctnosti! Prý nemám temperament, kolikrát jsem to slyšel. Jakáž pomoc, tak nemám. Když mně se to takhle hnusí.“

„Ještě jsi nepotkal tu pravou,“ žertoval Ondřej průpovídkami. „Co není, může být.“

„Víš,“ pokračoval Stanislav, neposlouchaje ho, „jak za romantických časů komedianti vymykali ukradeným dětem klouby, aby měly pružné tělo pro cirkus? Tak mně to připadá. Zrovna tak křečovitě a násilně jako by si dnes lidé chtěli vykloubit ty základní vztahy, na kterých stojí život. Schválně jako by si chtěli odvykat a zapírali si samozřejmé lidské city. To všechno souvisí s tím útekem od sebe,“ mluvil Stanislav, sleduje myšlenku, na níž si patrně zakládal. „Všiml sis toho? Dnes se lidé skoro stydí, když jsou si muž a žena věrní, když děti mají úctu k rodičům, když se mají rádi v rodině, když lnou k tomu cípu země, kde vyrostli –“

„Prosím tě,“ přerušil přítele Ondřej, cítě, že by bylo slušno, aby potlačil zvědavost, ale nic naplat, přemohla ho, „vy jste prodali vilu? A komu?“

„Ale doktor Häusler, to je takový náš známý, ji kupuje,“ odpovídal Stanislav s umělou lhostejností v hlasu, a jak šel, na jeho tváři ze strany bylo vidět, že se mu ten známý příliš nelíbí.

„Advokát Häusler, co zastupuje Kazmara? Muž té herečky?“

„Advokát; a mně se zdá, že zastupuje Kazmara.“

„Pro sebe?“

„To ti nepovím,“ oddalujícím způsobem řekl Stanislav. „Mám spíš dojem, že pro někoho třetího. Ale kupuje na své jméno.“

Mám dojem, mně se zdá, to nevím. Ta nevěcnost! Ta netečnost! Häusler, kujón, mazaný všemi mastmi, co vysekal Hospodáře z padělků! Vstrčí tyhle děti i s nepraktickým Gamzou do kapsy.

„A rozmyslili jste si to?“ namítl Ondřej nesměle; kdo se prosí o jeho mínění? Přesto se nezdržel kazmarovské reakce. „Ten objekt má přece cenu,“ dodal rozšafně. „S nějakou investicí byl by z toho pěkný hotel nebo malé sanatorium.“

„Z našeho dřevěného baráku?“ s teskným úsměškem opáčil Stanislav. „Nemůžeme čekat. Milý brachu, jsou zlé časy, Helenina nemoc stojí prachy. Jen když to bude něco platné! Marná sláva, jsme tu naposled.“

A jal se Ondřeje živě vyptávat, jak dlouho pobude v Praze.

Na rozloučenou smluvili, že se rozhodně ještě sejdou, než se Ondřej vrátí do Úlů, buď v Praze, kde Stanislav dojista přijde za přítelem na Žižkov klukovských časů, anebo v Nechlebách, kdyby se tu Gamzové zdrželi mimo očekávání do Ondřejovy zpáteční jízdy. A třebaš Ondřej slibu příliš nevěřil, na procházku s kamarádem zachránil vzpomínku dobrého fládru z pustoty nechlebského dne.

Když v pražském vlaku opatrně zavěšoval nad své místo svůj pěkný gabardénový svrchník, pečuje o to, aby se nepomačkal a aby naň nelítaly saze, něco kleplo, a nahmatal v kapse starou baterku, kterou přece vrátil u Gamzů na stůl, a pak na ni zapomněl. Bůhví kdy mu ji tam Stanislav propašoval.

Happy End

Anna Urbanová smývala nádobí, pokud má teplou vodu, pokládala hrnečky dnem vzhůru, aby osákly, a poslouchala, co syn za stolem vypravoval o vymoženostech úlecké americké kuchyně. Nezdálo se, že by to na ni působilo a že by s tím souhlasila; co by dělala s elektrickou mísičkou? Ale svědčila synovi mlčky a slovo jí neušlo, aby to mohla opakovat paním, až přijdou do krámu pro nové koření, a aby tím zvyšovala Ondříčkovu slávu. Někdy se zastavila s vlhkou pokličkou v ruce a dívala se, jak velkému synovi chutná.

„Že si k tomu, maminko, nesednete,“ pravil Ondřej.

„Já už jsem tak zvyklá,“ odpověděla matka.

Ondřeje napadlo, jak málokdy matka usedla za stůl, aby s nimi pojedla; snad jen o Štědrém večeru. Jim strojila a sama se odbývala cestou od plotny k dřezu. Sedala na stoličce u zdi a dojídala z rendlíčku. A jak by ne, to jí znamenalo uspořít si mytí tří set šedesáti čtyř talířů do roka – večerela kávu. Když se ráno probouzel, vídal ji klečet u plotny a zapalovat hraničku. V poledne se přihrnuli, jídlo se do nich zaprášilo, nechali jí nádobí a šli po svých. Klekala po schodech a drhla bláto šlápů; stála v páře na studených dlaždičkách (družic se tak k barvířům Francka Antény) a ohýbala záda k neckám cizí špíny; a vracela se domů k ohni a k vodě, k plotně a k dřezu, na tohle neplatí neděle, i na Boží hod děti chtějí jíst. Leccos uvidí velký syn, když se vrátí po letech domů, čeho si dříve nepovšiml, byť i se tu nezměnil ani vzorek voskovaného plátna na stole, jenže je trochu smytý, a kukačka s nahým kyvadlem u dveří pořád stejně tiká do cikorkového vzduchu. Bože můj, a tak jí minul život. A jak se jí vymodřily oči s žilkami, když se teď podívala proti světlu, jako by se už hotovila být stařenkou – měla po otci ještě někoho ráda? poprvé za život napadlo Ondřeje, Lidčina hoch. Jejím pohledu již se ulomil trn a z jejích pohybů vyprchala rozhořčená ráznost vdovy, které ukřivdili, chápala se teď věcí nikoliv bez síly, ale po-

maleji a jako smířeně. Zestárla, co ji neviděl od dědečkova pohřbu, kdy byl v Praze na skok, takže se to podobalo ošklivému snu, a tak podivně byla spokojena. Nač se ještě těší?

„Pust'te, maminko,“ řekl a bral jí škopek z rukou, ale ona si to nedala vzít. „I kdepak, to není pro tebe,“ a navyklým pohybem vychrstla splašky do výlevky a překlopila dřez. Odstavila škopíček i s chraptivým pískem pod opláchnutý stůl, vyhodila poslední smítko do plotny a přirazila za ním dvířka domácími klapnutím, rozprostřela sušit utěrku, přehlédla srovnané hospodářství, utřela si ruce, odvázala modrou zástěru, zavázala bílou, vzala hrníček kávy a usedla na své místo na stoličku u zdi.

„Co tomu řekneš,“ promluvila, „Růženka se nám bude vdávat.“ A zamlčela se, jako by dopřávala posluchači čas, aby prožil novinu. „Nechtěly jsme ti nic psát, pokavád' to nebylo jisté.“

Ostatek pradávných časů, kdy bratři za mrtvého otce rozhodovali o sestřích, dotčená náčelnická čest a bratrská žárlivost se hnuly v Ondřejovi.

„A koho?“ optal se sušeji, než by si byl přál.

„Jo, milej hochu,“ tajemně vyřkla matka, vstala ze svého místa u zdi a popošla k synovi tak opatrně, jako by se obávala, aby neupustila chystané překvapení, „z naší Růženky bude velká dáma. A to mohu říci, že bude na svém místě,“ stanula a zařehnala. „Ona si to zaslouží. Byla vždycky hodná dcera.“ Anna Urbanová se opřela oběma upracovanými rukama o stůl s voskovaným plátnem a nahnula se k synovi. „Slyšel jsi někdy o tom známém advokátovi Häuslerovi? Gustav Häusler, hájí také šlechtu –“

Šlechta, jak známo, už není u nás v republice. Viděl nějakého Häuslera v Úlech, ale to jistě není on, odpověděl Ondřej s příkladnou a trestající přísností. Ten by mohl být Růženin otec (Anna Urbanová neklidně zamžikala), a je ženatý.

„Už není!“ vyjela matka, jako by bránila mládě. „A víš, koho nechal pro naši Růženku?“

Odmlčela se. Podívala se Ondřejovi zpříma a vyzývavě do očí. Jakživ neviděl u matky tak smělý pohled. Potom vyslovila jméno Vlasty Tiché. „To je ta nejslavnější herečka z Velikého, ona hraje vždycky první role,“ přihazovala, vydražujíc Růženku cenou přemožené. Přiblížila k synovi důvěrnou tvář a šeptem modlárek, z něhož vyskakovaly sykavky, ohlížejíc se, jako by se bála závisti sousedek a bohů, jala se svěřovat Ondřejovi, jaké dcera udělá štěstí, v číslech, která nahlas vyslovit jí bránila posvátná úcta k mystériu peněz.

Ondřej viděl pohybovat se za řeči hadí jazýček a dolní ret pokrývat chvílemi vrchní výrazem okoralého života, o nějž si žena vylámala zuby; viděl zblízka, jako nikdy, nabíhat šlachy a žíly na vychudlém, žíznivě napjatém krku, viděl zorničky úžít se chtivostí a bledé oči starého dítěte, jak žasnou nad krásou úroků a příjmů a dojímají se pohádkami ze spořitelních knížek; ano, slyšel, jak ženské šuškaří, strojí svatby a prodávají, a bylo mu z toho odporné. „Počkej,“ hlesla Anna Urbanová, přistoupila k vodovodu, umyla si ruce, které se jí nyní trásly radostným rozčilením, a zašla vedle do pokoje. Slyšel ji tam štrachat. Obával se, že mu chce ukázat ženichovu fotografii.

Anna Urbanová vyšla ze studeného a čistého pokoje, na jehož prahu se vždycky zouvali, aby nenanesli, a kde jen nerada otvírala okno, aby tam nenaprášilo ze dvora, a pozorně nesla před sebou černý kožich, od něhož se rozšířil kuchyňkou naftalínový vzduch. Kožich rozpjatý na ramínku jako člověk šel před matkou a zakrýval jí hlavu. V druhé ruce svírala nevelké pouzdro fazolovitého tvaru. Ohlédla se:

„Je zatažena záclonka?“

Odložila kožich na židli, kterou zprvu pečlivě otřela zástěrou, šla a otočila na klíč.

„Pojď sem.“

Stiskla pero, víčko pouzderka odskočilo a na vypouklém broskvovitém sametu ležela velikánská brilantová kapka na řetízku. Matka to podržela:

„Od něho pro ni k narozeninám,“ vyslovila jako vyvolavač na jarmarce a zase tak zvysoka si změřila syna, jako prve, když mluvila o zapuzené

Häuslerově ženě. „Pravé,“ podotkla, když syn se neozval, a vzhlédla k němu tázavě.

„Hm, hezké,“ vyslovil Ondřej a odvrátil se. Matka šla s otevřeným pouzdrem za ním. „To není sklo,“ naléhala, „podívej firmu.“ Ondřej se neohlédl. Snížila hlas: „Schválně jsem se na to došla optat ke Kirschbaumovi,“ a zase tím zpovědním sípotem zašeptala cenu. „Ale mohu-li tě, Ondříčku, o něco poprosit,“ usmála se na něho provinile, „nezmiňuj se Růžence, že jsem ti to ukazovala. Znáš ji, jaká je kolikrát divná. Ona si myslí, že by to mohlo vypadat, jako že se chlubíme. A tady,“ začala odjinud, cupitajíc ke kožíšku, když Ondřej ji zhurta přerušil:

„A řekněte, bere si ji doopravdy, anebo jen tak?“

Matka se zastavila s kožichem na ramínku v ruce a podržela ho před sebou jako štít.

„Co si myslíš?“ zhrozila se, „co si jenom myslíš. On se na Růženku dívá jako na svátost. To bys je musel vidět spolu. Nejdřív jí opatřil to místo manekýnky u Horsta, aby nemusela sedět v pánské manikýře, a jak bude rozvod hotov, ten den se vezmou a Růženka se k němu přestěhuje do Bubenče. Má zařízenou vilu v Bubenči, ta je jeho, všechno jeho, ona,“ s opovržením vyřkla Anna Urbanová, míníc herečku, „neměla nic,“ a nechápala, proč se tomu syn suše zasmál. „Takový je to hodný člověk,“ mluvila dojata. „On Růženku zbožňuje. Nemají přede mnou tajnosti. On mě ctí jako matku –“

Ondřej se škaredil, jako by ho bolel zub.

„A tohle je pro vás, vid'te,“ řekl rychle, ukazuje na kožich současně se odvraceje. „Já už jsem to viděl a můžete to zas pověsit.“

„Ano,“ potvrdila matka a tvář jí rozkvetla. „Tys to poznal? Je to králíček,“ pravila něžně a pohladila dlaní srst, „ale jaký! Elektrický králík. Od silskínu k nerozeznání,“ a foukla do chlupu. „Jak je pracovaná ta podšívka! To je satén – však ty tomu také rozumíš. Mám to od něho k svátku,“ povídala dojata a blížila se k synovi i s tím nadělením.

Ondřej se už nezdržel.

„Neřekla jste mu snad za to rukulíbám?“ vybuchl.

Matka naň ostala koukat.

„Což jsme něco horšího než ten – ten váš ženich, že se tak uctivě radujete? Jak se můžete takhle ponižovat! Že nemáte kusa hrdosti.“

Matka se začervenala, což působilo nevýslovně žalostně, koutek úst se jí lítostivě stáhl a zdálo se, že se rozpláče. Veliký syn už litoval, že se dal strhnout a že nemlčel; stejně to není nic platné. Ihned však tzužila postoj i tvář: Ondřej se polekal, že pronese některou z oněch krásných řečí, jimž odmalička utíkal (a kterým se přece, nevěda o tom, dílem i učil); že mu vyčte všechny své oběti, a člověk už je tak bídný, že z něho vděk na rozkaz nevyrazíš. Ale Anna Urbanová semkla ústa, zatvrdila tvář, mlčky a jaksí svrchovaně sebrala jednou rukou kožich, druhou pouzdro a namířila do pokoje. Ve dveřích se ohlédl.

„Namouduši,“ hodila přes rameno, „člověk by neřekl nic jináč, nežli že závidíš Růžence.“

A přirazila za sebou loktem dveře do pokoje i k smíru. Jsou ženské jedovatosti tak dokonale vedle, že oněmíš.

Ró Urbanová, z pěti úzkostně vybraných manekýnek u Horsta, který má na domě v Nekázance, několik kroků od Příkop, malou empirickou tabulku navozující Karlovy Vary a kde se šije z pravých materiálů velmi často ručně, obstarávala čtverácký typ, sladkého uličníka, po boku židovky Rút, které svěřili sloh mezinárodního upíra z orientexpresů a z heren, a vedle bezňadré Hedy, jež předváděla toalety pro distingované starší dámy. Mery a Anny doplňovaly dvojice na přehlídkách a oblékaly všechno, když některá z hlavních manekýnek zaspala, a loňské modely pro takovou návštěvnicu, která sem zabloudí nedopatřením.

Manekýnky přicházely o desáté, rané dámy ve tři čtvrti na jedenáct. Ró nechá cípku, kde vyšila několik mřížek, nebo položí karty a odloží cigaretu vedle tužičky na rty v ovzduší za závěsem, kde voní látkami, pudrem a ženstvím, shodí všední šatečky a vklouzne do modelu s vláčností hbitější skoku, aniž se zdá, že by spěchala. Zná potmě každé poutko svých čísel, uvykla převlékat se padesátkrát za den a poddává se sugesci šatů, jež oblékla.

Salón byl daleký, s alejí zrcadel, která nenápadně prodlužovala postavy, tlumený jako vysílací síň a v slohu kteréhosi Ludvíka. Vykročila jako veselý klouček do mrazu, měla-li na sobě sportovní kostým, a zúžila krok ve francouzském; zvláčněla, přivírajíc oči do naučených oblouků, když se za ní vlékla sukně večerních šatů, spuštěná s ohebných zad, po pás nahých, dokonalých zad bez lopatek, s pružným prohnutím páteře vznosných žen, a v malých odpoledních se pohybovala prostě – jen prostotě ji nemohli dlouho naučit. Prošla se v šatech, jako by ukazovala, jaký v nich bude krásný život, a potom předvedla dámě čtyři stanovené obraty manekýnek. Zastavila se zepředu jako vojáček, zdvihla ruce jako panenka, nastavila ze strany pérující prs, obrátila se, bylo vidět krouženou jemnost útlých hýždí, položených vysoko, a pozvolným otočením loutky ve výkladu přešla do čtvrtého pohledu, druhý profil. Zákaznice ji pozorovala s vráskami soustředění, leptajíc v ně stříh, aby jej donesla zatepla, kdož ví!, předměstské švadleně. Vytrestá se sama! A Ró už hbitějším a nezávazným krokem, v tváři ještě odraz vítězných šatů, vracela se k závěsu pro nový zázrak, provázena zdrželivým pohledem ředitelky. Ten pohled nepravil nic než: My jsme my.

Růža se první čas styděla zákaznic, bylo jí pod jejich sledujícími pohledy, jako když běhá nahý uličkou. Ale netrvalo dlouho a objevila, že dámy se bojí jí. Manekýnka byla zákon, manekýnka měla míru, manekýnka diktovala. V divně neskutečném světě hadrů na úvěr – čím větší dáma, tím větší dluhy a tím déle se jí čeká –, na té přestupní stanici mezi bankou a Svatým Mořicem, která se jmenuje Maison Horst, za střídavého proudu ženské parády a mužského zalíbení, mužských šeků a ženské chtivosti, pod mumrajem sezón kvetlo jako skutečnost Růženinino tělo, které tu převlékali do sebevědomí šatů i s malou jizvou po Karlovi, ale které i tak, vysvěčeno ze všech kukel, ve vaně bylo dokonalé, a ženy těžkých prachařů, továrnice a velkostatkářky, je prohlížely s uctivou závistí, ty dámy, co se nešťastně zamilovaly do modelu, a pak to dopadlo osudně, když s ním osaměly v soukromí boxu, kde se zkouší, učiněné karikatury. A Ró se procházela jako plameňák před kachním hejnem, které se rozkejhá obdivem na přehlídkách, eh do smrti, husy,

slípky a pávice tvrdých hlasů, máte se mne bát! To bude poprask mezi drůbeží, až vtrhnu do dvora. Pst, ani muk. Růža už byla chytrá. Zatím byla sladký uličník a předváděla plážová pyžama.

Je zajisté kolik dělítek, podle kterých lze třídit mužský rod v přihrádky s nápisy. Někomu, koho máme rádi, bychom to neudělali. Ale Häuslera můžeme klidně zařadit. Jsou rození žárlivci a turci, kteří by pěknou ženu nejraději zamykali. Häusler zase byl z velmožů, kteří se ženou chlubí. Takovou potřeboval ženu, za kterou se kdekdo ohlédne; a kdyby se za ní dost nedívali, pojme sám na sebe podezření, že neměl bezpečný vkus, a dá to ženě znát.

Advokátovi lahodilo, že má ženu herečku, a rád ji ukazoval na jevišti, slunil se přejícně v lóži a přijímal za ni poklony. Žárlivě hlídal ne její ctnost, ale její slávu, a na divadelní posudky v novinách byl ještě přísnější než sama paní, a to je co říci. Ano, v Praze, ať vstupovali manželé Häuslerovi kam vstupovali, procházeli turniketem očí a v ševelicím průvanu: To byla Tichá.

Jenže s Vlastou byla svízěl, že se jí nikam nechtělo. Dávno prokoukla čaje i Red bary a dávala přednost pokojnému plynutí, když nehrála. Advokát se pořád staral, že někde zmešká, že o něco přijde, aby z něho nebyl sosák, všude musil být. Herečka se usmívala té plebejské nenasytosti, jak se usmíváme dětem, a zamykala se, aby ji nebudil, až se vrátí. Kdo čte napínavé romány, jež prodávají na nádraží a v kterých herečky jsou samé dobrodružství, koupají se v šampaňském, berou kokain a slaví orgie, ani mně neuvěří, že paní Tichá chodila doma v blůze, sukni a řemínku jako německá učitelka a že ji těšilo vařit. Nakládala hrášek, veselou mrkvičku, olivy a hřібky do širokých skleněných lahví a míchala nádhernou malinovou zavařeninu, která voní jako pryskyřičný les a z které sbírala pěnu, smějíc se s Mařenkou: odpočívala v obyčejném životě, kde je brambor doopravdy brambor. Voják chodí na dovolené s rozkoší v občanských šatech, herečku omrzelo být monděnní mimo službu. Ne, v cizině si nikdo nepovšiml malé guvernanky, když usedla ve svém širáku naproti Häuslerovi leckdy nenalíčená. Opravdu, kdo nevěděl, že je to Tichá z Velikého, co na ní bylo? Oči, ruce

a hlas. Trochu málo pro muže, který dovršuje padesátku a načíná nebezpečný věk. A jak se dovedla rozkřiknout! Mezi generálkou a premiérou, v ten nesnesitelný den, kdy je všechno skoncováno a před herečkou zeje pustý prostor pro trému, dupala na muže jako na hlupáka; všichni aby jí sloužili. Byla netrpělivá jako oheň, pyšná jako čert, překročila třicítku a stárla stoletími, jimiž jí bylo po jevišti projít, vydávala se do cizích osudů, rvala se o role, doběhla vítězně cíl, udělala třicet opon a po představení padala. Znáte to, jak vodomety chvíli vylétá k slunci pro duhu a hned zase živoří u rezavého kohoutku? Tak se klikatily Vlastiny stavy; a když už člověk není zamilovaný, leckdy si připadá jako ošetřovatel v blázinci. Ke všemu proskakovaly divné zprávy. Divadlo už není to, co bylo, divadlo bledne a chátrá, divadlo se už nenosí. Nastávala taková zvláštní a zcela nová doba, kdy vlastně bylo větší ctí být girl v revui než tragédkou u Velikého, a Häusler se tomu nejprve sám u sebe divil. Ale což jsme se před lety také nepozastavovali, když začínala móda měkkých pánských límců místo škrobených?

Herečka hrála trpkou Mínu a tklivé poloslepé dítě Hedviku a Pasquierovu Stárnoucí ženu, která tehdy vzrušovala Prahu, nešetřila krásu, když šlo o to, dostat se figuře pod kůži, a Ró ve velkých večerních od Horsta, který posílá své manekýnky na premiéry jako pařížští krejčí na dostihy v Longchamps, zastavovala se o přestávce s Häuslerem, přesahujíc jej o hlavu a přidržujíc nenapodobitelně svůj kep. „Kdo byla ta krásná žena?“ ptali se advokáta známí. Výmluvnost němého a dokonalého těla je mezinárodní, a v Paříži, znamenal Häusler, právě tak se dívali na Ró, když přišla na svých vysokých nohou bohyně a pohlédla na vás ústy. Růža tam byla s paní Horstovou před podzimní sezónou, paní Horstová si na ní přešpendlovala, advokát tam zajel za tajemnými tabákovými obchody, o kterých pomlčím, abych ho nepřivedla do neštěstí, a večer prováděl krásné děvče noční Paříží. Jak byla lačná světské podívané! Jak se dovedla dívat, divit a chytře skrývat svůj údiv! Těžko rozhodnout, co víc advokáta okouzlovalo na svěží průvodkyni, mladá chtivost, nebo ryze ženská přizpůsobivost. To byla holka! Všechno svůj fond investovala do snahy, aby se líbila, tak je to v pořádku,

to byla herečka života! To soupeřivé napětí! Běžela o závod se slavnou Tichou a s celou Paříží. Drzá žábo, ten pohled mně lichoť, zasloužíš, abys vyhrála. Zpropadená holka, napoprvé mu udělala. Ještě ji vidí, tehdy v Úlech, když smluvili první dostaveníčko u pana Syrupa (vždycy byla formální) a ji náhle uprostřed tance popadl rozmar, že si půjde zastrílet na pouťovou střelnici. Jak na Häuslera zčistajasna namířila puštičku.

„Pozor, pane, pozor! Vy mě ještě neznáte. Já jsem nebezpečná povaha.“ Tehdy se smál; přešel ho smích. V té dívce je zakleto jeho mládí, to není žert, když je nám padesát a dívka se vzpírá vydat klíč k své záhadě. To děvče, při němž okřival a kvetl, ho mučilo. S největší laskavostí dávala se jím provázet a přijímala od něho nejrozkošnější dárky, jimiž ho těšilo ji zahrnovat, a ani o malíček neslevila ze své umíněné ctnosti. Häusler by tomu nebyl nikdy věřil v našem pokročilém dvacátém století, kdy se přece na všechno díváme jinak, ale byla taková. Neplatila na ni ironie k starodávným předsudkům, nevadilo jí, když ji podezíral z chladné krve nebo z jiné lásky, úskoky ani dary nepomáhaly, dívka byla neochvějná jako Artemis a rostlá právě tak. „Lituji, pane, to bychom se dnes viděli naposled. Já jsem chudé děvče, ale neprodám se. Uživím se sama.“ Häusler div neplakal. Což ho nemá ani dost málo ráda? Sžehla ho záhadným pohledem. Naopak, příliš ho miluje, tak, jak on nikdy nepochopí, a právě proto – Ne, nemluvme o tom. Bude lépe, když se rozejdeme. Häusler nebyl tak hloupý, za jakého bych ho ráda vydávala, a v jasných chvílích tušil u své nedotknutelné Růženky vypočítavost dokonce hrubší ráže, než je na penízi, jež zastrčí do punčochy bezejmenná nevěstka, a bývalo mu úzko. Vlasta není nula, co řekne Praha? A byl tu zvyk a zbyl zvětralý cit; ale co si měl, proboha, počít, když mu ta holka udělala? Musil ji mít. Bylo mu padesát a šlo o krk.

Bud' přijdu o dědka a o nic nepřijdu, nebo ho dostanu a všechno vyhraju. Růža to spočítala na prstech. Růža už věděla, co obnáší svět, a podle toho nakládala sama se sebou bez slitování. Jaképak ciráty, když ji Karel zapřel a odkopl. Ať jí ta bláznivá Helena Gamzová zabrání skočit z vlaku, stejně byla mrtva, zčernalá uvnitř a snětivá; a jak to,

že toho nikdo nepozoruje? Byla mrtva, odešla do zrcadla a nebyla než v očích těch druhých a v lidské řeči: co tomu řeknou v kadeřnictví Ritz a v Maison Horst. Namouduši, kdyby si mohla vybrat, stokrát raději by si vzala paní Häuslerovou než pana Häuslera. Škoda, děti, že to nejde, škoda. Taková umělkyně! Taková milá paní! Neřekla ještě minule, když byla u Horsta (je to už hezká chvílka, nějak je Horstovi poslední dobou nevěrná), že šaty, co předvádí tamhle ta hezká holka, ta Ró, kterou již znala jako čipernou učednici, mají vždycky nejvíc štěstí? Ubohá paní! Všichni mužští jsou stejné potvory. Co dělat, svět je takový. Silnější vítězí, a už agenti v kamaších mluvívají s oblibou o Napoleonovi. Co chcete, toť život. Jedna přijde i o rozhrkanou fordku, a druhá se vdá za packarda. Jednu zdrbne májový dešťíček, až je z toho chycená na plíce, a jinou zocelí. To přijde na povahu. A já mám nervy z dnešního železobetonu. Ať jsem třeba celý život nešťastná, bude happy end. Slyšíš, Karle? Happy end bude.

Divadelní sluha v čepici přinesl Tiché do Bubenče zbrusu nový sešit s povědomým razítkem, novou roli v šatičkách jako družička, než ji herec pomačká a ušmudlá, zprohýbá v oslí uši, propálí cigaretou, začmárá s režisérem, rozmontuje v listy, vyrazí z desek a zkrátka zpracuje. Vlasta se uchýlila odpoledne s rolí do *magorky*, připomínajíc rysa, který si zatáhne kořist do doupěte. *Magorka* říkala svému rohovému pokoji, kde se učila a který měla ráda. To jméno se ve vile vžilo tak, že když se Mařenka ptala paní: „Přejete si dnes čaj do magorky?“ nemínila tím opakovat vtip ani být dovolená, nýbrž věcně označovala místnost. „Čaj do magorky, pro telefony jsem odjela a nikoho ať mi sem nepustíš! Pod trestem smrti!“

Teď jsi moje, Kristino Vavřincová.

Herečka nejdřív otálela dotknout se sešitu. Dělal něco s páčkou ústředního topení, šla a otevřela okno do zahrady, zatáhla přes ně záclonu. Dnes večer nehrála, odpoledne se před ní prostíralo jako červnová louka až po obzor. Běhá třeba bosa v trávě, jako když byla malá u babičky. Utajená spodní stébla píchají, šťovíky chladí jako hlína

u studánky, někdy tě švihne přišlápnutá větev, z hořkých bílých kostivalů, ve kterých bydlí sluníčka, syje se pyl a lechtá tě, hadi nejsou a slunce stojí posud vysoko, a dlouho po západu budou opakovat cvrčkové jeho tón z vyhřáté mateřidoušky na železničním náspu. Měla před sebou daleké odpoledne a delší, pružný, roztažitelný večer a mohla putovat Kristininými zkouškami světa od horkých pešivých nocí v podstřeší u Brynhildy Mouchy až k sestřám na Reinu. Zatím ležela na lehačce volně a rovně, se zavřenýma očima, a setrvala nehybná. Šlo o to, získat okolo sebe vzdušnou prostor, aby měla Kristina dost místa; šlo o to, namluvit si, že je spousta času, že se role prosákne a donosí, že není kvap a že to nehoří. A zatím byl pořád kvap a hořelo to. Studovalo se páte přes deváté a pralo se z jedné vody v drahém divadle, kde se nevystřídá dost obecenstva, a tedy střídají kusy. Chrlili repertoár a krmili abonenty zbožím leckdy nedopečeným v sezónním balení. Abonenti jsou učiněný bumbrlíček; kolik ti toho nespořádají do roka! Lze obměnit úsloví a tvrdit: Mnoho abonentů hercova smrt. Sotva máš roli u prsu, už ti ji vezmou a jinam, jinam, rod' znova! Což je herec králík? Kolik je z toho potratů! Tichá žila ve věčném provizoriu. Říkala si: Jen co budu mít po Julii, jen co si odbudu tu ufnukanou Renátu, hned zítra jdu k očnímu lékaři, napíšu mamince, dám si do pořádku zásuvky a vytrídím ty rukavice a budu milá k Häuslerovi a navštívím Miloše a dám vylakovat koupelnu, všechno dám do pořádku, všem napíšu, všechny pozvu a začnu nový život. Dojemné je, že tomu pokaždé znovu věřila. Hrála třináct roků a již se naučila se sebou zacházet; dovedla si nasugerovat to, co potřebovala, aby se jí dařilo. Říkala tomu sama u sebe: udělat si duši. Věděla už, vzpomene-li nyní na mizerných pár centimetrů, kterých se jí výtvarně nedostává a pro které by málem byla urvala Kristinu Kovalská, ten dekorativní zjev, vnady, vlnivá linie, zvonivý hlas vždycky vedle a krátce kýč a animírka pro staré pány, věděla už, že by začala chvátat a zuřit a vyschla by a že takové návaly je nutno odizolovat. Tamhle ležel až hrozně nový a jako vyžehlený sešit; zavřela zas oči a velmi zvolna, tak jak oddychuje člověk, odříkala v duchu otčenáš a zdrávas. Pak vyskočila rovnýma nohama s náhlostí dětí, načmára-

la na papírek E. D. M. H. E. V., což byly runy vzývání, papírek zmačkala a vyhodila oknem a otevřela roli. Lidé od divadla se nebojí silnějšího slova. Tichá ráda poslouchala neslušné anekdoty a výborně je vypravovala. V Ženské válce vystupovala nahá a pranic se nestyděla. Ale za živého boha by nikomu neukázala tohle čarování a jak si dělá duši. Ostatně probíhalo to rychleji, než o tom čtete. Nastávala druhá fáze a té Vlasta říkala „já se musím oznámit“.

Když byla malá holčička s tělíčkem třepetajícím se hubeností a šla se s dětmi koupat k řece, zpočátku se člověk zdráhal na břehu, brouzдал se a pošplíchával, nechtělo se do vody, do veliké, cizí, jiné řeky, jež přitahovala. Děti tomu říkaly divně zaměněným slovem: „Já se musím oznámit.“ První ponoření bylo vždycky otřes; dotyk cizího živlu; než si osvojíš jeho teplotu; nové nejdřív bolí. Ach, jak to znala. Ať to byla sebekrásnější a vymodlená role (vždyť sama popíchla Arbese, jestli by se z té velkolepé ženské bible Undsetové nedalo udělat divadlo), vždycky ji napoprvé odechlo to nepřátelské, co tě nechce, úloha nejdřív dělá mrtvou, jako brouk, chtěla by zůstat podle zákona setrvačnosti v původním stavu nehybné tíhy.

Tak tahle Kristina Vavřincová – ono to nic není, než jeden vrchovatě žitý ženský osud, a právě proto všechno. Ta mě ještě prožene, to nevádí. Tak ona je těžce erotická i přísná, člověk zákona; to má z domova; tradice; dobré hnízdo; porušila slib a to ji tlačí; já pod tím žiju, jako než přijde bouřka; Vavřincová je člověk, který nesnese mít mravní dluhy, a Vavřinec se Šimonem, to jsou její věřitelé, ti silní, ten pevný hrad; ale já, Kristina Vavřincová, nikdy neodprosím, jen odčiňuju, tvrdá záda a trpím od pýchy jako zvíře; to mlčení dá nejvíc práce, to už vidím, ne, ono se to navodí, až si najdu aktšlasy; jen aby mně nehodili premiéru těsně před menstruací, ty poslední dva dni jsem taková zabeďněná, nesouvislá a bez fluida. Dobře, tak snadnost, lehkost, hra, to je mimo Kristinin dosah, neznám, nemám, nedovedu, zakázáno pro mne. A právě proto musím za Erlendem, ten je romance, jih, trochu dekadent, Kristina z nejlepšního fládru, šlechtična a selka, hustá v každém kubíku, děsná specifická váha, těžko odpouští a nikdy nezapomíná; je to hrdá

paní; nikdy nezapomene Erlendovi to, že od něho nemůže, a přitom potřebuje boží pořádek nad sebou, který on rozvrací hnutím malíčku; bože, pomoz mně, ať ji udělám, to je ženská. Tichá ji začala chodit: na plnou nohu, s poctivou vznešeností, bez grácie, a charakter sedí v ramenou a šíji. Dávno o ní ještě všechno nevím, ale takhle chodila, na to dám ruku do ohně, a jestli na mně bude chtít Arbes gotickou linii (Tichá nevěděla dost přesně, co je to gotická linie), tak mu něco povím, já si budu dělat, co chce Kristina. Až budu matka Erlendových synů (je šílené udělat ji od šestnácti do padesáti let za dva večery, ale zahraju), tak zdynamizovat gesto, ruce se musí ohánět, aby uhájily mlád'ata (ale pořád šlechtična), mateřství jako injekce energie – jen prokrista žádnou madonu. (Je pravda, že když figuru vyživím, Arbes mi někdy pomůže, aby byl výkon průsvitný, sobě to mohu přiznat; ale jestli mně bude chtít oholit Kristinu, seknu mu s tím, protože Kristina je moje.) Ta ženská je dramatická, až když musí, ale pak má z čeho. Jí se to polarizuje na Vavřincovi a na Erlendovi; ona se dlouho nesmí vyhrávat, ale hustit; já ji musím zadržovat na vysoké napětí, jako: Pozor! Nedotýkat se! Životu nebezpečno! A teprv když se ty dvě lásky zkonfrontují, pak krátké spojení a posel boží. To je jen pár špiček, tady musím hrozně opatrně, aby z toho nebyla rytírna. Já budu pěchovat a šetřit, šetřit. Tichá se šťastně usmála. Na dálku, napadlo ji, jak přemítala listy a vracelo se *Erlende*, a *Erlende!* a *Erlende?* známými typy korónky slečny Tučkové z divadelní kanceláře, tu pout' životem já vezmu serpentinou do vrchu, z každé zatáčky budu vidět dál, pokaždé je ta Kristina poučenější, tesknější a moudřejší, to se bude měřit těmi „Erlende“ – bude to jako zastavení na křížové cestě. Začala si tiše zkoušet akcenty, jako když vyklepává melodii jedním prstem.

„A vy jste, pane Erlende, nespal?“ (To je ještě malá, ještě jablíčko, tu noc v zahradě po svatomarkétských ohních.) Tichá se zamračila. Vedle, vylhaná naivnost. Ona je vážná jako děti, ale ne už nevědomá jako děti. Vždyť mně málem ublížil ten Bentein, ve hře to není, ale ve mně to zbylo, a popálila jsem si dlaň o svíci nad mrtvým Arnem. „A vy jste, pane Erlende, nespal?“ Ne, to jsem zas nasadila moc jižně. Ona není Julie.

Někdo zaklepal na dveře a Tichá vyjekla vztekle: „Tak co zas?“ třebaš ji posud nikdo nevyrušil a Mařenka splnila všechny rozkazy

Vešel Häusler, oblečený podle waleského prince, jako vždy, v ruce nesl listinu a plnicí pero. Takto vybaven, vskutku představoval přednostu domácnosti. Tichá na něho zamávala ke dveřím: „Špetér, špetér,“ volala, napodobujíc německou výslovnost jakéhosi polského známého, které se spolu smáli, a tlumíc tak legrací vyhazov: „Já se učím.“ Ale Häusler tentokrát neuposlechl. Nedal se odbýt, zavřel za sebou dveře se zvláštní opatrností a byl v magorce.

Tichá tak uvykla muži, že už ho neviděla. Ale dnes mu bobtnala tvář úsměvem tak divným, nuceným a zmořeným, když se jí blížil, červenější než kdy a všecek zduřelý jakousi tajemnou nevolností, že se pozastavila u jeho změněného vzezření a hnula se v ní, pod vztekem, dobrosrdečnost chřipkových časů. Když stonal, vytahuje s hrůzou teploměr z podpaží, a bál se smrti, jak dovedou jen muži, bývala k němu slušná a hleděla si ho jako hospodyňka. „Není ti nic?“ zeptala se nyní, a vidouc, že se mu třese listina v ruce: Ztracené fermany, zas nějaké daně, pomyslila, ještě ho z toho raní mrtvice. Vždyť už není mladý. Také by mohli dát pokoj až po Kristině.

Häusler objal volnou paží židli.

„Vlastičko,“ začal a nabral dech. „Vždyť už stejně všechno víš.“ Herečka se po něm ohlédla tázavýma očima, nechápajíc za mák, oč jde. „Podívej,“ mluvil za ní jakýmsi lékařským hlasem, „podepiš tohle a budeš mít pokoj. Pokud tě znám, myslím, že snad ti to bude takhle nejpříjemnější.“

Herečka pohlédla z muže, fialového jako pivoňka, na „ferman“, který před ni položil. „Ferman“ říkala všem listinám úředního rázu bez rozdílu a krajně si je protivila jak pro nesrozumitelnost slohu a hrubost zacházení, tak pro hanebný papír a zejména pro nudu životní techniky, která z nich čpí jako starý nikotin z oficiálovy fajfky. Häuslerův „ferman“ byl vyklepaný na solidním papíru, v rohu měl kolek. Byla to společná žádost manželů Häuslerových o rozvod, a Vlasta nevěřila očím. Přečetla záhlaví s pocitem, že jeden z nich dvou, kteří tu žili na devátý

rok druh vedle druhu, každý svůj zaběhaný život, a nepřekáželi si, se zbláznil.

Nikdy o tom nepadlo slova mezi lidmi, ani nejuzdálenější t'uknutí. Vedle Tiché jako když z čista jasna uhoří. Ale od toho byla herečka, aby zachovala chladnou krev. Kdo jste byli na onom představení „Renáty“, kdy chytil na jevišti závěs od krátkého spojení, zajisté se pamatujete, že Tichá zabránila tehdy panice vstávajícího obecenstva klidem, s jakým hrála dál, tváříc se, že plamínek patří do hry, a lidé zas usedli. „Dovol,“ řekla nyní s jakousi mírnou zdvořilostí, jak jindy nemluvila k muži. Stejně mírným pohybem ruky, která se na rozdíl od Häuslerovy nechvěla, přisunula si listinu a se sklopenými řasami jala se číst. Když oči, jejichž pohyb Häusler sledoval s úzkostlivou bedlivostí, došly až k ošklivé zmínce o „nepřekonatelném odporu“, advokát podotkl omluvným polohlasem jako plachý autor: „To je pouhá formalita.“ Přikývla a četla dál.

Vycházeli spolu dobře a nikdy si nepřekáželi. Zajisté povšechně tušila, že Gustav má holky (dokonce jedna z nich jí vnukla názor, že krejčí Horst, u něhož léta šila, je zbytečně drahý, a odešla jinam); ale mlhavé podezření dřímalo v jistotě, že by závadu, která ji právě nezajímala, dala levou rukou do pořádku, jednou, až by jí to stálo za to, v oné pomyslné době, kdy začne z gruntu nový život po premiéře. Jak tu Häusler nad ní stanul s plnicím perem jako s revolverem v ruce, bylo to, jako by napadl odzadu z křoví bezbranného člověka. Ted', před Kristinou Vavřincovou! Byla tak ohromena, že se ani nerozhořčila. Jako pod anestézií jen žasla nad neslýchanou neslušností. Tohle se přece mně nedělá. Obrátila se od listiny, která jí připadala jako nestvůrný omyl týkající se někoho jiného, k fialovému muži v ryšavých šatech. Zabořila se mu sovými kukadly do opařených oček a zeptala se zrovna:

„Co proti mně máš?“

„Nic,“ popletl se Häusler. „Já –“

„Aha!“ zle řekla Vlasta. „Ale beze všeho.“ Ohlédla se po svém peru, ale vtom už Häusler s obchodnickou úslužností si přispíšil podat jí svůj přichystaný a našroubovaný filpen. Chopila se ho, a aniž přečetla po-

druhé a podrobněji ferman ze všech nejodpornější, v snaze odbavit co nejrychleji hnusnou historii, podepsala se velikým strmým písmem hereček šikmo jako na fotografii „Vlasta Tichá“.

„Bylo by dobře,“ hlesl muž nad ní s neskonalou šetrností, jako by se bál, aby nerozdechl pavučinu, „připojit Häuslerová. Je to pouhá formalita,“ dodal uplácějícím přízvukem, „ale znáš je.“

„A to zas nepřipojím,“ jiskrně vyřkla Vlasta, jako by se teď teprve probudila, a vyskočila na nohy. „Jméno mám naštěstí svoje,“ řekla, jdouc mimo Häuslera ke skříni, „a děti zaplat'pánbůh nemáme,“ dodala tvrdě, hodila na lehačku lehounký kufřík a víčko pod stiskem odskočilo, „tak to poběží hladce.“

Na dno položila Kristinu Vavřincovou a s okázalou nevšímavostí, zvláště si dávajíc záležet na tom, aby nejevila nervózu, jala se bez chvatu, účelně a hbitě skládat „svých pět švestek“, jak jsou zvyklí herci, kteří jezdí na *gašpíly*.

„Co to děláš, kdo tě vyhání,“ křížoval se Häusler, bera jí z rukou kabát; a řeknu vám, že se zhrozil i pokrytecky, upřímně. „Snad hned ne –“

„Pust,“ vymkla se mu Tichá a oblékla se. „Co tu ještě stojíš jako hromádka neštěstí,“ houkla na něho s hubatostí mladých let a zasmála se, jako by jí překážel černý kouř. „Máš, cos chtěl, a pal! Neboj se, já se neztratím. Pust, povídám.“

„Vlasto,“ pravil mokvajícím hlasem Häusler a hleděl ji čapnout za ruku, „vždyť já – já nejsem rád. A děkuji ti – za všechno.“

Malá guvernantka v kabátu vytrhla mu ruku, otočila se a vyťala mu s chutí políček. Häusler ho snesl jaksi vzpřímen; už nehlesl, otevřel před ní dveře, ustoupil stranou a pustil ji napřed.

Třebas bylo bezvětrí onoho únorového odpoledne, kdy se rozřešil Růženin osud, Tichá šla jako proti větru krokem uražené ženy, a kdosi věčný uvážil za ni s drátěnou přesností, který hotel dnes, kolik zálohy v divadle zítra a kde hledat byt. Rozbité odpoledne, přestřižené nervy; kdyby věděli, co mi dělají. Nemohl počkat až po Kristině? Vždyť mě zná. Že už nikdy nebude třeba ležet s malým supícím mužem, je dobré. Ale jak je možná, jak je možná dát někomu na světě přednost před ní, Vlas-

tou Tichou, to do smrti nepochopí. A bude to byt překrásný a vzdušný, bez protějšku, dva pokoje na jih, velikánská okna jako v jídelním voze, k řece nebo do parku, teď je spousta bytů. Budu zase skromná, budu zase mladá, na klepy se vykašlu, Praha musí kušovat, tu poručím já. A vždyť tam za potleskem, který se nese od stropu jako svěžest lijavce, a my prahli, pijeme, každým pórem pijeme, s rozkoší se dáváme otloukat krupobitím slávy, však se také dřeme, a nikdy si nedá dušička pokoj, vždyť tam, tam v čtvrtém prostoru za premiérou, kde začíná nový život, jsou samí rozkošní, prostí, krásní, dobří mladí lidé, a budeme spolu tábořit v boží přírodě, péci kradené brambory, zpívat u ohně a začnu nový život. Vstoupila do taxíku i se svou žíněnkou kejklířů, se svým příručním létacím koberečkem, který ji tolikrát unesl od životních katastrof, aby je mohla žít tam, kam patří, na jevišti; a v tu chvíli, co vrátný sňal klíč s plackou čísla z háčku, dočista nevhodně v hotelové hale jí pojednou přišel akcent: „A vy jste, pane Erlande, nespal?“ To víte, že ho neřekla nahlas před liftovým klukem. Ale teď to bylo to. Teď ho měla.

Ondřej byl z gruntu nespokojen v Praze. Zasnoubení krásné mladé sestry starému člověku pro peníze ho pobuřovalo a v matčině ponižující radosti z obchodu shledával kuplířský rys. Těm nejbližším se nejhůř odpouští. Růža, jejíž pěstovaný zjev tak vypadával z cikorkové kuchyňky, pohybovala se doma s blahosklonností hosta, který tu nepobude. O Häuslerovi nemluvila, Häuslerem disponovala. Říkala: Gustav zařídí to a to, Gustav mě doveze tam a tam, jako by mluvila o svém šoferovi. Vedla si s převahou ženy, která ví, co dělá, a nikoho se neprosí o radu. Zacházela s bratrem jako s hodným malým chlapečkem, k němuž jsme milé z výše své svrchovanosti, a stále s oním zamlčeným „co ty víš!“ dospělých lidí. Vracel se mu dávný pocit z dětství, že je doma zaprodaný ženám.

Häusler poprosil Ondřeje, aby s ním přátelsky povečeřel, a Ondřej, třebaš jeho první hnutí byl vzdorovitý odpor k seznámení, když mu sestra vyřídila vzkaz, přemohl se a slíbil, že půjde. Ale na poslední chvíli

li se přece chtěl vykrotit. Poslyš, a nešlo by to jinde? Nač mě má krmít? Sejděme se raději zítra na sluníčku v parku. Růžena se smála. Když Gustav není ani student, ani penzista, řekla. Jen pojď a nestyď se. Ondřej se zastavil. Já? A zač?

A snad ani není tak zlý, snad jsem se přehlédł tehdy na Prvního máje. Ale když spatřil ženicha, jen vzdychl. Packard byl správný, o to nic, ale co je to platné, když z packarda vystoupil ten kašpar z úlecké taneční podlahy, hluboko smekl, obnažil lysinu, vycenil přívětivě zuby a uctivě ustoupil mládí, aby ho vodilo za nos. Zblízka to byl houbovitý malý pán s váčky pod vyboulenýma očima, držící se násilně zpřímá, aby potlačil bříško příznačných starých pánů, kteří kouří doutníky a nechávají za sebe jezdit šoféra, což teprv podtrhává majitelovu starobu a nemožnost v očích obyvatel Úlů, kde frčí kluci od patnácti let jako čerti. Häusler dovezl sourozence podle Růžina přání k Vaňkovi, do francouzského restaurantu, kam se šlo pod zemi a který, podobně jako Maison Horst, byl zařizen v slohu kteréhosi Ludvíka. Ihned vás obešlo truchlivé taktní a zasvěcené ovzduší, vlastní všem docela vybraným podnikům. Na každém stole zvlášť svítila stojací barevně zastíněná lampa, která připomínala ložnici, a bylo tu velice vznešeně a prázdně. Krize, krize? Družina němých číšníků s tvářemi neznámých zkušeností převyšovala hosty počtem i elegancí. Číšníci byli přísní a naháněli Ondřejovi strach, jako by to ani nebyli převlečení kluci z Žižkova a Nuslí jako on. Ale byl pod Häuslerovou ochranou, a Häusler si tu počínal jako ve svém státu. Pohlédł na Ondřeje s přívětivou vážností přes stůl svýma vyboulenýma, unavenýma očima a tázal se ho, ustupuje přízvukem do pozadí, má-li zvláštní přání, anebo dovolí-li, aby sestavil večeri? Ondřejovi se vetřelo se šťavnatou živostí, jak stoje kousají párky a šlapou si na paty v úlecké lidové jídelně, a už o tom v duchu legračně vypravoval Lidce. „Beze všeho,“ odpověděl Häuslerovi nápěvkem správného hochy, nápěvkem, který zaznívá po ulicích, v kasárnách i na dráze. „Jen prosím vás, pane doktore, ne rybu.“ Růže bylo znát ve tváři, že jí něco není vhod. Dotkla se pěstovanou rukou s jediným prstenem lemu Häuslerova rukávu. „Gustave,“ pronesla jemně, jako by chtěla něco vyspravit, „mně ústřice.“

„Výborně,“ obodřil se Häusler; a obrátiv se k neprozkoumatelnému číšníkovi, který před ním stál jako socha, vyjmenoval chody a vína s touž promyšlenou určitostí, s jakou Hospodář řídí Úly. Bylo zřejmo, že s jídlem tu nejsou žerty; že jídlo je vážný životní úkon, za který jedlíci mají sami k sobě úctu.

Ondřej pozoroval se zájmem člověka zvyklého dělat rukama a se zvědavostí chlapce, který louskal kudlou od tatínka ořechy, jak obratně muž v bílé zástěře otvírá ostrým nožíkem, dole rovným, pevně semknuté skořepiny za Häuslerova vážného dozoru. A mělo to sílu, potvora. Drželo to zevnitř jako zařatá pěst. Muž v bílé zástěře znal na škebli to místo, kam nasadit, pak otočil a rozloupila se vejpuř, chápal se poloviček kleštěmi a vyrovnával je obrácené na mísu. Najednou z toho byly vyperleťované lastury s rosolovitým hlenem a slane z toho čišelo mořskou čistotou. Muž v bílé zástěře ustoupil, číšník vyzvedl z korbelíčku láhev, snaže se chřestit co nejméně rozdrčeným ledem, vytáhl zátku, vzal hrdlo do ubrousku, ulil trochu do připravené, nikomu nepatřící sklenice, nalil do zelených sklenic víno a rovněž podstoupil.

Stařec a dívka jedli. Stařec se díval dívce na ústa, na pohyby pevných, pružných a dobře malovaných rtů, když rozmlouvala lahodně vysokým hlasem pro zákazníky a usmívala se, pomalu odkrývají mladé vlhké zuby. Na stole svítila zastíněná lampa, připomínající ložnici. Číšník ve střežku kdykoli posloužit zdržoval se opodál s takovým číšnickým taktem, jako by se ti dva spolu dopouštěli neřesti, kterou nevidí, protože je právě dokonale vychovaný číšník. Možná že to bylo ještě živé, ta zvířata, co jedli Häusler s Růžou syrová. Ondřej by to nevzal do úst za svět. Ale Růža, která už na Štědrý večer v Nechlebách tak statečně rozkousala hlemýždě za povzbuzování jiného starého pána, strýce Františka, polykala teď ústřice, ten hnusný sliz, na který se Ondřej nemohl ani podívat, pomocí kapky citrónu a chtěla zapít vínem. Donesla k ústům pohárek, přimračila se, jako by naslouchala. „Příště sem nejdou,“ poznamenala stručně, postavujíc sklenici zpátky na stůl. „Dnes jsem byla u Vaňka naposled.“ Häusler k ní nastrčil účastnou tvář. „Co se ti stalo, miláčku?“ „Ten *šablí* není dost vychlazený,“ ukřivděně řekla

Růža. „Zdá se ti, Růženko?“ bez přesvědčení prohodil Häusler; ale Růža se na něho jen podívala. Häusler pokynul číšníkovi; číšník přistoupil. Häusler mu řekl tiše několik slov, ukazuje na víno. Číšník je odklidil a donesl jinou láhev v chladiči. Vzápětí přišel vážný muž, srazil před Häuslerem paty, podával vysvětlení a omluvil se, prostřednictvím pána, dámě. Růža odměřeně pokynula hlavou.

Aby tě husa kopl! Že dělá opičky tatrmanovi, sám si ji vycvičil, patří mu to. Ale přede mnou! Heled', bosá Růžo s copem, přede mnou!

„Snad nejsi smutný, chlapečku!“ ptala se přetvářlivě Růža a pohladila ho po ruce, jako by ani nebyl bratr. Neměli to doma celkem ve zvyku, hladit se po ruce. Dal raději ruku dál. „Proč nepiješ, blázínku?“ mluvila, „co má člověk na světě než trochu toho alkoholu. Víno je božské,“ pravila a zdvihla číši. „Gustave, skól!“ Ať řekla co řekla, vyšlo to falešně, až uši brněly, že to neslyšela sama! I starý pán pozdvihl sklenici a pohlédli si do očí. Ženské oči, lesklé jako kameny, opeřené velikými tvrdými řasami, a lysé, kapří zakleté samčí oči. A tak se do sebe dívali, ale neťukli si. U lepších lidí se to nedělá.

A ty mně písek do očí nenasypeš, je ti, holka, úzko. Je to svinstvo. Tak se obávám, kluci od Vaňka, že mě tu podruhé uvidíte až dvaatřicátého dubna. I když tahle krvavá svíčková je sousto důstojné chlapa, to se vám musí dát.

Zatímco číšník nahříval na vedlejším stolku přiklopené cínové mísy, doléval vína a obklopoval večeřící takovými ohledy a šetrnostmi, jako by jíst bolelo, naše trojice shledávala zpočátku dost pracně styčné body hovoru, až je našla ve společných známých, v Kazmarovi a v Gamzových. Hospodář je našťestí nevyčerpatelný námět. Ondřej o něm vykládal historiky svědčící vesměs o bystrozraku, jakým Kazmar všechno prohlédne a nedá si nic nabalamutit, o demokratičnosti, s jakou neváhá dát za pravdu dělníkovi, když je v právu, před vedoucím, a o příznačné kazmarovské schopnosti jít na věc nejkratší cestou a uhodit hřebík do hlavičky tam, kde ostatní si marně namáhali mozek, jakou oklikou to zaonačit. Ondřej vypravoval tak, jako by při všem byl býval, ačkoliv to byly anekdoty neznámého data, kolportované po Úlech, jaksi společný

majetek nepsané čítanky Jafeta. „To je krásné!“ říkali na to Hausler s Růžou příznačným rčením pražských klubů, a advokát si pochvaloval, aniž sám co prozradil ze svých kazmarovských zkušeností: „To je on. Žádné cavyky. Rozseknout gordický uzel. To je on. Muž činu. Člověk dvacátého století. A bez předsudků.“ Ale Ondřej, kupodivu, už z toho neměl radost, jakou míval, ohánět se Kazmarem a šířit jeho slávu. Jak už se mu dnes všechno křivilo, připadal si, já nevím, tak trochu jako Kolůšek. Růžu nudily tyto ryze mužské příběhy a přerušila bratra, sdělujíc Häuslerovi s trochu lstivou tváří, ví-li, že byl Ondřej v těchto dnech v Nechlebách? Jméno Gamzových vyslovila se zvláštní hrubou zřetelností. Obrátila se k bratrovi.

„A jestlipak se ti pochlubili, že prodávají vilu?“ Když přitakal: „Hádej, pro koho ji Gustav kupuje? Já to vím,“ laškovala, „já to vím, ale nepovím. Neboj se, Gustave, já dovedu mlčet. Och, kdybys věděl, jak já dovedu mlčet!“ prohodila k Häuslerovi dvojsmyslně.

Řeč se stočila na nemoc Heleny Gamzové. „Ano, považ si, chudinka,“ hovořila Růža, útrpně kývajíc hlavou a stále tím lahodně vysokým hlasem pro zákazníky. „Mně je jí líto, skutečně. Ne, Gamzovi nemají štěstí.“ Ondřej se ptal, je-li s Helenkou opravdu tak zle? Růžena pokrčila rameny. „Kdo se v tom vyzná. Kdoví co je to vlastně za nemoc u takového mladého děvčete,“ vyslovila s nepostižitelnou ženskou jedovatostí, kterou nelze usvědčit. Häusler natáhl nohu, opřel se do křesla, vychýlil hlavu vzad s nedbalým a ochraňujícím vzezřením. „Gamzovi,“ pronesl trošičku znehodnotivě, „jsou docela slušní lidé. Ale slabí, slaboucí,“ dodal, přimračuje se. „Nervy, nervy. Ona, Gamzová, je ze zatížené rodiny. Vždyť přece její bratr, mladý Vít –“

Ondřej se zapálil.

„Ať je to jak chce,“ přerušil Häuslera, vyzývavě na něho pohlédl a mučil přitom pod stolem ubrousek, „kamarádíme se Stanislavem a nedám na ně dopustit.“

„Já proti nim nic nemám, mladý muži,“ chlácholil ho advokát s ironicky shovívavou převahou. „Kolega Gamza,“ vyslovil s pichlavou naslád-

lostí, „má sice o věcech své zajímavé názory, které se vždycky nekryjí s mými, ale jsem, jak známo, liberální člověk a jsme nejlepší přátelé.“

Růžena seděla mezi oběma muži, kouřila pomalu z galalitové špičky, dlouhé jako stéblo, vzdálenou cigaretu a zadívala se před sebe těžkými zornicemi zvětšenými krůpějí nazvanou Květina lásky. Měla mrtvý bod. „Gustave, ex!“ zvolala náhle, jako by se protrhla, chopila se sklenice, a napínajíc mladý krk tak, že byl ještě hladší, a naklánějíc hlavu zpátky, až se jí lem kloboučku dotkl zad, neodtrhujíc ústa vypila na dno do kapičky. Pila hodně na ženu, a což teprve v očích úlečné prohibice.

Když se sourozenci vrátili na Žižkov do kuchyňky s kukačkou, neboť Růža tvrdošjně trvala na tom, že bude bydlet do svatby doma, a věděla proč, Ondřej se optal sestry dost neomaleně:

„Odpusť, Růžo, a ty ho máš ráda?“

Růžena se zastavila, tak jak byla, ve večerním plášti a klobouku, pohlédla na Ondřeje a dala se do smíchu. Smála se tak, jako by bylo něco směšného v jeho úboru, o čem on neví; jako je například k smíchu člověk, který si posadí na hlavu klobouk se zastrčeným lístkem ze šatny a dělá pod tím obličej jako jindy. Ondřej si bezděky sáhl na vlasy a podíval se po sobě.

„Co je na tom k smíchu,“ začal, „to je přec vážná –“

Růžena svěsila bezmocně ruce a řehtala se, až se ohýbala, nemohla se zkrotit. „Dítě!“ vypravila ze sebe, setřela rozjařenou slzičku a spustila nanovo smích. „Tys dojemný,“ kvílela a smála se, až nikam nemohla. „Člověk by tě zrovna hubičkoval.“

„To si nech pro ženicha,“ odsekl Ondřej jako vzdorovitý chlapec a ustupoval ke zdi. Sestra byla hlasitá, růžová a horká na dálku, víno v ní tepalo. Když viděla, jak se Ondřej rozhorluje, naschvál se mu blížila s rozpustile napřaženýma rukama. Jednou ve Lhotce, když klepali chrousty u starosty na zahradě, chtěla mermomocí nacpat malému bratrovi babku do úst – právě takhle ho zatlačovala k plotu. Vzal jí teď ruku jako do kleští a pravil tvrdě:

„Abys věděla, mně se to pranic nelíbí, tvá historie s tím Häuslerem. Růžo, vzpamatuj se! Nech toho, ještě je čas. Vždyť jsi mladá! Budeš

mít zkažený život vedle toho člověka. A nesměj se pořád jako ztracená ženská.“

Patrně trefil do živého. V dívce všechno jako by se na chvíličku zastavilo, i krev, i dech. Slyšeli oba, jak matka vedle sebou pohnula na posteli.

„Tak,“ vyřkla Růžena zblízka, hluboce a tiše, a hlas i chřípě se jí zatřásl. „Ale teď toho mám dost. Čtyři roky jsi vězel tam v těch Úlech, co tady děláme, to ti bylo jedno. Ani sis na nás nevzpomněl. Ale jen vkročíš do domu, ještě se neohřeje a natropí mrzutosti. Co rozsuzuješ, kdo se tě prosil? Co ty o mně víš? Houby! Ale to tě povídám, to tě povídám,“ mluvila, vracejíc se v lhotecký způsob řeči, „nikdy v životě ať už mi o tom nezačneš! Nebo nejsem tvá sestra.“

„Nebylo by škoda,“ odsekl Ondřej, obrátil se a šel spát. Od toho večera se sestrou nemluvil, a mrzelo ho to víc, než ukazoval.

Tak nyní trčel doma jako páté kolo u vozu, bloumal po Praze jako bludná ovce a od rána do večera měl sám sebe na krku. Nebyla to milá společnost a odvykl jí v Úlech, tam člověk pro samý chvat nikdy nepřišel k sobě. Opravdu, jaký byl neužitý chlapík! Druhý by mu to nesměl říci. To by se na to podíval! Ale v sobě to věděl a užíral se. Lakomý a hněvivý byl jeho způsob lásky a odjakživa se měl na pozoru, aby nezačal první, aby se nepředal, aby si nezadal. Lidé poznávali, že je má rád, teprv až se na ně rozzlobil, a nedovedl jinak. Byl se sebou nespokojen a pranic se mu nelíbilo v Praze. Město, plné mrzutých chodců, jako by to byli samí Ondřejové, překvapovalo ho špínou a nesourodostí po úleckém standardu. Každý činžák z jiné kapsy, a úzké, všelijak se stáčeující ulice, které plánovali před sto lety, nepamatující na dnešní provoz, a nezeptali se na to Hospodáře. A ta drahota! A té žebroty! Jako červi prolézala Velkou Prahu a prohryzala se už do hlavních tříd, postřehoval, zaostřen potkáním před Latmankou, v neklidu; a leckdy mladý muž a rovně rostlý. Raději dál od toho. Dělat si myšlenky nepomůže. Ale obdům už stojí nový s kloboukem v ruce, a Ondřej zase sahá pro drobné takovým posunkem, jakým odháníme mouchu. A moucha uletí a sedne jinam. Nezbavíš se mouchy. Třetí den v poledne šel po Václavském, už

bylo hezky, najednou slyší takovou divnou krásnou hudbu. Jako když zpívá a pláče, rádio to nebylo. Podívá se – člověk, a hrál na pilu. Ondřejovi to nedalo, zastavil se, poslouchal. Pozoroval muzikanta s tímž rukodělným zájmem, s jakým se díval na číšníka u Vaňka, když otvíral ústřice. A ta tenká zoubkovaná ocel tak ostře – jemně kvílela pod smyčcem, jako když starý Horýnek ještě na třináctce brousil kotouče. Ale dávalo to melodii. Kdo to jakživ slyšel, hrát na pilu! Kde prý jste se tomu naučil? Muž poděkoval bradou, dohrál a odpověděl: „To mě naučila bída. Já byl taky někdy slušný člověk, jsem bývalý šlichtář z Náchoda.“ A vytahoval dokumenty – můžete pomyslit, že tohle potkání bylo Ondřejovi asi tak milé jako živému potkat kostlivce. Od té doby se nepouštěl do řeči s prosebníky.

Kdykoli se vracel domů na Žižkov kolem prodejny Jafeta v Hybernské ulici (kde mu před lety jako malému Palečkovi ukradli koš), důvěrně mrkl na skleněný dům s loutkami do desátého patra, na dvojče úlečekého. Nu, jsme staří známí. Hádejte, lidé, kdo asi jel tamhle ten ševiot na panákovi, který si jde s hůlkou a drží rukavičky v ruce. A tady ten zefír, také je můj. Naváděla ho Halačka. Při něm mne tehdy zlobil *flygl* a venku padal první sníh, svítili jsme k poledni, a tu sobotu, co jsme odváděli jarní kolekci, byli jsme s Lidkou večer v Besedě a tam jsem poprvé slyšel tu písničku. Zahvízdal si za chůze nápěv. A ne že už by snad hořel do práce, to netvrdí. Ale tak, už patřil do Úlů, a v Praze si ho nevážili. Kdyby se nestyděl, za tři dni by se byl vrátil do Úlů. Nachluboval se tak trochu, když odjížděl na dovolenou, a Lechora ho škádlil, že si jede na lepší, a Halačka mu přála šťastnou cestu, a Liduška byla smutná, což mu lahodilo. Neškodí udělat se vzácným milence, když spolu byli každou sobotu a neděli. Lidka byla jeho děvče, neměla nad něho, uznávala převahu jeho ducha a věřila v Ondřeje tak, jak potřebuje muž. Silněji než po dívence stýskalo se mu v Praze po jejím uznání, po její ozvěně. O velikonočních svátcích byl na kopané, v biografu a v kavárně, ale mrzel ho svět a nic ho netěšilo. Už to viděl, až v Úlech bude Praha krásná, až o ní bude vypravovat přátelům. Stesk a nepokoj posud nepoznaný zmáhaly ho tak, že se dopustil dvou věcí, které dočista neodpo-

vídají Ondřejovi Urbanovi. Nosil v kapse, zároveň s baterkou od Stanislava, notýsek, kam si zapisoval počet obrátek i útků podle elektrických hodin na svých stavech, aby ho při výplatě neošidili, a také svá vydání. Teď, z pražského stesku, poprvé za život jal se zaznamenávat myšlenky. Byly vesměs chmurného rázu.

Nač je život? Buď se dřeme, anebo se otravujeme.

Těšení je vždycky lepší než to, nač se člověk těší.

Udělal jsem vynález. Přítomnost není. Je jen to, v co doufáme a nač vzpomínáme. Sdělit Stáňovi.

Co mám z lásky? Jsem rád, že mám N. G. schovanou v sanatoriu.

Stáňa říkal za poslední rozmluvy, že Češi nedovedou mít radost ze života. Jsem Čech na beton.

Proč já jsem já? Hlava se mi z toho točí. Prodebatovat se Stáňou.

Ale Stanislav se na Žižkově nehlásil, a Ondřej, přes svou obvyklou hrdost, z čehož je vidět, jak nedobře mu bylo v Praze, vydal se za přítelem brzy po svátcích do Střešovic na udanou adresu. Tam mu pověděli, že se Gamzové dosud nevrátili z Nechleb. Ondřej to vydržel ještě den; nazítří se rozloučil s matkou, Růženě nedal sbohem, a dřív, než původně zamýšlel a než bylo třeba, odjel z Prahy.

Františka Polanská

Už bylo vlaho, ve vzduchu polevilo, země se otevřela, líska nasazovala pupence a břízy dostávaly jehnědy a ty modřínky tak silně voněly. To je dobře, že jim svítí slunce, aspoň neprokřehnou, když si hlídají Latmanku a chodí okolo. Za teplého času se lépe stávkuje.

Františka Polanská byla na zahradě a šila letničky. Ani nevěděla, pro koho. Až hrachory rozkvetou, bude v domě cizí pán a nastanou nové pořádky. Gamzovi odejdou, Polanských zůstanou; to jim Gamza vyměníl v smlouvě. Těžko by se loučila s dřevěným domem, kam se vdávala, a se zahradou teprv. Pamatovala břízy podle jižního plotu, když byly takovéhle, dítě by ji vyškublo, a letos, až se zazelenají, pomalu za nimi nebude vidět patrový dům a ani štít ze silnice. Popínavé růžičky se tak rozmohly, že je vyvazovala ze žebříku a nestačila sestříhovat; jinak by loubím neprošel z besídky do besídky. Okolo Petra a Pavla kvetly, až svítily, a hučelo to včelami jako v úlu. Ty růže byly nejprv bílé jako nevěsty a potom zčervenaly jako víno, a také tak voněly, jako skořice a víno. Františka tu znala každý kořínek a každý kout. V růžku k Čapkovým se nic nevyvede. Nebožka si tam vzpomněla stříbrnou jedli, musili ji vykopat, sadili tam doubek, zašel, navezli novou půdu, a zase to nebylo nic platné. A ne že by tam nebyla hluboká země, byla. Ale nezdravota jakási, a snad kopec Kaprad' že stíní. Zato k Bašteckým na ranní stranu, tam se dařilo jarním keřům, japonské třešince, kdouli a forzýtiím, a na jižním špalíru pod verandou těch broskví! Takovou sílu jich nevypěstoval ani zámecký zahradník, na kterém paní Polanská leckdy vyprosila očko za řezek. Růžové pelargónie měli zas na zámku od Vítových. Václav Františku zlobil, že pořád handluje. Musila se starat. Předloni, když se protáhly ty ukrutné mrazy až do Zvěstování Panny Marie, jak popraskaly po domě trubky a ořech za besídkou se spálil, až zčernal, pomrzly paní Polanské i stromky čajovek, málo platno, že jim nadělala v listopadu hrobky a obalila je chvojí jako každý rok, měla

po růžích. A Gamzovi už nedoplňovali ušlechtilé exempláře jako nebožka, ani neobjednávali krsky v Molitorově a cibulky v Hillegomu. Stará paní si na zahradu obětovala, mladá, ta na to nebyla, také neměli z čeho, to tady věděl každý. Od nebožčiny smrti zahrada žila z bývalé slávy, z peren lepších časů a z bdělosti své zahradnice. Ať dům kupoval, kdo platil, zahradu kopala, hnojila, sázela, zalévala, plela, zahrada byla její. Zatím je jaro hlíny a ponrav a slunce prvních pupenců hřeje zahradnici v týl. Ale stačilo by přivřít oči a spatřila by zahradu skvív se v svatojanské slávě jako živou.

Františka Polanská říkala nahlas, že je měl pánbůh rád, že jim nedal děti. Co by tady měly? Nouzi s bídou. Byli dva a musili se ohánět. Takto mluvila, ale pro vlčáka Huka si zaplakala, jako by ani nebyl němá tvář, když zašel týden po smrti staré paní; potom že zvíře nic nerozumí. Neměla děti, ale lnula ke všemu živému, co se hýbá tady na zemi, a pokud bylo v její síle, nedala tomu zahynout. Tehdy, jak uhodily zmíněné mrazy, měli jste vidět, jaké houfy zpěváčků se sletovaly k Polanským do zadní zahrady. Václav udělal kytku na skolku, skolek zarazil do země a na kytku sypali ptačí zob, co nasušila v pytlíčkách, sýkorkám semenec, stehlíkům babí hněv a hejlům jeřabiny. Každá ta havěť chce svoje.

Neměla děti a neříkala svému muži táto, starej ani Polanský podle způsobu zdejších manželek, volala ho podnes Václave, jako v první čas, kdy přišla z Horky do Nechleb se svým krajkářským válečkem, pošpendleným vzory, o které dnešní nevěsty nedbají. Zachovala si dívčí zrak a podnes vzhlížela k Václavovi. Líbil se jí, když se postavil v sobotu odpoledne před garáž a našťípal jí na týden dříví v šikovní polínka, a líbil se jí, když se vyšvihl na kolo a vyšší chodců, tichý a rychlý ujížděl ráno do Latmanky. Třebas se jí zdálo, že odhodláním brát se o druhé ubírá jí sebe a že snad si počíná horlivěji, než by bylo radno, přece věděla, že Václav má pravdu, že Václav (byť i si škodí) má vždycky pravdu, a byla hrda tím, že vede dělníky a jak ho mají rádi. Ale od té doby, co obsadili Latmanku četníci, neměla klidnou chvíli. Trnula o Václava.

Tak to šlo hurtem, truc na truc, a kdo by se lidem divil? Kdo by se divil, že stávkujou, když vedoucí sházel hnací řemeny tkalcům, kteří se

nedali ohnout a nastoupili zase jen u jednoho stavu, když jim Latman milostivě otevřel, a zamítli obsluhovat druhý, že nebudou brát kamarádům práci. Václav řekl: ‚Když nevezmou je, nejdeme ani my,‘ a dobře má. Šlichtovna a snovárna i barvárna se přidaly, a milý Latman stál znova. Ale potom je podvedli s tím uhlím. To nemělo být, to nadělalo zlou krev. A ústecký komisař dal slovo na to Václavovi, že se vagón uhlí, co měl Latman na nádraží, nesloží! A ne snad že by to byl Václav slyšel sám, má na to svědky, tuhle pan doktor Gamza byl při tom za právního zástupce dělníků a tajemník strany a Francek Anténa a ještě kolik jich s deputací. Václav teda domluvil dělníkům, když si obsadili tovární kolejku, aby šli, ať nezavdávají příčinu, v zájmu dalšího jednání, a uposlechli, na Václava dají. A co myslíte, že udělala správa? V noci to uhlí složili přec. Potmě, jako zloději. Potom se páni dělali, že jeden o druhém nevěděli, pan ředitel a pan komisař. Aha, a kdo jim just na tu noc poslal do Nechleb četnickou posilu? Od té doby už nebyla v lidech důvěra. A když se do toho vložil ústecký Latman – jak začnou se stávkokazy, je amen. Pak se dělníci neznají. Ono je to takhle, víme. Starý baron Latman bydlil v ústeckém zámečku, který koupil od Aušperků, a měl dva syny, Rudolfa a Bedřicha. Staršímu poručil právě zámek a ústeckou přádelnu, mladšímu odkázal tkalcovnu v Nechlebách, a ti dva bratři si pracovali do ruky. Jenže zvykli žít vysoko a nepočítali; a pak oni se nikdy nesmířili s republikou a většinu roku trávili v cizině; a ten vrchní Hurych dřel dělníky a okrádal pány. Když na textil trhly zlé časy a Latmanům, co měli, prodali, Rudolf s Bedřichem se nadobro odstěhovali do Vídně, zle jim tam nebude, oni už si něco dali stranou, a ústeckou přádelnu i nechlebskou tkalcovnu vede nyní banka, co do toho půjčila. Oba závody jsou podnes jedno tělo. Když v Nechlebách zahájí člunky, váznou v Ústí vřetena. Ústecký Latman by za chvíli neměl co příst, kdyby nechlebská Latmanka netkala, to dá rozum, a páni z Ústí začali nechlebské správě shánět pomoc. Vybrali v přádelně tři mistry, svoje lidi, zkušené textiláky, kteří se vyznají i v stavech, a poslali je s přízí, ať si v nechlebské Latmance pěkně prohlédnou stroje a verbujou k nim stávkokazy. Ale do továrny nepronikli. Dělnické hlídky zastavily Lat-

manovo nákladní auto, které každý pátek přiváží z Ústí do Nechleb osnovy, a vrátily je i s mistry od města. Tu připadl nějaký ústecký šibal na lest. Vytáhl žebříňák, zapřáhl do něho voly, do žebříňáku zas posadil ty mistry, a dobré pořízení, jed'te spánembohem, ted' si vás živá duše nepovšimne. Počítal, že Nechlebské zmýlí a tohle že projde, ale spletl se. Nechlebští nejsou dnešní, a od té doby, co se jim to přihodilo s uhlím, hlídají si ve dne v noci a mají se náramně na pozoru. Rudí kolečkáři, poslové, co křižují na velocipédech kraj, agitují přespolní a vozí zprávy, dali návěst: Pozor, hoši, na žebříňák s voly. Přijedou zadem, okolo Červené Tůně. U Červené Tůně je lom; tam si počkali nechlebští tkalci s barvíři na drachovské chytráky. Stáhli je z vozu, to bylo smíchu, přijedou hnojníky, nadali jim otroků a jidášů, poplivali stávkokazy a hnali je klacky a kamením. Ústečtí utekli do lesíka. Když bylo po mele, jeden se vyplížil a oklikou běžel do města pro četníky. Četníci přišli, útočníky už nezastali, všechno vyslechli a sepsali, obklopili vůz, a v tom průvodu hojník s mistry se hnul, otočil a vážně se navracel domů. Jenže několika mladým dělníkům nedalo, aby se povzdál neďivali, jak jedou stávkokazi jako s funusem, a měli z toho švandu. Francek Anténa se přiblížil až k vozu, vstrčil ruce do kapes, zastavil se před dobytčaty, potřásl vážně hlavou a povídá: „To je vyznamenání, na vás dva voly osm četníků.“ Ale četníci tomu nechtěli rozumět. Ten žert si vzali za urážku stráže, Francka zatkli, a když se jim bránil pěstmi, mocí jej odvedli. Budou prý z toho soudy. A Václav je nahněvaný, ani nemluví. Byli s Franckem jedna ruka, všude je bylo vidět spolu, měl hoča rád, jako by byl jeho. (Václava přece mrzí, že nemá syna.) Od Lorečku až do Ústí lidé si opakují Franckův vtip, všichni jsou při něm, četníci utržili smích. Jsou podrážděni, lid rozrušený, včera rozehnali stávkaře od továrny, a bůhví jak to dopadne dnes, kdy je hlavní jednání na radnici a tam se všechno rozhodne, odvolá-li Latman výpovědi, anebo postávkuje-li se dál. Františka pracovala na zahradě, ale za nic to nestálo. Rukama byla v hlíně, očima za plotem, ožehoval ji neklid silnice.

Podle plotu přejeli dva neznámí na kolech od Nechleb města, na řídkách měli po aktovce, jeden povídá druhému: „Vypadá to na to tak,“

a ujeli. Patrně mluvili o stávce a o nepokojích, o jiném se tady nemluví. Cár letících slov ji poplašil. Po čem to vypadá? Neviděla Václava od večera.

Za Čapků rohem se objevili dva četníci. Blížili se takoví noví a jako malovaní v jasném dnu. Nebyl to strážmistr Louda, jehož modrooké hůdě vídáme se popelit před strážnicí: „Kampak, Olinko? Nehapej! Jen si pohlad' kotě, neublíží ti. Nechceš oříšek?“ Ani to nebyl štábní Babák, který hrává v karty v dolní hospodě a pálí za Mínou kupcovic. Byli cizí, a malé ženě, klečící před záhonem, tak se rozbušilo srdce, až na sebe měla zlost. Slyšela za plaňkami, jak zvoní stejný krok, jak zblízka vrzají řemeny, jak hlaholí bodré hlasy. Protože četníci se vždycky baví o jiném, než po čem pasou. Pohlédli na dřevěný dům a brali se dál k Nechlebám městu, dodávajíce si zvláště jarého a nedotčeného vzezření, jako četníci po okrese vůbec od historky o žebříňáku. A Františka Polanská je zase doprovodila tím kosým pohledem, jakým se tady dívali lidé na ochránce stávkokazů.

„Mařko!“ houkla, vidouc jít mimo zámečnickovu ženu z Latmanky, a vztyčila se za plotem. „Rozhánějí?“

Mařka přistoupila. Od fabriky je odehnali, pověděla, a prý se zakáže i tábor na náměstí. Ale jisté to není; ptala se Polanské, půjde-li také. Františka popřela.

„Mám raději ticho,“ pravila. „Kdyby je nechali doma,“ dodala, bijíc na četníky, „lidé by si pochodili, vyslechli by řeči a zase by se vrátili tam, odkud přišli. Pamatuj na mne, takhle bude povyk.“

„Darmo vyzývají,“ potvrdila Mařka a dala se, přes postrach četnický, k Nechlebám městu, jako dnes každý.

Přejely strážě na motorkách a hned zas auto plné stejnokrojů. Na silnici bylo dnes jako na pražském mostě, a Stanislavova prababička měla svátek. Dívala se oknem, jako děti na vojáky, a těšilo ji, jak to jezdí, a ona nemusí přes cestu. Měla zalíbení v divadle za sklem, které představuje hry živých lidí, pana poštmistra a jeho nevěstu, myslivce a psa, hasičskou neděli a pohřby s knězem v kvadrátku napřed a s muzikanty

dujícími v trouby za truhlou. Podívaná na četníky v jarním slunci byla veselá, dnes si nebudou troufat šumaři ani cikáni k brance.

Stanislav Gamza, který slíbil, že dodá článek o Marcelu Proustovi, básníkovi Ztraceného času, v určené datum, a věřil v ně z té nevinnosti nováčků, proklínal svůj zlozvyk začínat všeco na poslední chvíli, a pro pohyb pod okny nemohl z místa, přestože se rozhodl, že si nepřipustí události venku. Nechme je lidem od řemesla. Je otcova věc, zdržel-li se v Nechlebách pro stávkou v Latmance. Pokud jde o Stanislava, pohroužil se v té samotě do Hledání ztraceného času a přečetl čtrnáct svazků. Četl a odsuzoval neurastenické pipání s pocity, ale také se podívoval obsažnosti rodokmenných souvětí, jak je dovede větvit jen logistická francouzština. Stanislava netrápila hypochondrie třídního svědomí jako pokolení jeho rodičů, a stávkujícím nepomůže, napíše-li svou stat' o Marcelu Proustovi bledě. Chystal se v ní na mistra s kuráží žáka, který právě vychodil školu, i s neúprosností náruživého zájmu. Hodlal označit uměleckou metodu Proustovu za intelektuální impresionismus a chtěl ukázat na jeho pochybenou optiku. Přiblížíš-li nazíraný předmět oku příliš, octne se jeho obraz za sítnicí a vidíš nezřetelně. Tak se tomu má s Proustovým kříšením vzpomínek mikroskopicky podrobným. Stanislav považoval tento zpomalený film nervových stavů za předělané umění. Proust evokuje tak úplně, až čtenáři nezbyvá, nač hádat, o čem dosnívat. Vylučuje čtenáře ze spolupráce, zbavuje ho účasti a čtenář ostává chladný. V duchu to měl napsáno, ale článku se nechtělo z hlavy na papír; a hoch se motal od stolu k oknu a zpátky, omámen jarem stávkujících, jakýmsi vzdáleným pozváním paniky, totožným s šumotem v tepně, a měřil čas cigaretovými oharky, jež odhazoval. Nakonec hodil i perem, které ne a ne kápnout božskou, zasvětil vlasy na tarásku a vyšel do zahrady.

Té chvíle zahýbal k dřevěnému domu muž na motocyklu. Motor bzděl, slunce prskalo, a jezdec v kožených holeních, na něž byl hrd, pan stavitel Mrázek, týž, s kterým stará paní hodlala představovat dům, ale již neuspěla, překřikoval za jízdy výbuchy motoru a snad proto tak zvučně zavolal přes plot:

„Paní Polanská! Co provedl váš Václav, že ho vedou četníci? Ted' jsem ho potkal, šli dva, on mezi nimi.“

Motor bouchal v slunci, posel zprávy přet'al osvětlenou polovinu cesty, vrhl zkomolený stín a byl ten tam. Františka za ním volala už zbytečně:

„Václav nikdy neudělá nic špatného!“ a tak jak byla, v zástěře a ruce od hlíny, vyrazila z branky. Prut, jenž prorůstá plotem, ji švihl, mihla se mimo Baštecké, volali na ni: „Františko, kampak?“ zatočila se na hlavní silnici a rozběhla se k Nechlebám městu. Stanislav jí sotva stačil, a měl mladší nohy. Mluvil za ní, ať počká, že jde s ní, že to třeba není pravda, ani se neohlédla. Selky vycházely na zápraží a hleděly za ní. U silnice přistříhovali štěpy a starý Čapek na ni volal ze žebříku: „Polanská, vraťte se, já vám radím dobře. Nic tam nespravíte.“ Ale ona ho neposlouchala a kvapila. U obrázku ji Stanislav dohonil. „Františko, měj rozum,“ řekl. „Oni ho zas pustí. Půjdeme za otcem.“ Ale ona na to zase nic, jako by Stáňu ani nepoznávala, mlčela, hleděla před sebe, dýchala a běžela, za život tak nepospíchala.

Ti dva nerozumové nechali branku dokořán, prababička byla nyní v domě sama, a psa neměli.

Ondřejovi řekli na nádraží: „Ale jestli se chcete dostat do Nechleb, dělejte, nebo vás četníci nepustí. Jsou tam nepokoje.“

Na začátku mostu hlídal četník, na konci mostu hlídal četník, most se tím měnil v příchod k císařskému hradu z dějepisu, most povýšil a Ondřej nepoznával Nechleby. Nebyla neděle, ale krámy byly zavřeny a prostředkem Nádražní ulice se procházeli lidé. Byla jich síla, a divná věc, jako by se veselili, jak se ani nepatří na chudý lid. Dělnice vystoupily z vlňáků netopené ohřívárny a vyšlapovaly si dvě a dvě a vodily se prostovlasé s muži pod lipkami, jež pučely, ve velikém vzduchu, kde vonělo mořem, a to je jaro, a Ondřej se nemohl vynadivit, jaký skok udělala Latmanka za tu dobu. Dnes nepřešlapovalo bezradné a zkřehlé stádo před mříží. Jakési černé a veselé jiskření mravenčilo řadami. V chůzi to bylo a v ohlížení a v raketách smíchu a v šlahounech slov. Byl krásný čas, a kolik set dělníků, kteří jindy prostáli u strojů hodiny, kdy

svítí slunce, pojímala závrať hladového nebe a okoušeli jarního vína. Chodili, nejmenší učedník, co jindy ometá loktem zdi a brnká tyčí o plot, vyhnul se chodníčku a šel prostředkem.

Před Latmankou, jako socha, stál četník. Byl vidět mříží. Ale oni o továrnu ani nezavadili, i kdež. Fabriku jste obsadili, od fabriky jste nás odehnali, my nic, my se procházíme. Což nesmí chudý na špacír? Času máme nazbyt, ulice je každého. Tak to začínalo, jako hra, a četníci se zatím drželi v záloze, kotvili v autobusech opodál, seděli po krčmách a číhali. Stávka se octla v onom údobí, kdy společná starost se podobá rozjaření. Každý čekal, co bude, každý cítil mezi lopatkami, že něco přijde, všichni byli rádi, že se něco chystá, nikdo se nebál. Hodiny byly, a dav se hnul k náměstí.

Ondřej měl s dělníky cestu, šel s nimi prostředkem ulice a držel jim palec, ať vyhrají. Ale oni ho mezi sebe nepřijali. Ať šel vedle koho šel, ať doháněl ty přední, ať počkal na ty vzadu, hleděli na něho úkosem a umlkali. Jako v Úlech, jako všude. Byl už narozen pod lichou hvězdou. Slyšel něco zvonit, že četníci odvedli Polanského; prý řekl něco proti vládě, když rozháněli; Ondřej pochytil i cár Franckova okřídleného vtipu a narážku na jeho zatčení. To víte, že byl zvědav, jak to bylo. Ale když se vyptával, stávkující uhýbali: „Běžte se optat četníků.“ Byl cizí, nevěřili mu. Šel v zástupu a vzpomínal na První máj, kdy řečnil Francek. Kdyby byla duše vidět, měl ji pruhovanou jako zebra srst. V černém pruhu se cítil příjemně kryt, že tentokrát nepotká Francka s jeho úštěpky, v bílém poli se nadarmo mořil, jak by pomohl kamarádovi. Šel v davu sám a sám, až došli na náměstí. Před radnicí se zastavili.

Tamhle v těch oknech se jedná o nás a chceme zprávu. Chceme uslyšet, jak to za nás skoncuje. Máme právo a tady počkáme. Krev městečka se hrnula k náměstí a jeho okraje bledly: v dělnických domcích k nádraží a ke hřbitovu nezbyly než stařenky a holátka. Na náměstí se sešlo lidu až tma. Ústečtí přadláci dnes zastavili na znamení, že jsou zajedno s nechlebskými tkalci, a přitáhli, před nimi rudí kolečkáři, za nimi autobus s četníky. Ze skopské cihelny je do Nechleb skok; a také kameníci z Červené Tůně, lamači kamene, co trhají dynamitem skály a po výplatě

v sobotu přicházejí do Nechleb pít, milovat a rvát se, položili dnes *vercajk* a vytáhli. Četníci je chtěli vrátit od viaduktu. Tož oni se rozdělili a přicházeli po chumlech ze tří stran, a přece dorazili na tábor. Přišlo i plno lidu bez práce a takoví, kdo nemají co ztratit. Matky přivedly maličké děti, a ty děti vyhlížely jako dušičky, a velcí jako stíny a zástup jako sedm drahých let. Byla to veliká jarní slavnost hladu na nechlebském náměstí.

Ondřej náhle uhlídal v tlačenici zasvítit Stáňu a dral se k němu se slovy překvapení, kde potkává toho nepolitického člověka. Tu spatřil, že Stanislav zdržuje pod paží paní Polanskou a ona se mu hledí vytrhnout, a zarazil se. Stáli v klubku mužů a vzrušených dělnic. Františka Polanská se dověděla, že zatčené předvedli na obecní dvůr, tam že je Václav té chvíle, a chtěla zrovna vrazit na radnici. Stanislav ji mírnil, aby vyčkala, až skončí jednání, až zástupci dělníků s Gamzou vyjdou, a muži s ním souhlasili a domlouvali jí. Ale ženské odporovaly mužům a nahlas ponoukaly Polanskou. „Co by nešla. Je to její muž. Dobře má. Polanská, jdeme s tebou.“ „A seberou vás všechny,“ dodal kdosi rozvážný. „Ať mě seberou,“ zapřednášel jeden člověk s divně utkvělými očima, který naslouchal, ale zřejmě nepatřil ke skupině. „Ať mě probodnou!“ Násilně vzpřímil tělo, prohnul se do oblouku, vypjal hrud' a zapotácel se. „Buďto zahynu pro spravedlnost –“ a chytil se Ondřeje, aby se neporoučel na zem. Ostatní si ho nevsímalí, asi ho už znali. Člověk se nepouštěl Ondřeje, a hledě na něho zblízka významnými, jako nadšenými očima, vykládal mu lihovým dechem do obličeje „o té racionalizaci“. „To máte,“ povídá, „jako kdyby jeden mužský měl najednou obsloužit dvě ženské.“ Dělník za ním prohodil k Ondřejovi s maličkým úsměvem: „Jakživ nestál u mašiny. Co ho znám, drží svátky.“ Člověk se bránil: „Já čtu noviny.“ – „Kterépak čteš?“ – „Jak kdy; já čtu noviny všech stran.“ Dobírali si ho: „Ty máš čítárnu?“ Čekali, jak to s nimi dopadne, a krátili si chvíli. Snad nebudou brečet!

Uprostřed nechlebského náměstí stojí pomník padlým vojákům, a na ten pomník vystupovali řečníci, aby byli daleko vidět, slyšet, a mluvili k lidu. Tři dělnické strany sem poslaly své zástupce až

z Prahy – tak co tady máte, hoši? Bylo věcí cti patřit k Latmanovým textilákům, kteří stávkují a na něž hledí kraj. A byl to nějaký chlapák od řemesla, ten krevnatý muž s podnikavým nosem, když právě řečnil. Dovedl dělat nevinného a tázat se jako Hurvínek a hned sám sobě odpovídal s drtivou převahou: otevřel ústa, znetvořil tvář a hřměl, div si neroztrhl chrťán; zatínal obě ruce do pěstí, mával jimi a vrhal slova jako dělové koule z tureckých válek naproti nechlebské záložně s rusálkami a lekníny. Františka Polanská se posléze dala přemluvit k trpělivosti. Stála ticho a zdvíhala k řečníkovi oči v úzkostech takovým nábožným upřením, jakým její bába a matka, krajkářky z hor, se upínaly k oltáři v nechlebském kostele, kam Františka nevkročila od té doby, co se vdala za Václava. U Cibulků měli šest dětí, jedno bylo mrzáček, a z kácat, co krmili na prodej, tři jim zakousla lasička a čtvrté pošlo, a Cibulka, který trpěl padoucí nemocí, ale ne často, dělat mohl, dostal výpověď. Kdyby ten osud byl postihl jen jeho jediného, snad by si zoufal. Je jakási útěcha narub v hromadné pohromě; a že se o to všichni vzali, celá Latmanka, a že o tom píší v novinách, a že z toho řečník z Prahy učinil veřejnou při, to nese, to pomáhá dál. Muži vážných tváří a ženy, které vyšly z domovů na náměstí, poslouchali pohromadě, jak táborový řečník proměňuje jejich denní malé Nechleby; jak z úporné tahanice s Latmanovou správou, z mlýnku domácích starostí, z kolečka sacharinu bídy se klube myšlenka, jež hnula stoletím. Poslouchali, muži vystouplých ohryzků a ženy vpadlých prsou a děti, které vzhlížely tázavě k matkám za některého tuřího zařvání řečníkova, byli tu všichni a ztělesňovali to pravdivé, co karikoval řečník.

Nedomluvil, když Ondřej si povšiml, že jakýsi chlapec se proplétá tlačenicí jako s novinou. Ondřej neviděl jeho tvář, viděl jen pohyb směřující k protější straně náměstí. Rýha, kterou za sebou vyplouhal, se scelila a poslíček zapadl v obilí davu. Nad náměstím dusným lidmi dál duněl řečník. Závan první roztržitosti se dotkl množství. Lidé kolem Ondřeje se ohlíželi, jako by někoho hledali. Neklidné bubliny pryskaly odspodu k hladině hustého, horkého rašeliniště. I na protějším křídle, od lorečské strany, něco jako by proskakovalo. Ondřej zaslechl, jak za

ním povídá jeden druhému: „To je přece museli vést tudy.“ Druhý na to: „Nezapomínej, že je z radnice druhý východ do Cihlářské uličky.“ Bůhví kdo první přinesl tu zprávu; jestli to byl ten hoch, nebo kdo. Ondřej se bezděky podíval na paní Polanskou, a ona zachytila jeho pohled a začala se nedůvěřivě rozhlížet. Náhle proběhl pohyb shromážděním; pole hlav sebou zavlnilo, a Ondřej obrátil oči, kam všichni, k radnici. Z radnice vycházeli nějakí muži, snad zástupci stávkujících, lidé před Ondřejem se k nim nahrnuli, nával mu je skryl. Paní Polanská už ne dbala nikoho, drala se kupředu, dělnice za ní, a odřízly ji od Stanislava. Naopak, k pomníku se tlačil komisař v lišicím se stejnokroji, se zaměstnanou a rozhořčenou tváří. Nahoře, na pomníkové desce najednou stál Gamza, veselý, jako by byl běžel a tady se zastavil, jak někdy vypadají vzrušení lidé, a volal:

„Kamarádi! Latmanova správa nechce povolit, ale nedejte se! Vydržte! To by bylo škoda energie. Pamatujte na Polanského. Ptali jste se, co s ním je.“ Nabral dech a vykřikl, jak Ondřejovi připadalo, radostně: „Teď ho vedou s Franckem Černým na vlak do Hradce do kriminálu.“

Komisař zdvihl paži, volal, že rozpouští shromáždění, a přeškrtl Ondřejovi Gamzu. Nepřirozeně vysoký a v té výšce jako osamělý ženský hlas vykřikl: „Nedejte Polanského! Nedejte ho!“ a malá žena v zástěře vrhla se, ruce napřed, do návalu, jako by skočila do vody. (Ondřej si nemohl srovnat, že ten křečovitý a jako strojený výkřik byla tichá paní Polanská.) Hlavy a ramena se zakomíhaly, lidé volali: „Nedáme ho! Nedáme Polanského! Anténu nedáme! *Hecha hecho hecháme! Hecháme!*“ Mnohohlasý pokřik, jásavě úpěnlivý, znetvořený pod širým nebem; zadusal takový dupot, jako by ten pěší národ obracel koně, a dav se hnul k Nádražní ulici.

Ondřej se Stanislavem se ocitli uprostřed mačkanice a bylo by zbytečno rozhodovat se. Jiní chtěli za ně. Tu je tlačili, tu strkali, tu vrhali na přední chodce. Pomník – z něhož přival spláchl řečníka, a Stanislav marně hledal očima otce – pomník byl v cestě, překážel, podobal se balvanu v řece, o nějž zadržuje vír; ale ti hbitější přebíhali desku a mezi nimi oba přátelé, a tu na mžik postřehli už kus před sebou paní Polan-

skou v zástěře zapjaté na zádech, a zástup se nad ní uzavřel. Jednoho starého člověka hodil nával o schod pomníku jako příboj o bradla. Zakopl, roztáhl ruce a padl tváří na kámen. Jestli mu pomohli na nohy, jestli ho ušlapali, Ondřej se nedověděl. Strž je nesla té chvíle značnou rychlostí a lidé ze stran tak je obkličovali a nadnášeli, až Ondřejovi bylo, že cizí nohy jdou za něho. Pochopil, že táhne se Stáňou, se všemi na nádraží osvobodit Francka s Polanským, a ani se tomu nedivil; teprv když umkl, poznal, že křičel s ostatními, co hrdla měl, až nemohl; ani o tom nevěděl. V přechodu z náměstí do Nádražní ulice pohyb se škrtil; jako by všechno víno z baňaté láhve mělo najednou protéci úzkým hrdlem. Tady přešlapovali, supěli, snášejíce nápor zezadu, oddychovali na cizí kabáty a krky před sebou, až se provalili do ulice.

Znáte ji všichni, tu neblahou ulici z náměstí k zastávce, byť jste v Nechlebách nikdy nebyli. Ani stará ani nová, ani město ani ves, postupuje dvojí řadou kasárenských domků nepřetržitě a úmorně jako týden bez neděle, a její jedinou přírodou je řada lípek a jediným půvabem byl toho dne jarní vzduch – Nádražní ulice všech českých městeček, pokud je neodřízla od hlavní trati petice postilionů a zvláštní milost císařská. V nechlebské Nádražní ulici bydlí půl Latmanky, ale toho dne nezbyly doma než stařenky s vnoučaty. Sebraly batolátka ze silnice (starší děti se jim dávno rozutekly), vzaly je za ruku a postavily se k oknům, když slyšely valit se průvod. Hučel jako povodeň. Před chvílí vedli z Cihlářské uličky dva muže v želízkách četníci. Vyčíhali si chvíli, kdy všichni čekali před radnicí, jak to s nimi dopadne, a zadem je vyvedli.

Zvučné kladívko se nadzdvihlo a spustila návštěv k vlaku na Hradec. Znáte to, znáte to? Nádražní zvonky obsahují neklid, i pokojný občan s košíkem přidává do kroku, když zazní na silnici signál. Což teprve dnes! Jako když uhodí na poplach, lidi posedl děs, ať nezmeškají, a dali se v běh. Nedáme Polanského! Nedáme Anténu! Nedáme je! a kdybychom měli zastavit vlak. Na nádraží, hurá! Ke dvěma tisícům jich bylo, a běželi.

Městečko s Latmankou se rozkládá na pravém břehu řeky, která po-
hání tkalcovnu, trať na Hradec běží po levém břehu. Kdo chce z Nechleb
na vlak, musí přes most – a měli zataženou cestu. Most hlídal kordón
četníků. (Ten pro civily i ten pro tovární kolejku, oba mosty zatáhli.) Muž
vedle muže stáli tu ve vyceповané nepohnutosti. Stáli jako malovaná zeď
proti mračnu. Byl to jen mžik, trhlínka v čase. I popatřili si zblízka do
tváří se všemi tělesnými podrobnostmi ti přední z řady, ženy v zástěrách
venkovsky malí muži vyzábých obličejů a vycvičení, ramenatí četníci.
Všichni měli mámy, všichni vzešli z chudoby, všichni milovali, všichni
jednou umrou, dělníci četníci, a ani nemluvili jinou řečí, rozuměli česky.
Mezi nimi ležela neviditelná čára, a nenáviděli se. Na most se nesmí. Je
nařizení. Na most nevzkročí ani noha. Rozejděte se!

„*A-ba oiii!*“ odpověděl znetvořený řev. Napřed byla řeka, vzadu ulice
davem praskající, nad stráňovitým břehem vpravo i vlevo domky, před
nimi pěšinka jako dlaň. Ať už ti přední chtěli nebo nechtěli, valící se
lidé odzadu je napřeli na četníky; četník obuškem; a letěl první kámen.
Byla mela. Kluk jako Jehla, z oněch kluků, kteří se všude dostanou
a všude musí být první (nebyl to ten, co první přinesl zprávu?), hbitě
jak opice vyšplhal na mostní zábradlí, které se pne vznosnými oblouky
z dopuštění okresního stavitele, a s vychytralou tváří ukázal se nad
četníky davu. Uviděl pohnout se šikmo natlačené obličejě až z Nádražní
ulice jako sobě na pozdrav. Četník s hlavou u jeho chodidla se ohnal,
praštil jej obuškem přes lýtko, chlapci sebou škubly a povolily nohy,
vykřikl spíš udiveně: „Jé!“, máchl jednou rukou do prázdna, pustil se
a spadl. Voda se rozstříkla nesmyslným, neohrabaným plácnutím, ženy
vysoko vyjekly hrůzou jako vítězně, zástup poskočil. Několik mužů
popadlo krajního štábního, toho nejbliž po ruce, a rozhoupali ho nad
vodou, jako když dávají hoblá, chtěli jej hodit za tím chlapcem do řeky;
tu se již kolem nich schumelili četníci.

„Pozor! To jsem já,“ hloupě měl na jazyku Ondřej, ale už seděla. Do-
stal jednu na rameno pendrekem, že na ni bude pamatovat. Jednou ho
praštila v Úlech sjíždějící zdviž. Podobně tupá rána to byla, ne jako od
člověka v pračce, ale jako od rozjetého tělesa. Už se to všechno vymklo

z lidské moci. Tam vpředu jako nepřičetný řval – rozkazoval zupácký hlas, ze zadu lítaly nad hlavami kameny. Ondřej si nesl zdravou rukou tu pohmožděnou levici (ani nebolela, jen byla těžká a nesmělá) a marně se snažil propracovat se k některému z domků. (Stánu dávno ztratil.) Pohyb, jež neviděl, stín pohybu, zachycený jen v zorném poli – chřestivé švihnutí se vyměnilo vzduchem, jako když stráže hromadně vzdávají čest, a na vteřinu se učinilo bílé ticho.

Lidé zepředu zaječeli cizími, novými hlasy, jaké ještě sami neznali, vypadalo to, že oni tím divokým zavýsknutím propíchlí ze zadýmání jiskřičku a ty růžencovitě bouchající rány, užasli, že se to opravdu stalo, popadli se za hlavy, obrátili se a utíkali, utíkali, co mohli, od toho. Co křičí, když praskne pneumatika, je horší rána – vtom něco malinkého, prudce veselého hvízdlo, proletělo Ondřejovi zrovna nad tím potlučeným ramenem – a jak překrásný k nenavrácení byl život *předtím*. Děravým sítem kroupy v loterii, snad mě netrefí, když je nás tolik, jenže si hrozně překáželi, dělej, dělej, nebo ti odzadu tě povalí a předeženou. Zrovna tamhle ten nešika klopýtl, čepici na ucho, ruce dopředu a jako by si chtěl sednout. Co děláte, četníci, vždyť už to víme! „Už víme!“ volal Ondřej, nevěda o tom, nahlas, bez sebe tím nedorozuměním. Bůh je mu svědkem, že poctivě utíkali. Četníci měli opakovačky, to se asi musí. Spíš než hrozné bylo to divné: střílí se přece s myslivcem a se psem po oranických, a ne do lidí na obyčejné ulici. Skla řinčela, okenice tloukly, jak je v domcích zevnitř přiráželi jako před bouřkou, a ke všemu se jim někde rozbilo okno, s vysokým smíchem sklo se roztříštilo, když na třináctce hořelo, horší střelby poplach z ní. Ježíši Kriste! Zabili dítě! To se ví, ženské; Ondřeje zdaleka nenapadlo spojovat rozbité okno s tím výkřikem, nic nesouviselo.

Poslední, jako příčinlivý, za své opoždění omlouvající se výstřel dozněl, a bylo ticho. Bylo neuvěřitelné ticho s trochou vůně střelného prachu v slunci. Ani za zavřenými okenicemi nic se nehýbalo. Ondřej se pevně tiskl k zamčeným dveřím jednoho z domků, a vyzíraje zpod obočí, opatrně pootočil hlavu, jako se bojíme hnout sebou po zlém snu. Tu spatřil: několik kroků k němu jde žena. Viděl ji celou v zástěře a v stře-

vících uprostřed prázdné rovné ulice s dvojí řadou lípek tak podivně hmotně jako ve vzduchoprázdnu stereoskopu: dlouho si ji potom pamatoval. Držela se taková schoulená, že málem nepoznal paní Polanskou, a vrávorala.

„Jen se mne chyťte,“ řekl, „to přejde.“ Neviděl krev, neviděl, že by byla raněna. Přesto v ní bylo něco, co jej hluboce odrazovalo. Odvrátila se, jako by si to chtěla odbyt sama, zastavila se, a nahrbena, zaujatě, opatrně kašlala. Snažil se ji odvést zpátky na chodník ke zdi s pocitem varovné nejistoty v lopatkách: nestůjme tu, takhle nemám krytá záda. Náhle zahmatala kolem sebe do prázdna a chytila se ho oběma rukama za bolavé rameno s takovou křečovitou bezohledností, jako by ho chtěla potopit s sebou; visela na něm a chrčela. A tak jí to začalo pracovat v prsou, s klokotáním a rachoty, tak ukrutně spěchala a nemohla, v úzkosti tloukla v ní křídly lapená duše. Ne, nezbývalo než držet ji, a pomoc nebyla žádná. Kdy, jak a kam se rozprchl dav, kterým byla ulice nabita, že by jablko nepropadlo, je u boha, ale ulice byla pustá. Františka Polanská pohnula hlavou, pohlédla na Ondřeje, na cizího člověka na ulici, jako by chtěla nabrat odvalu z živých očí, snad chtěla promluvit, v těžkém odhodlání vzdychla a místo slova vylila se jí z úst krev. To jí, zdá se, ulevilo nesmírně. Podchytil ji. Nepadla naráz, ale pomalu se hroutila ke straně a hlava jí přepadla s onou strašlivou bezvládností spáčů ve vlaku. Jak byla těžká, těžká, ta malá, slabá žena. Myslí, že ji upustí. Volal, zatloukl loktem na dveře domku, ale uvnitř se neozývali. Událost ještě neoschla a báli se. Tu se k němu žene po chodníku Stanislav, všecek červený v obličeji, se svými bílými vlasy a s dívčím nosem. „Žes tu,“ volal zdaleka. „Tak co, jsi celý? Táta jel na kole do Hradce, jel za nimi, to jsem se dověděl. Neviděls –“

Umlkl, už viděl. A do toho ticha v pravé poledne jel vlak – to nebyl ten, Polanského s Franckem dávno odvezli. Teprve když zaslechl vlak, Ondřej se rozpomněl, proč to bylo a jak se to všechno stalo.

Ondřej se napil kořalky

Když se oba přátelé vrátili do dřevěného domu, kde Ondřej hodlal přespat, prababička vyhlédla ze dveří přízemního pokoje a uvítala je:

„Proč jste za sebou nezamkli? Což ty, Staníčku, jsi malý, ty na to nemůžeš pamatovat. Ale Polanská, uteče a nikomu neřekne. Branku nechá dokořán. Dnes není na lidi spolehnutí.“

Léta neslyšel Stanislav stařenu hovořit tak dlouho. Poslední dobou neodpovídala, ani když se ptali. Nyní, jak mluvila v rozhorlení hlasem z jeskyň, otvírala dveře do hloubky pokoje s rozestlanou postelí víc a víc a stála tu se spuštěným copem a v košili. Za mák se neostýchala cizího Urbana – bylo to, jako když jiný věkem ohluchne. Stanislav ji vracel šetrně do dveří. Ale prababička se nehnula. „Bude šest a nemám večeři!“ pravila hrozivě. „Co si Polanská myslí?“

Stanislav šel a vystrachal něco ve sklípku. Když potom už vystupoval se sklopenou bradou do poschodí, stařena dole znova vystrčila hlavu: „A zamkls dobře?“ dovolávala se.

Nahoře vítr otevřeným oknem rozvál po pokoji popel a papíry. Stanislav zavadil očima o čtvrtku, na které četl: „Starý impresionismus – skvrna, proustovský – bakterie, zmobilizuje všechen organismus reakční horečkou.“ A který šílenec – Bylo to jeho písmo. Už nikdy nebude s to, aby se dotkl těch krásných bílých francouzských knížek, pro hrůzu, která v ně nasákla. Ondřej kroužil pokojem a bral věci do ruky. „Co hledáš?“

„Kořalku,“ odpověděl, „vy vždycky ňákou máte, sem s ní! Nevím, kolik let jsem nepil v Úlech, dnes bych se napil. Půjč, ty nešiko!“ Stanislavovi tak se třásly ruce, že nebyl s to, aby vytáhl zátku; Ondřej odstrčil Stáňovi ruku i skleničku, nasadil hrdlo láhve k ústům, zvrátil hlavu a pořádným douškem se napil. „To dělá dobře,“ zasípal a hekl, jak ho to v útrobách spálilo.

„Ondro,“ pravil Stanislav, chápane se cigarety, berličky lidí od psacího stolu, „spousta věcí je neprozkoumaných. Proč vždycky, když má

někdo z vily umřít, přijede pan stavitel Mrázek na motocyklu? Před babiččinou smrtí to bylo tak, dnes zase přijel –“

Ondřej se zachmuřil. „Přestaň,“ okřikl ho. „Jsem rád, že mám všech pět pohromadě. Nemáš tu kousek mýdla?“

Odešel do koupelny a zapral si ty černočervené skvrny na kabátu – věděli oba mlčky, od čeho jsou. Stanislav chodil s cigaretou za ním a mluvil horečně. Jedním dechem vyprávěl o nepřátelství četníků a dělníků, jak to vzniklo, jak se to místně zaostřovalo, a své dětské vzpomínky na zemřelou vypravoval a chválil ji. Byl zřejmě z lidí, kterým je třeba obracet nůž v ráně a vyvrhovat ze sebe bolestný úžas. Ondřej, ten by jej byl chtěl v sobě zazdíť. Náhle se Stanislav dal do trudného smíchu. „Ten občan, pamatuješ? Jak šel mimo a říkal: Nechte ji tady ležet. To se musí nechat na místě, až přijde policie.“

Ondřej se ohrazoval: „Já o tom nechci slyšet. Už jsem toho užil dost.“

Zavěsil zapraný kabát na lenoch židle, svlékl se, složil pořádně šaty, jak ho vycepovali ještě v domově Kazmarových chlapců, a ulehl. Sít bodavých jiskřiček v krvi, jakési pohyblivé mřížky vzdalovaly čerstvou událost do nespolehlivé minulosti; osmičkou přesýpacích hodin vál písek; usínal. Tu jasně uslyšel rány z opakovaček a zděšen vyjel. Uviděl pokoj, světlo a Stanislavovu hlavu. „Zhasni konečně,“ obořil se na něho s hrubostí zapřeného leknutí, a šťasten, že je v závětrí, uložil těžkou hlavu, usnul a spal, jako když kámen do vody zahodí.

K ránu, o poznání před ním, probudila se tříska zadřená do srdce a trnula. Nejdřív se neodvažoval pohnout sebou, jako před něčím příkazem. Ležel v rohovém pokoji, tváří k oknu, a proti němu, hmotná jako jablko na spadnutí, visela veliká hvězda denice, ta z prvního jitra v Úlech, a silně zářila na nebi posud tmavém modří noci a už chladnoucím. Něco vázlo, něco neklapalo, zbývalo cosi zařídit – Hnul sebou, jako když protrhuje blány, bolest v ramenu se odkryla a všechno, co bylo, se vrátilo, obešlo postel a stanulo mu v hlavách. *To večera bylo pravda.*

Bledlo zimničné svítání, jaké roztrásá plťáře, trhovce, sekáče, vandráky, a Ondřej bděl, a navštěvovaly jej obrazy. Malá žena prošla kuželem světla vrženým fordkou do vánoční zahrady a táhla za obojek

vzpouzejícího se vlčáka. Naházela si přes ruku kabáty, a přiklánějíc se k pravici, kterou nesla brašnu nízko při pěšině, klouzala zahradou jako stín. Stanula uprostřed vánoční jídelny, svírajíc ruce do škeble. Odkryla opatrně ruku, a z její dlaně vzlétl překrásný motýl admirál a kroužil pokojem jako v slunci. Paní Polanská se pohybovala jako živá, ale nehlesla; mrtví nejprve pozbývají hlasu. Před ní vyběhlo černé kozlátko (které jí bylo líto vést k řezníkovi); vstupovala a nesla v zástěře hromadu květinových cibulek. Pokročila k Ondřejovi a chtěla mu podat ruku – tu se to v něm všechno sesulo. Ježíši Kriste, žila, nikomu neublížila, a je po smrti, je po ní, položili ji jako zvěř. Oči se jí obrátily v sloup a zemřela. Byla to paní Polanská, kterou znal. Byla to malá žena v zástěře. Viděl ji blížít se mezi dvojí řadou lípek, a prostora nevýslovné samoty ji obklopovala. Zanikla paní Gamzová, jež kdysi křtila tento dům, nebylo Kazmara, který určoval Ondřejův život, zapomněl na Růženu a její hněv, Lidka i Francek zmizeli, a jenom mrtvá vládla. Ležel tvář k oknu, neviděl než nebe; proti němu se dnila končina oblohy tesknější soumraku; objevil se jakýsi drátek visící ze střechy do okna a nerovně půlil rozhled. Venku se rozpouštěla noc, šmouhy smoutily nebe a hmoty nábytku ssedaly v cizím pokoji. Slyšel Stanislava přehazovat sebou ze spaní. Nadzdvihl se na lokti zdravé ruky.

Kolik asi váží taková kulička? Byl to modrotisk s vynechávaným vzorem – esa. Kraj provrtné látky ani nebyl zakrvácen, jen trochu spálený. Čistý vstřel – kolečko menší než desetihaléř. Vpálili jí kulku do zad. Průstřel plic, povídal ten doktor – trvalo to, než ho Stanislav sehnal –, když to chytí velkou cévu, to je konec hned. V pěti minutách byl vyřízen jeden svět. Kde to začíná? s hrůzou myslil Ondřej. Ve vráceném pracovním lístku? V hromadě složeného uhlí? V hnojníku se stávkoka-zy? V kapse inženýra, který zastrčil provizi za nové stroje? V mozku vynálezcově, který vymyslel ty stroje? Co je ta první chvíle? Když Gamza zvolal „Teď je vedou na vlak do Hradce“? Když Polanský vykřikl něco nezákonného, jak je rozháněli od fabriky? Když odhlasovali zákon, proti němuž se provinil Polanský? Co je ta první chvíle? Komu je co platna ta zbytečná a nesmyslná smrt?

Posadil se na posteli a sevřel rukama hlavu, která třeštila. Hned s úšklebkem bolesti dal klesnout pohmožděné levičce.

A kdo? ptal se zoufale. Kdo vlastně? Četník, co vystřelil? Už vypravují po Nechlebách, že chodil s paní Polanskou do školy; prý se odmalička znali. Tomu bych nevěřil; četníky vždycky překládají jinak, než odkud jsou, aby se nepřátelili, cheche, nepřátelili. Ten *můj* četník, to nebyl *ten*, to je jedno, je to pořád *týž*, ten *můj* četník mě důkladně praštil, ale musí se uznat, že to neplatilo od něho mně. Jak se říká, nic proti mně osobně neměl. Kdybych tvrdil, že ji zabil ten četník, co vystřelil, bylo by to totéž, jako kdybych tvrdil, že ji zabil automat, v kterém vyrobili kuličku do pušky. Aparát nemyslí, aparát vykonává. Četníkovi poručil kapitán: Palte! A kapitána poslal komisař, a komisaře – Ne, nejsme děti, pořádek musí být. Od toho jsou pod přísahou, aby byl pořádek. Ale nedal bych se k četníkům. To se musí po pořádku. Já mám jasnou hlavu. To jen včera kořalka. Čí vlastně je Latmanka? Komu přišli na pomoc? Latman, Latmanova už tam není ani cívka. Je za tím banka, a ta nedbá. I ba ne, přece dbá. Latman je ve Vídni, banka v Praze, paní Polanská padla na nechlebské půdě. Tady něco neklape. Tu to běhá naprázdno. Tady vypadl šroubek. Banka, kdo to je, banka. Banka je budova na hlavní třídě, zvenku jsou na ní vidět dělníci s kladivy a znečky s klasy na fasádě, jako že se o tu banku zasloužili, a takyže zasloužili!, a vždycky se tam čeká. Jsou tam okýnka s úředníky a naskakují tam elektricky osvětlená čísla a podobá se to úleckým kancelářím. Dobrá, dvorana, číslo čtrnáct, jak jsem tam byl uložit sto korun matce, dál našinec nepronikne. Kdo se vyzná v té budově? Jakživ jsem nebyl v podzemí v těch sklepeních. Jak bych se dostal do těch schránek, nejsem kasař, nemám hasák. Ale v těch ohnivzdorných schránkách nepřechovávají zlato, nebud'te bláhoví, nedejte se vysmát, jen číslované listy, a ty papíry se prodávají a kupují telefonem. Však to známe z Úlů. A neviditelní páni za dvojitými vycpanými dveřmi tak tiše to všechno řídí na dálku po drátu a po vlně. Mozek nevidíme, jen pohyby, které ovládá, dopadají (to rameno docela slušně bolí), a vrah je nezvěstný. Kde jsem četl o vraždě na dálku černou magií? Takový zasvěcenec probodl doma jehlou voskovou figurku

a usmrtil tak živého člověka třeba na druhém konci světa. Počkat. A řekněme, že by se nám podařilo přimět jednoho z těch neviditelných, třeba předsedu správní rady, aby se přijel poprvé za život podívat do Nechleb, jak to vypadá v továrně, která patří bance, a teď by se mu dala nabitá puška do ruky a ukázalo se na živou paní Polanskou: Heleďte, odstřelte tady tu ženskou, v zájmu pořádku a aby prosperoval český průmysl. Oč, že by nevystřelil. Panečku, zblízka to vypadá jináč. Dělbá odpovědnosti. To je celý řetěz, desítková soustava – chytejte pak vraha! Jak jsme říkali ty povídačky, ještě když jsme chodili do školy? Kde je ta ryba? Voda ji vzala. Kde je ta voda? Voli ji vypili. Kde jsou ti volí? Páni je snědli. Kde jsou ti páni? Na hřbitově zahrabáni. Na hřbitově zahrabáni. To se nedá odvolat. To se nenapraví. A že nestříleli do vzduchu? Byli bychom stejně utíkali, vždyť jsme byli bezbranní, a paní Polanská by dnes chodila po zahradě.

Za drátkem visícím od okna se prosvítla vosková prouha; sivé nebe zezelenalo, vyneslo pokoj o poschodí výš, něco luplo v základech země, stromy se zachvěly, zdvihl se vítr a ptáci o překot se rozstílípali světlem i zimou a hvízdali a signalizovali slunce, jež posud nevyšlo. Stanislav něco zamručel a prudce se obrátil ke zdi.

A Gamza je rád, napadlo Ondřeje. Šel si promluvit s raněnými do hradecké nemocnice, hledí proniknout k Franckovi s Polanským, nasadí všechny páky, aby jim pomohl, činí příslušné kroky, má plno práce, ani se nevrátil na noc, dělá, co může, já vím, ale ať mně nikdo nepovídá, je rád. Je ve svém živlu. Je na koni. Je rád, že je zle, a ta krev je voda na jeho mlýn. Taková střelba je lepší propagace než letáky a řeči, a Gamza to ví. A má pravdu, pomyslel Ondřej hořce. Kolik odtažitých slov z jejich Rudého plamene nabylo těla a ožilo nad tou jednou mrtvou! Taková střelba – když z toho unikneš se zdravou kůží – donutí nejlhostejnější lebku přemýšlet. Ale kde byl Gamza, když se střílelo? Naposled jsem ho viděl tam nahoře na pomníku, jak ohlašoval, že teď vedou Polanského s Franckem na vlak do Hradce do kriminálu. To ostatní – ostatní přenechal paní Polanské. Francek (chudák kluk, bručí někde v Hradci a ani netuší, že jsem ho byl osvobozovat na nádraží), Francek mi kolikrát

vyčetl, že jsem při pánech. Při nikom nejsem, brachu, proto je mi těžko; sám abych si tím lámal hlavu, v tomhle mi nikdo nepomůže. Ale jaká marnost, bože, jaká marnost, jestli se tu trmácím a rozpočítávám, jak se podělili o tu mrtvou banka a četníci a snad už vynálezce, který vymyslí stroje, co lidem práci dávají a berou. Je mrtva, a mrtvou nevzkřísím.

Oblaka se rděla, ranní záře se zapálila na východě, kohouti si odpovídali a slunce vycházelo. Ondřej sebou hnul a zaclonil rukou oči. Ten bengál mu šel na nervy. Odvrátil se ke stěně, stáhl pokrývku přes hlavu, schoulil se do klubka jako dítě k matce, ach, potopit se, nevědět nic a zaspát to, co bylo. Snad by byl usnul – vtom vidí, pokojem jde starý Horýnek. Šel o holi, jako lumek se sunul svou lámanou chůzí, s tou nohou, která se mu od té doby, co na třináctce hořelo, nikdy nezahojila. Prošel pokojem, kde spali hoši, pokojem Gamzových v Nechlebách, a ohlédl se po Ondřejovi zanícenýma, jako uhlířským očima. Víc nebylo, ale Ondřeje to rozhněvalo. Co Horýnek s tím má společného? Horýnek byl úraz, nešťastná náhoda. Kdo mohl vědět, že je za oponou? Ne, neměl jsem včera pít kořalku. Skopl deku, vyskočil do zimy a šel pod sprchu, jak byl vycvičen ještě z domova Kazmarových chlapců.

Zkoušel v koupelně pohyby natlučenou levičkou. Pomalounku to šlo. Člověk se přitom mračil, ale šlo to. Nic to nebude. Jen se nemazlit. Otřepal se z přeludné noci, sprcha mu napravila hlavu. Když se vrátil z přítmí koupelny, pokoj byl plný nového slunce. Cirkus východních červánků se rozplynul, nebe prohlédlo modrýma očima, za drátkem visícím do okna plachtily bílé obláčky, v nezáludném světle obyčejného dne všechno se zase zdálo na svém místě. Přistoupil k oknu, otevřel je dokořán a zhluboka vdechl léčivou svěžest.

Stanislav se náhle posadil na lůžku. Seděl a mhoural do světla, jako když sbírá myšlenky, snad ještě spal s pootevřenýma očima. Ondřej přistoupil oblečen k lehačce a tázal se druha na nějakou hloupost, sirky nebo klíče, něco takového. Stanislav na něho vytřeštil oči, zděsil se Ondřeje, zajektl, přikrčil se před ním a náhle se zoufalou rozhodností, vší tíhou, oběma rukama jako dítě padl mu okolo krku. „Ondro,“ vyřkl hlubším hlasem a nedost ostrou výslovností, jako ze spánku. „To je

neštěstí,“ a přilnul tváří k Ondřejovi tak, jako by ho chtěl těšit. Jakživi se neobjali, byli chlapi, nikdy si nepřišli blízko, leda když se prali. Ondřeje zaškrabala mužská tvář; teplo živého těla jej ozářilo a vdechl důvěrnou vůni, ach, to znám, to je moje vůně, vánoční jízda fordkou a pokorná ženská šije zachvívající se pláčem – jaká ohavnost. „Co děláš,“ řekl v studu a snímal Stanislavovi ruce ze svých ramenou. „Něco se ti zdálo.“ Stanislav si přešel rukou obličej a pohlédl na Ondřeje už rozumně: „Br, to jsem měl sen.“ – „O kom, o mně? Proč ses mne tak polekal?“ – „Ale takové nesmysly,“ uhýbal Stanislav. Ondřej naléhal, ať poví.

„Koneckonců –,“ povolil Stanislav. „Já jsem jako jel z Vyšných Hágů, víš, tam je Helena, a teď v těch Tatrách se stalo s tvou matkou *to* – to, co s Františkou Polanskou. Já jsem při tom nebyl, ale věděl jsem to, jak se to ví ve snu, teď pomysli mé leknutí, když ses tady nade mnou zastavil. Měl jsem hrůzu, jak ti to říci, ale teď ještě, už když jsi na mne mluvil a já na tebe koukal.“

„Co se zdá, to je sen, kdo mu věří, blázen ten,“ odpověděl Ondřej jednou z průpovědek, jaké stavěl mezi sebe a lidi, aby mu život nešel na tělo. „A mně se nezdá nikdy nic,“ dořekl přísně. Ke všemu lhal. „Snad jako školákovi. Teď už ne.“

„Mně pořád,“ na to Stanislav. „Vůbec nespím beze snů. To je vítovské. Máma jednou –“

Už abych byl odsud, řekl si Ondřej. Pro mne to není. Neměl jsem jezdit do Nechleb. V dřevěném domě straší a vždycky strašilo.

Hospodáři, tomu nevěřím

Vycházela, vstupoval, potkali se ve dveřích úleckého konzumu. „Jejda-nečku, tys už tady,“ udělala Lidka, zdvihla ruku k sponce ve vlasech a zčervenala radostí. Když jste ji spatřili nenadále, sevřela se v původní podobu a byla ostružinka z prvního poledne, kdy ji Ondřejovi namlouval Francek. Tehdy se schovávala v klubíčku děvčat, které se zdálo k nerozmotání nesmělému Kazmarovu chlapci, ale dnes se držela Ondřeje, patřili k sobě, a vrátila se s ním dovnitř, protože nevěčeřel po cestě, se samozřejmostí děvčete, které má hochu, a všechny kamarádky o tom vědí. Tváříc se drobět tajně, sdělovala Ondřejovi, že za ten čas, co tu nebyl, nevkočila do lidové jídelny. „A nemám ráda, když se lidé vyptávají,“ dodala zkrátka. „Děvčata pořád, kde prý jsi a že se už nevrátíš do Úlů. Užila jsem dost těch řečí v dílně.“

Všechno šlo po starém v úleckém bazaru. Rádio hrálo ve vzduchu vonném mařinkou, kterou přidávají u Kazmara do čaje místo rumu, cválíky konzerv se zaoblovaly vedle baterie limonádových lahví, celofánové sáčky zasklených lahůdek se leskly jako voda pod elektrickým světlem, a tmaví lidé se kupili i rozestupovali v potravinářském chladnu, kupovali u pultů, postávali s koflíky, hovořili, a prodavačky hlídaly. Galanterie nesvítla, ani hračky, a Ondřej bezděky zahlédl poprvé za ta léta, jaký mají vzor dlaždice úleckého konzumu. Nebývalo na bazaru živěji?

„Potěšil ses doma?“ vyptávala se Lidka a její řeč zase chlácholila a kolébala. „Kdys přijel, proč jsi nedal vědět? Byla bych ti přišla naproti. Jak ses měl o svátcích? Jako u maminky, pravda?“

Ondřej na ni pohlédl s cizí roztržitostí. Kde byla Praha! Měsíc daleko za střelbou v Nechlebách a za smrtí paní Polanské. Pohoří událostí vystalo mezi ním a děvčetem a pravil po pravdě: „Mně připadá, že jsem byl z Úlů rok.“

„Tož také se mně stýskalo velice,“ přiznala Lidka, která pochopila Ondřejova slova po svém, vzala ho pod rameno, až zabořilo, a vyšli

spolu do hemžení na náměstí. Čepice s nehtem, ohýnek zorky a prokmitnutí v tváři, když poznávají druhá, který se vrátil, a volají za ním vtip na uvítanou; Panny Marie, američtí páni, šátky, rádiovky, párečky, řeč, která kolébá a zpívá – všechno šlo po starém v Úlech, voněly horami a textilem, bavlnou, barvou, šlichtou a apreturou, bodejť to Urban neznal. Nad Úly svítilo ze správné budovy třetí okno od kraje, druhé poschodí – Hospodáře máme doma. Po továrnách už bylo všude tma. Kostry budov vystoupily a zasklené krychle se nyní podobaly dřevým klecím. Nic se tam nehýbalo. „Co to,“ ptal se Ondřej, ukazuje bradou na fabriku, „žádné dodělavky? Nepřijel snad se mnou vlakem pan živnostenský inspektor?“ dodal s poťouchlostí zasvěcenců. Ale Lidka ho tiskla pod paží, ať mlčí, a rameno zabořilo. Byla opatrná, dobře měla. V Úlech se nikdy neví. Mezi chodci se proplétal prodavač Úleckého zpravodaje a z plna hrdla vyvolával: „Nové podrobnosti o střelbě v Nechlebách! Tři mrtví, čtrnáct raněných! Rudí štváči chtěli zastavit vlak!“

Studený pot vyrazil na Ondřejovi. Jeho první hnutí bylo vytrhnout prodavači z ruky noviny, zabořit se do nich a znovu číst, znovu vidět černé na bílém, jak už četl ve vlaku: *Františka Polanská, 37 let, zahradnice, bezdětná*, a sytit se hrůzou toho jména. Ihned však mateřská lstivost, to, co za nás pečuje o nás, týž hlas, který ho kdysi odrazoval, aby nekamarádil s Franckem, našeptal mu nyní: Dělej, že nevidíš, neslyšíš, čím mává novinový kluk a co vykřikuje na celé náměstí. Aby se tak někdo v Úlech dověděl, že Urban Ondřej, kvalifikovaný dělník, táhl na nechlebské nádraží vysvobodit Francka Anténu, hříšníka Prvního máje. Živé duši – ani muk. S tím nejsou v Úlech žerty.

„Co tak spěcháš?“ ptala se ho v tu chvíli Lidka, sotva mu stačila. Nemůže se dočkat, až budou sami, odpovídal bez dechu. Lidka na něho pohlédla úkradkem; ale přece se k němu přimkla, Ondřej propletl svými vychladlými prsty její teplou ženskou ruku a tak šli. Zahnuli podle ohrady, na které jsou ta obrovská kazmarovská hesla, jež vidí příjíždějící do Úlů, a scházeli mimo skladiště k regulaci, na procházku uznávaných dvojic. Lidka vypravovala úlecké novinky. Odnášely se k svatbám, k pohřbům a křtinám. Vykládala svou zpěvně vyrovnanou mluvou udá-

losti, o kterých pracuje za člověka čas a které zvláště zajímají ženy. Když lidí ubylo, ohlédla se, jak se ohlížejí Kazmarovi dělníci, než otevrou ústa o svých věcech. Kolůšek pravda zmizel po nepovedeném Prvním máji, ale jeho čeled' nevymře na kazmarovské půdě, a Úly mají uši. Ztlumila hlas, nasadila onen důvěrně rozšafný zvuk, jakým svěřovala zprávy z dílen, a stočila řeč na Jafetu. Tady jsou ti, chlapče, novoty. Teď šijeme horkou jehlou, panečku. Bez stopek ani steh. Už jsi slyšel o tom bodování? Ve vlaku? Proto; o jiném se tady nemluví. Jen počkej, však zkusíš sám. A to máš takhle: za tebe se postaví inženýr se stopkami a číhá. Mrkneš, už promeškáš bod; kýchneš – hned jsi o tři body pozadu. Ale aby dali lepší stroj, nedají. Ažurovačku mám pořád tu starou rachotinu. Tož oni si vypočítali vrcholný výkon na šedesát puntíků, ale ten po nás chtějí všech osm hodin, a jakmile neuspěchá – pokutu, a když se jí to nepovede víckrát – letí. A Lidka to doprovodila příslušným pohybem. „Berou si záminky. Jakubka tuhle – znáš ji, taková zrzává –“ „A stačíš?“ přerušil ji Ondřej. Lidka za odpověď vyndala z kabelky lahvičku, vytáhla z ní korek a podržela to Ondřejovi jako žertem pod nos, na, přivoň. Ucítil chladivou peprnou vůni, byla to francovka. „Tímhle si třeme přes poledne ruce, aby se nás nechytala křeč, protože prsty dřevění od kvaltu. Jestli stačím? Co mně zbývá? Musím,“ vyřkla, tvrdý venkovský rys zesílil kolem pevných úst a zachmuřila oči pod umíněným čelem. „Tedy práce až běda,“ jakýmsi vratkým hlasem se ujišťoval Ondřej. „Nevěř tomu, není,“ zblízka pověděla Lidka, „kvapí na nás jen proto, aby mohli strhovat. Já loni vyažurovala třikrát tolik blů. Však nám Hospodář pěkně vysvětlil, proč to je, že uzavřeli hranice, ale my vytrváme,“ pronášela klidně, znamenajíc, že někdo jde mimo ně podle skladišť. Počkali oba, až přešel. „A co dělá starý?“

Dívka se zas rychle ohlédla.

„Inu, jako vždycky, pochvaluje si. Všude zle, v Úlech nejlépe. To víš, řeční. Zítra zas má projev ve Velikém kinu, scházet nesmí ani noha. Co bychom nešli, času je nazbyt, v pátek, v sobotu se teď nedělá. Nebudeme robit, budeme oslavovat.“

Ondřej si zmýlil nohu a vypadl z kroku. Bývala Lidka Horýnková ze staré úlecké rodiny, oddané Kazmarovi, vždycky takhle břitká? „V sobotu se nedělá už dávno,“ ozval se podrážděně, jako by se bránil, jako by sám sobě něco vyvracel, a upadl v sychravé mlčení. Až odněkud z Bozděchovic zahučel vlak – východní vítr – a zase ztichl v zatáčce. Slyšeli řeku Úlečku. „Nač myslíš?“ ptala se ho Lidka. Měl jí vykládat o tom šlichtaři z Náchoda, jak hrál na Václavském na pilu? „Jsem rád, že jsem zas u tebe,“ odpověděl. Jen co je pravda, nebylo to na něm znát. Mlčel a šel, jako když ho natáhne; jako by se ani nevedl s děvčetem.

Lidce se rozletěly vlasy, začišelo syrovou mokrotou i chemickým pachem, sešli na regulaci. Tmavá voda běžela dole jako kurýr neznámých úmyslů, a spěchá, aby uškodil. Panečku, tady fučelo! Ondřej si přidržel městský klobouk, trochu směšný v Úlech, Lidka sukni, a dali se po betonové podezdívce ke splavu. Byl ostrý zelený jarní podvečer pod pohyblivou plachtou nebe, po horách se honila dračí mračna, nehostinno bylo v Úlech, ze všech stran to na nás může. Na nábrežičku postávali osamělí milenci, zaclánějce druh druhu, přišlehnutí k sobě; kdyby utichlo to drchavé a třepotavé povětří, kdyby nešuměl splav, zaslechli byste, že si na lavičkách šeptají. Ondřej se vážně vedl se svým děvčetem. Směřovali od splavu k olšinkám. „A co sestřička?“ vyptávala se Lidka nápěvem důvěry v lidské svazky. „Nedivila se té novině? Ona už asi něco tušila předloni, jak tě tu byla navštívit.“ – „Co? Čemu?“ probudil se Ondřej. „Ještě se ptá! Tys pěkný. Že spolu chodíme přece, že se vezmeme, až budeš mít po vojně,“ vyřkla s ráznou a vyčítavou veselostí, pošťuchujíc ho, jako když připomínáme pozdrav dítěti, a neklidně se zasmála. „To víš! Měla radost. Vzkazuje tě pozdravovat,“ odpovídal nazdařbůh, nač se zmiňovat o hněvech doma, jako by to stálo za řeč. Šel jako v mátohách. Jsem to doopravdy já, skutečně držím kolem pasu Lidku Horýnkovou, na kterou jsem kdysi žárlil pro Francka? Je stejně hezká, jako byla. Horský vítr ho chytal za šaty a chňapal po klobouku a dorážel; stačilo se ohlédnout: komín Jafety nad drúzou krychlí proti západnímu nebi s vytepanými hřebeny, lom jako vylomený zub a pila, a teď si pro ně přišel otočný reflektor až z Kazmarova mrakodrapu –

stanuli jako omámení zajíci – pravdaže je v Úlech, kam tolik pospíchal po přeludné nechlebské noci. Je v Úlech, a co je to platné? Kdosi druhý ho postrkával a odpovídal za něho z hladké studené slupky, po které všechno sklouzlo. Jeho byl jen tlak v pobolívajícím ramenu a tříska zadřená do srdce, ten zadrhnutý uzlík, kuklící nedobrou předtuchu nebo zlé svědomí, aniž se čeho dopustil; ten zatajený dech, to uskrípnuté jádro, to bylo jeho.

Když došli do olšinek, pustili se, protože pěšinka nestačí pro dva, obešli balvan a Lidka se bezděky zastavila a pohlédla na Ondřeje. Ten pohled ji potom pálił. V těch místech začíná samota pro úlecké milující, za ohybem se vždycky poprvé políbili. Ale hoch ustoupil s netečnými rukama, dívka si přitáhla kabát ke krku, otrásla se: „Sáhla na mne smrt,“ a prošla. A bylo ostré horské jaro málo nakloněné lásce; vítr šuměl s řekou o závod a vyplašil rašivé vůně, jež hnízdívají v olšinkách. Ondřej hleděl před sebe do proutí, Lidka klopila oči k špičkám střevíčků, jako by počítala kameny na cestě, a tak šli a každý předl svoje. Vyšli na palouček, Lidka první. Zdvihla hlavu, zastavila se, počkala na Ondřeje, obrátila k němu poctivou tvář a vzala ho za obě ruce.

„Nynčko mi pověz,“ zazpívala úleckou řečí ukolébavek, „kdo ti v té Praze ublížil? Něco tě rmoutí, poznám ti to na očích.“ Mluvila k němu pěkně, jak s ním vlastní matka nikdy nemluvila. On byl tajný a váhal. Pod Kazmarem i milý milé těžko důvěřuje. V Úlech si lidé nevěří ani pozdravení. „Jen mi pověz,“ domlouvala Lidka. „Bude ti lehčeji.“ To víte, a také ji trápila zvědavost. Nakonec ho přece přemluvila.

„Liduško,“ pravil, „já jsem za ten krátký čas viděl mnoho zlého. Ale co ti teď povím, neříkej nikomu.“

A vypravoval jí všechno, co se zběhlo v Nechlebách a čeho byl včera svědkem. Pověděl o tom chlapci, jak vylezl na most a zasmál se na báby, jak ho četník praštil přes nohu, a on se pustil a spadl do řeky; o neviňátku, které zastřelili oknem matce na rukou; a zejména o paní Polanské, kterou znal, a jaká byla její smrt. O paní Polanské, která se starala o všechno živé stvoření a měla takovou mírnou povahu, ale to nedovedla strpět, aby jí četníci odvedli muže jako zloděje, a pobouřila

lid. Vzrušení se ho zmocňovalo, mluvil a překřikoval šumící Úlečku, zahazoval opatrnost kazmarovců s rozkoší. Jako když duši koupá; co to je v člověku, ta potřeba vyzpovídat se. Lidka mu visela očima na ústech a poslouchala ho jako hrdinu. Byl tam, když se střílelo, a kdo se účastní takových nebezpečných událostí, na toho dopadá pablesk slávy. Ale jemu bylo všeho málo, nyní, kdy o tom vypravoval, protože slova jsou šedivá, i přidával krev, která zbarvila Nádražní ulici, a raněné, kteří mu padali před očima. „A mně,“ dodal skromně, „provrtala klobouk kulička.“ Sám se nenadál, že vyřkne tu lež. Tak mu to vyskočilo z úst.

„Och světe,“ vydechla Lidka. Natáhla ruku, smekla chlapci opatrně klobouk s hlavy a popošla na břeh, kde je světleji. Chtěla vidět, kudy proletěla kulička. A co byste řekli, tak dlouho klobouk obracela, až objevila trhlinky, jichž nebylo; co nedělá víra! Tady a tady prý; máš ho prostřelený na dvou místech; v tom už nechod'. Koupíš nový a tenhle schováme na památku. Po Ondřejovi ji nejvíc zajímal ten hošíček, co spadl do řeky. „A utopil se?“ – „Ne, jeden dělník za ním skočil a vyškrábali se na břeh. Kapalo z nich jak z hasrmanů,“ líčil Ondřej, jako by to byl viděl. „Ten si to odbyl jen leknutím.“ O paní Polanské řekla: „Chuděra. Děcka měla?“ A když Ondřej popřel, „Ještě štěstí,“ pravila. Ondřej se rozhorlil: „Teda podle tvého bezdětné ženské není škoda?“ – „To víš, že je,“ chlácholila ho Lidka, vzala ho pod paži a hleděla ho obrátit domů. Byl všecek roztřesen. „Už si to nepřipouštěj,“ prosila. „Vidíš, v Úlech máš přece líp.“ – „Protože nepamatuješ než na nás dva a ostatní je ti vosk,“ osopil se. „Však má každý svého dost,“ řekla zkrátka a raději už mlčela. Kdo by se hádal! A s kým nemluvil, jako s Franckem Anténou, jaksi zle na Lidku vzpomněl si Ondřej a líčil jí setkání na nechlebském náměstí. „Ptal se na tebe.“ – Lidka ztvrdla. „Ať si to nechá! Když šel z Úlů, nestáli jsme mu za to, aby nám dal sbohem, dnes ať se neptá.“

„Lidko! tenkrát o Prvním máji mu nebylo snadno,“ s výčitkou pravil Ondřej. „A dnes se má ještě hůř. Četlas noviny? Nebylo v Zpravodaji o Franckovi?“ – „Co by o něm bylo?“ – „Ty nevíš, že Francka Anténu zavřeli?“ – „Od toho se nedalo nic jiného čekat,“ prudce vyřkla, a Ondřeje zas napadlo, že dívce asi se velmi líbil Francek. A zrovna se

ujal nepřítomného druhu, tím živěji, čím radši byl, že Francek už není v Úlech. Hájil ho teď jako na pokání za to, že prve zapřel jeho účast v nechlebském příběhu. (Říkal prve „když vedli Polanského a ještě nějaké k nádraží a my chtěli zastavit vlak“, a slovem o Francka nezavádl, jen aby on, Urban, byl hrdinou vypravování.) „Je to pašák člověk,“ skončil nyní. „Vždycky měl kuráž.“ „Leda hubu,“ odsekla Lidka; potom dodala rozšafně jako kmotra: „Sedět je hanba vždycky, a ty buď rád, že s tím nemáš nic společného.“ Než na ně padla záře první obloukovky a než vkročili na asfalt mezi krychle, stiskla Ondřejovi rameno, které zabořilo, se spojeneckou důvěrností, a tlumíc hlas, vyřkla rychle zblízka: „Nic se neboj, o tom, cos mi svěřil, nedoví se živáček. Škodilo by ti to v Jafetě.“ „To vím bez tebe taky,“ utrl se jako děcko, které se vzpouzí chůvě; a Lidka si posteskla: „Co si s tebou počnu? Tebe v těch Nechlebách vyměnili.“

Ale v pondělí, když se protlačil branou, zatočil turniketem,razil lístek, cvakl a přešel dvůr pod lanovkovými vozíčky v povětří, každým jinde; když jej obklopily v šatně známé tváře, podbarvené povědomými hlasy; když mistr Lechora, mohutnější než kdy, ho neomalenež plácl po zádech na znamení přízně: „Ty kujóne, tož jak to umějí holky v Praze?“ a Halačka mu šla naproti a podávala mu ruku: „I pěkně vítám domů“; když vdechl přeznámou vůni bavlny a šlichty, která z tkalcovny přes neděli nevyvětrá, i s kovovým zápachem, jež probouzí olej z namazaných strojů a který zesílí, až se mašiny rozežřejou; když si prohlédl, nemá-li uštrapicírované babky, když ohmatal a roztočil na zkoušku rukou „ty svoje“, jestli mu je Hrdina, který zaskočil za něho, nerozvrazil, a ušly by, jen druhý revolverák z kraje chtěl přitáhnout prohozní excentr; když vyčinil podavači, který mu chystal, že to trvá věčnost, to my jsme se musili jinak ohánět; když zapjal vypínač, ve vzduchu cuklo, ve vzduchu zazvonilo, stav dupl, první záchvěvy proběhly podlahou, člunky vystřelily do osnov, a šestnáctka jela s hluchým lomozem přirážejících bidel, s řinčivým chvěním, jež přecházelo v tep, s hřmotem, jenž příkrýval myšlenky, a v kterém přesto za chvíli (jako zrak uvykne přítmi) rozeznával, jak hrajou ty jeho: když tu stál zase na svém místě

na pravém křídle v druhé ulici u svých čtyř revolveráků a vše ostatní mistr s vedoucím rozhodnou za něho – odlehlo mu od srdce. Zaplat-pánbůh, zase doma a všechno v pořádku. Tím spíš, že přes poledne ne-padlo slova o nechlebské události, jak se vztahovačně obával. Nene, Úlečané se jakživi spravovali zásadou: „Není to naše věc a o to nedbáme.“

Léčivá časomíra jednotvárnosti! Den za dnem dál od Nechleb uváže-ly Urbana čtyři revolveráky, a po večerech se těšil s Liduškou, která mu mlčky odpustila sršně v hlavě. Brzy se smířili. Krev není voda, a lépe se objímat s děvčetem než dělat si marné myšlenky. Vrhál se k Lidce, pev-ně se jí držel, zabořil jí hlavu do vysokých prsou, zavíral oči a vpádl do živé cukající tmy, vstřebávala mučivé obrazy i strach, co bude zítra, a obklopovala jej hlubinou bezpečnosti. A ona jako by říkala vlněním obmykavého těla: Mlč, já tě nedám. Hlava se mu svázela z Lidčina ra-mene, usínal v jakémsi rajsky netečném sebevědomí. Vracel se od ní s lehkým srdcem, jako hoch od děvčete, bylo mu, že by přeskočil řeku Úlečku, že všechno na světě dovede, že se vyrovná málem Kazmarovi, a líbil se sobě. Nebál se *Beduínových* stopek, jemu nevadily, stačil; a co dál? To není naše věc a o to nedbáme. Jeho tvář, ofoukaná procházkami do Zátořanky, připodobovala se natuple rozumným výrazem Úleča-nům, jenže nosil výš hlavu, a brzy hleděl očima, které nepamatovaly.

Že nepamatovaly? Pravda, bývaly chvíle. Když dělávali přes čas – ušetří se tím na uhlí, a zato se nazítří netopí a nejede – takhle když za-čínal svou jedenáctou hodinu, mohlo to na něho. Nastává taková doba. Slapy osnov tekou a člunky je šněrují blesky; ale pojednou je, jako by útek nevázal a všechno jako by stálo pod cukajícím nervem žárovek, v dusnu, do něhož sálá kov, za rámusení tak hluchého, že se proměňuje v bohapusté ticho. I zaťuká v té opuštěnosti tříštička zanícená v srdci, uzlík kuklíci nedobrou předtuchu nebo zlé svědomí, ten zatajený vzdech, a úzkost sevře Ondřeje: Co se stalo, co bude, co jsem zameškal? Honem nabíjí člunky do bubínku a za pohybu se zamračí bolestí. Ten tlak, co táhne ruku dolů od pohmožděného ramene. Jak byla těžká, ta malá, slabá žena, ta mrtvá, myslil, že ji upustí. Ale to není než mámení pozdní doby, kdy se ti všechno dvojí; kdy máš co dělat, abys uhlídal

nejen stroje, také sebe; to je ta hodina, kdy neštěstí obchází fabriku; jak tuhle v apretovně chytil ženskou řemen za vlasy a skalpoval. Ale Urbana zařadil Rosenstam mezi „neúrazové“, a ten odhad platí. Vteřina; hned se vzchopil; to nic; nikdo to nepozná; výkon neutrpěl, hlavní věc. I kdež, měl chladnou krev a byl tu jako doma. Dobrý je to. Dobrý.

A tak se s tím nosil jako s dopisem, na kterýs dlužen odpověď, tlačí v náprsní kapse, a tak si hrál na slepou bábu se sebou, až nastala středa 22. dubna. Den jako den, nikdy nebude zapsán v letopisech, ale Ondřej si datum zapamatoval. Hned uslyšíte proč.

Už několik dnů houstlo v šestnáctce dusno před bouřkou. Kontrola vracela zboží, v účtárně strhovali, z ředitelství chodily nosy, správce tkalcovny mlčel jako mrak, a Lechora, jeho poháněč, hromoval, přepínal úkoly, utahoval dělníky a lidé bručeli. V takové dni i stroje jako kdyby cítily předbouřkový tlak v dílně a plaší se: ten si přetluče řemen u prohozu, onomu se utrhł hod a třetí hned by nakřčil hnízdo. Pozor, pozor. S tím nejsou legrace! Nic dnes neprojde. Ty tam jsou časy, kdy na šestnáctce tkali i v sobotu až do hvězdiček a krejčovna to brala apretuře div ne mokré a horké a na ňáký ten škráb se nehledělo. Dnes jsou jako čerti na vady – berou si záminky. Jak se to onehdy stalo Stejskalovi (na kterého mistr sočil pro Zdeninku podavačku): za žebříček výpověď, zkažený kus mu dali na cestu a šel spánembohem. Jaképak rozhodčí komise, to je naoko, každý se tu třese o chleba. I Kazmarovi už prý se houpá půda pod nohama, jenže to umíněný obr nepřizná. (A nemá dobře? Lépe mlčet.) V ty dni se rozneslo po dílnách, že se zas mají nač těšit, čeká se návštěva – jako pokaždé, kdykoli je potřebí šikovně vyšoupnout pár přespočetných lidí a pobídnout ostatní. Přijde Beduín – dělníci tak přezdili bodovacímu inženýrovi podle firmy, od které Kazmar koupil to tajemství, ten patent, ten bič na lidi. Troušily se i takové pověsti, že po zimní kolekci se rozmontují stroje, složí se do beden a Jafeta se postěhuje sakumpak někam do Maďárie. (Kdo by dal na tu řeč. Strach má velké oči.) Všechny posedala hrůza z tajemného zla, z hospodářského moru, jehož jméno se v Úlech zakazuje vyslovit, i strkali vinu druh na druhu od správce dolů, a to víte, ten nejnižší to

vždycky odnese, natož není-li zadobře s mistrem. Halačka si kolikrát po straně stěžovala, že jí Lechora nemůže přijít na jméno, pořád že na ní něco vidí od té doby, co byla na jedné schůzi v Drachově. Ondřej si pak na to vzpomněl.

Zmíněné středy před polednem Ondřej dotkal partii, károvaný flanel pro švédskou dodávku, zarazil a šel za Lechorou, aby si to dal zapsat. Na sále mistra nenašel, i vstoupil do osnovny; a jiskra jím trhla. Přece už nebyl kluk, byl mladý muž. Ale podnes v něm cuklo, kdykoli znenadání spatřil Kazmara z obrazu živého nebezpečně zblízka. Ne, Hospodář se nevznáší neviditelný jako duch banky nad Latmankou a neposílá za sebe četníky, ale stará se, jak z kalamity. Sám přichází do dílen, sám dbá. Chlapík Hospodář! Stál u nich v osnovně, obr v obnošeném kabátku, po pravici měl elegantního dlouhána tak krásného jako ze špatného filmu, se stopkami v ruce, Beduína, postrach továrny, po levici měl hřmotného mistra, který se zastavil samou úctou k šéfovi o krok pozadu, ale po těle napjatém jako ke skoku svaly mu zrovna nabíhaly pohotovostí chopit vál za čep nebo člověka za límec a vyhodit – podle rozkazu. Ti tři chlapi jak hory se skupili nad Halačkou, která seděla nízko u okna se schýlenou tváří, temnou proti světlu, před stojanem, kde visely listy a z listů rozdělaná osnova s proužkováním vzoru jako na vodě – dechni, a rozfoukne se. Ondřej vkročil a pohled se mu svezl tam, kam se upíraly troje číhající zraky, Kazmarovy rázné čárky, Beduínovy krasavci oči, kulaté jako koňský trus, a bledá chlípná očka mistra Lechory, Halačce na ruce. Spěchá, div jehlu nezlomí, zachytává háčkem o přízi, prsty se jí chvějí a zmátla se. Znal ji, jaká byla nervóza, vždyť jí kdysi podával, když se učil. „Ženská, jste slepá?“ s chutí ji okřikl Lechora. „Nedovedete dát pozor? Chyba! Vemte to zpátky, ale honem.“ Taková zkušená naváděčka! Dělávala rekordy. Měla lehké prsty, práce jí šla od ruky jedna radost, ale to nesnášela, aby na ni zevlovali; jak ji někdo špehoval, ztrácela fortel. Už je to tady, před čím se třásla, bodovací komise! Stopek se bála jako čerta. A spuštěná ručička rejdí dokola a honí Halačku jako kočka myš; a Halačce jako by prsty zchromly; a Zdeninka podavačka nic jí není na ruku a podává naschvál hurtem; a Beduín

znamená do svého proklatého archu Halačce vroubky a Kazmar k tomu mlčí zlověstně; honba, honba, lovci, štvaná zvěř a naháněč.

„Vy si u toho brda děláte *somrvónunk*,“ obořil se na ženu Lechora s hrubostí dychtivou zalíbit se pánovi. „To u nás nemůžeme potřebovat. Pořád máte dost času. Pro vozdobu si vás nedržíme.“

Halačka pojednou hodila jehlou o zem, až zazvonilo, skočila na nohy, a jako když se v ní něco překotí, vyhrkla:

„Však je to moje škoda, a ne vaše! Vy zkrátka nepřijdete! Vždyť jsem podle toho placená, jak co uspěchám!“

Padesátiletý Kazmar se nenadále sehnul jako mladík pro jehlu a zdvihl ji prve, než Lechora s Beduínem tukli o sebe čely u šefových nohou ochotou posloužit; a jako by tím bystrým pohybem byl uzemnil svůj hněv. Hospodář pronesl s rozvahou, otáčeje naváděcí jehlou v prstech:

„Paní Hálová, když nám dělník hodí práci, my ho nezdržujeme. Nikdo není nenahraditelný a vy jste od soboty volná. Hlaste se v pokladně.“ A šel dál. Halačka ostala jak omámená. Stála tu, pootevřela ústa, zírала z prázdných očí a držela ruce poněkud od těla. Nevěděla, kam s nimi. Ženské v osnovně pozvedly hlavy a ohlédly se po ní; zase sklopily oči k úkolům. Hned jako žába dělala u Kazmara, od čtrnácti tu dělala, dvacet pět let tu dělala, on se na ni nepodíval a šel dál. „Zděno, vzala to za ni,“ zavolal mistr, a sám, chlap stará – že mu není hanba, takovou ženskou práci, stydívali se za ni učedníci ze školy, když musili –, postavil se k válu, aby dokázal, že je štramák, že se práce neštítí, tak, aby to Kazmara zrovna trkalo, a jal se pro tu chvíli všem na příklad podávat Zdenince, která usedla na Halaččinu stoličku před načaté brdo. Halačka neřekla už nic. Vtáhla hlavu mezi ramena, jako člověk, který mrzne, a pomalu, pomalu jako stařenka, a nebylo jí ani čtyřicet, šátrala se k šatnám. Všechna dílna na ni hleděla. Odstrčili ji, jako Polanskou; a Ondřej šel do cesty Kazmarovi.

„Hospodáři,“ začal, „tomu nevěřím –“ Kazmar po něm bleskl překvapeným úsměškem zpod rysích brv a spletl ho v řeči, ale nezvrtl v rozhodnutí. Tak hrozné jest odhodlati se nesmělému člověku, že když

se jednou rozhodl, už od úmyslu neupustí; a Ondřej Kazmarovi zastoupil cestu a nepustil ho. „Hospodáři, vy jste spravedlivý člověk,“ vyřkl v úzkosti, jako by běželo ještě o něco jiného a Ondřejovi závažnějšího, a chytal se ho hlasem. „Vždycky jsem vám věřil. Halačka je u vás pětadvacet let, nic vám neudělala, přece ji nevyhodíte jako uličníci, jako – jako ňákou smet’ –“

Kazmar mu pohlédl ne do očí, ale kamsi na temeno hlavy.

„Dělníky mám na práci,“ stručně řekl, „a pořádek tu dělám já. Vám se ten pořádek nezdá, tož si vyzvedněte legitimaci a běžte taky.“ V Ondřejovi se na mžik zastavilo srdce; hned o překot, v zkratkách jako před utopením, metalo mu do zornic obrazy těch let, blázna Miškeříka, usmívajícího se oddanou tváří, Horýnkovy cukající a popraskané nohy, Francka, jak pohazuje hlavou tam nahoře a řeční na něho do hudby, bubliny balónů, dřavý kroužek mikrofonu a vyznamenání za statečnost na Prvního máje. To byl ten muž, pro něhož šel do ohně. Stál před ním zpříma jako voják a neodvrátil oči. Něco v tom neúplatně mladém pohledu vydráždilo Kazmara. „Už ať vás tu nevidím,“ dodal svým příškrčeným hlasem, který překvapoval u obra, a potlačuje stoupající vztek jako kašel, odvrátil se.

„Hospodáři, Úly nejsou svět,“ odpověděl Ondřej, otočil se a odešel.

Když kamarádky donesly v poledne Lidce o tom, co se stalo, hodila na sebe kabát a běžela za Ondřejem.

Uprostřed pokoje kufr, jarmara dokořán, po židlích háby, a skládal. Dívka překročila práh a sepjala ruce nad tím hospodářstvím.

„Cos mi to udělal!“

Došla k němu, sedla na postel, spustila paže a rozplakala se.

„Tobě! Liduško, co tobě?“

„Pro starou babu!“ vybuchla Lidka a vytrhla mu ruku; tu zpozorovala jeho přísnou tvář. „Je chudák,“ mluvila bez dechu, „ale kdo dnes není chudák? V takové zlé časy! Kams dal rozum? Jako bys neznal, jak to v Úlech chodí. Tys děcko! Nevyznáš se v lidech. A pomohls jí tím? Nepomohl; a sebe zničils.“

Ke všemu dostanu, pomyslel Ondřej, a třebaš mu nebylo pranic do smíchu, pousmál se. Ženský náрек mu narážel o bubínky, i slovům rozuměl, mluvila česky. Nechal ji mluvit a hleděl na své děvče pozorně a cize. Pět let fabričného shonu! Kilometry tkanin. Co bylo vlastně to až?

„Nešťastní mužští! Vždycky se pletou do věcí, po kterých jim nic není. Jako by neměl každý svého dost! Co si teď počneš, čeho se chytíš?“

Až by mistroval a proháněl lidi? Až by s Lidkou bydlili v jedné kostce ze stavebnice, štěněti těch starých krychlí? Aby zase byli malí Ondřejevé a maličké Lidky a chodili do vzorné úlecké školy s Kazmarovými podobiznami? Což o to, školu tu mají vzornou a Lidka je hezké děvče. A jako bych to byl dřív nevěděl!

„Takové místo! A jak tě tu měli rádi –“

„Prosím tě, o tom mi ne–,“ usykl Ondřej a zkřivil se, jako když mu zavadí o nahý nerv. Jako by to byl dřív nevěděl! Že Kazmar není člověk, že Kazmar je dynamo, Lechora zvíře a Lidka zdravá dívka, která se chce vdát. Francek nebo Ondřej, na tom nesejde, běží o to, aby si uvila hnízdo. Nyní mu visí oběma rukama okolo krku a přemlouvá ho, ať neodjíždí, a těší ho, ač nerozevřel zuby, aby si posteskl. Však se něco najde, podívej strýčka z Ameriky, už by si byl zoufal, přece jsme mu sehnali práci. Ondřej se zas pousmál. „Mně by se tu každý vyhnul jako prašivému,“ řekl. Lidka ho neposlouchala, uplakané líčko se jí rozpalovalo horlivostí. „Zatím bys mohl bydlet u nás, heled', Eva jde od prvního do Brna, zrovna se to trefí.“ Ať je to matka nebo milá, to už je ženská povaha, že tě nechtějí pustit zpod křídel.

„Liduško,“ pravil a hladil ji po ruce, „byla jsi ke mně vždycky hodná, děkuju ti za všechno. Ale v Úlech nebudu. Nechtěj to na mně! Musím odsad'. Nechtěj, aby mě mrzel svět. Nějak se protluču, než budu rukovat, a po vojně uvidíme. Snad zatím nastanou lepší časy.“

Ondřej zašel před odjezdem rozloučit se k Horýnkovi a poprvé za tu dobu si troufal zmínit se starci o tom, co ho tlačilo. „Horýnku,“ řekl, „ustavičně jsem si vyčítal, že jsem tenkrát při ohni pomáhal stáhnout oponu. To víte, já vás za ní nehledal.“

„To ti rád věřím,“ odpověděl stařec. „Už to byl osud.“ Ukázal na svou nataženou nohu, kterou si vyhříval přes poledne na slunci, a dodal se slabým úsměvem: „Bolest se neptá. Potvora noha! Té je to jedno, kdo to zavinil.“ Stáhl trochu tvář, když se nadzdvíhoval, podal Ondřejovi ruku a přál mu šťastnou cestu.

Halačka s Lidkou vyprovázely Ondřeje. Druhy tady neměl. Jaké kamarádství mezi kazmarovci! Deset tisíc dělníků je v Úlech, a každý sám a sám. Jinde, když se stane křivda, továrna se vzepře, stávkujou, vytrvávají, bijou se, padají – a nakonec Latmanka přece musila přijmout vypověděné tkalce, vláda se do toho vložila po nechlebské střelbě, jak se Ondřej dočetl v propašovaných novinách – to víte, v Zpravodaji o tom nebylo. Ale v Úlech si každý myslí: Co tě nepálí, nehas! A čeká jako jehně, až dojde na něho. „Přece jsem měla zastání,“ řekla Halačka na rozloučenou Ondřejovi a oči jí zjihly v tváři tesané ze dřeva. „Všaks to drazo zaplatil. A já tě měla vždycky jako svého.“ Urban mlčky natáhl ruku a vzal od ní papíry. Smluvili, že odevzdá jejich spor s Kazmarem Gamzovi v Praze.

„Liduško, sbohem. A jestli jsem býval divný, jestli jsem ti někdy ublížil, odpusť mi všechno a jenom pěkně na mne vzpomínej.“

Lidka mu podává ruku do okna, které se hnulo, jde podle vozu, popošla několik kroků za vlakem. Stanula. Šáteček, který plápolal v úlečkém větru, přitiskla k ústům. Proto ty vlaky tak žalostně kvílí! Co vlak, to loučení. Ale siréna vykřikla, ječíc přikryla písknutí dětinského vláčku a Lidka běží na bránu. Halačka se vrátila k bratrovým dětem.

Ondřej se vtiskl do rohu oddělení, natáhl dlouhé nohy, stáhl čepici na nos, zaťal oči a neotevřel je, až poznal podle zahučení a hvízdnutí, že Úly zmizely v zatáčce. Nechtěl je vidět. Ale kam by jel, aby jim ujel? Do české hranice budou mu zvučet okolo hlavy legendy o Hospodáři anebo kletby Kazmarovi: podle toho, kdo z jedoucích otevře ústa, aby promluvil. Ať vystoupí v Praze, ať vystoupí ve Lhotce, první, co ho uvítá: *Kazmar – Šaty – Jafeta*.

Ale zabitá Františka Polanská, ta jej od oné středy 22. dubna už ne-strašila.

Doslov i vstup

Absolon Adam!
Benárik Cyril!
Brandani Enrico!
Bureš Jaroslav!

Člověk s oholenou hlavou, v neevropské košili, s odznakem na kabátě, vystoupil na zavazadlovou rampu, zády k nástupišti, obličejem k tlupě, a vyvolával jména. V nádražní výpravně bylo dusno jako na půdě. Lidé se oddělovali ze žhavě hnědého přítmí, jež dávalo tušit vytřeštěnost letního města tam venku, a chodili si pro pasy. Jde podsaditý muž chůzí drvoštěpa; zírá upřeným čekankovým pohledem z pomalého, sluncem vysmahlého líce a paličkami prstů chápe se nedůvěřivě nové knížtičky, jako by se jí bál. Přistupuje kulíšek s vyhrnutým obočím, vyhlížející, jako by hvízdal, rysů bystrých, výsměšných a jako vytožených draslem raných utrpení, mladý hoch, ten je z dlažby. Za ním žid; kosá tvář, propadlá do stínů; plamen duhovky, živený dnešním vedrem, pamatuje ohně pogromů a ret se obmyslně klene; muž se prolétá s jakousi ženskou obratností, o nikoho nezavadí a odnáší si sešitek prošlý mnoha zeměmi a chatrný na rozpadnutí. Kdykoli padlo jméno, žuchlo o kufřík víc na kupu zavazadel ve vozíku a každý z cestujících týmž úlevným posunkem, vraceje se, v chůzi otvíral knížku, ověřený pas, ustupoval a listoval ve svém životním příběhu, zkráceném do narážek. Viděl štítky kolků, kolečka razítek i štamplky čtverhranné a do cípku nakřivo po stránce, a nemaje co na práci, prohlížel přísná zvířata s kourunkami a meči, jež představují státy, a luštil nedotlačená písmena fialových slov, cizích a leckdy nesrozumitelných, která stojí peníze. Čekal, a z nudy prohlížel i sebe na obrázku. Už se nepoznával v blahobytném občanovi z dob pověstí, kdy bylo jídla dosyta a nouze o dělníky. Ti lidé se tady sešli bůhví z kterých konců země, nepodobali se druh druhu a ve-

spolek se neznali. Málo žen se ostře lišilo. Dvojice tu nebyla ani jedna. To nejsou cesty milostné, jež nastupují. Každý tu stál sám se svým pasem a se svým stínem. Z plakátů, jimiž olepují nádražní zdi, aby podněcovali chuť k výletům, z jakýchsi zubatých hradů a utkvělých peřejí civěla melancholie ne tak úvahy jako třiceti stupňů ve stínu a hodiny zbývající do odjezdu východního vlaku.

Czerninski Kazimír!

Đorděvičeva Zlata!

Dorn Kurt!

Dryselius Kristián!

Člověk na rampě volal, a chodili si pro jména, která si nevybrali, pod podobou kteréhosi prastrýce – jenž třeba dávno ztrouchnivěl, než se narodili – v onom podivném zakuklení duše, o kterém sochařii příroda a rozdává paťhavé nohy a uzlovaté ruce, trupy okoukané lesním pařežům, moudrému velbloudovi sklon těžkomyslné hlavy, tuleni úsměv nevinných úst i melancholický nos tapírovi. Ne, nebyli krásní, kdybychom mínili krásou gypsovou souměrnost hochů trn si vytahujících a kadeřavých bohů s hadem, kteří stávají na černém mramoru v lékárnách. Byli živí, a živý člověk se vzpírá míře, živého člověka nevypočítáš. Ošemetnost ustálených představ! Hle, Srbka, a je bělořasá; Němec, a nemá papíry v pořádku; Švéd, a podobá se kuličce smoly, jenjen se rozpustit v dnešním horku, v němž barvy bobtnají a lak teče; učitel, a hledí jako dítě; krejčí – hromotluk, a rudý kovodělník s tváří kněze. A tak chodili a měnili se v nepřeborné rozličnosti života, hromada lidí bůhvíodkud, které doba naházela do jednoho pytle. Byli to lidé ještě mladí, a už vytrřídění do starého železa. Nastaly zlé časy, Evropa se ocitla na slepé koleji.

Otlučený vulkán, z něhož leze lepenka; utahaná kůže proletářských aktovek; guma pláště do deště, toho pláště věčného žida dvacátého století; kartón železničního lístku, měkké dřevo nádražní přepážky, všechny ty dopravní barvy ztemnělé špínou i zrzavé lácí pouštěly jedna

do druhé a barvily jejich společný osud hnědí prozatímnosti té čekárny, v kterou se změnil život za poslední léta. Čekali.

Venkované posedali na své kufříky v podobách poutníků a branců, zírajíce snivě v jeden bod jako před usínáním. S přírodní trpností nechávali plynout čas a odpočívali z upracovanosti pokolení. Vidím nedělní odpoledne jejich děda a báby. Sedí na lávce před chalupou, muž vedle ženy, průčelně, ruce v klínu jedenkrát za týden, a mlčením světí svátek. Židé četli stoje noviny. Fabříčtí dělníci vytahovali po půlce cigarety, protahovali tělo, mlčeli ostře a čekali skepticky. Tamhle jeden prostovlasý v košili, s rozhaleným krkem, vyšvihl se na rampu pod vyvolavače, přehodil nohu přes nohu, zachytil rukama koleno a přehlíží shromáždění takovým výrazem chrtí tváře, jaký už ví, zač je toho loket a jak to chodí na světě. Malí řemeslníčkové byli znepokojeni, aby nezmeškali. Klobouk na hlavě, lístek v ruce, kabát přes ruku, stáli tu hoto- vi vykročit a připraveni, jako by se dávali fotografovat.

Jednu tenkou hbitou paní jako by pálila půda pod nohama. Nepostála. Oddělila se od výpravy a s netrpělivou čilostí odpočatých lidí procházela se vzadu u vchodu, kudy vnikalo šikmé západní světlo z ulice, plné letního, roztráštěného hluku, jež občas zavalilo zadunění vlaku zespod. Stín bez tváře, kmitala se v světle. Ta byla ňáká nedočkavá! To věřím, nenaučili ji čekat na vojně.

Eminescu Konstantin!

Farzad Aman!

Gábor Béla!

Gamzová Kornélie!

Gamzová Kornélie! Není tady? Dál. Herrmann Richard –

„Počkat, takhle to bude kratší,“ ozval se ten mladý člověk s chrtím obličejem, co seděl na rampě, seskočil, natáhl paži a přes několik hlav podal pas roztržité paní, která přeslechla své jméno a opozdila se. Paní se vděčně a cize usmála, velmi zdvořile mu poděkovala, ustoupila a její tvář se zas uzavřela. Ale mladý člověk pokročil až k ní, zastavil se u ní

trochu bokem a nehýbal se. „Že byste mě nepoznala?“ pronesl s nedůvěřivým poloúsměvem, a nevěda o tom, nakročil na patu a zdvihl špičku, dočista tak, jak činíval Francek Anténa, když se blížil ženským. Stál nad ní nahýbaje hlavu a usmíval se zpytavě a pochybovačně. Paní se na něho dívala. „Prosím vás, nehněvejte se,“ vyřkla váhavě, „ale já teď opravdu –“ „Jsem Ondřej Urban,“ pravil. „Co dělá Stanislav?“ Paní Gamzová se probudila. „Bože, Ondřej!“ Ujala ho oběma rukama za ruku, měla v tom horuku svěží dlaně, a teď se začala vyptávat a vzpomínat na přeskáčku, tu a tam ťukla, nic nedokončila, zatímco Ondřej znamenal, že jej ovívá líbezný chládek v dusném skladišti, jako když je více vzduchu. Paní Gamzová stála před ním, trochu neuvěřitelná, když je doopravdy tady, to k ní odjakživa patřilo, trochu maskovaná lety, která prošla; ale úsměv jí posud nezčernal. Jen by nebyl řekl, že je tak nepatrná; byla jako nic, přesahoval ji o hlavu. Silněji svítila, když se na ni vzpomnělo; a kdy už na ni nevzpomněl. „Potom se div, že jsem tě nepoznala,“ mluvila zlehka a dívala se mu srdečně do očí Stanislavovým pohledem. „Byl jsi dítě, když jsem tě viděla naposled.“ „Vždycky jsem se vám zdál menší, než jsem byl,“ jaksi zarytě odvětil Ondřej a pověděl jí s mužskou přesností na puntík, kdy spolu naposled mluvili: v září na Václava bude tomu osm let, co se přišel rozloučit ke Gamzovým, než se vydal do Úlů. Protože jak byl potom v Nechlebách, když se střílelo za osudné stávky v Latmance, a téhož roku u doktora Gamzy v jedné své věci, paní Gamzová tam nebyla, paní Gamzová tam nikdy nebyla. „Zrovna jako byste se přede mnou schovávala,“ řekl. Paní pohlédla před sebe a rozpomínala se. Počkej, to jsem byla v Tatrách. Tu v sobě couvl, jako by se obával, aby nezavadil o bolest. Helena, co Helena, snad neumřela? Nevěděl o ní nic a bál se ptát. Spokojení lidé netěkají po světě, nevěřte tomu, sedí za pecí. Co tu dělá paní Gamzová mezi vystěhovalci, politemigranty a desperády? Vzala mu otázku z úst a ptala se, jede-li do Moskvy. „Drobet dál,“ utrousil se schválnou lhostejností, „do Taškentu.“ „To už je Asie, vid’?“ poznamenala s jakousi zadumanou dětskou úctou, ale podezíral ji, že to říká jen proto, aby mu udělala radost. „Co tam, Ondřeji?“ Zpřísněl. Ukázal neurčitým širým pohybem ruky na lidi ve

výpravně. „Jako všichni – hledat práci, když nás tady nepotřebují. Rok mám po vojně a chytit se nebylo čeho.“ Paní Gamzová ho provázela velikýma soucitnýma očima, a to ho zrovna dopálilo. Co věděla, ta ušetřená paní? To, co si přečetla v novinách, a když slyšela něco zvonit od Gamzy. Aby ho litovala, za to mockrát děkuje, toho zas neměl zapotřebí. „Jedu najisto,“ dodal zase jakoby nic, ač se uvnitř chvěl o tu skutečnost. „Dělá tam jeden od nás – my mu říkali Francek Anténa, však ho doktor Gamza zná. Kluk se zkoupal tenkrát v nechlebské stávce a pan doktor Gamza ho z toho vytahoval. Já byl tehda Francka navštívit, když seděl, to je celá historie. Krátce a moudře, píše, že je v Taškentě sháňka po vzdělaných textilácích – aby byl honěný v moderních mašinách a taky zapracovával lidi –, my z Čech zas něco dovedeme. Já si nesmím na Kazmara ani vzpomenout, ale v čem jsme se u něho vycvičili, o to nás už neobere. Ale nemusím u vás sedět, kdyby vám to vadilo.“

„Bud' rád, žes čapl místo u okna, a nezlob,“ odpověděla paní Gamzová spádem, jímž kdysi okřikovala své děti, a možná dost, že chtěla tou rázností odčinit svůj zarmoucený pohled, jehož účinku si prve všimla. Oči se jí vyjasnily a kolem ní se učinil zase ten líbezný chládek jako u pramene. Nevěděl, jak to dělá, ale jistě jí nebylo horko. Vagón východního vlaku, plný zařizujících se lidí, se hnul, skla jizlivě drnčela, a jeli. Pavlače barevných hadříků, jež visí v bezvětrí. Rub ulic, domy stažené z kůže, dna dvorků, pumpa, sud a popelová jáma; a rozmarýna za oknem. Všude na zemi jsou chudí i nejbohatší dětmi, keříčky dětí z pahrbků periferie a věnce okolo měst. Všude na zemi mávají děvčátka za vlakem, jenž mívá, všude na zemi traťoví dělníci, opření o krumpáče, opření o lopaty, čekají, až vlak pomalu projede, smrští se a odveze do druhého cípu mapy jejich strážné postoje. Proto ty vlaky tak toužebně kvílí! Vábí dálku. „Hádej, za kým já tam jedu,“ řekla paní Gamzová tajemně.

Ondřej posud mlčel, nyní se nemile zamlčel. „Za Gamzou?“ optal se nepřírozně vlídně z bývalé revnivosti.

Paní zavrtěla hlavou s trochu lstivým výrazem v koutcích očí, nene, Gamzu tam od nás nepustili, nedostal pas. On už tam byl, on už to zná,

mluvila protáhle a rozpačitě, klopíc bradu, a hledala něco v kabelce. Seděla naproti Ondřejovi, nohy útlých kotníků, že by je rukou obemkl, spočívaly blízko sebe, vlak nyní plavně jel. Paní Gamzová zpřeházela všechno v kabelce – byla vždycky nepořádná – nakonec to přece našla. Podala Ondřejovi obrázek.

Vzal to a nevěděl, co s tím. Držel to s takovou nedůvěrou, jako by to bylo živé a půjčili mu to pochovat. Ohavné nemluvně leží na břiše, obrací k vám plešatou hlavu s oteklýma očima a otvírá na vás pitomá bezzubá rybí ústa – mělo by se zakázat tohle fotografovat. Pranic ho to nezajímalo, bylo mu to odporné. Paní Gamzová, pozorná paní Gamzová, která dbávala za rozmluv zájmů druhého s ohledností až spoutávající! Vlasy jí nezšedivěly, úsměv jí nezčernal, ale jako by pozbyl tykadel; pojednou mu o ni přišlo líto. „Že je chlapík,“ mluvila zaslepena. „Mé děti nebyly tak hezké, když byly v peřince. To je Helenin syn.“ „Ale to vám přeju!“ horlivě zvolal Ondřej a honem vracel ošemetný obrázek – že mu jej nemusila ukazovat. „A já jsem pořád – Zrovna jsem se bál optat.“ Uslyšel, že se Helenka má jako ryba ve vodě, hory ji uzdravily. Od loňska žije v Novgorodu, kde její muž, americký inženýr, pracuje v automobilové továrně, smlouva ho tam váže na několik let. „To bych se nedočkala. Co do psaní. To není to. Chci Helenu vidět živou zblízka a ještě neznám chlapce.“ Člověk se tomu musil usmát. I město Taškent s textkombinátem je pouhá bradavička na usni mapy, která se suší mezi oceány. Ale ženská si vybere jedno nemluvně, jakých se rodí milióny do roka a jsou si podobná jako vejce vejci a všechna stejně odporná, a za tím mrnětem se rozjede do obrovské říše, kde se obrátily dějiny, a jen harant, zdá se, u ní platí. „Vy jste tam ještě nebyla?“ zeptal se. „Nebyla. A trochu se toho bojím,“ řekla s upřímností, které se podivil. Vyhrnul čelo a usmíval se pochybně. „Vy, Gamzova žena? A čeho?“

Byl to plný vagón třetí třídy v horku. Cestující tloukli špačky, krájeli chléb kudlou, večereli salám s papíru, četli noviny, začínali hovory, mlčeli, kouřili, dívali se z oken. To ale nebylo důležité. Byl to plný vagón třetí třídy v horku a vezl strašný náklad nadějí a snů. Vždycky byla v dálce země, kde se všechno srovná, kde začínáš znova, Palestina hro-

bu, Amerika rýžovišť, vždycky byla v dálce Země. Od bible to neustalo; co svět světem stojí, putují lidé za hvězdou. Co potom, až dojedou? Uvidí hvězdu, až jim stane nad hlavou? Tohle paní Gamzová neříkala nahlas, to hrál vlak. Když se jí Ondřej zeptal, čeho se tam obává:

„Jestli je to všechno doopravdy *tak*,“ odpověděla žensky, patrně mívající: jak tvrdí Gamza a jak se čte v Rudém plameni. „Uvidíme,“ zasmál se Ondřej. „Já to zkusím na své kůži, pak vám to povím. Co píše Helena?“ „O sobě dohromady nic,“ posteskla si paní Gamzová. „Že jí tam pořídili nejdokonalejší rentgen, ale že se nemohla dosoudit jódové tinktury (ona tam léčí v socgorodě, víš); že jejímu muži postavili pomník zaživa v sadu za to, že pracoval rychleji než ostatní a pomáhal montovat ten nový svět – i když mu občas scházely šroubky. A takové že je to ve všem: veliké věci uskutečňují a s maličkostmi jsou potíže. A kdo by se nad tím pozastavoval, ten že by si počínal jako hlupák, který vytýká velkému matematikovi, že dělá kaňky. Když se lidé podivují pyramidám a chrámům, v Svazu že udělali jinší dílo za těch pár let a že o tom nemá nikdo právo soudit, kdo tam nežije. Helena už je z jiného fládru,“ vyslovila paní Gamzová s jakousi plachou pýchou s veselým steskem, „já patřím do starého železa. Ale nic si tak nepřejí jako to, abyste měli pravdu vy mladí a vy abyste vyhráli,“ dořekla jedním dechem (a tohle Ondřejovi připadalo zamotané – buď jsem při starých, anebo při mladých – ne?). Ale paní Gamzová už s těkavostí, jakou se vyznačují, hovořící, lidé z letního bytu (a také přesmyčkou, jen jí samé povědomou), vzpomněla za řeči na Růženu a tázala se, jezdí-li paní Häuslerová často do Nechleb. Asi před rokem ji zahlédla někde v lóži – ta byla hezká! Z Růženky se stala překrásná mladá žena.

Ondřej si prohlížel paní Gamzovou s nespokojeným obličejem, jako by ji hodlal usvědčit z falše. „A nemrzí vás,“ příkře se optal za odpověď, „že ve vašem dřevěném domě bydlí cizí lidé?“

„Já jsem na něm nelpěla,“ pravila pokojně, hledíc na Ondřeje důtklivými očima. „Od matčiny smrti – s ní zašel ten svět a my ho nevzkřísíme. Nač také? Vždyť by to bylo umělé. Vždyť už to není pravda. A abych se nedělala lepší, než jsem,“ dodala s upřímnou důkladností Gamzovic

děti, „prodat jsme dřevěný dům musili. Ale opravdu se mi zdá,“ vyslovila ustupujícím způsobem, „že se k té skvělé paní dost nehodí ty zapadlé Nechleby ani chudák naše stará vila.“

„Však si ji dala koupit jen proto, aby se nad vás povýšila,“ ozval se Ondřej jako prve.

Úsměv jedva zřejmý, stín za záclonou, kmitl tváří paní Gamzové, vysvětlil kupodivu mnoho z ironické Helenky a zmizel. „Růžena se zařídila jistě po svém v Nechlebách,“ vyslovila paní krytě, „a doufám, že se jí tam líbí.“

„Nevím,“ řekl Ondřej, „já za nimi nebyl. Jednou vloni paní doktorová Häuslerová si mě vzala stranou a domlouvala mně, abych se neflákal, že se nestydím, že mladí lidé mají pracovat. Tak jsem se jí příště vyhnul, aby se snad nestrachovala, že k ní jdu žebrotou.“

„Cos tenkrát říkal Františce Polanské!“ vzrušeně vpadla paní Gamzová, dotýkajíc se rukama skrání. „Ta hrůza! Když mi to Stáňa všechno vypravoval, já jsem –“

„Dobře že jste při tom nebyla,“ odbyl ji Ondřej. „To nic není pro citlivé lidi.“ A dál o tom nepromluvil slova, ne. To jméno padlo příliš pozdě při dřevěném domě. Tím se mělo začínat. To jméno bylo klíč k událostem příliš vážným v jeho kronice. O tom se jen tak zlehka nehovoří, paní Gamzová, aťsi to myslíte dobře – to právě nemám rád – aby se zamluvilo, že mě pokořila sestra; známe ty vaše kličky!

Vysoké pece zavolaly do nebe jako druhý západ. Projížděli krajem uhlí. Jeli divnou přírodou. Za stromy grányky, za hory haldy, po těch haldách se škrábou ženské a paběrkují. Malé dýmy se plazily po oprámech, jako na výstrahu, že země je tu živá a ještě to v ní pracuje. Jeli mimo tuhové a smutné jezírko, zatopený důl, končinou živlů, vody, ohně a gázů, nad zasypanými havíři, tou výbušnou zemí, kde kopou bezzemci, přes křížovatku trojí mateřštiny, a přece se dělníci jednou domluví, krajinou horníků. Šachetní lešení přeškrtařovala červánky, šibenice těžních věží psaly žirafí písmena na kovářské nebe. To je ta chvíle po západu slunce, kdy kraj pozbývá rozměrů života a vzdaluje se v propagační plakát anebo v transparent vzpomínkovým jesličkám,

podle toho, kdo se dívá. Zamřkli se oba, pozorující, každý po svém, jak se obrátila karta. Nella se omeškala v dřevěném domě pobesedovat se zemřelou, Ondřej viděl sebe, jaký býval, hoch zděděných průpovědek, dělník z čítanky. Věrný jako pes a pracovitý jako kůň, a táhl, poslouchal a dřel, pro Kazmara šel do ohně a měl rád své revolveráky, nic nechtěl než uživit se, a vlak hrál: Co jsem vám udělal, že jste mě nechali s prázdnýma rukama, co jsem vám udělal, že jste mě nechali na holičkách.

„Objednalas ty cibule z Hillegomu?“ břitce se táže stará paní, a Nella před ní stojí jako zahanbená žákyně. „Jestli jsem si to nemyslila! Jako bych tě neznala. Vám něco svěřit. Co nezařídím já – Verandu jste taky nepřistavěli,“ praví s úsečnou nespokojeností, „a Mrázek už –“ I vyslovuje Nella jméno Helenčino a název choroby, která platila za smrtelnou za matčiných časů, a šetrnými oklikami vysvětluje souvislost. „Jinými slovy, střelili jste barák,“ razí stará paní, z lásky užívajíc nehorázných výrazů svých vnuků. „A dobře jste udělali. Kašlu na vilu, jen když je holka zdráva. Nač tě přišla ta nemoc?“ zajímá se, třímajíc silně plnicí pero jako malý revolver, a naklání chundelatou hlavu k zeleně a černě proužkované knize účetní.

Na vojně – aspoň věděl, kam patří, a fasoval, měl bez starosti – byt i služba na Podkarpatské Rusi není med. A když svlékl mundúr a oblékl civil, měl se jako nahý v trní. Rok hanby a potupy. Hlupák, a zač se styděl? Za bláznovský světový *virčoft*? Nebyly jich milióny, jemu podobných, na světě? Ale je už nějak v lidské povaze, že nejpalčivěji se člověk stydí za věci, které nezavinil. Letos, když zajel do Lhotky a poptával se po sezónní práci na panském nebo na stavbě, jak ho strýc s tetou odbyli jako pobudu, byl by se propadl. Ano, ano, díl na domku již snědl a proinzeroval, a hubené odškodné, co mu tehdy Gamza vysoudil na Kazmarovi, bylo už před vojnu to tam. Pravda že běží o chléb, jak by neběželo. Však ani muž, jenž v boha nevěří, není živ jen z chleba. Ten vykloubený čas! To nicovaté nic! Ta dešperace z lidské zbytečnosti na této krásné zemi! Ty nekonečně opakující se a věčně stejné ouřady a vrátně života, který nezačíná. Stojíš hada do ulice, ostatní si také při-

vstali, držíš frontu, čekáš, víš, že marně čekáš, a jednou snad přece pro-
razím smůlu, jednou se přece dočkám. Dočkáš, jenom okýnka. V tom
okýnku hlava, než vytáhneš dokumenty, už ti vynadá. Dej si je za klo-
bouk, brachu. Nadarmos trhal boty.

„Je to divné,“ povídá dcera matce – o kom by se radily než o dětech.
„Přece víš, že jsem se vždycky bála o Stáňu. Ale Helena – to mě nenapa-
dlo. Takové děvče jako z křemene. A vidíš, právě Helenka –“ „Málem by
se za mnou byla vydala? To se mohla opovážit,“ vpadne stará paní roz-
zlobeně. „Já bych ji byla hnala!“

A dcera se vyptává se vši plachostí slepých živých k zemřelým, kteří
už vědí: „Co myslíš, je to *tím s Helenou odbyto*? Už se nemusím bát
o Stanislava?“ Ale to mrtví neprozradí, složili slib mlčení. A vlak drmo-
lil: Předtucha se mýlí, tápá v cíli, ale je, ale je, podkova pro štěstí, naru-
by, naruby, ale je –

– ale do Ruska, do Ruska, kde se bil táta, kolo se točí, všechno se
vrací, všechno je jiné, všechno je jiné, než myslíme, prohazoval vlak
a odvíjel tkaninu země. Den se dělil s nocí, a nazpátek prchaly krajiny
dvakrát cizí setmíváním.

Hle, tady proti němu sedí, dávná průvodkyně snů, má stříbrné líce,
oči jí zčernaly a ztrácí se do soumraku. Taková úzká, zabírá tak málo
prostoru; byla vyhoštěna z dřevěného domu, a jak se k ní chtěl vrátit
jako velký pán a vynálezce! Uvnitř oddělení spali jacísi nezřetelně slo-
žení lidé; průvan jízdy drchal na otevřeném okně záclonu. Spona se
rozpínala, záclona se rozpouštěla a pytle dusila okno. Paní Gamzová
vztahovala ruku a zachytávala ji; a opět tekly zelené navečerní vůně.

Ondřej promluvil trochu chraptivě: „Kdež bych si byl pomyslíl, že
někdy pojedeme takhle spolu! Paní, teď vám něco povím, čemu se za-
smějete: víte, že jsem byl do vás jako chlapec moc zamilovaný? To už je
dávno, ještě v dobách fordky. Ale řídit jste neuměla, odpusťte.“

„Neuměla,“ opáčil stín naproti hlasem paní Gamzové, „já vím! Já vím!
Ale vy děti byly jste na mne vždycky náramně přísné!“ dořekla vesele.

Chodbičkou prošel němý průvodčí, otočil zvenku vypínač, spáči se-
bou hnuli pod dotykem světla a Ondřej pohlédl na paní Gamzovou.
Viděl v žlutém světle únavy, že je to stará žena.

„Dobrý večer!“ pravila a zakývala na něho jako na potvrzení, že už
nebude šířit nepokoj, usmála se na něho milým, blízkým člověkem,
s onou nevyličitelnou, trochu potutelnou přívětivostí starých lidí. A zas,
jako prve při obrázku, přišlo mu o ni líto, něčeho mu bylo strašně líto;
už věděl, že se s ní nebude přít.

Až tam budu, až tam budu, až tam budu, dychtil a sliboval vlak, hrál
vlak svou starou píseň jízd. A jestli dobře sliboval, anebo zas oklamal
jako vlak do Úlů, na to by bylo zapotřebí nového svazku. Tady se končí
první kniha o mladém Ondřeji Urbanovi.

Marie Pujmanová

Lidé na křižovatce

Edice Klasická česká próza

Ilustrace na obálce SimpleEPS/Shutterstock.com

Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání

Verze 1.0 ze 17. 9. 2018

ISBN 978-80-7602-173-0 (epub)

ISBN 978-80-7602-174-7 (pdf)

ISBN 978-80-7602-175-4 (prc)